FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE
NEGYEDÉVENKÉNT MEGJELENŐ TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT
XXII. évfolyam

Főszerkesztő
CSANDA GÁBOR

A szerkesztőbizottság elnöke
ÖLLÖS LÁSZLÓ

Szerkesztőbizottság
Biró A. Zoltán (Románia), Fedinec Csilla (Magyarország), Holger Fischer (Németország), Gyurgyík László (Szlovákia), Hunčík Péter (Szlovákia), Petteri Laihonen (Finnország), Lampl Zsuzsanna (Szlovákia), Lanstyák István (Szlovákia), Lengyel Zsolt (Németország), Liszka József (Szlovákia), Mészáros András (Szlovákia), Simon Attila (Szlovákia), Szarka László (Magyarország), Andrej Tóth (Csehország), Végh László (Szlovákia)

Tartalom

Tanulmányok

MORAUSZKI ANDRÁS
Kisebbségi szervezetek pályázati támogatásai Szlovákiában (2011–2017). A Szlovák Kormányhivatal Nemzetiségek kultúrája című kiírásának elemzése 3
SZTANCS GÁBOR
Sáros vármegye történelemtudományi önreprezentációja és nemzetiségpolitikai sajtóakciója a 20. század elején 27
LANSTYÁK ISTVÁN
A funkcióigés szerkezetek megítélése a nyelvhelyesség és a nyelvi helyénvalóság szempontjából 53
KARA ANNA
Rendtörténet – alulnézetből. Gödöllői premontrei krónika (1948–1950) 79
H. NAGY PÉTER–KESERŰ JÓZSEF
A hely (digitális) szelleme? A Selye János Egyetem működésének reflexiója komáromi szerkesztésű online médiumokban 111

Dokumentumok

ANGYAL BÉLA

Adatok a szlovákiai magyarok csehországi deportálásának történetéhez, 1946–1949 (2. rész) 147

Köszöntő

LISZKA JÓZSEF

Voigt-művek. Voigt Vilmos legutóbbi és nem csak a legutóbbi könyveiről ... 167

Lapunk része az Európai Bölcsészettudományi és Társadalomtudományi Index (European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences – ERIH Plus) folyóirat-minősítő rendszernek. Folyóiratunk a CEEOL nemzetközi adatbázis által jegyzett.

Készült a Magyar Kormány támogatásával

MINISZTERELNÖKSÉG NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR ALAP

FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

A szerkesztőség címe: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Park u. 4., 931 01 Somorja. E-mail: csanda@foruminst.sk • Kiadja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja. IČO: 34 028 587. Felelős kiadó: Simon Attila igazgató • Nyomdai előkészítés: infopoint Kft. • Nyomta: Adecta, Kft., Csilizradvány • Megjelent a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja támogatásával • Példányszám: 600 • Ára: 3 € • 2020. március • Nyilvántartási szám: EV 904/08 • ISSN 1335-4361 • Internet: http:\\www.forumszemle.eu

FÓRUM SPOLOČENSKOVEDNÁ REVUE

Adresa redakcie: Fórum inštitút pre výskum menšín, Parková 4, 931 01 Šamorín. E-mail: csanda@foruminst.sk • Vydavateľ: Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín. IČO: 34 028 587. Zodpovedný: Attila Simon riaditeľ • Tlačiarenská príprava: infopoint s.r.o. • Tlač: Adecta, s.r.o., Čiližská Radvaň • S finančným príspevkom Fondu na podporu kultúry národnostných menšín • Náklad: 600 • Cena: 3 € • marec 2020 • Evidenčné číslo: EV 904/08 • ISSN 1335-4361• Internet: http:\\www.forumszemle.eu

MORAUSZKI ANDRÁS

Kisebbségi szervezetek pályázati támogatásai Szlovákiában (2011–2017)

A Szlovák Kormányhivatal Nemzetiségek kultúrája című kiírásának elemzése

ANDRÁS MORAUSZKI

Grants Funding National Minority Organisations in Slovakia (2011–2017). Analysis of the Grant System of the Slovak Government for Cultures of National Minorities

Indexing Terms: non-governmental organisations of national minorities, NGOs of ethnic minorities, projects of national minorities, government grants, structure of minority institutional system, Slovakia

FÓRUM Társadalomtudományi Szemle, XXII. évfolyam 2020/1, Somorja

Bevezetés

A legutóbbi népszámlálás során Szlovákia lakosságának 12,3%-a jelölt a szlováktól eltérő nemzetiséget, 13,9%-a pedig a szlovák nyelvtől eltérő anyanyelvet. E jelentős lélekszámú kisebbségi közösségek és képviselőik feltételezhetően e közösségek etnokulturális reprodukciójára és a kisebbségi voltukból eredő sajátos szükségleteik kielégítésére törekszenek. Szlovákia multilaterális szerződésekben – például az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezményében – vállalt kötelezettségeinek eleget téve támogatja a nemzeti kisebbségek kulturális, oktatási és egyéb tevékenységeit. Ennek egyik formája az az állami pályázati rendszer, amelynek elemzésére e tanulmány vállalkozik.

Szlovákiában az állami pályázati támogatások 1998 óta váltak elérhetővé a kisebbségek részére (Nagy–Tóth 2006, 242. p.). Ezek hamarosan a szervezetek egyik fő bevételi forrásává váltak, a magyarországi pályázatok mellett (Nagy–Tóth 2006, Morauszki–Porubszky 2009, Morauszki 2012). Az állami támogatások általában is jelentős hatást gyakorolnak a szervezetek működésére (Ali–Gull 2016), a szervezetek és a képviselt közösség kapcsolatára (Biró 1998), és a szervezetek pénzügyi függése miatt ezek függetlensége, nonprofit szervezetek esetében ezek „civilsége” is megkérdőjelezhetővé válik (Balázs 2009, 172. p.; Hegedűs 2005, 124. p.). Mivel a kisebbségi szervezetek többsége működésében épít e pályázati támogatásokra, sőt, mint ezt helyi kutatások mutatják, különösen a nagyobb bevételű, aktívabb szervezetek esetében

meghatározó a pályázati bevételek aránya a bevételszerkezetben (Morauszki 2019a), e pályázati rendszerek jelentős befolyást gyakorolnak a kisebbségi intézményrendszerek egészének működésére. Azáltal, hogy egyes szervezeteket és azok projektjeit támogatandónak ítélnek, míg másokat nem, befolyásolják, mely szervezetek és milyen tevékenységet tudnak végezni és a nemzetiségi intézményrendszereken belüli erőviszonyokat is.

Ennek ellenére viszonylag kevés elemzés vizsgálta a kisebbségek támogatására létrehozott pályázati rendszerek működését. E kutatás előzményeinek tekinthetők azok a vizsgálatok, amelyek az Illyés Közalapítvány kulturális (Morauszki–Porubszky 2009) és Csemadok-támogatásait (Morauszki 2012), a Communitas Alapítvány és a Szülőföld Alap pályázati rendszereit (Pápay 2013), valamint a kisebbségi szervezetek magyarországi parlament általi finanszírozását vizsgálták az 1990-es és 2000-es évekre vonatkozóan (Lajtai 2011). Az elemzés keretét adó kutatás részeként pedig sor került a magyarországi és a romániai kisebbségi pályázati rendszerek, másfelől egyes anyaországi támogatások vizsgálatára is (Morauszki 2019a, Morauszki 2019b).

E tanulmány a Szlovák Köztársaság által az ország területén élő kisebbségekkel kapcsolatos projektek támogatására létrehozott pályázati rendszert vizsgálja. A pályázatokat 2010-ig a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma kezelte, majd 2011-től 2017-ig a Kormányhivatal, Nemzeti kisebbségek kultúrája (*Kultúra národnostných menšín*) név alatt. 2018-tól új keretek között, az önálló intézményként a Kulturális Minisztériumnak alárendelten működő Kisebbségi Kulturális Alap (*Fond na podporu kultúry národnostných menšín*) kezeli a jelentősen megnövelt pénzügyi keret elosztását. Az alábbi elemzés a 2011 és 2017 közötti időszakra vonatkozik. A tanulmányban előbb a pályázati rendszer szerkezetét tekintjük át, majd különböző szempontokból – alprogram, nemzetiség és a pályázó jogi formája szerint – bemutatjuk a pályázati támogatás elosztásában érvényesülő preferenciákat, végül, amennyire ezt az adatok lehetővé teszik, vizsgáljuk a szlovákiai kisebbségi intézményrendszerek összetételét jogi forma szerint és belső struktúráját, a pályázók közötti egyenlőtlenségek mértékét.

A program szerkezete

A pályázati felhívást évente tették közzé a Kormányhivatal honlapján, az adott évben megvalósuló projektek támogatására. A pályázható alprogramok listája ugyan többször változott, de a fő célok jól azonosíthatóan minden évben megjelentek: így minden évben lehetett pályázni a nemzetiségi nyomtatott és elektronikus sajtó, könyvkiadás és adathordozók kiadásának támogatására, élő kultúrára (színjátszásra, fesztiválok, rendezvények szervezésére, alkotói tevékenységre), kisebbségi témájú kutatásra, ismeretterjesztésre, valamint külön alprogramként multikulturális jellegű tevékenységekre (rendezvényekre vagy kutatásokra). 2014 óta külön alprogramként voltak feltüntetve a kisebbségi jogi képzések, elemzői és kiadói tevékenység.[1] Pályázni csak konkrét projek-

1 Korábban az ilyen jellegű támogatások a multikulturális és interetnikus támogatások között jelentek meg.

tekre lehetett, és a kapott támogatást csak az e projektekkel közvetlenül összefüggő költségekre lehetett felhasználni, a mindennapi működést, projektekhez közvetlenül nem kötődő eszközbeszerzést a Kormányhivatal nem támogatta.[2] A kérhető összegnek, egyszersmind az adható támogatásnak megszabott alsó és felső határai voltak az egyes években, amelyeket 2012-ben alprogramonként, a többi évben azonban alprogramtól függetlenül állapítottak meg.

1. táblázat. A támogatás alsó és felső határa a Szlovák Kormányhivatal pályázatai esetében (2011–2017, EUR)

év	alsó határ	felső határ
2011	400	100 000
2012	400	3000–75 000
2013	500	200 000
2014		100 000
2015		150 000
2016		
2017		

A pályázásra jogosultak köre viszonylag széles volt. A civil-nonprofit szervezetek mellett helyi önkormányzatok és megyék, egyházak és egyházi intézmények, Szlovákiában regisztrált nemzetközi szervezetek, települések és megyék által fenntartott költségvetési és dotációs szervezetek,[3] vagy valamely törvény alapján létrehozott jogi személyek (pl. Matica slovenská, állami felsőoktatási intézmények) is pályázhattak, 2013-ig bármely nagykorú szlovák állampolgár, 2014-ig a magánvállalkozók és gazdasági társaságok. Nem volt feltétel, hogy a pályázó magát kisebbségi szervezetként definiálja (pl. az alapszabályban), a jogosultság nem a pályázó kilététől, hanem a javasolt projekt jellegétől függött. Egy pályázó tetszőleges számú projektjavaslatot adhatott be.[4] A pályázatokat egy pályázó adta be, a közös pályázás lehetőségét a kiírások nem említik explicit módon, és nincs is arról információnk, hogy sor került volna rá. A pályázónak meghatározott mértékű önrészt kellett felmutatnia, amely összege 2012 kivételével egységesen a projekt teljes költségvetésének legalább 5%-a volt. 2012-ben a kért önrész alprogramonként változott, helyi rendezvények és kisebb projektek esetében 5% volt, országos

2 A mindennapi működés támogatására hazai forrásból kizárólag az állami vagy megyei költségvetési és dotációs intézmények számíthatnak, de ezek száma kicsi. Egyes szerzők a szlovákiai pályázati rendszer egyik legjelentősebb problémájának tekintik, hogy nem ad támogatást a mindennapi működés finanszírozásához (Petőcz–Tóth K. 2009, 27. p.)

3 Dotációs szervezetnek (*príspevková organizácia*) azok a szervezetek tekinthetők, amelyek költségvetésük több mint 50%-át, de kevesebb mint 100%-át költségvetési forrásból kapják.

4 2012-ig projektenként külön kérvényt kellett beadni, 2013 óta viszont csak egy kérvényt, amelyen a pályázó több projektre is kérhetett támogatást, akár több alprogramra vonatkozóan is, ugyanakkor egy projektet csak egy alprogramra adhatott be.

rendezvények esetében 20%, nyomtatott sajtó és könyvkiadás esetén 10%-ot kértek, audiovizuális alkotások előállításánál pedig az összköltség 30%-át.[5]

A beérkezett pályázatokról nemzetiségenként egy – a magyar pályázatokról, azok nagy számából adódóan két – döntőbizottság döntött, és külön bizottság döntött a multikulturális projektekről. A bizottságok hét szempontból értékelték és pontozták a beérkezett pályázatokat. Az értékelés szempontjai: a projekt relevanciája, minősége és eredetisége, hagyományos volta, kulturális-társadalmi jelentősége, a kisebbségi kultúra fenntartásához és fejlesztéséhez való hozzájárulása, célcsoportja és a projektből profitáló csoportok, s végül hogy a költségvetés mennyire ˈelel meg a terveknek.[6] A döntéseket egy külön internetes felületen tették közzé, ahol a pályázatok legfontosabb adatait is közölték. Az elemzés alapjául az itt közölt adatok szolgálnak. Ezek a közzétett adatok az évek folyamán szintén változtak, így például azt, hogy a pályázat melyik nemzetiségi keret terhére lett elbírálva, csak 2014 óta közölték. Minden évben rendelkezésünkre áll azonban az alprogram, amelyre a pályázatot beadták, a pályázó neve, székhelye (település neve), a projekt teljes költségvetése, a kért támogatás nagysága, valamint a megítélt támogatás nagysága. A pályázó neve és a település alapján ezek az adatok további változókkal is kiegészíthetőek (a pályázó típusa, járás, megye, településtípus).

Pályázati rendszer mérete és a szervezetek aktivitásának mutatói

A szlovákiai pályázati rendszer annak 2018-as átalakulásáig alapvetően egy stagnáló rendszer képét mutatta. Igaz ez a kiosztott támogatásra, a pályázók, a beérkezett és a támogatott pályázatok számára is. Az éves keret körülbelül 4 és 4,5 millió euró között hullámzott a vizsgált időszakban, amelyre évente átlagosan 1800 körüli pályázat érkezett és körülbelül 1200 kapott is támogatást.[7]

5 Az adatok azt mutatják, hogy a pályázók által biztosított önrész jellemzően minimális mértékben haladta meg a minimálisan elvártat, a pályázók átlagosan a teljes projekt 90,9%-ára pályáztak (a medián 94,6%), vagyis a projekt finanszírozását elsősorban a Kormányhivataltól remélték.

6 Az elbírálás során előnyt élveztek az ifjúságot célzó, a hagyományos, az eredeti rendezvények, továbbá azok, amelyek a kisebbségi kultúrát a többség felé közvetítették; kiadásnál a kisebbségi szerzők által írt eredeti művek, szemináriumoknál és konferenciáknál az országos vagy nemzetközi hatókörűek, kutatásban a szociológiai, néprajzi és történeti kutatások, és cél volt kisebbségenként legalább egy hetilap támogatása.

7 2018-tól a Kisebbségi Kulturális Alap megközelítőleg kétszer ekkora keret fölött rendelkezik. Azt, hogy a keret ilyen jelentős növelése növeli-e a pályázási kedvet és ösztönzi-e új szervezetek bekapcsolódását, csak a jövőbeli kutatások fogják megmutatni.

1. ábra. A támogatási keret és a támogatás teljes összege (2011–2017, EUR)

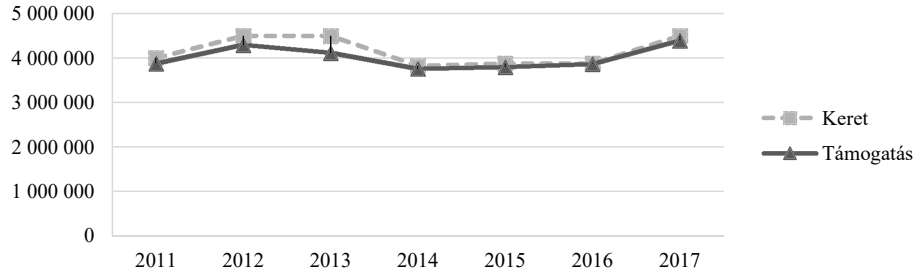

2. ábra. A beadott pályázatok száma alprogramonként (2011–2017)

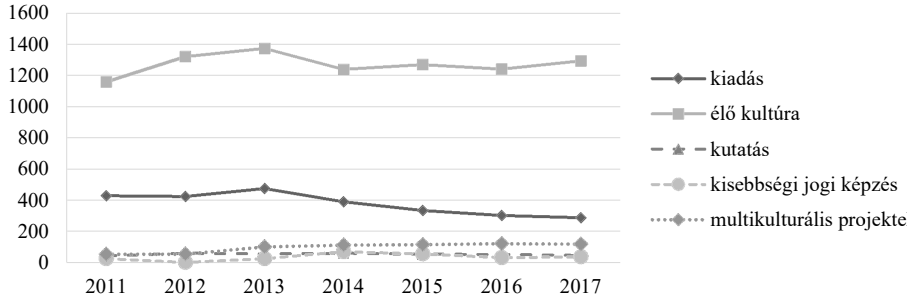

3. ábra. A támogatott pályázatok száma alprogramonként (2011–2017)

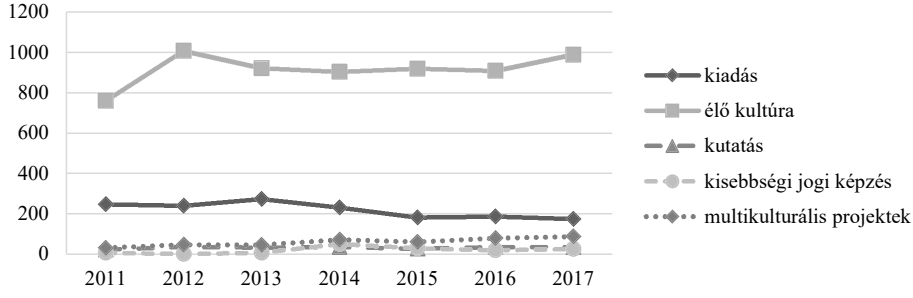

A kulturális minisztérium kiírásaira 2011 és 2017 között összesen 1827-en pályáztak és 12 801 pályázatot adtak be. A támogatott pályázatok és pályázók aránya magasnak tekinthető: a pályázatok 67,9%-a volt sikeres, és a pályázó szervezetek 72,4%-a kapott támogatást legalább egyszer. Egy szervezet átlagosan 7,01 pályázatot adott be a hét év folyamán, a medián értéke viszont mindössze 3. Különösen a multikulturális és a kisebbségi jogi projektek esetében magas azoknak az aránya, akik csak alkalmi pályázók voltak, de a kutatások esetében is kevés a visszatérő pályázó. A pályázók fele legfeljebb két évben pályázott, a minden évben pályázók aránya pedig a kulturális projektek esetében is viszonylag alacsony (12,9%).

2. táblázat. A pályázók aktivitási adatai (2011–2017)

Alprogram:	kultúra	kiadás	kutatás	multikulturális	kisebbségi jog	Összesen
Beadott pályázatok száma						
Átlag (szórás)[8]	5,84 (9,61)	5,21 (10,84)	2,88 (5,74)	2,17 (2,38)	1,99 (1,99)	7,01 (12,76)
Medián	3	2	1	1	1	3
Maximum	127	94	61	20	13	160
Egyetlen pályázatot beadók aránya	32,8%	44,9%	53,2%	63,2%	58,3%	32,6%
Pályázati évek száma						
Átlag (szórás)	3,02 (2,18)	2,38 (1,87)	1,97 (1,49)	1,80 (1,41)	1,57 (0,99)	2,96 (2,16)
Medián	2	1	1	1	1	2
Egyszeri pályázók aránya	38,4%	50,2%	56,3%	65,1%	65,0%	39,8%
Minden évben pályázók aránya	12,9%	6,5%[9]	1,6%	2,0%	0,0%	12,4%

A pályázók, a pályázatok és a támogatás megoszlása

Szlovákiában az 5 fő projekttípus közül egyértelműen az élő kultúra alprogramra érkezett be a legtöbb pályázat, az összes pályázat 69,5%-a (l. 2. ábra). Az egyes években ez az arány 66 és 73% között változott. Ezt az alprogramot a kiadás követte (20,6%), míg kutatásra, multikulturális projektekre és kisebbségi jogi képzésekre jelentősen kevesebb pályázat érkezett be (rendre 2,8%, 5,2% és 1,9%). Az évek során a kiadásra beadott pályázatok száma valamelyest csökkent (25,1%-ról 16,1%-ra), és a multikulturális projekteké nőtt (3% körüli értékekről az utolsó két évben 6,5% fölé).

A pályázók jelentős része, 71,4%-a, az öt nagy területből csak egyre pályázott, és mindössze 14 pályázó volt, amely mind az ötre. A legnépszerűbb e tekintetben is az élő kultúra volt, amelyre a pályázók 83,3%-a adott be pályázatot, ezzel szemben kiadásra csak 27,7%-uk, multikulturális projektekre 16,8%-uk, kutatásra 6,9%-uk és kisebbségi jogi projektekre 6,6%-uk. A támogatott pályázatok megoszlása kisebb mértékben, a támogatás megoszlása viszont jelentősen eltér a beérkezett pályázatok megoszlásától.

A kiadás esetében a pályázatok közötti erősebb szelekciót ellensúlyozza a magasabb átlagos támogatás, míg a kulturális pályázatok esetében a támogatott pályázatok magasabb arányához – a kiadáshoz és sajtóhoz képest – alacsonyabb átlagos támogatás társul. E két projekttípus más-más módon viszonylagos prioritást élvezett. A támogatás összegét tekintve e két csoport között helyezkednek el a multikulturális pro-

8 Az értékek minden esetben csak azokra a szervezetekre vonatkoznak, amelyek legalább egy pályázatot beadtak az adott kiírásra.

9 A kiadás esetében jelentősen csökkentette a minden évben visszatérő pályázók arányát, hogy 2014 óta a gazdasági társaságok és magánszemélyek (egyéni vállalkozók) nem pályázhattak, ezért ugyanazokra a sajtótermékekre 2014 óta más pályázók pályáztak, és hasonló folyamatok zajlottak a könyvkiadás és a multimédiás adathordozók kiadása terén is.

jektek, de ha a támogatásokat a kért összeg arányában vizsgáljuk, látható, hogy ezek esetében a kapott támogatás csak a kért összeg kisebb részét jelentette.

4. ábra. A beadott és támogatott pályázatok és a kiosztott támogatás megoszlása a projekt célja szerint

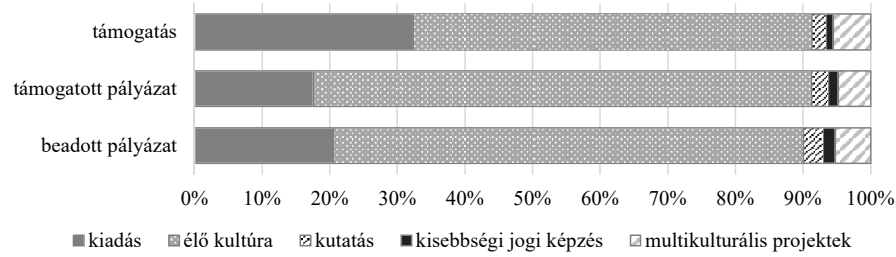

5. ábra. Pályázatok sikerességi rátája és a sikeres pályázatokra megítélt támogatás átlaga

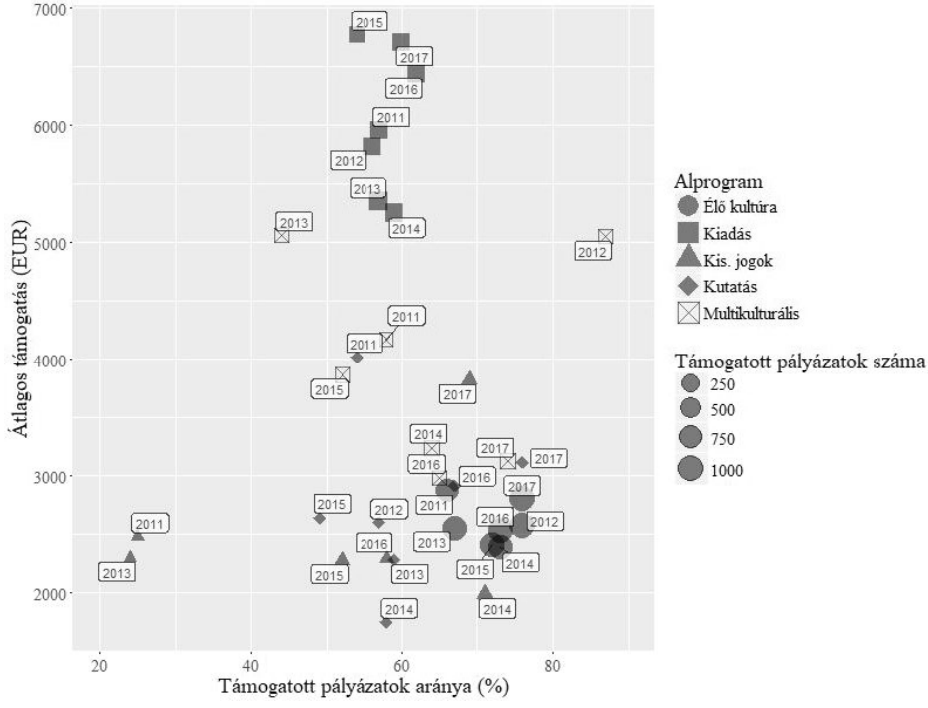

A Kormányhivatal támogatásaira tizenhárom nemzetiséghez kapcsolódóan lehetett pályázni, valamint multikulturális projektekkel. A nemzetiségi megoszlás viszont nem

csak a pályázatok, hanem a pályázó szervezetek esetében is vizsgálható.[10] Ehhez az egyes pályázó szervezeteket nemzetiségek szerinti kódolni kellett. Mivel voltak olyan szervezetek, amelyek többségében vagy kizárólag interetnikus/multikulturális pályázatot adtak be, vagy pedig több nemzetiség keretére is pályáztak, nem minden szervezetet tudtunk egyértelműen nemzetiséghez rendelni, ezen túl csak 2014 óta ismert, hogy mely nemzetiségi keretre pályázott egy adott szervezet, ezért a nemzetiségi eloszlás csak az utolsó négy év adatai alapján vizsgálható.[11]

A pályázók között többségben voltak azok, amelyek nemzetiségi szempontból csak egyféle pályázatot adtak be: a pályázók 55,7%-a csak egy nemzetiség nevében pályázott, a szervezetek 29,7%-a viszont csak 2014 előtt pályázott, ezért besorolhatatlan. Emellett voltak olyanok, amelyek csak multikulturális projektekre pályáztak (58 szervezet – 3,2%), vagy amelyek egy nemzetiség nevében és multikulturális projektekre is pályáztak (142, ebből 42 esetben többségében multikulturális pályázatot adtak be), és olyanok is, amelyek több nemzetiség érdekében pályáztak (68 szervezet).

Az 1827 szlovákiai pályázóból a legtöbb, 36,6% (669 pályázó) magyar nemzetiségűként lett kódolva, a második legnagyobb csoportot azonban a besorolatlanok alkotják (542 pályázó, 29,7%).[12] A roma pályázók a második legnagyobb nemzetiségi csoport (241 pályázó, 13,2%), a harmadik legnagyobb nemzetiség pedig a ruszin (146 pályázó, 8,0%). A ruszin pályázókat azonban már a multikulturális csoport követi (143 pályázó, 7,8%).[13] A többi nemzetiség intézményrendszere kisméretű, a ruszinokat a zsidó pályázók követik, de ezek száma már csak 23, a morva közösséget pedig mindössze 3 pályá-

10 A szervezeti szintű megoszlások vizsgálatához a pályázatokat tartalmazó adatbázist aggregáltuk. Ehhez a pályázó szervezet nevét és adóazonosító-számát használtuk.

11 A pályázók besorolásánál azokban az esetekben, amikor ez nem egyértelmű, a következő szabályokat alkalmaztuk: azokat, akik több nemzetiségi keretre is pályáztak és emellett esetleg multikulturális projektekre is, valamint azokat is, akik ugyan csak egy nemzetiség nevében pályáztak, de multikulturális projektekre beadott pályázataik száma nagyobb az egynemzetiségű pályázatokénál, multikulturális szervezeteknek tekintettük. Akik csak 2014 előtt adtak be pályázatot, besorolhatatlannak tekintettük, végül azokat, akik vagy csak egy nemzetiség nevében pályáztak, vagy ha beadtak is multikulturális projektekre vonatkozó pályázatokat, de kisebb vagy egyenlő számban, mint valamely nemzetiséghez köthetőt, az adott nemzetiséghez soroltuk. A csak 2014 előtt pályázók egy része ugyan bekategorizálható lenne (például a Csemadok-szervezetek vagy a Český spolok – Cseh Egyesület helyi szervezetei), de a következetesség érdekében ezeket sem soroltuk be nemzetiséghez.

12 A 2014 előtti pályázatok esetében a pályázó „nemzetiségét” felhasználva legalább közelítő módon elemezhetővé válik, hogyan oszlanak meg ezek nemzetiségi szempontból. Ez alapján a 2011–2013 időszakban beérkezett, ismeretlen „nemzetiségű” pályázatok megoszlása nem tér el jelentősen a teljes adatbázis megoszlásától, vagyis feltételezhető, hogy ezekben az években is megközelítőleg hasonló volt a pályázatok nemzetiségi megoszlása.

13 Összehasonlítva a magyarországi pályázati rendszerrel (l. Morauszki 2019), látható, hogy Szlovákiában jelentősebb arányban vannak multikulturális pályázók, ami részben abból is eredhet, hogy Szlovákiában nem csak kifejezetten nemzetiségi szervezetek pályázhatnak, másrészt abból, hogy a multikulturális projektek külön alprogramként szerepelnek a kiírásokban.

zó képviselte a 2014 óta eltelt 4 pályázati év során. A besorolhatatlan pályázatokat kihagyva a pályázók abszolút többsége (52,1%-a) magyarként, 18,8%-a romaként, 11,4%-a ruszinként lett kódolva, 11,1% a multikulturális pályázók aránya, az összes többi, szám szerint tíz nemzetiség együttesen 6,7%-on osztozik.

Az egyes nemzetiségek átlagos aktivitásának különbségeiből adódóan a pályázó szervezetek és a beérkezett pályázatok megoszlása eltér. A kis nemzetiségek – amelyek nevében elsősorban országos szervezeteik pályáztak – aktívabbak voltak az átlagnál (a nemzetiségileg besorolható szervezetekre számított átlag 8,84): a négy lengyel pályázó 153 pályázatot adott be, vagyis átlagosan 38,25-ot. A cseh pályázók átlagosan 21,7-et, a szerbek 20,7-et, de az átlagosnál aktívabbak voltak az ukrán, német, horvát, bolgár és orosz pályázók is, és kismértékben a nagy nemzetiségek közül a magyarok is (átlagosan 9,6 pályázat). Az országos tetőszervezetek szerepét mutatja, hogy egyes esetekben csak az átlagos érték magas, a medián akár a legalacsonyabbak között van, mint például a német vagy horvát szervezetek esetében (a medián értéke rendre 1, illetve 1,5).[14] A legkevésbé aktív pályázók a roma szervezetek voltak (mindössze 5,4 pályázat szervezetenként), és a nagyszámú kevésbé aktív pályázó miatt a ruszinok is az átlagnál kevesebb (6,8) pályázatot adtak be. A szabály alól a zsidó szervezetek jelentenek kivételt, amelyek ugyan kis létszámú nemzetiség, de csak 5,4 pályázatot adtak be átlagosan.

Bár minden nemzetiség elsősorban élő kultúrára pályázott, mégis felfedezhetők különbségek is pályázati gyakorlatukban: a kisebbségi jogi képzések között sokkal magasabb a roma keretre elbírált pályázatok aránya (34,2% a 13,9%-hoz képest), ugyanakkor alacsonyabb a magyar és ruszin pályázatoké. Ezek aránya viszont magasabb a kutatási és a kiadási pályázatok között.

Az aktivitáson túl az egyes nemzetiségek szervezetei sikerességben is különböznek: legyen szó a sikeres pályázatok arányáról vagy az ezekre adott támogatás összegéről. Utóbbi szempontból döntő jelentőségű, hogy a támogatás nemzetiségek szerinti elosz-

14 A legaktívabb német szervezet (KDV), amely egyúttal a teljes adatbázis negyedik legaktívabb szervezete, 133 pályázatot adott be, és ezen kívül csak még egy civil szervezet, öt település és egy plébánia pályázott a német keretre, amelyek közül a legaktívabb is csak három pályázatot adott be. A horvát pályázók közül a Hrvatski kulturni savez u Slovačkoj (Szlovákiai Horvát Kulturális Szövetség) 67 pályázatot adott be, a második legaktívabb Chorvátsky Grob község mindössze 3-at, a „Carpe diem" Polgári Társulás 2 pályázatot. A lengyel nemzetiség esetében két pályázat híján az összes pályázatot két nagy szervezet, a Lengyel Klub és a Polonus Polgári Társulás adta be. A cseh pályázók között 144 beadott pályázattal kiemelkedik a kassai székhelyű Český spolek (Cseh Egyesület), valamint 64 pályázattal a Slovensko-český klub v Slovenskej republike. A fennmaradó pályázatok jelentős részét pedig a Český spolek regionális szervezetei adták be. A saját nemzetisége szempontjából ugyanezt a szerepet tölti be a ruszin-ukránok országos szövetsége (Zväz Rusínov-Ukrajinov SR), a szerbek egyesülete (Spolok Srbov na Slovensku), és kisebb mértékben a Morava Krásna Zem egyesület, és bár nagy nemzetiségről van szó, és a nagyszámú, kevésbé aktív szervezet miatt az átlagos aktivitás összességében alacsony szintű, de a Rusínska obroda és néhány további országos ruszin szervezet is. 160 pályázatával a Rusínska obroda az egész adatbázis legaktívabb szervezete.

tása előre rögzítve volt, és az egyes nemzetiségek részesedése csak kismértékű változást mutatott a vizsgált időszak során – elsősorban a magyar nemzetiség kerete csökkent, a multikulturális pályázatok kerete pedig előbb nőtt, aztán csökkent –, 2015 óta pedig változatlan volt. A népszámlálási arányokhoz viszonyítva – a multikulturális pályázatok keretét elhagyva – a magyar nemzetiség a népszámlálási arányánál kisebb mértékben, a többi nemzetiség jellemzően nagyobb arányban részesült a támogatásokból.

6. ábra. A pályázati keret megoszlása nemzetiségek szerint (2011–2017)[15]

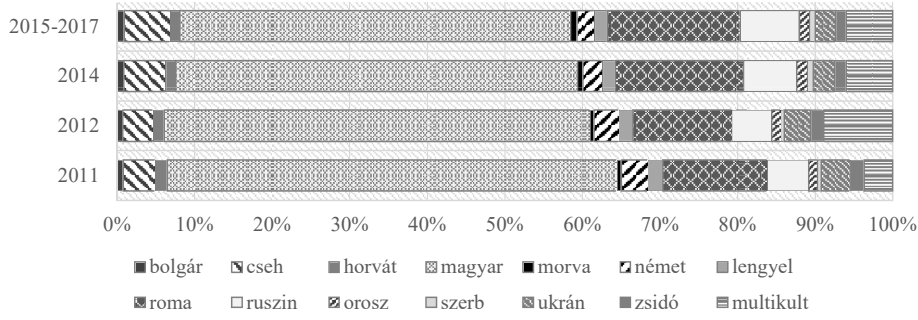

7. ábra. A pályázati keret és Szlovákia kisebbségi lakosságának megoszlása 2011-ben nemzetiség szerint (multikulturális nélkül, 2011–2017)

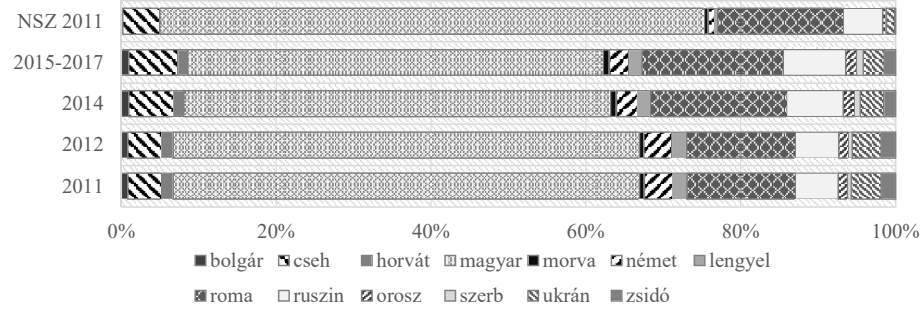

Az egyes nemzetiségek által kért támogatás minden évben és minden nemzetiség esetén túllépte az adott nemzetiség számára meghatározott keretösszeget, de a túllépés mértékében jelentős különbségek voltak. Ez meghatározta, hogy a döntőbizottságoknak mennyire kellett szelektálni a beérkezett pályázatok között, valamint hogy a kért összeg hány százalékát tudták megítélni a pályázónak. Az adatok alapján a túlpályázás a kis nemzetiségekre – csehekre, szerbekre, németekre, horvátokra – volt a legkevésbé jellemző, a multikulturális pályázatokra, a zsidó, roma és magyar nemzetiségre pedig a legjellemzőbb. Ezért nem érvényesül a negatív irányú összefüggés a szelekció

15 A 2013. évi elosztási arányok nem lettek közölve. Ezek feltételezhetően megegyeznek a 2012. évi arányokkal.

mértéke és a megítélhető támogatás nominális vagy relatív nagysága között, ami más országok pályázati rendszereinek esetében sokszor megfigyelhető, hanem a kisebb nemzetiségek esetében lehetséges volt a pályázatok túlnyomó többségét támogatni anélkül, hogy a megajánlott összeget jelentősen csökkentsék. Ha mégis dönteni kellett, a legtöbb esetben a döntőbizottságok inkább a megajánlott összeget csökkentették, de törekedtek arra, hogy minél több pályázatot támogathassanak. Míg a támogatott pályázatok aránya minden nemzetiség esetében meghaladja a 60%-ot, a sikeres pályázatokra megítélt támogatás több esetben nem éri el a kért összeg felét sem.

8. ábra. A pályázati igények aránya a kiosztott támogatáshoz képest és a pályázati sikeresség mutatói nemzetiségenként

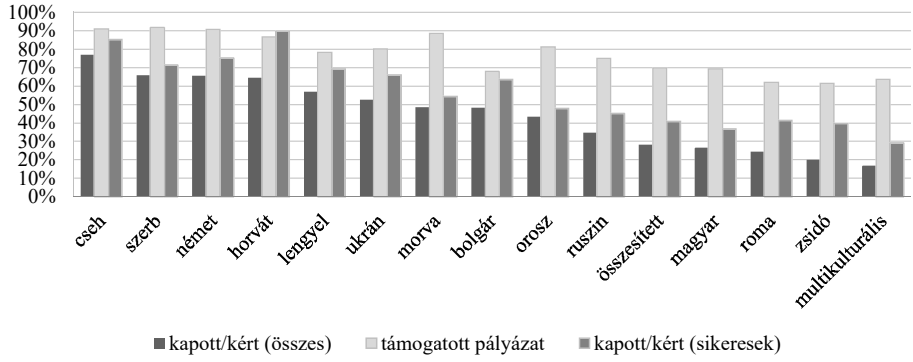

Ennek eredményeképpen Szlovákiában a kisebb nemzetiségek tekinthetők a pályázati rendszer fő nyerteseinek. A támogatás döntő része meghatározott nemzetiségekhez kötődő pályázatokra lett megítélve. Bár a pályázók 11,1%-a elsősorban multikulturális projektekre vagy pedig több nemzetiség keretére is pályázott, a kért támogatásból pedig 10,2%-os a multikulturális projektek részesedése, a beadott pályázatokból viszont már csak 6,4%, a támogatott pályázatokból 5,8%, a kapott támogatásból pedig 6,1%. Ezzel azonban a három nagy nemzetiség – a magyarok, romák és ruszinok – után a legjelentősebb csoportot jelentik.

9. ábra. A pályázók, beadott és támogatott pályázatok, kért és megítélt támogatás és a kisebbségi lakosság megoszlása nemzetiség szerint a 2011. évi népszámlálás során

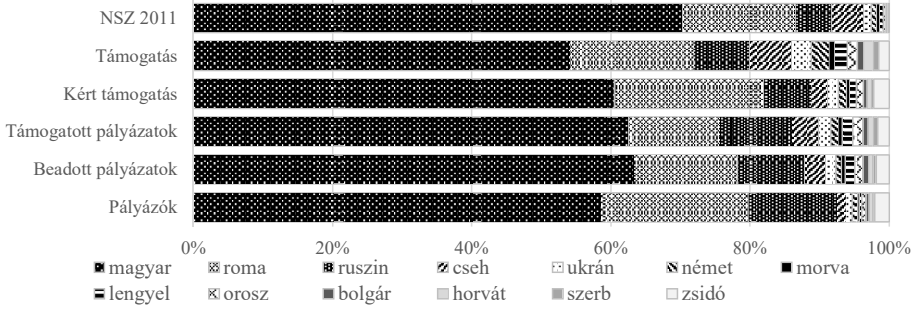

Mivel a pályázás feltétele nem a pályázó nemzetiségi szervezetként való explicit önmeghatározása volt – az alapszabályban vagy alapító okiratban –, hanem hogy a javasolt projekt valamely nemzetiséget (vagy a kisebbségi jogokat) érinti, releváns kérdés, milyen arányban pályáznak az egyes nemzetiségek kereteire olyan szervezetek, amelyek – legalábbis a fent vázolt operacionalizálás értelmében – nem tekinthetők az adott kisebbség szervezeteinek. A multikulturális pályázók aránya elsősorban olyan kis nemzetiségek esetében látszik jelentősnek, mint a morvák (25,7%), zsidók (36,1%) és oroszok (32,5%), de viszonylag jelentős a roma pályázatok körében is (18,9%). A másik két „nagy" nemzetiség, a magyar és ruszin esetében a multikulturális pályázók által beadott pályázatok aránya rendre 8,5% és 8,7%. A multikulturális pályázók által beadott pályázatok aránya a cseh (7,5%), német (5,7%), szerb (5,6%) és lengyel (5,4%) pályázatok között viszonylag alacsony, bolgár és horvát pályázatot pedig kizárólag az adott nemzetiséghez köthető pályázók adtak be.

A nemzetiség mellett legalább olyan fontos kérdés, hogy mely típusú szervezetek részesültek elsősorban a támogatásból, és hogy e kettő milyen viszonyban van. Előbbi természetesen jelentős mértékben, de nem kizárólag attól függ, egyáltalán kik jogosultak az adott kiírásokra pályázni. Emellett a döntéshozó testületek is preferálhatják a pályázók bizonyos típusait. Utóbbi vizsgálata lehetővé teszi az egyes kisebbségek intézményrendszereinek – és a multikulturálisként kódolt szervezeti kör – összevetését is. A pályázók többsége polgári társulás (53,9%, ebből 5,8% a Csemadok alapszervezeteinek aránya), a második legnagyobb csoportot az (egy megyei kivételével települési) önkormányzatok adják (25,3%), a többi pályázói típus lényegesen kisebb számban fordult elő. Az aktivitásbeli különbségekből adódóan a pályázók és pályázatok összetétele némiképp eltér, jellemzően a polgári társulások javára, így összességében a legtöbb pályázatot ezek adták be (63,4%).

Bár minden projekttípus esetében a polgári társulások adják a pályázók abszolút többségét, a második helyen más-más típusú pályázók szerepelnek. A kiadás esetében a gazdasági társasági formában működő kiadók szerepe sokkal jelentősebb, mint a többi pályázati cél esetében,[16] és a gazdasági társaságok pályázatainak 94,7%-a kiadásra vonatkozott.[17] A gazdasági társaságok mellett a magánszemélyek/egyéni vállalkozók körében volt magas a kiadásra beadott pályázatok aránya (az összes 70%-a). A kutatásra beadott pályázatok között egy rendkívül aktív pályázó[18] révén az összarányhoz képest magas a jogi személyek társulásai által beadott pályázatok aránya (17,4% szemben a teljes mintában megfigyelhető 1,3%-kal). A települések túlnyomórészt (88,5%-ban) élő kultúrára, helyi rendezvényekre pályáztak, akárcsak a jótékonysági alapok (87,2%-ban), a Csemadok-alapszervezetek és területi/városi választmányok (rendre 93,6 és 90,4%-ban), de az intézmények (kivéve az oktatási intézményeket) és egyházak pályázatainak túlnyomó többsége is (rendre 78,7 és 78,5%) erre a célra irá-

16 Arányuk a kiadásra pályázók között 14,9%, míg a többi alprogram esetén 0–0,8% közötti.

17 Gazdasági társaságok, egyéni vállalkozók és magánszemélyek 2014 óta nem pályázhatnak a Szlovák Kormányhivatal kisebbségi támogatásaira. Ha ezt a korlátozást nem vezették volna be, arányuk vélhetően még magasabb lett volna.

18 A 63 társulás által beadott pályázatból 61-et a Fórum Kisebbségkutató Intézet adott be.

nyult. Az oktatási intézmények ezzel szemben az átlagnál gyakrabban pályáztak kiadásra (34,9% a 20,6%-hoz képest), kutatásra (5,8% szemben a 2,8%-kal), és kisebbségi jogi projektekre (9,5% az 1,9%-kal szemben).

10. ábra. A pályázók, pályázatok és a támogatás megoszlása a pályázó típusa szerint alprogramonként

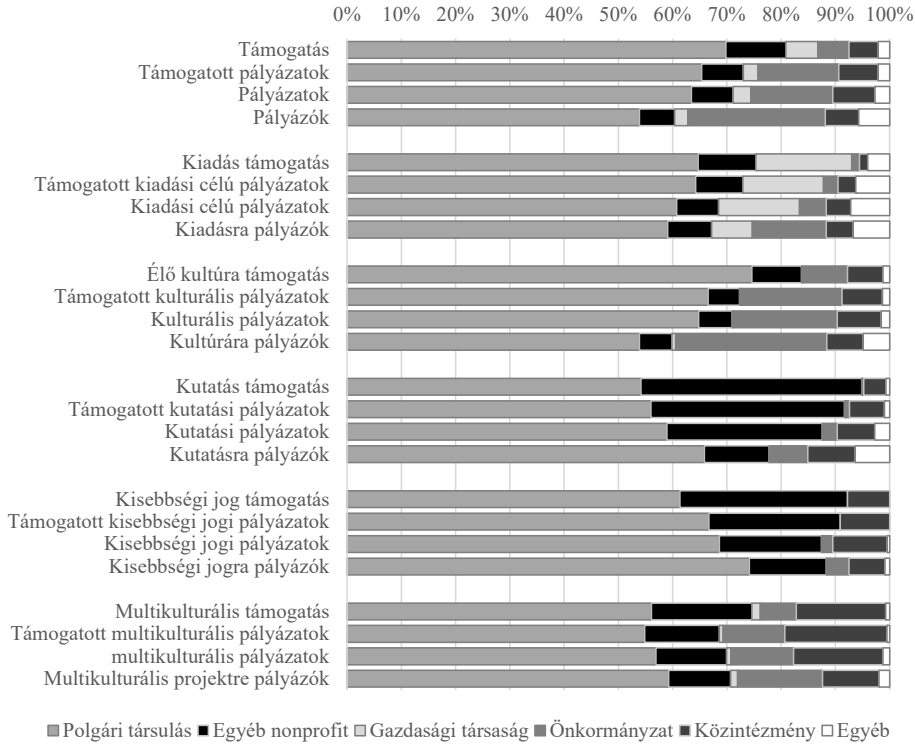

A támogatott pályázatok és a támogatás eloszlásának vizsgálatából egyértelműen látszik a nonprofit szervezetek preferálása. Az alprogramok többségében az ideáltipikus polgári társulások a fő kedvezményezettek, kivételt egyedül a kutatás jelent, amely esetében ugyan a támogatás legnagyobb része a polgári társulásokhoz kerül, de szembetűnő, hogy a jogi személyek társulásai – egészen pontosan egy társulás – jelentősen nagyobb arányban részesülnek a támogatásból, mint amilyen arányt képviselnek az erre a célra pályázó szervezetek, vagy akár a beadott pályázatok között.

A kisebbségi intézményrendszerek struktúrája

Az adatbázisok arra is lehetőséget adnak, hogy összehasonlítsuk az egyes nemzetiségek intézményrendszereit, azok méretét, összetételét, s az azokon belüli egyenlőtlenségeket. Az összetétel tekintetében a legfontosabb, hogy milyen jogi formájú pályázókra támaszkodhatnak a szlovákiai kisebbségek. Az összevetést nehezíti, hogy a legtöbb

nemzetiség intézményrendszere – ami abból a pályázás alapján látszik – rendkívül kicsi, akár csak néhány, vagy legfeljebb egy-két tucat pályázó alkotja. A magyar, roma és ruszin nemzetiséget (és a multikulturális, valamint a besorolhatatlan csoportot) leszámítva ez a helyzet. A kis nemzetiségek esetében természetesen óvatosan kell kezelni a megoszlásokat, de az mindenesetre látszik, hogy a legtöbb nemzetiség elsősorban civil szervezetekre, azok közül is elsősorban polgári társulásokra tud támaszkodni. Kivételt elsősorban a ruszinok jelentenek, amelyek érdekében nagyszámú települési önkormányzat is pályázott. Szintén magas az önkormányzatok aránya a német pályázók körében, de ez mindössze öt önkormányzatot jelent. A ruszinok mellett magyar projektekre is nagyszámú önkormányzat pályázott. Összevetve a pályázók és a pályázatok megoszlásait pedig látszik, hogy a kis nemzetiségek nevében elsősorban a már említett, kiugróan aktív országos szervezetek pályáztak, így a pályázatok között még magasabb a civil szervezetek által beadottak aránya. Látványos a különbség a ruszin pályázók és pályázatok között (l. 12. ábra), és a kis nemzetiségek közül a német pályázatok csaknem 85%-át is polgári társulások adták be.[19] Ezek az arányok is megerősítik, hogy a kisebbségi önszerveződés jellemzően a nonprofit jogi formák keretében történik (vö. Tóth 2006, 233. p.), és ezek közül is elsősorban a legkisebb költséggel létrehozható polgári társulás a legnépszerűbb. Kulturális vagy oktatási közintézmények a nagyobb létszámú csoportokban, továbbá a lengyel pályázók között találhatók csak.

11. ábra. Pályázók megoszlása a pályázó típusa szerint nemzetiségenként

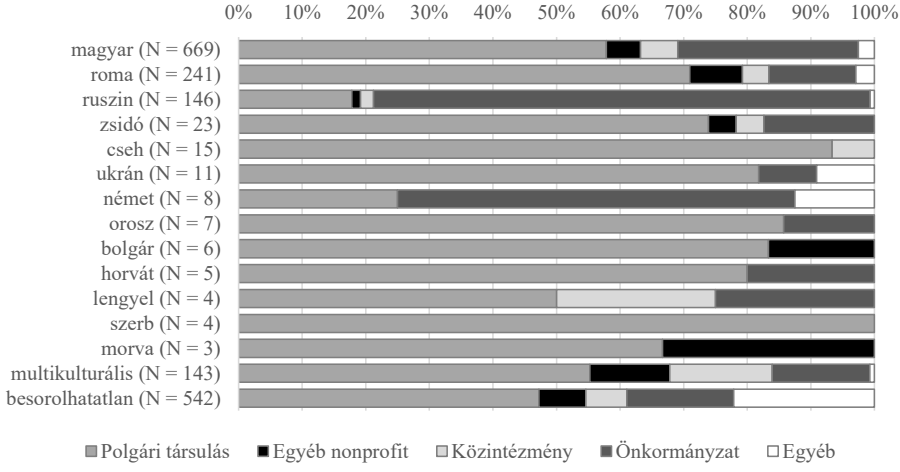

19 A zsidó közösség kivételével minden esetben igaz, hogy az adott nemzetiség keretére elbírált pályázatok között magasabb a polgári társulások által beadott pályázatok aránya, mint a polgári társulások aránya az adott nemzetiségűként kódolt pályázók között.

12. ábra. Pályázók és pályázatok megoszlása a pályázó típusa szerint (nagy létszámú csoportok)

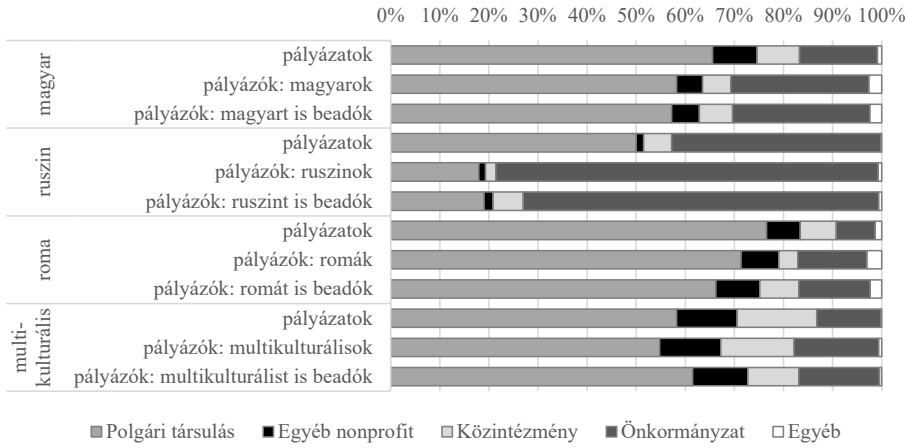

A pályázók településtípus szerinti megoszlása is megerősíti, hogy a kis nemzetiségek elsősorban nagyobb hatókörű országos szervezeteikre támaszkodhatnak, ezek alkotják az intézményrendszerük gerincét, és a különböző tevékenységek ezek keretei között tudnak megvalósulni. Kisebb hatókörű, a helyi közösségekbe vélhetően jobban beágyazott szervezetekkel elsősorban azok a kisebbségek rendelkeznek, amelyek egy-egy területen nagyobb létszámban élnek. Erre utalhat, hogy a községi és városi szervezetek aránya nagyobb a nagy létszámú nemzetiségek pályázói között, míg a kis nemzetiségek pályázói között – a kisebb településeken működő szervezetek híján – nagyobb arányban találunk fővárosi és megyeszékhelyeken működő szervezeteket. Mivel ezek a pályázás terén kiemelkedően aktívak, a pályázatok között még magasabb a fővárosi vagy megyeszékhelyen működő pályázók által beadottak aránya.[20]

20 Ez ugyan nem jelenti szükségszerűen azt, hogy a projektek is a központokban valósulnak meg, nem pedig a helyi közösségekben, de vélhetően gyengítik e projekteknek a helyi beágyazottságát.

13. ábra. Pályázók megoszlása településtípus szerint nemzetiségenként (Szlovák Kormányhivatal)

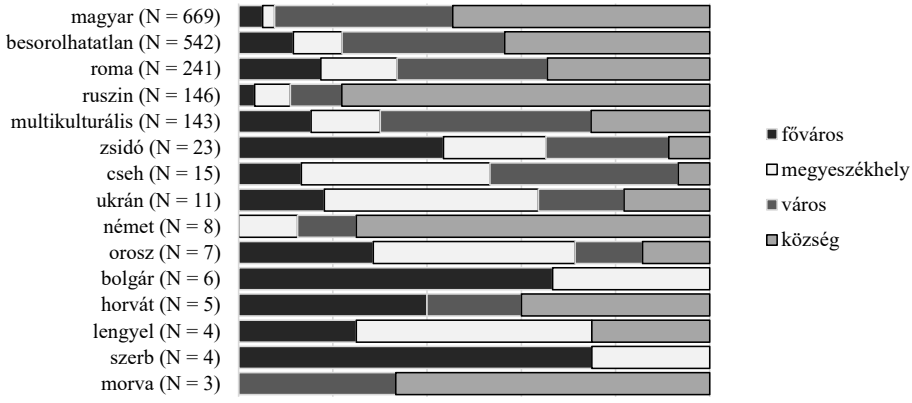

Ezt a nagy településeken való koncentrálódást Szlovákiában a nagyobb nemzetiségek esetében a kisebb településeken működő civil szervezetek, kisebb nemzetiségek esetében pedig legfeljebb a települési önkormányzatok ellensúlyozzák. Utóbbiak körében a községek aránya 90%-nál is magasabb, a községi pályázók között pedig az önkormányzatok száma meghaladja a polgári társulásokét is. A községi székhely ezek mellett a jelentősen kisebb számú egyházi pályázóra és az oktatási intézményekre jellemző. Ezek a pályázók azonban jellemzően szintén a nagyobb nemzetiségek nevében pályáznak, mint azt bemutattuk, csak néhány nemzetiség esetében képviselnek számottevő arányt, és jellemzően kevésbé aktívak, mint a polgári társulások.

Ezért, ugyan a német, horvát és lengyel pályázók körében a községiek aránya viszonylag magas, a pályázatok között elenyésző a községekből beadottak száma. Az egyedüli kivételt a morva nemzetiség jelenti, amely pályázatai között még a pályázók megoszlásához képest is magasabb a községek aránya.

14. ábra. Egyes nemzetiségek pályázóinak és pályázataink a megoszlása településtípus szerint (Szlovák Kormányhivatal)

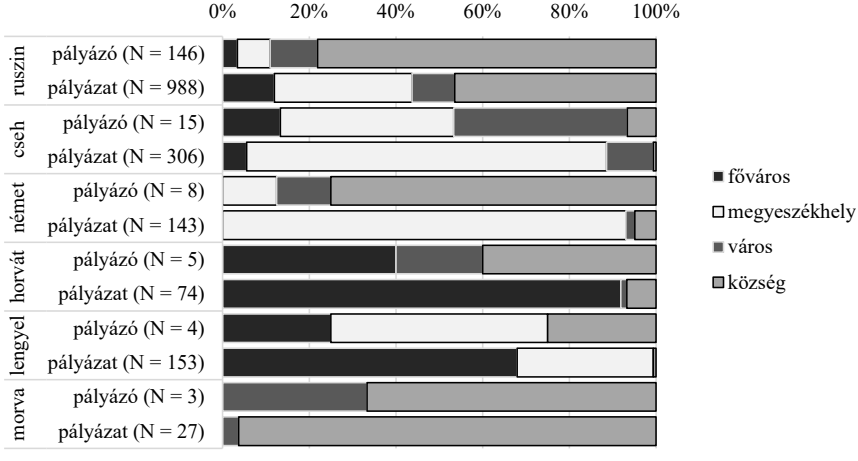

Összevetve a pályázók számát az adott nemzetiséghez tartozók számával, ugyanakkor látható, hogy bár a kisebb nemzetiségek esetében csak néhány országos szervezet képviseli a közösséget, az 1000 főre jutó pályázók száma a közösség kis létszáma következtében mégis magasabb. Magyarországgal összevetve pedig látható, hogy – megközelítőleg hasonló méretű közösségeket összehasonlítva – Magyarországon jellemzően több szervezet jut azonos számú, magát kisebbségi nemzetiségűnek valló személyre.[21] Ebben véleményünk szerint a magyarországi nemzetiségi önkormányzatoknak van nagy szerepük, amelyek olyan helyi közösségekre építve is létre tudnak jönni, amelyek nonprofit szervezetet nem tudnak eltartani. Azonban a különbség akkor sem tűnik el teljes mértékben – csak mérséklődik –, ha kizárólag a nonprofit keretek között működő pályázók számát vesszük alapul.

3. táblázat. 1000 személyre jutó pályázók száma Szlovákiában és Magyarországon

	Kisebbségi nemzetiségűek	Pályázók száma		1000 személyre jutó pályázó	
		összesen	nonprofit	összesen	nonprofit
Magyar	458 467	669	423	1,46	0,92
Roma	105 738	241	191	2,28	1,81
Ruszin	33 482	146	28	4,36	0,84
Cseh	30 367	15	14	0,49	0,46
Ukrán	7 430	11	9	1,48	1,21
Német	4 690	8	2	1,71	0,43
Morva	3 286	3	3	0,91	0,91
Lengyel	3 084	4	2	1,30	0,65
Orosz	1 997	7	6	3,51	3,00
Bolgár	1 051	6	6	5,71	5,71
Horvát	1 022	5	4	4,89	3,91
Szerb	698	4	4	5,73	5,73
Zsidó	631	23	18	36,45	28,53
Összesen	651 943	1142	710	1,75	1,09

21 Ez annak ellenére igaz, hogy Magyarországon, a kettős kötődések jelölhetőségének köszönhetően, valószínűleg jelentősen nagyobb a nemzetiségekhez tartozók száma, mint a szlovákiai népszámlálás módszertanának használata esetén lenne. A szervezetsűrűség különbsége nem magyarázható azzal sem, hogy Magyarországon könnyebb lenne a civil szervezet bejegyzése, hiszen például Magyarországon magasabb a minimális taglétszám is.

15. ábra. A képviselt közösség lélekszáma és a pályázók száma közötti összefüggés (összes pályázó)[22]

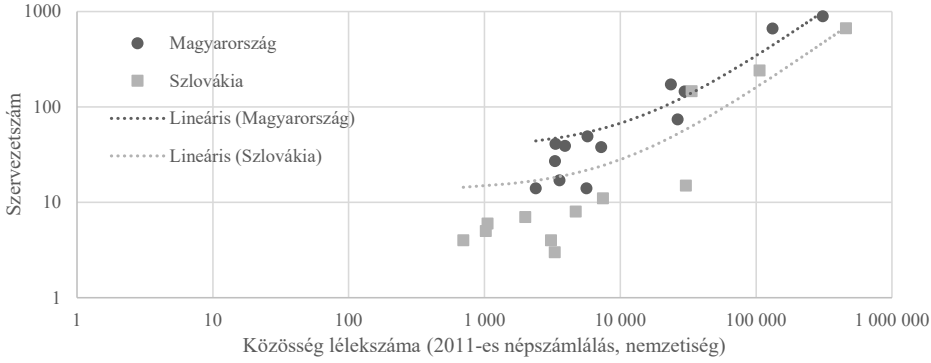

16. ábra. A képviselt közösség lélekszáma és a pályázók száma közötti összefüggés (nonprofit pályázók)

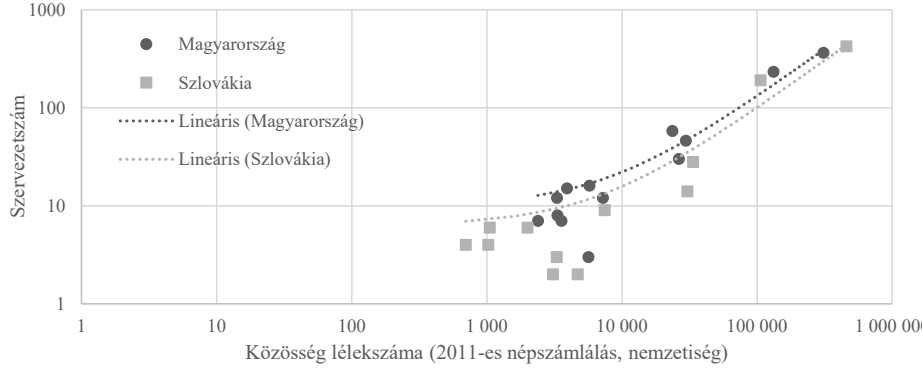

22 A tengelyek logaritmikus beosztást követnek a jobb ábrázolhatóság érdekében.

4. táblázat. A pályázati aktivitás és sikeresség egyenlőtlenségei Szlovákiában[23]

		Beadott pályázatok				Kapott támogatás			
	N	CR1	CR3	Gini	Hoover	CR1	CR3	Gini	Hoover
Magyar	669	2,2%	5,1%	0,567	0,425	3,7%	9,4%	0,778	0,618
Roma	241	2,2%	6,1%	0,505	0,384	6,3%	14,9%	0,723	0,552
Ruszin	146	16,2%	26,8%	0,590	0,434	26,9%	45,2%	0,836	0,718
Multikulturális	143	6,2%	15,9%	0,606	0,460	6,8%	17,5%	0,699	0,539
Zsidó	23	18,8%	47,4%	0,585	0,485	18,3%	49,7%	0,673	0,575
Cseh	15	47,1%	75,5%	0,703	0,555	63,6%	79,6%	0,758	0,602
Ukrán	11	49,2%	73,8%	0,607	0,465	65,3%	91,8%	0,771	0,645
Német	8	93,0%	96,5%	0,819	0,805	98,4%	99,2%	0,864	0,859
Orosz	7	26,7%	63,4%	0,289	0,205	47,4%	84,8%	0,545	0,440
Bolgár	6	28,9%	73,3%	0,304	0,233	55,1%	80,3%	0,473	0,384
Horvát	5	90,5%	97,3%	0,724	0,705	100,0%	100,0%	0,800	0,800
Lengyel	4	68,0%	99,3%	0,580	0,487	81,4%	100,0%	0,657	0,564
Szerb	4	71,6%	98,5%	0,556	0,466	75,4%	98,4%	0,598	0,504
Morva	3	85,2%	100,0%	0,543	0,519	93,8%	100,0%	0,625	0,605

A kiemelkedően aktív, központi szerepet játszó országos tetőszervezetek hatását láthatjuk abban is, hogy Szlovákiában Magyarországhoz képest viszonylag erősebb egyenlőtlenségeket találunk a szervezetek között az aktivitás (beadott pályázatok) és a sikeresség (kapott támogatás) terén egyaránt.[24] A szervezetek aktivitásában mutatkozó különbségek figyelemre méltóak: míg a szervezetek átlagosan hét pályázatot adtak be a hét év során, és a pályázók fele legfeljebb hármat, csaknem harmada pedig mindösszesze egyet, addig volt olyan pályázó, amely 160-at, és több országos szervezet is száz fölötti pályázatot. Az egyenlőtlenség éppen az ilyen, elsősorban országos szervezeteikre építő kis lélekszámú nemzetiségek esetében – amilyenek a németek, a horvátok – a legerősebb. A kapott támogatás tekintetében pedig még erősebbek is az egyenlőtlenségek. A horvát, a német és a morva esetben is a legnagyobb támogatást kapó szervezet az összes, az adott nemzetiségnek juttatott forrás több mint 90%-a fölött rendelkezett. Hasonlót látunk az egyébként viszonylag nagyobb ruszin intézményrendszerben: bár csaknem 150 pályázóból áll, a támogatás 45%-át a legsikeresebb három szervezet kapta, miközben a legsikeresebb Rusínska obroda egymaga a támogatás több mint negyedét. Ezzel szemben – cáfolva a fenti szabályt – alacsony koncentráció jellemzi a szlovákiai bolgárok és oroszok kisméretű intézményrendszereit. Összességében azonban úgy tűnik, hogy a kisebbségi személyek számához viszonyítva sűrűbb intézményrendszerrel rendelkező magyarországi kisebbségek körében kisebbek az egyenlőtlen-

23 A táblázatban az adott nemzetiségű szervezetek száma (N) látható, illetve az aktivitás/kapott támogatás szerinti csökkenő sorrendben vett első (CR1) és első három (CR3) szervezet részesedése, valamint a Gini- és Hoover-együtthatók értéke látható.

24 Magyarországon az aktivitás tekintetében a Gini-indexek 0,416–0,592 tartományban, a támogatások tekintetében pedig 0,566–0,766 tartományban változnak. A felső határérték a magyarországi szlovéneket jellemzi, amelyek esetében a koncentráció még egyes kisebb szlovákiai intézményrendszereknél is erősebb. A szlovéneket kihagyva a felső értékek 0,544-re és 0,733-ra módosulnak.

ségek, mint a szervezetek számát tekintve is koncentráltabb szlovákiai kisebbségek körében, amiben véleményünk szerint ugyancsak az eredendően decentralizált magyarországi nemzetiségi önkormányzati rendszer hatása érhető tetten. Szlovákiában nincs olyan szegmense a kisebbségi intézményrendszereknek, amely ehhez hasonló decentralizáló hatást tudna kifejteni.

Összegzés

A tanulmány a Szlovák Kormányhivatal által koordinált „Nemzetiségi kisebbségek kultúrája" nevű pályázati rendszert vizsgálta, amelynek célja a szlovákiai kisebbségeket érintő projektek támogatása. Az elemzés alapjául a Kormányhivatal által nyilvánosságra hozott döntési listák adatai szolgáltak. A vizsgálat kiterjedt a teljes időszakra, amelyben a Kormányhivatal koordinálta a kisebbségi pályázatokat, vagyis a 2011 és 2017 közötti időszakra. A Kormányhivatal évente meghirdette e pályázatokat, amelyekre a nonprofit szervezetek, kulturális és oktatási intézmények, települések, egyházi szervezetek és 2014-ig magánszemélyek, egyéni vállalkozók és gazdasági társaságok pályáztak nagy számban. A nyilvánosságra hozott adatok lehetőséget adtak a döntések során érvényesített prioritások és a kisebbségi intézményrendszerek struktúrájának vizsgálatára is.

Az adatok azt mutatják, hogy a Kormányhivatal pályázati rendszere méretét a viszonylagos állandóság jellemezte: a pályázatok száma és a keretösszegek sem változtak jelentős mértékben. A bekapcsolódó pályázók jellemzően alkalmiak voltak, csak egy-két évben adtak be, és viszonylag kevés pályázatot, azonban találunk köztük olyanokat is, amelyek több száz pályázatot is beadtak. Ezek jellemzően olyan nagy, országos szervezetek, amelyek a kisebbségek hiányzó közintézményeit próbálják pótolni, normatív támogatás híján a pályázatokra támaszkodva (vö. Kiss 2006).

A döntést meghozó bizottságok összességében a pályázatok jelentős részét támogatták: a vizsgált hét év során 67,9% volt a támogatott pályázatok aránya, és 72,4% azoknak a pályázóknak az aránya, akik legalább egyszer kaptak támogatást. A pályázók által igényelt összeg és a rendelkezésre álló keret közötti különbségre inkább a megítélt támogatás csökkentésével, mintsem a pályázatok erősebb szelekciójával reagáltak. A különböző alprogramok, nemzetiségek és szervezettípusok ugyanakkor jelentősen eltértek egymástól. Az alprogramok közül a kulturális projektek esetében volt a legnagyobb az elfogadott pályázatok aránya, és mivel ez volt a legnépszerűbb alprogram, így a támogatás legnagyobb része e célra lett megítélve. A könyvkiadási és sajtópályázatok között nagyobb volt a szelekció, de ezekre mind nominálisan, mind a kért összeg arányában kifejezve átlagosan nagyobb támogatást ítéltek meg. A többi projekttípus – a kutatás, a kisebbségi jogi és a multikulturális projektek – kevésbé volt népszerű, és a támogatásnak csak kisebb része kapcsolódott ezekhez az alprogramokhoz.

Speciális helyzetet jelentett, hogy a pályázati keretet előzetesen felosztották az egyes nemzetiségek között, ami jelentős mértékben meghatározta az egyes pályázatok esélyeit. A kisebb nemzetiségek népszámlálási arányukhoz képest jelentősebb keretből gazdálkodhattak, és mivel ezekben az esetekben a túlpályázás mértéke kisebb volt, ezért ezek pályázói az elfogadott pályázatok arányát, valamint a kapott támogatás tekintetében is jobban szerepeltek, mint a nagyobb lélekszámú nemzetiségek pályázói.

A pályázati rendszer így a kisebb nemzetiségeknek kedvezett, és különösen a magyar projektek a magyar kisebbség népszámlálási arányánál jelentősen kisebb arányban részesültek a támogatásokból. A megítélt támogatás domináns része egy-egy konkrét nemzetiség javára lett megítélve, a multikulturális projektek csak viszonylag kevés támogatást kaptak. Az adatok azt is lehetővé tették, hogy megvizsgáljuk, az egyes kisebbségek milyen mértékben számíthatnak arra, hogy nem (csak) hozzájuk kötődő – általunk multikulturálisként jelölt – szervezetek valósítsanak meg projekteket az ő érdekükben. Az adatok alapján ez különösen néhány kisebb lélekszámú nemzetiséget érint, a nagyobb lélekszámú kisebbségek közül pedig elsősorban a romákat. Ez egybevág azzal, hogy a kisebbségi szervezetek vezetőivel készített interjúk során a roma szervezetek képviselői számoltak be arról, hogy verseny folyik a kisebbségi közösség képviseletéért, a közösséget érintő projektek megvalósításáért (Morauszki 2019a). A támogatás döntő hányadát nonprofit szervezetek kapták, amelyek az adatok alapján sikeresebbek is voltak a más típusú pályázóknál: pályázataikat nagyobb arányban találták támogatásra méltónak, és az átlagos támogatás is nagyobb volt esetükben.

Az egyes kisebbségi intézményrendszereket az adatok alapján nagyrészt nonprofit szervezetek alkotják, ami különösen igaz a kisebb nemzetiségekre. Ugyan egyes esetekben – mint például a németek között – a nonprofit pályázók számához képest viszonylag nagy számban találtunk más típusú pályázókat is, ezek általában kevésbé aktív, az adott kisebbség érdekében csak alkalmilag fellépő pályázók voltak, és a projektek zöme a nonprofit pályázókhoz kötődött. A kisebb nemzetiségek intézményrendszerei ilyen rendkívül aktív országos – de jellemzően hierarchikusan szerveződő, helyi vagy regionális szintű leányszervezetekkel rendelkező – szervezetekre épülnek, ami a pályázók és pályázatok településtípus szerinti megoszlásában is megmutatkozott, de a kisebbségi intézményrendszeren belüli egyenlőtlenségek nagyobb mértékében is. A helyi közösségekbe jobban beágyazott pályázókkal az adatok alapján elsősorban a nagyobb, egy-egy településen vagy régióban nagyobb számban jelen lévő nemzetiségek rendelkeznek, és ezek tudnak a nonprofit szervezetek mellett más típusú intézményekre is építeni.

Irodalom

Ali, Tahir M.–Gull, Sana 2016. Government Funding to the NGOs: A Blessing or a Curse? *Research in Business and Social Science,* 6, 51–61. p.

Balázs Zoltán 2009. Lassú civilizálódás. *Politikatudományi Szemle,* 3, 172–175. p.

Biró A. Zoltán 1998. Intézményesedési folyamatok a romániai magyar társadalomban 1989–1995 között. In Uő: *Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról.* Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 15–50. p.

Hegedűs Dániel 2005. Egy rendezetlen viszony fogalmi dichotómiái. Civilek a kisebbségi vagy kisebbségek a civil társadalomban? In Szabó Máté (szerk.): *Civil társadalom: elmélet és gyakorlat.* Budapest, Rejtjel Kiadó, 116–134. p.

Kiss Dénes 2006. Az erdélyi magyar civil szféráról. *Civil Szemle,* 2, 139–154. p.

Lajtai Mátyás 2011. A kisebbségi civil szervezetek parlamenti finanszírozása 1991–2010. In Bárdi Nándor–Tóth Ágnes (szerk.): *Asszimiláció, integráció, szegregáció. Párhuzamos értelmezések és modellek a kisebbségkutatásban.* Budapest, Argumentum, 165–300. p.

Morauszki András 2012. Az Illyés Közalapítvány Csemadok Szakmai Tanácsa támogatásainak elemzése (1996–2006). *Civil Szemle,* 1, 103–120. p.

Morauszki András 2019a. *Kisebbségi szervezetrendszerek strukturális és működési sajátosságai Közép-Európában. Pécs, Kassa és Temesvár kisebbségi szervezetei.* Doktori értekezés, Budapest, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar.

Morauszki András 2019b. Nemzetiségi szervezetek pályázati támogatása Magyarországon. Az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő nemzetiségi pályázatainak elemzése (2012–2017) *REGIO,* 1, 292–324. p.

Morauszki András–Porubszky Zoltán 2009. A törzsvendég és a többiek. Az Illyés Közalapítvány szerepe a szlovákiai magyar kulturális intézmények támogatásában, 1996–2006. In: Kötél Emőke – Szarka László (szerk.): *Határhelyzetek II. Kultúra – Oktatás – Nyelv – Politika.* Budapest, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 171–192. p.

Nagy Myrtil–Tóth Károly 2006. A kulturális intézményrendszer forrásai és finanszírozása. In Csanda Gábor – Tóth Károly (szerk.): *Magyarok Szlovákiában. III. Kultúra (1989–2006).* Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 241–256. p.

Pápay Boróka Tímea 2013. Állami forráselosztás a romániai magyar nonprofit szektoron belül. In Szoták Szilvia (szerk.): *Határhelyzetek V. Sztereotípiák, választások, túlélési stratégiák kisebbségi léthelyzetekben.* Budapest, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 411–427. p.

Petőcz Károly–Tóth Károly 2009. *A Szlovákiában élő magyar kisebbségek jogi helyzete.* Kéziratban.

Tóth Károly 2006. Szlovákiai magyar kulturális intézmények? In Csanda Gábor–Tóth Károly (szerk.): *Magyarok Szlovákiában. III. köt.: Kultúra (1989–2006)* Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 223–240. p.

András Morauszki

Grants Funding National Minority Organisations in Slovakia (2011–2017). Analysis of the Grant System of the Slovak Government for Cultures of National Minorities

In the period between 2011 and 2017, the Government Office of the Slovak Republic coordinated a grant programme supporting cultures of national minorities. The present paper analyses the above mentioned grant system on the basis of the lists of accepted and rejected project proposals. The paper presents an overview of the grant system, examines the division of applicants and project proposals based on topic, ethnicity and type of applicants, and aims to identify priorities based on which the decisions on funding were made. Based on the available data, the paper also examines the institutional system of national minorities in Slovakia in terms of size, composition, and structure. The results show that the decision-making bodies sought to support as many proposals as possible and they rather decreased the funding amount than the number of organizations to be supported. Also, the paper shows that cultural and publishing projects, smaller ethnic minorities and NGOs were favoured by the decision-makers. The paper emphasises the decisive role of hierarchical umbrella organisations in the institutional systems of smaller ethnic minorities.

Jelek a térben 6.

L. Juhász Ilona

Komárom emlékjelei az államfordulatok és rendszerváltások tükrében

Fórum Kisebbségkutató Intézet

FÓRUM Társadalomtudományi Szemle, XXII. évfolyam 2020/1, Somorja

Sztancs Gábor

Sáros vármegye történelemtudományi önreprezentációja és nemzetiségpolitikai sajtóakciója a 20. század elején

Gábor Sztancs
Historical Self-representation of Sáros County and a National Minority Policy Press Campaign in the Early 20th Century

Indexing Terms: self-representation, assimilation, Sáros County, Naša zastava, nationalism, eastern Slovak identity

Bevezetés

A Tarca-parti Berzevice családi kastélyában született Berzeviczy Albert, Tisza István első kormányának kultuszminisztere, a Magyar Tudományos Akadémia leghosszabb ideig, 1905-től 1936-ig hivatalban volt elnöke, ezer szállal kötődött a felvidéki Sáros megyéhez. (Gali 2017) 1909 novemberében az alábbi gondolatokat és ma már látnokinak tűnő óhajtását rögzítette Tóth Sándor háromkötetes megyei monográfiájának előszavába: *„Sáros megye monográfiájának anyaga eddig túlnyomó részben a levéltárak homályában lappangott, vagy az irodalomnak szinte beláthatatlan mezején várt. Múltja, természeti és néprajzi viszonyai egyaránt, mintegy mikrokozmoszát nyújtják egész hazánknak. […] A történetíró kötelessége tárgyilagosan állapítani meg annak okait s a gyakorlati állambölcsesség feladata az új fejlődést a hazai közérdeknek megfelelően irányítani. A vissza- és előrenéző elmélkedésében egyedül jogosult érzelmi momentum az az óhajtás lehet, vajha a régiek helyét elfoglaló új elemek szerencsésebbek és kitartóbbak volnának a hazai rög megtartásában s a régieknél nem kevésbé erősek nemzeti érzésben s a szűkebb és tágabb haza iránti áldozatkész szeretetben!”* (Berzeviczy 1909, VII–XI. p.)

A magyar helytörténetírás történetében a dualizmus korának fél évszázada a legtermékenyebb időszakok közé tartozott. A leíró statisztika műfajában készült összefoglaló munkák – a Borovszky-féle millenniumi vármegyei sorozat, valamint az Osztrák–Magyar Monarchia országait, tartományait és népeit 396 füzetben és 21 kötetben bemutató, németül és magyarul közreadott *Kronprinzwerk* nyomán – soha nem látott nagy presztízsre tettek szert.[1] Mindenki meg volt győződve a hely- és régiótörténeti

1 A Rudolf trónörököshöz, majd Stefánia főhercegnőhöz kötődő Az *Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben* c. munka 1885 és 1902 között jelent meg. Digitális változata elérhető a Tankönyvtárban: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/osztrak-magyar/adatok.html

kutatások szükségességéről, nemzeti hasznáról. A magyar történelem nemzeti kánonjába tartozó művek mellett egyre nagyobb igény nyílt a „kis hazák, kis országok", azaz a vármegyék történetének megírására és reprezentációira. Ezt a munkát a nemzeti narratíván, az országos „nagy történelem" kérdésein dolgozó történészek nem tudták elvégezni, és így nyílt tér a helyi értelmiség közül kikerült szerzők előtt. Tóth Sándor eperjesi tanár is pályázati úton nyerte el a monográfia megírásának lehetőségét: „Az ajánlattevők közül a megye közönsége a monográfia megírásának részletesen körül írt megbízását dr. Tóth Sándorra, az eperjesi kir. katolikus fő gimnázium igazgatójára bízta, kinek – a határozat szavai szerint – közismert elismerésre méltó irodalmi tevékenysége és kiváló egyénisége a nehéz feladat sikeres megoldására kellő biztosítékot nyújt, s ki már hosszabb idő óta a megye központjában lakván, vármegyénk viszonyait szemléletből és tapasztalatból is ismeri." (Berzeviczy 1909, VII–XI. p.)

A kérdéssel több munkában is foglalkozó Varga Bálint szerint a magyarországi historizmusnak szüksége volt erre „a nemzeti szint alatti történetírásra" és annak eredményeire, mert a városok, vármegyék történetét összefoglaló műveknek fontos szerepük volt „a 19. század során lejátszódott magyarországi nemzetépítéseknek, a nemzeti történeti tudat konstrukciójának és elterjedésének, és ezen keresztül a modern, integráns nemzetállam kiépítésében". (Varga 2014, 182. p.) Gyáni Gábor azt hangsúlyozza, hogy a 19–20. század fordulóján a vármegyei történetírás térnyerése azzal magyarázható, hogy „a közösségi, tehát egyszerre nemzeti és helyi, főként a polgárival azonos városi identitás történeti megalapozása különösen aktuális szükségletnek tűnt." (Gyáni 2002, 59. p.) Gyáninak ez a következtetése a vármegyei elit esetében is megállja helyét, mely a kiegyezést követő közigazgatási átalakítás során autonómiája jelentős részét elveszítette, sőt gyakran területi integritása is veszélybe került. A vármegyei hatáskörökről, a vármegyék területéről szóló vitában a történeti, etnikai és nemzeti érveknek kiemelt szerep jutott. (Czieger 2011, 101–120. p.)

A vármegyei történetírás tehát fontos identitásképző mozzanata volt a 19. század az ország nemzetiségi peremrégióiban is meginduló magyar nemzetépítéseknek, a nemzeti történeti tudat konstrukciójának. Peter Burke szerint a „történeti élményekhez sokan amatőr történészeken, regényeken, színdarabokon, színházi előadásokon, enciklopédiákon, múzeumokon és emlékműveken keresztül jutottak". (Burke 2011, 115. p.) Megállapítása minden korban helytáll, különösen az úgynevezett historizmus korában.

A vármegyei történetírás intézményi keretei

A vármegyei történetírásnak alapvetően három intézmény volt a forrása: a vármegye történeti, természeti értékeit bemutató múzeum, a megye történetét, fejlődését összefoglaló monográfia és a történeti egyesület. Bár mindhárom a tudományos reprezentáció eszköze volt, valamelyest eltérő lehetőségekkel és korlátokkal rendelkeztek. A vármegyei múzeumok ugyan teljes áttekintést tudtak adni saját megyéjük, városaik, településeik történetéről, de értelemszerűen csak az őket felkereső látogatóknak.

A múzeumi tárlattal szemben a megyei monográfia az országos közönséghez szólt – beleértve ebbe a tudományos közönséget is –, de megjelentetése egyszeri, a példányszám alapján pedig szintén korlátozott művelet volt. A monográfiával ellentétben

a történelmi társaságok folyamatos tudományos munkát végeztek (jellemzően régészeti feltárásokat, forrásgyűjtést és a források publikálását, a múzeumi gyűjtemény fenntartását), kiadványaik pedig e kutatások folyamatos megjelenését biztosították. A múzeumokat jellemzően a történeti társaságok vagy közművelődési egyesületek alapították, általában a vármegyei értelmiségi elit támogatásával és kezdeményezésére. A századforduló körül kiépült és intézményesült állami múzeumfelügyelet egyre nagyobb részt vállalt a vármegyei múzeumok finanszírozásában és ellenőrzésében. (Varga 2014, 182. p.)

Átfogó monográfia a vármegyék kétharmadában született. Pesty Frigyes és Fraknói Vilmos részletes útmutatót tett közzé a helytörténeti monográfiák szerzőinek. (Varga 2014, 187. p.) A vármegye-monográfiák szerzői jellemzően helyi értelmiségiek voltak, akik a legtöbb esetben vármegyei megrendelésre végezték el szűkebb hazájuk ismertetését, s műveik kiadásának költségét többnyire a vármegye fedezte. A honfoglalás ezredévi ünnepségeinek hatására számos vármegye kezdeményezte és finanszírozta saját történetének reprezentatív megírását, ezzel is részt vállalva a nemzeti történelem minél teljesebb bemutatásában.

A történelemtudomány „termelékenységét" általában két tényező határozza meg: egyrészt a forrásadottság (vagyis az a nyilvánvaló összefüggés, hogy minél gazdagabb a forrásanyag, annál részletesebb kutatásra adódik lehetőség), másrészt a forrásanyagot feldolgozni képes szakemberek, értelmiségiek száma. Ismeretes, hogy az oszmán uralom igen negatívan befolyásolta a magyarországi vármegyék forrásadottságát. A leggazdagabb forrásállományok a nyugati, északi és erdélyi vármegyék levéltárainak voltak/vannak. A helyi értelmiség száma, súlya pedig a kulturális javak eloszlásával, a városiasodással, tágabb értelemben az ország társadalmi-kulturális modernizációjával függött össze.

Az 1900-as népszámlálás alapján Sáros vármegyében 57 tartozott a szabad foglalkozású és tanári értelmiségiek sorába. A megye középiskoláinak és főiskoláinak a tanárai közül többen foglalkoztak helytörténetírással. Az országos viszonylatban élen álló Abaúj-Tornában 68, Szepesben 92 fő alkotta a potenciális kutatói bázist.[2] A viszonylag nagy területű és kis népességű Sáros iskolaügye fejlettnek volt mondható. Az eperjesi jogakadémia, a két teológiai (görögkatolikus és evangélikus) akadémia, valamint a két eperjesi és a kisszebeni főgimnázium mellett három tanítóképzője biztosította a művelődés és az értelmiségi képzés kereteit. (Dvortsák 1916, 45. p.)

A magyarországi regionális történeti társaságok három hullámban jöttek létre. Az első hullámban, 1872 és 1876 között nyolc társaságot alapítottak, amelyek közül hat bizonyult tartósnak. A második hullám az 1880-as években játszódott le, 1880 és 1886 között. Ekkor szintén nyolc társaság alakult meg, de ebből egy szinte azonnal, kettő pedig néhány év múlva megszűnt. A harmadik hullám három új egyesületét az 1896-os millenniumi ünnepségek inspirálták. (Varga 2014, 190. p.) Ez utóbbiakhoz tartozott a Sáros megyei is. A vármegyében az első múzeumot 1905-ben alapította Bártfán, Vármegyei Múzeum néven, az eperjesi Széchenyi-kör. A millennium a sárosi

2 *A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. Nyolczadik rész. Közszolgálati ágak és szabadfoglalkozások.* Magyar Kir. Statisztikai Hivatal Budapest, 1906.

monográfia megírásának is jelentős lendületet adott. (Varga 2014, 183–190. p.) Ahogyan a bevezetőjében Berzeviczy Albert is említi, a Tóth Sándor által megírt vármegyei monográfia alapját a millenniumi munkálatok jelentették. A három kötete, mely részletesen tárgyalja Sáros múltját, 1909 és 1912 között a vármegye támogatásával jelent meg. A kötetek a honfoglalástól a 20. század elejéig tekintik át Sáros társadalmi, gazdasági, politikatörténeti és művelődéstörténeti fejlődését. A Borovszky-féle vármegyei sorozatból való kimaradás presztízsveszteségét ily módon sikerült jóvátenni, s Tóth Sándor műve a megye tudatos történeti, tudományos reprezentációját jelentette.

Ennek részeként a szlovák, illetve szlovják többségű Sáros vármegye magyar identitását is erősíteni kívánták. A monográfia alapját, forrásbázisát alapvetően a vármegye városainak levéltáraiban őrzött iratok adták. A korai, írásbeliség előtti időszakokra vonatkozóan pedig a régészeti források, leletek szolgáltak kiegészítésként. Mindezt maga Tóth Sándor is igazolni kívánta, merthogy a befejező kötet végén pontos leírást adott a vármegye levéltárainak anyagáról, s jegyzéket is közölt a vármegye és a rendezett tanácsú városok közép- és újkori okleveleiről. (Tóth 1912) Érdemes összehasonlítanunk Sárost a térség két kulturálisan fejlettebb vármegyéjével, Szepessel és Abaúj-Torna megyével. Szepes vármegye esetében a vármegyei történetírás szervezeti keretei korán kibontakoztak. Itt jött létre legkorábban a megyei történeti egyesület: Szepesmegyei Történelmi Társulat néven 1883-ban alakult meg Lőcsén. 1885–1914 között összesen 13 évkönyvet jelentetett meg, 1909–1923 között pedig folyamatosan publikálták a vármegye történetét a *Közlemények Szepes vármegye múltjából* című sorozatban. Ugyanakkor jókora késéssel, csak 1911-ben jött létre a Szepesi Múzeum Lőcsén. (Varga 2014, 183–190. p.)

A komoly helytörténeti kutatások ellenére a vármegye összefoglaló, reprezentatív munkája csak lassan készült el, de az első világháború miatt már nem adták ki. Vélhetően a szepesi városok rendkívül gazdag forrásanyagának teljes körű feldolgozása a rendszeres munka ellenére a tervezettnél hosszabb időt vett igénybe. (Varga 2014, 189. p.) Majdnem teljesen hasonló volt a helyzet Abaúj-Torna vármegyében, amelyet Kassa meghatározó szerepe miatt az északkeleti régió központjának tekinthetünk. Azzal az eltéréssel, hogy itt a történelmi múlt reprezentációja már 1872-ben elkezdődött, mégpedig a kassai Felsőmagyarországi Múzeum Egyesület, négy év múlva pedig magának a Múzeumnak a megalapításával. Ezt a folyamatot erősítette meg a vármegye két monográfiája.[3]

3 Korponay János: *Abaújvármegye monographiája (1866–1878)*; Borovszky Samu – Sziklay János (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Abaúj-Torna vármegye (1896).

1. térkép. A vármegyetörténeti reprezentáció eszközei. Varga 2014, 191. p.

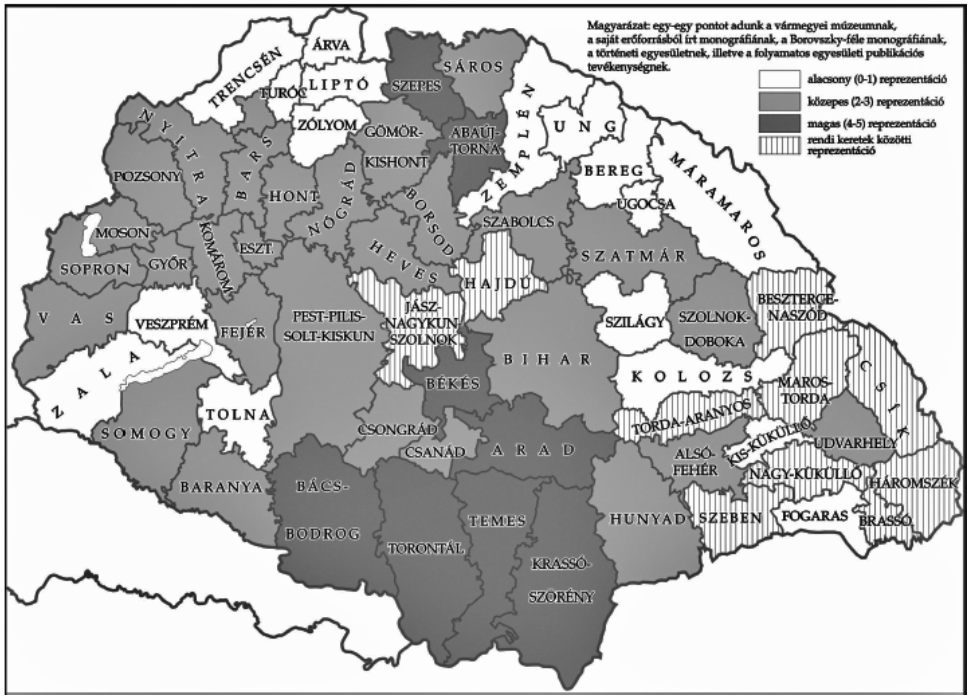

Varga Bálint térképe alapján elmondhatjuk, hogy a reprezentációs eszközök felhasználásában a magyarországi vármegyék négy csoportba oszthatók. Sáros a második csoporthoz, míg Abaúj-Torna és Szepes a harmadikhoz tartozik. Előbbiről ugyan folytak történelemtudományos kutatások, de ezeknek reprezentációjára csak a vizsgált eszközök egy részét használták fel. (Varga 2014, 193–195. p.) Utóbbi csoportot a reprezentációban legaktívabb, az összes vizsgált eszközt felhasználó megyék alkotják. A térképen észrevehetjük, hogy a Felvidék vármegyéi között a nyugati szlovák és a keleti rutén többségű vármegyék történeti reprezentációjában ékként jelenik meg ez a három vármegye. Az északnyugat-magyarországi megyék értelmisége túlnyomóan a szlovák értelmiség köréből került ki, amely nem kívánt részt vállalni a magyar nemzeti múlt reprezentálásban. (Varga 2014, 193–195. p.) Ezzel szemben az északkeleti rutén többségű megyékből hiányzott a nagyobb számú értelmiségi réteg. A három említett megyében viszont a jelentős számú kulturális-értelmiségi réteg a helyi magyar és német identitású szabadfoglalkozásúak és a városi polgári elit alkotta. Utóbbiak a kiegyezés évtizedeiben egyre erősebben hangoztatták a magyar nemzethez való tartozásukat. (Varga 2014, 193–195. p.)

Sáros vármegye és a szlovák–szlovják kérdés

Az 1918 előtti Északnyugat- és Északkelet-Magyarország völgyrendszerekre, medencékre tagolt régió. Minden medence – Mendöl Tibor találó kifejezésével élve – mint

megannyi „életkamrácska", külön világokat alkotott. (Mendöl 1940, 17. p.). A medencék sorozatát a folyóvölgyek természetes útvonalai észak–déli irányban fűzik fel, és szorosabban kapcsolt az ország belsejéhez, mint egymáshoz. Ezekhez a szokásaikban, nyelvjárásaikban is gyakran elkülönült életvilágokhoz az évszázadok alatt szervesen igazodott az egyházi és állami közigazgatás. A természeti tájak és az igazgatási egységek egybeesése elősegítette a táji és népcsoporttudat összefonódását.

A szlovák „nemzeti ébredés", azaz a modern szlovák nemzetépítő nacionalizmus korának írásaiban, a 19. század utolsó harmadától kezdve a keleti szlovák régió a nemzeti terület sokak által megkérdőjelezett, a szlovák nemzeti mozgalomba megkésve és ambivalens módon bekapcsolódott része. A dualizmus kori magyar kormányok pedig igyekeztek a különbségeket tudatosan még jobban kiélezni. Milan Hodža, aki Sáros megyét „szlovák Macedóniának" nevezte, szókimondóan abban jelölte meg a kormányzati nemzetiségi politika célját, hogy a *„sárosiak olyan törzsnek érezzék magukat, amelynek nincs semmi köze a többi szlovákhoz".* (Hodža 1913a, 1. p.) A keleti szlovákokat a domborzati viszonyok, a Felföld kelet–nyugati nehéz átjárhatósága kétségkívül elszigetelte a nemzeti mozgalmat éltető, öntudatos intelligenciát kitermelő Vág- és Garam-völgyi megyéktől. A reformkor utolsó évtizedének Ľudovít Štúr vezette nemzedéke egyenesen a szlovák nemzeti gondolat temetőjének tekintette a Tátrától keletre elhelyezkedő Sáros, Ung, Zemplén, Abaúj megyét, ahol a szlovák és a rutén nyelv közötti keleti szlovák nyelvjárást beszélő „szlovjákok" éltek. (Sztancs 2016, 57–74. p.) Ugyanakkor ezeket a kevert népességű – ruszin, szlovák, magyar és német – területeket a nemzeti tér részének tekintette. Erre kétségtelenül alapot jelentett az a tény, hogy a 19. században végig a területek szlovákosodása zajlott, főként a németek és a magyarok rovására. Milan Hodža is érzékelte ezt a szlovákosodást, Sárosban vagy Felső-Zemplénben, Homonna környékén gyakran hallotta: „Szlovják vagyok!" (Hodža 1913b) A régió hovatartozása azonban a szlovák nemzethű elitet más irányú problémával is szembesítette. Az egységes szlovák „nemzettest" elvét ért legsúlyosabb kihívás a 19–20. század fordulóján, majd időnként a 20 század folyamán is a keleti szlovák, azaz szlovják népesség külön nemzetté alakításnak a terve jelentette. Nem véletlen, hogy a térség történelmi útja, identitása, nemzeti hovatartozása jó másfél évszázada szenvedélyes viták kereszttüzében állt.

Az első átgondolt kísérlet a szlovákság különálló etnikai csoportokra való megosztására, a keletiek leválasztására és önálló nemzetté szervezésére a dualizmus időszakában történt, amikor a magyar vagy ekkortájt magyarosodó dzsentri hatására, illetve a sajátos nyelvjárások következtében a magyar kormányok támogatták az északkelet-magyarországi régió magyarosodását felkaroló törekvéseket. A ruszinnal is rokonságot mutató nyelvjárást beszélők saját önelnevezésként a *Slovjak* etnonímiát használták. Ez az egykorú magyar szövegekben inkább „keleti tót" vagy „sárosi tót" alakban jelent meg. Szlovák részről korán megjelent velük szemben a megbélyegző *magyarón* minősítés, amit a szomszédos abaúj-tornai, zempléni etnikai kontaktuszónákban és a régió városaiban gyakori magyarosodásukkal, magyar patriotizmusukkal érdemeltek ki. Kiss Gy. Csaba meghatározása szerint: *„a szlovák nemzetté válás korában azt a szlovákot nevezték magyarónnak, aki hűtlenné vált származásához, azonosult a magyar nemzeti ideológia céljaival, és közösséget vállalván a magyar hazával, szlovák anyanyelvét részben vagy egészében fölcserélte a magyarral. […] A magyarón elöljár a magyar nyelv ter-*

jesztésében, a magyar nemzetállam gondolatának népszerűsítésében." (Kiss Gy. 2005, 127., 137. p.)

A magyar „Gascogne"

A kiegyezés kori Északkelet-Magyarországon az igen népes kisnemesi dzsentri réteg határozta meg a közvéleményt, a társadalmi életet és a helyi politizálás kereteit. A jobb anyagi körülmények közt, közép- vagy nagybirtokkal rendelkező, állami alkalmazásban álló szlovák ajkú családok természetesen beépültek a régió dzsentrit utánzó társadalmi elitjébe; Sáros, Szepes polgársága a 19. század folyamán végig többnyelvű volt.

A Tisza Kálmán utáni magyar kormányok is egyre szorosabb együttműködésre léptek a magyar nacionalista-soviniszta erőkkel, a nemzetiségi régiókban magyarosító egyesületekbe tömörült magyar vagy magyarrá vált dzsentri és vármegyei tisztviselői csoportokkal. Ezek a csoportok a soknemzetiségű magyar állam magyar nyelvű és kultúrájú nemzetállammá változtatása érdekében minden rendelkezésükre álló eszközzel igyekeztek terjeszteni a magyar nyelvet és kultúrát, beolvasztani a nem magyarokat, vagy a nemzetiségi agitációkat ellensúlyozni. Ehhez nyújtottak további ideológiai alátámasztást a Grünwald Béla „politikai tanulmányában" megjelenő gondolatok: *„Nemcsak, hogy a magyar elem ki nem csordul ebből az államból, hanem mondjuk ki nyíltan és őszintén, a magyar államot se tölti be."* Ebből azt a következtetést vonta le, hogy *„töltsük be ezt az államot legvégső határáig, foglaljuk el benne azt az állást, melyet [...] történelmi jelentőségünknél fogva elfoglalni jogosítva vagyunk [...] A magyar nemzet missziója s legmagasabb célja: fenntartani magát uralkodó elemként az önálló magyar államban."* (Grünwald 2011, 21. p.) Ennek nagymértékben köszönhetően a felvidéki vármegyék magyar vezetése és apparátusa az 1880-as évektől összehangolt társadalmi akcióba kezdett a magyar nyelv terjesztése érdekében. Egymás után alakultak a közművelődési egyesületek, amelyek alig leplezett célja a magyar nyelv és a hazafias szellem terjesztése volt.

Sáros vármegyében e folyamatok alapját a sajátos nyelv, a *šariština* jelentette. Erről a nyelvről Tóth Sándor a monográfiájában ekképpen ír: *„S van a megyének nyelvi különlegessége a múltból reminiscentia – is: a sárosi móka nyelv, mely fura keveréke a latinnak, tótnak, magyarnak és németnek."* (Tóth 1909, 113. p.) Sáros századokon át sajátságos kis világ volt, amelyről ma Mikszáth Kálmán svihákjai után torzképet alkothatunk. (Mikszáth 1999) Ezt a svihákok lakta tájat elsősorban *A gavallérok* című kisregényen keresztül ismerte meg az olvasóközönség. Svihéknak csúfolta a korabeli közvélemény a sárosi nemességet. Ugyanakkor a svihák számukra nem gúnynév volt, hanem jelentéssel bíró fogalom. *„Ezzel jellemezték a könnyű, gavalléros mulatságokat, tréfákat kedvelő életüket."* (Dr. Atlasz 2014, 177. p.) Mikszáth hangja a Szepességről vagy Sárosról írott műveiben jóval ironikusabb, hidegebb, de még a táj színei is barátságtalanabbak. Passuth László szerint *„a bűvös palóc sohasem értette meg a sárosi lelket, hanem a délibb ember realizmusával kegyetlenül, anyagszerűen boncolta szét [...] Sárosinak lenni körülbelül annyit jelentett ez idő tájt, mintha a Lajosnak udvarában beállított szakadt köpenyű kisnemes azt mondta volna, hogy ő Gascogne-ból érkezett."* (Passuth 1996, 70. p.) Nem véletlenül hívták a századforduló tájékán a vármegyét „magyar Gascogne"-nak. Ezt a nyelvi különállást erősíti számos emlékirat is, hangsú-

lyozva a „po šarišsky" nyelvjárás túlsúlyát a vidéki népesség körében. Dvortsák Győző *Sáros földje 1914-1915* című munkájában is arra helyezi a hangsúlyt, amikor is Sáros népességét mutatja be, hogy *„a sárosi tótok az úgynevezett keleti tót nyelvet beszélik, mely teljesen elüt a nyugati tót nyelvtől […]."* (Dvortsák 1916, 32. p.) Dessewffy István politikai pamfletjében is kiemeli, hogy a sárosi nyelv annyira eltér a nyugatitól, hogy ő azt nem is külön nyelvjárásnak, hanem önálló nyelvnek tekinti. (Dessewffy 1918, 8–9. p.)

Szmrecsányi Géza *Dobry Luft* című munkájában kiemeli, hogy a vármegyében a magyar nyelv mellett vezető szerepet játszik a sárosi nyelv. Ebbe a nyelvbe az *„urak kvaterkázás közben belekevernek latin, német, lengyel rutén szavakat, nem felejtkezve el a magyarról sem"*. (Szmrecsányi 2004, 141. p.) Ezt a soknyelvűséget, keveredést is megörökítette Szmrecsányi: *„Szervusz dobrý dzeň amicenko, wie bist du gekommen či na Foršponce, vagy pedig auf Eigene Gelegenheit? Szervusz jó napot barátom, hogy jöttél, forsponton vagy saját alkalmatossággal?"* (Szmrecsányi 2004, 141. p.)

Az eperjesi Széchenyi Kör

1867 után jelentős, de nem elsöprő lendületet vett a magyarosodás. 1878-ban a jogakadémia fiatal tanára, Berzeviczy Albert kezdeményezésére megalakult Eperjesen a Széchenyi Kör, amely elsősorban a megyei közművelődésben és a városi értelmiség összegyűjtésében játszott komoly szerepet. Az egyesület létrehozásának célját az alapszabályában rögzítették: „a magyar irodalom és művészet pártolása, ismertetése, terjesztése, Sárosvármegye területén kisdedóvás és népnevelés ügyének fejlesztése s általában a közművelődésnek nemzeti szellemben történő előmozdítása."[4] Ennek a célnak elérése érdekében magyar nyelvű könyveket és folyóiratokat biztosít önképzés céljából, felolvasásokat, zene- és szavalati estélyeket tartanak. Ezek mellett kisdedóvodákat, árvaházakat és népkönyvtárakat hoz létre, a meglévőket pedig segélyben részesíti.

Visszaemlékezésében Gömöry János írja, hogy a Széchényi Kör virágkora két személyhez köthető. Horváth Ödönhöz, a jogakadémia dékánjához és Wallentinyi Samuhoz, a kör titkárához, akik az eperjesi társadalom egységét kívánták megteremteni.[5] Nekik s munkáságuknak köszönhetően fejlett magyar kultúrélet bontakozott ki Eperjesen: *„A magyar nemzeti lélek ápolása, a magyar egység megteremtése csak így ezúton volt valóra váltható."*[6] A kör székhelye Eperjesen a Vigadó épülete volt. Itt volt a kör olvasó- és tanácsterme, két nagy könyvtár. Főként télen használták az épületet zeneestekre és felolvasóestekre. Öt szakosztálya volt, amelyek elsősorban a magyar kultúra terjesztéséért voltak felelősek. 1. Magyar irodalmi; 2. Zene- és képzőművészeti; 3. Színészeti; 4 Idegen nyelvi és irodalmi és 5. Népnevelési szakosztály. Az irodalmi szakosztálynak feladata volt, hogy a Sáros múltjában vagy jelenében szereplő itt élt vagy megfordult írók tiszteletére díszelőadásokat szervezzen. E díszelőadásokon maga

4 Az Eperjesi Széchenyi-kör alapszabályai. Štátny archív v Prešove (a továbbiakban: ŠA PO), fond Széchenyiho spolok, 9. doboz, 33. sz. irat.

5 Gömöry János hagyatéka. I. Gömöry János: Emlékeim. Evangélikus Országos Levéltár.

6 Uo.

az alaptó, Berzeviczy Albert elnökölt. Jelesebb személyek, akiknek díszelőadást rendeztek: Pulszky Ferenc, Petőfi Sándor, Tompa Mihály, br. Eötvös József, Jókai Mór, Szinyei Merse Pál. Gömöry szerint ezek a kulturális ünnepek erősítették és segítették elő a sárosi öntudat szilárdabbá válását. *„[...] minden sárosi szíve hevesebben dobogott. Minden arcon ott ragyogott a büszke öntudat: igen, mi sárosiak ilyenek vagyunk!"*[7] Érdemes megemlíteni, hogy a magyarosítás elősegítése céljából a kör népnevelési szakosztálya jutalomban részesítette azokat a magyar tanítókat, akik szlovák falvakban tanítottak.

Aligha véletlen, hogy 1904-ben a Széchényi Kör sóvári választmányának közgyűlésén az alkoholizmus is felmerült, mint a szlovák ajkú fiatalokat érintő társadalmi és egészségügyi probléma, amelynek filantróp módon, népkönyvtár létrehozásával kívánták elejét venni. *„Serdülő fiatalságot a károshatású kocsmázástól elvonva önművelődésre serkent különösen e tót ajkú lakosságnál a magyar nyelv terjesztésének és a magyar közművelődésnek nagyfokú hasznára válik."*[8]

Tanulmányunk elején a vármegye történeti reprezentációja kapcsán már előkerült a Bártfán működő Vármegyei Múzeum. A Széchenyi Kör bártfai választmányának iratai között fennmaradtak a múzeum létrehozását tárgyaló iratok. A múzeumalapításról a vármegyei közgyűlés 1903. december 18-i ülésén döntöttek. Ez a gondolat is Berzeviczy Alberttől származott, aki vallás- és közoktatási miniszterként elérte, hogy a kormány is támogassa a sárosi múzeum létrehozását. A vármegye 1904-ben Divald Kornélt bízta meg a vármegye emlékeinek összeírásával.[9] Az összegyűjtött anyag rendezését pedig Mihalik József királyi tanácsos és Dr. Vass Antal bártfai gimnáziumi igazgató végezte.[10]

Az alispán felvetésére a múzeum felügyeletét és ügyeinek intézését a vármegye és Bártfa város helyett a Széchenyi Körre ruházták át. *„Vajon a vármegye illetve Bártfa városa maguk akarják e múzeumi bizottság útján a múzeumi ügyeket intézni, vagy pedig célszerűbbnek látnák mindkét helyen az eperjesi Széchenyi körre bízni."*[11]

7 Uo.

8 Közgyűlési jegyzőkönyv. Sóvár, 1905. január 5. ŠA PO, fond Széchenyiho spolok, 9. doboz, 16. sz.

9 „1904 nyarán újabb állami megbízást kapott, felkérték a bártfai régi városháza épületében megnyitandó Sáros vármegyei múzeum anyagának összegyűjtésére. Feladatai ezúttal sem különböztek az addig megszokottól: vegyen lajstromba minden művészeti és néprajzi emléket, és gyűjtse össze, amit lehet. A kutató a vártnál nagyobb eredményt ért el, két esztendő alatt közel háromezer műtárgyat mentett meg a pusztulástól. Módszerének lényege minden esetben a kulisszák – padlás, fáskamra, sekrestyeláda, lomtár – mögé tekintő detektívmunkában rejlett. [...] 1904 augusztusa és októbere között Divald kétszáznyolcvanöt sárosi községbe jutott el, hatvan kőtemplomot, negyvenöt fatemplomot, húsz várromot, tizenkét kastélyt keresett föl, és száz fényképfelvételt készített." Cs. Plank 1999, 5–6. p.

10 Sáros vármegye törvényhatósági bizottságának 1905. október 23-án rendszeres évnegyedi közgyűlése. ŠA PO, fond Széchenyiho spolok, 9. doboz, 19. sz.

11 Sáros vármegye alispánjától Méltóságos Ghillányi Imre báró főispán úrnak az Eperjesi Széchenyi kör elnökének. Másolat 4092/905 alispáni számhoz. Uo.

Természetesen a vármegye is magáévá tette az alispán kezdeményezését: *„Helyesli a vármegye alispánjának azon eljárását, hogy a bártfai múzeum szervezési és igazgatási kérdéseinek rendezése végett az Eperjesi Széchenyi körrel érintkezésbe lépett […] maga részéről is méltó részt kíván juttatni a múzeum felügyelete terén."*[12] A Széchenyi Kör igazgatói választmánya ezt a legnagyobb örömmel és megtiszteltetéssel fogadta el. Javasolták, hogy múzeumi felügyelőbizottságot válasszanak, amelynek tagja volt a vármegye alispánja, a Széchenyi Kör titkára, pénztárnoka, Bártfa város polgármestere és a Széchenyi Kör bártfai vidéki választmányának elnöke.[13]

Ebből a jegyzőkönyvből az is kiderül, hogy Bártfán ugyan még nem volt berendezve a múzeum, de már tervbe vették az Eperjesen létesítendő múzeumot. Vagyis a vármegye politikai elitje törekedett a kor szellemének megfelelni, és minél jobban reprezentálni magát a nemzeti történelembe. Ehhez kapcsolódóan *„fölkéri a vármegye alispánját s a közönséget* [a vármegyei közgyűlést – Sz. G.]*, hogy a kiváló közművelődési érdekű tervnek a megvalósítását mozdítsák elő".*[14]

Divald Kornélt az alispán azzal a feladattal bízta meg, hogy a vármegye múzeumi érdekű emlékeit összeírja és a megszerzésük módjáról tegyen jelentést. *„Divald e megbízatásában oly sikerrel járt el, hogyha gyűjtése eredményéből múzeumi célokra alkalmas és megszerezhetőnek jelzett anyagot tényleg megszerezhetjük, különösen pedig ha a gyűjtés tovább folyik, a bártfai városháza a vármegye múzeumi anyagának befogadására nem lesz alkalmas."*[15] Ennek alapján merült fel a vármegye székhelyén létesítendő múzeum, mely a *„vármegye történelmi és művészeti emlékeinek megmentését célozza, mindenkor számíthat legteljesebb érdeklődésemre (ti. az alispánéra)".*[16]

Láthatjuk, hogy a vármegye vezetésének célja egyértelműen a történelmi emlékek összegyűjtése és a társadalom felé történő reprezentációja volt. Mindez a magyar kultúra támogatására történt, hiszen az eperjesi Széchenyi Kört a magyarosítás elősegítésére hozták létre.

A Sárosvármegyei Magyar Közművelődés Egyesület

Ha a kortársak emlékiratait és a vármegye kulturális közéletével kapcsolatos dokumentumokat vizsgáljuk, általában a térségben uralkodó rendkívüli nemzetiségi-nyelvi harmóniát emelik ki. Ennek egyik összetevője a többnyelvűség, a másik a különböző nemzetiséghez tartozók békés együttélése, illetve a konfliktusok hiánya.

A 20. század elejéig az északkelet-magyarországi vármegyék élén álló közigazgatási vezetőknek nem kellett a szlovák nemzeti mozgalommal számolniuk. A régió szlovák

12 Sáros vármegye törvényhatósági bizottságának 1905. október 23-án rendszeres évnegyedi közgyűlése. Uo.

13 Bártfai múzeum felügyeletének ügye. Uo.

14 Uo.

15 Sáros vármegye alispánjától Méltóságos Ghillányi Imre báró főispán úrnak az Eperjesi Széchenyi kör elnökének. Másolat 4092/905 alispáni számhoz. Uo.

16 Uo.

intelligenciája szinte egészében magyar érzelmű volt vagy már nyelvileg is elmagyarosodott. Az északnyugat-magyarországi megyék szlovák nemzeti központjaiban működő intézmények pedig nem mutattak érdemi érdeklődést a terület és az ott élő szlovjákok iránt. Ugyanakkor a korabeli ellenzéki szlovák publicisztikában egyre élénkebben érdeklődtek a vármegye szlovák ajkú lakossága iránt. Különösen a szepességi, sárosi, zempléni szlovák értelmiség hiánya és az Amerikába zajló tömeges kivándorlás került előterébe. A gondot főként a tengerentúli szlovák kivándorlás aránytalanul magas északkelet-magyarországi rátája s annak rövid időn belül érzékelhetővé vált következményei okozták. A kivándoroltak körében a szabadabb amerikai viszonyok, az aktív amerikai egyesületi, politikai közélet, a sárosi nyelvjárásban is megjelenő amerikai szlovák lapok ugyanis kezdték kitermelni azt az öntudatos réteget, amelynek e része hazatérve új hangot ütött meg. Ezek a visszavándorlók közül kikerült személyek járták a falvakat, s komoly nemzeti agitátori munkát folytattak, ezzel erősítve a régióban élők szlovákok öntudatát.

A Sárosmegyei Gazdasági Egyesület 1901-ben a hazatelepültek hanyatló erkölcsére, hazafiatlanságára panaszkodott: nem hallgatnak papjukra, nem tisztelik a hatóságokat, bírálják a hazai viszonyokat, és pánszláv gondolatokért lelkesednek. A kisszebeni választókerület papjainak brosúrájában kiemelik, hogy az óceánon túlról hazatérők ellenállnak a magyarosodásnak. A fiatal generáció soraiból kikerült agitátorok a munka helyett politizálnak, öntudatosak, olvassák a Milan Hodža által szerkesztett budapesti *Slovenský týždenník*et és büszkék arra, hogy Amerikában szlovák szervezetek tagjai voltak. Itthon pedig támadják az iskolát és az egyházat, mert az úgymond magyarosít. A szerzők sajnálattal állapítják meg, hogy mindez éppen egy olyan megyében történik, *„ahol a népnek még néhány évvel ezelőtt nem volt elképzelése arról, mi az a szlovák nemzet”.* (Tajták 1966, 84. p. Vö. Thirring 1904, 198. p.)

A magyar kormánykörök hamar felfigyeltek az amerikai szlovák egyesületek és újságok tevékenységére, politikai mozgalmaira, és tartottak ennek hazai hatásától. Ellensúlyozásukra már az 1890-es években megindították az úgynevezett amerikai akciót, amely nagyobb méreteket és szervezettebb formát csak a századforduló után, 1901–1902-ben öltött. Az akció egyik kiemelt célja az északkelet-magyarországi kivándorlás és a visszavándorlás hatásának felmérése volt. E tekintetben kettébontották a tennivalókat: a magyar nemzetiségűek kivándorlását gazdasági eszközökkel is akadályozni kívánták, a nem magyar nemzetiségűekét viszont nem. Mivel megakadályozni nem lehetett, hogy a szlovákok, rutének mintegy 20%-a hazatérjen, az Egyesült Államokban működő megbízható magyarországi lelkészek útján kívántak gondoskodni arról, hogy lehetőleg ne érje őket pánszláv és ruszofil hatás, nehogy „fertőzve” itthon veszélyessé válhatnak. (Klebelsberg 1900–1903, 519–524. p.)

Az „amerikai akció” tárgyában 1903-ban tartott miniszterelnökségi értekezlet számára bizalmas jelentés készült: *Az idegenbe vándorolt magyar honosok nemzeti gondozása. Amerika* címmel. (Részleteit közli Kemény 1900–1903, 260–263. p.) Az előterjesztés különös fontosságot tulajdonított a sajtókérdésnek „az egyszerű gondolkodású tömegek” befolyásolása érdekében. A magyar kormány két szlovák nyelvű, hazafias amerikai lapot támogatott. A *Slobodní orel* című hetilapot Dénes Ferenc New York-i lelkész szerkesztette északkeleti szlovák nyelvjárásban. Ennek a folyóiratnak 1902-ben 3 720 előfizetője volt, s havi 100 dollár szubvenciót kapott a kormánytól. A másik a

Slovenské Noviny, Hazeltonban jelent meg Tóth Ferenc szerkesztésében s szintén hetilap volt, ugyancsak havi 100 dollár szubvencióval. Ezek a tervek és intézkedések azonban a viszonylag tekintélyes előfizetői adatok ellenére nem értek el számottevő eredményeket. (Kemény 1900–1903, 222–264. p.)

Az amerikai szlovákok tevékenysége hazai hatásának felmérésére is kísérletet tettek. Széll Kálmán miniszterelnök megpróbált tájékozódni a felvidéki megyék főispánjainak jelentései alapján. 1902 novemberében a miniszterelnök 16 megye főispánjától kért jelentést a visszavándorolt szlovákok politikai érzelmeinek „elváltozásáról": telítve vannak-e nagytót, cseh-tót, pánszláv és ruszofil eszmékkel, s itthon propagálják-e azokat? Az elméletileg akár alapos informálódásra is módot kínáló körlevél a beérkezett főispáni válaszok tanúsága szerint jórészt felkészületlenül érte a felső-magyarországi vármegyei apparátust. Ezzel együtt több helyről érkezett olyan válasz, amely a hazatérő amerikások nemzeti radikalizálódását jelezte. Így például Liptó és Sáros megyék jelentése szerint az elváltozás gyakori jelenség: a visszatértek a fennálló rendben elnyomást látnak, elégedetlenek, „fennhéjázóak" s náluk a nemzeti eszme is teret nyert.[17]

Láthattuk, hogy a kivándorlás révén az északkeleti vármegyék szlováksága az Egyesült Államokban ismerkedett meg először az egységes szlovák nemzeti gondolattal és mozgalommal. Érdekes problémaként merül fel, hogy idehaza a szlovák politikusok a nemzeti egység jelszavain túlmenően alig-alig érdeklődtek a régió iránt. Látni fogjuk, hogy az érintett vármegyék politikai és értelmiségei vezetői mégis a szlovák mozgalom eszméit és céljait emelik ki, mint a Felvidék „magyarbarát szlovák lakosságát veszélyeztető tényezőt".

Sokszor jelent meg a századforduló ellenzéki szlovák sajtójában kritikus hang a turócszentmártoni szlovák vezetőkkel szemben. Sok tudósítás igyekezett felhívni a figyelmet arra, hogy az északkeleti megyékben is élnek szlovákok, és a nemzeti ébredés ne csak nyugati és középső területekre koncentrálódjon, és hogy *„ez elfelejtett területekre is terjedjen ki a szlovák nemzeti mozgalom, mert Slovensko keleti részén nincs aktív szlovák értelmiség."*[18] Ezeken az önébresztő cikkeken túl az országgyűlés szlovák képviselői is gyakran kaptak kérvényeket és kritikus leveleket az északkeleti vármegyékből. Az egyik cikk írója Sáros vármegyében élt, aki az alábbi kritikai megjegyzést tette: *„Mi vagyunk a legutolsók, és a politikában is elmaradottabbak vagyunk, mint szomszédjaink, a ruszinok. Nos, az az igazság, hogy magunkra vagyunk hagyva. A szlovák területek ébredésétől elválaszt minket Szepes. Nincsenek értelmiségi vezetőink. Hozzánk nem jön senki, hogy a szlovákságról és a politikáról tanítson, ide nem jön senki az értelmiségijeink közül. Nos, amiről a szlovák vezetők nem gondoskodtak, arról gondoskodnak magyarosítóink."*[19]

Egy másik tudósító Bártfáról az alábbi sorokat írta: *„Nagyon fájdalmas, hogy nincs nekünk szlovák intelligenciánk, és ti ott, Liptó vármegyéből nem figyeltek ránk. Pedig*

17 Szepes vármegye 1861-1918, Főispáni bizalmas iratok. Štátny archív Levoča, Hlavný župan. 51/1902. főisp. biz.

18 *Slovenské listy,* 1898. július 30.

19 *Slovenský týždenník,* 1906. január 12.

nekünk itt is létre kellene hoznunk szervezeteinket, meg kellene szerveznünk az intelligenciánkat és vezetőinket [...].”[20]

Ez az új kritikai hang arra vezethető vissza, hogy a Tátrától keletre nem volt olyan aktív szlovák politikus, aki képes lett volna regionális központot kialakítani, a nyugati megyék szlovák centrumaiból pedig nem tartotta senki sem fontosnak, hogy beutazza ezeket a keleti szlovák területeket és felmérje az ottani szlovákság igényeit és problémáit. Az 1907–1912 közt a szlovák nemzeti központoktól ugyancsak távoli Nagylakon banktisztviselőként, majd 1912-től a Szlovák Nemzeti Párt turócszentmártoni központjának titkáraként dolgozó Jozef Gregor Tajovský cikksorozatban tárta a közvélemény elé a „szlovák Kelet” anyagi, erkölcsi és szellemi elesettségét, a Sáros megyei mindennapokban megjelenő „dzsentri-zsidó uralmat” és az iskolai életet meghatározó „magyarón szellem” korlátlan hatalmát.[21]

Milan Hodža volt az egyetlen vezető szlovák politikus, aki elutazott az északkeleti szlovák megyékbe, hogy személyesen is kapcsolatot teremtsen és tájékozódjék. A keleti szlovákok elmaradott nemzeti fejlődése kapcsán a következő gondolatot fejtette ki: *„[...] nemcsak a bolgároknak és a szerbeknek van Macedóniájuk, ahol elnyomott kistestvéreik élnek, hanem minekünk is, akik pedig annyira el vagyunk nyomva. Még nekünk is van Macedóniánk, ahol szlovák testvéreink mindenféle védelem, tanács, hűséges intelligencia nélkül élnek, a szolgabírók ostobaságainak, kénye-kedvüknek kitéve.”*[22] Hodžának tehát volt erkölcsi alapja, hogy lapjában keményen ostorozza a szlovák elitet: *„Meg kell szűnnie annak a szégyenletes dolognak, hogy a mieink óvakodnak a szlovák Kelettől. Minden szlovák lapban pellengérre fogjuk állítani azokat az úriembereinket, bankjainkat, akik könnyedén tudnának működni Poprádtól Nagymihályig, de otthon ülnek a meleg szobában a mama mellett [...]”*[23]

Láthatjuk, komoly kritikák fogalmazódtak meg az ellenzéki szlovák pártpolitikusokkal szemben, illetve a szlovák értelmiségi csoportokkal szemben, mivel azok kevés figyelmet fordítottak az északkeleti vármegyék szlovákságára. Nem beszélhetünk arról, hogy mindez komoly fordulatot jelentett volna a keleti szlovák értelmiség magyarbarátságában, magyarosodásában, de elindították azt a folyamatot, amely révén 1918 után ezeknek a területeknek a lakossága is gyorsan integrálódott a szlovák nemzeti társadalomba. A legerősebb hatást azonban nem a nyugati megyékből érkező szlovák politikusok váltották ki, sokkal inkább a hazatérő amerikások, akik kint tartózkodásuk idején bekapcsolódtak az amerikai szlovák egyesületi életbe, rendszeres olvasóivá váltak az amerikai szlovák sajtónak és hazatérve is keresték a kapcsolatokat a szlovák nemzeti mozgalom vezetőivel.

20 Uo. 1914. január 16.

21 Jozef Gregor Tajovský: Východné Slovensko. *Slovenský denník*, 1913. február 27., 2–3. p.; 1913. március 1., 1–3. p.; 1913. március 2., 2-4. p.

22 *Slovenský týždenník*, 1913. július 25., 1. p.

23 Uo. 1914. február 13., 1. p.

Az Eperjesi Lapok a „pánszlávizmus” ellen

A Sáros vármegyében jelentkező – a korabeli magyar kormányzati politikában használt kifejezést átvéve „pánszlávizmusnak” nevezett – ellenzéki szlovák mozgalommal szembeni védekezés lehetőségeit az *Eperjesi Lapok*ban megjelenő cikksorozat vetette fel a vármegyei magyar és magyarón értelmiség előtt. *A pánszlávizmus* című cikk szerzője szerint a védekezés nem politikai, hanem sokkal inkább társadalmi kérdés. *„Tisztában voltak e férfiak azzal is, hogy a pánszlávizmus ellen csak egy módja van a védekezésnek: ha a magyar érzelmű intelligencia párt-, felekezeti és rangkülönbség nélkül egy vármegyei párttá tömörül, és vállvetett munkássággal iparkodik a veszedelemnek útját állni.”*[24]

A *Védekezés a pánszlávizmus ellen* című cikk pedig azt hangsúlyozta, hogy a „pánszláv eszmék” csak a 20. század elején jelentek meg Sáros, Zemplén és Abaúj-Torna vármegyékben, hiszen ezeknek a vármegyéknek a szlováksága a szerző szerint alapvetően „jó érzelmű” és békés egyetértésben élt a magyar nemzettel. *„Egy-két év óta azonban ezeket a vidékeket is felkeresik a pánszláv apostolok és megmételyezik a népet tévtanaikkal. […] Mindez az igazgatók munkájának tulajdonítható, akik béke idején csendben felkeresik a falukat, ott beférkőznek a parasztsághoz és elkápráztatják őket […]”*[25] A cikk arra is kitér, hogy mindez azóta erősödött meg, amióta az Amerikába kivándoroltak egy része hazatért és *„magába szívta már az egyenlőségnek és a demokráciának az elveit, melyeket persze a saját maga felfogása szerint szeretne applikálni […] szívesen követi azt a politikai irányt, amely a tótság uralmát tűzi lobogójára s ha másként nem, erőszakkal is le akarja magáról rázni a nehéznek vélt magyar »jármot«”.*[26]

A vármegye tanítói is arra panaszkodnak, hogy bár a lassú, de folyamatos magyar nemzeti érzelmű oktatásnak köszönhetően *„a magyarság terjesztése már szilárd alapokra van fektetve, de szemben állunk egyszersmind a nemzetiségi izgatók alattomos akciójával”.*[27] Felfigyeltek arra, hogy a szlovák közeg teljes megmagyarosítása sorozatos kudarcba fullad. *„Tapasztalásból tudjuk, hogy a gyermekek, midőn az iskolából kikerülnek, folyékonyan beszélnek magyarul, írnak, olvasnak; a tót nyelvet és írást sehol nem tanulják s mégis, mihelyt az iskola porát lerázzák, már tótul povedálnak mindenkivel, tótul írnak és olvasnak.”*[28]

Az *Eperjesi Lapok* két cikkben is kitért arra, hogy a vármegyén belül elsősorban a Tapolyi járásban jelentkeztek erősebben a szlovák nemzeti eszmék. *„A múlt napokban is pánszláv agitátorok jártak a járásban, akik újabb előfizetőket gyűjtöttek […].”*[29] Ugyanakkor a cikk írója fontos feladatnak tartja, hogy a vármegye értelmisége, vagyis a papok, jegyzők, tanítók és a nemesség a vidék parasztága körében felvilágosító mun-

24 A pánszlávizmus. *Eperjesi Lapok*, 1906. június. 7.

25 Védekezés a pánszlávizmus ellen. *Eperjesi Lapok*, 1906. december 22.

26 Uo.

27 Vidékünk magyarsága. *Eperjesi Lapok*, 1907. február 3.

28 Uo.

29 Pánszlávizmus a tapolyi járásban. *Eperjesi Lapok*, 1907. március 3.

kát végezzen. De megjegyzi, hogy *„a népet felvilágosítani és a pánszlávizmus tovább terjedését megakadályozni a hazafias érzelmű papi, jegyzői és tanítói kar hazafias kötelessége volna. […] A papság egyes tagjai azonban nem hogy megakadályoznák […], hanem maguk is a pánszlávizmus pártjára állnak”.*[30]

A Sáros vármegyei Közművelődési Egyesület – a szlovák nemzeti mozgalom ellensúlyozása

A védekezés leghathatósabb eszközét a hazafias közvélemény egy szlovák nyelvű, de magyar nemzeti szellemben írt újság kiadásában látta, amellyel ellensúlyozni lehetne a nemzeti agitációt.[31] *A nemzetiségi sajtó ellensúlyozása* című cikk is hasonló megoldást sürgetett. A kezdeményezők azt gondolták, hogy a nép anyanyelvén, a keleti nyelvjárásban írott sajtón keresztül lehet sikeresen felvenni a küzdelmet az egységes szlovák nemzeti mozgalommal. *„A nép nyelvéhez való szigorú és következetes alkalmazkodással kettős célt érünk el egyszerre. Elérjük azt, hogy annak az egységes tót irodalmi nyelvnek meghonosítását lehetetlenné tesszük, de elérjük azt is, hogy a helyi nyelvjáráshoz alkalmazkodó iránnyal közvetlen közel férkőzünk az illető nép lelkéhez […]. Kérünk tehát egy hazafias irányú, a nép nyelvéhez alkalmazkodó, annak különleges érdekeit is támogató tót napilapot.”*[32]

A Wekerle Sándor vezette 1906–1910 közötti koalíciós magyar kormány látva az amerikai akció sikertelenségét, az „államellenes tendenciák” leszerelésére irányuló aktivitását Amerika helyett a Felvidékre helyezte át. Erre a fellépést kezdeményező Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület (FEMKE) vezetői szerint azért volt szükség, hogy a szlovák nemzeti mozgalom új tendenciáit hatékonyan ellensúlyozhassák. *„Különösen a hosszabb időt Amerikában töltő tótok […] inkább a nemzetiségi szabadságeszméknek lettek prophetái. […] Ma már, mint Nagyméltóságod az alábbiakban látni fogja, a tót nemzetiségi izgatás behatott a tömegekbe úgy, hogy az Egyesült Államokban keletkezett nagy tót nemzetiségi bloc az az archimedeszi pont, ahonnan a visszavándorlás révén a Felvidék nemzetiségi békéjét ki lehet forgatni. […] A lehetőség határán belül odakinn is védekezünk, azt hiszem azonban, hogy a védelmi actio súlypontját mégis a hazai földre, a Felvidékre kell fektetni.”*[33]

A keleti szlovák hazafias újságot a Sárosvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület (S.M.K.E.) 1907. évi megalapítása előzte meg, mégpedig Semsey Boldizsár sárosi főispán kezdeményezésére. Semsey 1907. február 28-i levelében kereste meg Wekerle Sándor miniszterelnököt az alakítandó közművelődési egyesület tervezetével. Az egyesület létrehozásának célját a főispán az alábbiakban foglalta össze: *„[…] a párt-*

30 Uo.

31 Védekezzünk a pánszlávizmus ellen! *Eperjesi Lapok*, 1906. július 10., 1. p.

32 A nemzetiségi sajtó ellensúlyozása. *Eperjesi Lapok*, 1906. augusztus 2. A kérdést a kiegyezés kori szlovák sajtótörténet kontextusában tárgyalja: Ábrahám 2014, 51–67. p.

33 *A Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület Évkönyve* 1895, 9–14. p.

politika mellőzésével, helyi tájszólással és helyi viszonyokhoz mért, hazafias szellemben tartott, tót ajkú hetilapot létesít, melynek feladata lesz első kézből, hogy a különféle pánszláv lapok tévtanait ellensúlyozva, azokat a forgalomból kiszorítva, ezzel helyüket elfoglalja."[34] A kiadandó lap szerkesztését és megjelentetését az egyesület a főispán ellenőrzése mellett vállalta. Semsey még a hazafias akció megindítása és az egyesület létrehozása előtt felvetette, hogy lap működését ne csak Sáros vármegyére korlátozzák, hanem terjesszék ki a szomszédos vármegyékre, elsősorban Szepes és Zemplén vármegyére.[35]

Wekerle támogatásáról biztosította a főispánt, mind politikai, mind anyagi értelemben. Anyagi támogatásként évi 20 ezer koronát hagyott jóvá a megalapítandó közművelődési egyesületnek. Ezt az összeget a főispán nevére küldték, félévenként 10 ezer koronát. A támogatásért cserébe Wekerle elvárta a főispántól, hogy félévente jelentéseket küldjön az elért sikerekről, a költségekről és szlovák nemzeti lapok előfizetőiről.[36]

A Sárosvármegyei Magyar Közművelődési Egyesületet[37] 1907. augusztus 14-én tartotta alakuló ülését.[38] A megnyitó beszédet a főispán tartotta, aki *„aggódó szemmel*

34 Miniszterelnökség Központilag iktatott iratai K 26 1908. V. tétel 2650/1907. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL, ME)

35 Uo.

36 Uo.

37 Az egyesület alapító tagjai voltak: Ardó Alfréd földbérlő; Baán Achilles dr. kir. közjegyző; Bánó Aladár vm. főjegyző; Bánó Árpád főszolgabíró; Bánó Dezső dr. vm. IV. oszt aljegyző; Berzeviczy Elek vm. I. oszt. aljegyző; Berzeviczy Rezső főszolgabíró; Berzeviczy Szilárd ny. kir. törvényszéki bíró; Bielek László műmalmi igazgató; Bornemisza Lajos földbirtokos; Brühl Menyhért róm. katolikus prépost; Bujanovics Gyula földbirtokos; Dessewffy Ferencz ny. vasúti felügyelő; Dessewffy István dr. vm. III. oszt. aljegyző; Dobay Béla vm. II. oszt. aljegyző; Dobay Zsigmond dr. vm. tiszti ügyész; Dvortsák Győző vm. levéltárnok; Egerer Ferenc főszolgabíró; Englender Emil dr. ügyvéd; Ferbstein Márk dr. vm. tiszti főorvos; Fest Lajos ügyvéd; Fűzy Alajos nyug. uradalmi főerdész; Gallotsik István szolgabíró; Hartmann Samu dr. járásorvos; Hedry Géza földbirtokos; Hodossy Imre dr.; Horovotz Simon dr. jogakadémiai tanár; Klauszer Kálmán ifj. szolgabíró; Kolosy Miklós kir. járásbíró; König Sándor ny. Duna-gőzhajózási felügyelő; Kósch Árpád könyvnyomda-tulajdonos; Kőszeghy Ádám főszolgabíró; Kőszeghy József földbirtokos; Kovács József; Kovaliczky Kornél görögkatolikus nagyprépost; Krayzell Aladár, Eperjes polgármestere; Kubinyi Albert földbirtokos; Kurimszki János róm katolikus lelkész; Langsch Róbert körjegyző; Martényi Andor róm. katolikus esperes; Meliorisz Kálmán id. és ifj. földbirtokos; Nádaskay Sándor városi pénztárnok; Péchy Oszkár vm. árvaszéki ülnök; Péchy Zsigmond országgyűlési képviselő; Piller Kálmán földbirtokos; Propper Adolf ügyvéd; Répássy György görögkatolikus kanonok; Roskoványi Miklós ny. főszolgabíró; Sallai Mátyás róm. katolikus lelkész; Semsey Boldizsár főispán; Semsey Ottó vm. útibiztos; Sztankay László ny. kir. telekkönyvvezető; Villecz János vm. árvaszéki ülnök; Zsebráczki Géza róm. katolikus lelkész.

38 Szeghy-Gayer Vera a Sárosvármegyei Magyar Közművelődési Egyesületet dolgozta fel mint regionálisan jelentkező politikai. társadalmi akciót, benne a helyi elit részvételét, valamint a *Naša Zastava* magyarosító tevékenységét a szlovják mozgalom keretei között. Szeghy-Gayer 2014, 68–83. p.

mutat rá azon vármegyénkben újabb időben mindinkább tért hódító nemzetiségi mozgalmakra, amelyeknek megfékezése és lehetetlenné tétele ezen vármegye közönségének első hazafias kötelességét képezi".[39] Az egyesületet a nemzetiségi törekvések megfékezésére kívánták létrehozni: az S.M.K.E.-nak a fő célja a hazafias szellemben, keleti szlovák nyelven írt lap létesítése és terjesztése. A közgyűlésen létrehozták a *Naša Zastava* szerkesztőségét és ideiglenes bíráló- és ellenőrző bizottságát. Az egyesület alapszabálya a magyar állameszme megerősítését tűzte ki céljaként. *„E célból az egyesület a Felvidék s elsősorban Sáros vármegye tót ajkú polgárjai között a hazafias szellem ápolása és fejlesztése a magyar nyelv – mint az állam nyelvismeretének fejlesztése – megfelelő intézmények, olvasmányok, felolvasások által tót ajkú lakosaink között a kulturális és közgazdasági fejlődésének előmozdítása."*[40] Dessewffy István 1918-ban hozzátette, hogy a magyar érzés fenntartásán túl, a végső cél a szlovák népesség minél gyorsabb megtanítása volt a magyar nyelvre. *„Ne nevezzük ezt az akciót magyarosításnak. […] Hiszen senki sem gondol arra, hogy nemzetiségeink anyanyelvüket elfelejtsék, ám használják azt továbbra is mint eddig a közbeszédben, templomban, sőt, ha akarják a hivatalok előtt is, de tanulják meg saját jól felfogott érdekükben a magyar nyelvet is, amelyre az életben annyi szükségük van."* (Dessewffy 1918, 8. p.)

Korábban említésre került már, hogy Sáros vármegye főispánja kérte Wekerle Sándor miniszterelnököt, hogy a hazafias kelet-szlovák nyelvű sajtót kiterjeszthesse a szomszédos vármegyékre. Ehhez Wekerle megadta az engedélyt, azzal a feltétellel, hogy egyeztessen Szepes, Zemplén, és Abaúj-Torna vármegye főispánjaival. *„Miniszterelnök úr rendeletében tudomásomra adja, miszerint egyidejűleg utasította Zemplén és Szepes vármegye főispánjait is, hogy egyöntetű eljárás céljából velem érintkezésbe lépjenek."*[41]

Semsey a főispánoknak küldött levelében felhívta a figyelmet szlovák nemzeti mozgalom megjelenésére és annak „káros hatására" az északkelet-magyarországi vármegyék szlovák lakosságára. Pozitívnak és közhasznúnak nevezte a nép hazafias érzéseinek fejlesztésére szánt lapot, mivel *„népünk mindazt feltalálja, ami reá nézve hasznos is, ami őt érdekli, melyből értesülést szerezhet azon hivatalos szabályozásokról, intézkedésekről, pályázatokról, tárgyalásokról stb., amelyek megtudása reá nézve bizonyos érdekkel, sokszor anyagi haszonnal vagy anyagi kár mellőzésével is jár".*[42] Felkérte a főispánokat, hívja fel a vármegyei hivatalnokok, tisztviselők figyelmét az S.M.K.E. taggyűjtő íveire, valamint kérte, hogy megyénként három megbízható személyt jelöljenek ki, akik a vármegye fontosabb eseményeiről, szabályzatairól írásokat küldenek a *Naša Zastava* számára.

Zemplén vármegye főispánja, Meczner Gyula legmélyebb támogatásáról biztosította Semsey Boldizsárt. Ugyanakkor Meczner jelezte, vármegyéjének már van „magyarosí-

39 Uhorský vzdelávací spolok Šarišskej župy (Sárosvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület), ŠA PO, 1907–1912 1. doboz, 14/l/1907

40 MNL OL, ME K 26 1908. V. tétel 2650/1907. sz.

41 Semsey Boldizsár főispán levele ifj. Andrássy Gyula belügyminiszternek 1907. augusztus 21.

42 Uo.

tó" egyesülete,[43] amelyet a vármegyei közművelődési alapból tartanak fenn. Kiemelte, hogy Zemplénben nemzetiségi vonalon teljes nyugalom van, a papság és a tanítók a hazafias eszme iránti lojalitásuknak adnak hangot. Ugyanakkor jelezte, hogy a Sárossal szomszédos Nagymihályi járásba megkíséreltek „izgató tót nyelvű lapot becsempészni."[44] A fenti okok miatt a sárosi kultúregyesületet nem támogatta, de a hazafias irányú szlovák nyelvű lap megjelentetését helyeselte. Végül jelezte, hogy a főszolgabírókat utasította, jelöljék ki a legalkalmasabb egyéneket járásaikból, akik az új eperjesi szlovják lapnak a levelezői lehetnek.[45]

Szepes vármegyéből rövidebb válasz érkezett. Itt a vármegyei gyűlés hozott határozatot a *Naša Zastava* támogatásáról. *„Tudatában annak a nagyfontosságú feladatnak, melyet magyar nemzeti szempontból a megindítandó lap megoldani hivatva lesz, a törvényhatósági bizottság teljes erkölcsi támogatásában kívánja részesíteni e mozgalmat és felhívja a vármegye közönségét […] hazafias odaadással karolja fel és támogassa."*[46]

Az utolsó érintett vármegye, Abaúj-Torna esetében viszont nem talált komoly támogatásra a sárosi kezdeményezés, mivel itt az alispánnak, Puky Endrének írt levelet Semsey. Ezt erősíti, hogy a kiadandó lapról csak megindításának hónapjában adott hírt az alispánnak. Arról írt Pukynak, miért is kellett elindítani a lapot: *„…ellensúlyozza a tót nemzetiségi táborok hazafiatlan törekvéseit. […] inkább ellenőrizni kívánjuk a népet és betöltjük a lapot oly anyaggal, amely éretlen köznépünket politikailag inkább érdekli."*[47] Puky Endre válaszában „előre gondoskodásnak" nevezte az új lapot, mivel vármegyéjében ismeretlenek voltak a szlovák nemzeti mozgalom törekvései. Megígérte, a lap terjesztésével megbízza a vármegye kultúregyesületét, és néhány számot a maga részére is kért. Összegezve a három vármegye közül a szlovák nemzeti mozgalom törekvései Zemplént érintették erősebben, Szepes vármegyében főleg az Iglói járásban jelentkezett. Mindhárom vármegye vezetői támogatásukról biztosították Sáros vármegye főispánjának kezdeményezését és akcióját.

A vármegyék vezetőin túl Semsey utasításokkal látta el Sáros vármegye polgármestereit és főszolgabíróit. A polgármestereknek küldött utasításában kérte, hogy városuk lakói közül jelöljék ki azokat a személyeket, akik lojálisak és alkalmasak a *Naša Zastava* terjesztésére a lakosság körében. Kérte, hogy küldjék meg ezeknek a személyeknek a cím- és lakjegyzékét. A főszolgabíróknak szánt levelében konkrétabb, a szlovák nemzeti mozgalomhoz kapcsolódó kérdésekre várt választ a főispán. A vármegyei apparátus személyeinek, valamint a körjegyzőknek a lakhelyét kérte, az egyes járásokban pedig a vidéki értelmiségiek, mint például a lelkészek, kántorok, tanítók, valamint iparosok, kereskedők, címét, ahova mint megbízható személyeknek küldhetik a *Naša*

43 ŠA PO, UVŠŽ 1. doboz, 10/I 1907. sz.

44 Uo.

45 Uo.

46 Uo. 10947/1907. sz.

47 Uo. 22/I 1907. sz.

*Zastavá*t és akiktől a főispán elvárta az újság terjesztését, illetve a nép megnyerését az újság számára.[48]

A sárosi főispán szükségesnek érzete azoknak a községeknek a megnevezését, ahol a kezdeményezés várhatóan nehézségekbe ütközik, vagyis amelyekben a „pánszláv" lapok már tért nyertek. Ezért kérte a községek közjegyzőinek és a bírók megnevezését, hogy ilyen esetben e tisztviselők erélyesebben lépjenek majd fel. A lapot elutasító községek mellett azoknak a településeknek a megnevezését is kérte, amelyekbe *„teljesen megbízható kézbe, egy címkötés alatt több lap küldhető, aki ezután a lapokat a megfelelő kézhez juttatja."*[49]

Általános utasításban közölte Semsey a főszolgabírókkal, hogy a lap a megindulás pillanatában ingyenes lesz, s a fő hangsúlyt azon településekre és egyénekre helyezik, ahol a szlovák nemzeti mozgalom ellenzéki lapjait járatták.

A *Naša Zastava* megindulása és működése

Korábban említésre került, hogy az 1907 augusztusában megtartott alapító közgyűlésen a közművelődési egyesület tagjai elfogadták és támogatták a *Naša Zastava* megindítását. Az újság elindításának megszervezése már 1907 áprilisában elkezdődött. Ekkor körvonalazódott ki a lap rovatainak szerkezete és tartalmai, amelyeket Dessewffy István dolgozott ki és mutatott be a miniszterelnöknek címzett levelében. Dessewffy egy évben 52 szám megjelenését tervezte. Az újságot nyári, téli és ünnepi lapszámokra osztotta. Ünnepek idején (húsvét, pünkösd és karácsony) 12 oldalas, a 20 téli szám 8 oldalas, a nyári hónapokban megjelent lapszámok pedig 6 oldalasak voltak.[50]

Ekkor már el volt döntve, hogy az újság sárosi dialektusban fog megjelenni. Erről a nyelvről bővebb felvilágosítást a miniszterelnöknek az 1907 szeptemberében megküldött munkaprogramban nyújtott Dessewffy István. Az elismert szlovák nyelvésznek, Czambel Samunak 1906-ban kiadott munkájára hivatkozik.[51] Ebben Czambel kiemelte, hogy Sáros vármegyében, de úgy általában az északkeleti vármegyékben *„[…] az eredeti tiszta tót nyelvtől erősen elütő dialektust használ a tót nyelvű lakosság […] tiszta tót nyelvű beszédnek vagy írásnak számtalan szavát és szójárását egyáltalán nem érti, sőt számos szónak teljesen más az értelme a tiszta tótban s megint más a sárosi tótban."*[52] Dessewffy hangsúlyozta, hogy a keleti szlovák nyelvű dialektusnak a sárosi szlo-

48 Bizalmas levél Sáros vármegye főispánjától a vármegye járásainak főszolgabíróihoz. Uo. 1–28. 16. szám/1907. biz.

49 Uo.

50 Dessewffy István levele Wekerle Sándor miniszterelnökhöz. 1907. április 2. MNL OL, ME K26. 1908. V. tétel 2650/1907. vö. ŠA PO, UVŠŽ 1. doboz, 22/I 1907. sz.

51 S. Czambel: *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. I. odd., I. čiastka: Východoslovenské nárečie.* Turčiansky Sv. Martin 1906. A szlovák és magyar nyelvészek közül sokan foglalkoztak és foglalkoznak a keleti szlovák nyelv történetével. A magyar szlavisták közül I. Király Péter: Maďarské a nemecké slová vo východoslovenských a ukrajinských nárečiach východného Slovenska. *Studia Russica XXIII* (Budapest, 2009), 55–80. p.

52 A szerkesztendő hazafias lap munkaprogramja. MNL OL ME K 26 4917/1907. sz.

vák elnevezést adja, mert az öt északkelet-magyarországi vármegyében (Szepes, Sáros, Abaúj-Torna, Zemplén és Ung) *„a vychodnoslovenski dialektusnak nyelv és népfaji középpontja Sáros és annak fővárosa székhelye Eperjes. Czambel például azt mondja »Eperjes környékén beszélt beszéd, amely példa minta az egész kelet szlovák részen.«"*[53] Kiemeli Dessewffy, hogy *„[…] a sárosi nyelvnek irodalma nincsen. S miért nincsen? Azért, mert sárosi tót intelligencia nincsen. Saját irodalma csak annak a népnek lehet, amelynek saját intelligenciája van."*[54] Vagyis legfontosabb feladatnak a helyi értelmiség egységbe szervezését s majd irodalmi művek készítését tartja.

„A lap célja oly sajtóprogramot adni népünk kezébe, […] felébressze és fejlessze bennük a magyar haza szeretetét, s ekképpen segítséget nyújtson sajnos fölötte megfogyatkozott vidéki intelligenciánknak nemzeti munkájában […]."[55] A használandó nyelv alapjának és mintanyelvtanának két forrást jelölt meg Dessewffy. Az első forrás az Urbán Adolf által Eperjesen 1875-ben kiadott *Sárosi tót nyelvtan vázlata* című munka. Ez inkább a kereteket adta meg, mintát a nyelv nyelvtanának működéséhez, s régen került kidolgozásra. Ennél fontosabbnak és követendőnek tekintette a második forrását, amely nem volt más, mint az 1901-ben Amerikában alapított *Šlobedni Orel* című újság és annak helyesírása, amelyben *„a sárosi közönségnek is már bemutatott, határozottan életképesnek bizonyult nyelvjárással fogjuk mi a mi megindítandó lapunkat megjelenteni […]."*[56]

A lap filozófiáját Dessewffy István mint felelős főszerkesztő 1918-ból visszatekintőleg így foglalta össze: *„Lapunk sohasem űzött pártpolitikát. […] Az volt a nézetünk, hogy népünk elég érett arra, hogy maga is belássa, hogy boldog, megelégedett jövője csak akkor lehet, ha magyar népnek hű testvére marad."* (Dessewffy 1918, 8–9. p. Vö. Ábrahám 2016, 113–116. p.)

Wekerlének írott levelében Dessewffy részletesen kitért a *Naša Zastava* rovatainak bemutatására. A vezércikkek esetében azok tartalma valamely országos politikai, helyi érdekű vagy közgazdasági kérdést tárgyalna, elsősorban a nép érdekében hozott törvényeket vagy egyéb intézkedéseket. Mellőzné a nemzetiségi kérdést érintő témákat mindaddig, ameddig nem erősödik meg a népnek a lappal szembeni bizalma. A tárcarovatban magyar írók regényei szerepeltek fordításban (pl. Jókai Mór; Mikszáth Kálmán), vagy helyi vonatkozású szépirodalmi munkák kerültek elhelyezésre.[57] A történelmi rovatban a

53 Uo.

54 Uo.

55 Uo.

56 Uo.

57 Semsey Boldizsár levélben kereste fel Mikszáth Kálmánt a tervezett kelet-szlovák lap kapcsán. A levélben Semsey bemutatta Mikszáthnak a megindítandó akció lényegét. Jelezte az irányítása alatt létrehozandó Sáros vármegye Magyar Közművelődés Egyesület célját, hogy a vármegye szlovák lakosságának hazafias, sárosi dialektusban írt lapot adjon ki. Megkérte Mikszáthot, hogy „humoros munkáidat tót fordításban lapunkban közölhessük". Mikszáth Kálmán válaszlevelében örömmel fogadta a felkeresést és támogatta Semsey „hazafias" akcióját. *„[…] a legnagyobb örömmel engedem meg, hogy munkám közül bármelyiket közölje a hazafias tót lap mindaddig még a helyes nemzeti célokat szolgálja."* ŠA PO, UVŠŽ 1. doboz, 1-28. 11/I 1907. sz.

magyar történelemből vett rövid népies ismertetések, leírások foglaltak helyet, különös tekintettel a helyi vonatkozásokra vagy valamely országos jelentőségű eseményre.

Ami érdekes, már ekkor bekerült az Amerikával kapcsolatos rovat az újságba. Ebben az amerikai szlovákok életéről szerepeltek cikkek saját megbízott íróiktól, mert a szerkesztőség úgy gondolta, hogy ezeket az írásokat a kivándorlás ellen lehet felhasználni. Az Újdonságok rovat célja a vármegyei hírszolgáltatás volt, különös tekintettel olyan eseményekre, amelyek a népet érdekelhették. További rovatokat is terveztek az indulásra kész lapban: humoros, közgazdasági és állategészségügyi, közigazgatási és ismeretterjesztő, vallásos írások mellett a szerkesztői üzeneteknek is önálló rovatot szántak.[58]

A *Naša Zastava* 1907. október 27-én jelent meg először 2 500 példányban. A lap felelős főszerkesztője Dessewffy István volt, a helyettes főszerkesztő Zsebráczky Géza, főmunkatársak pedig Liptay Lajos[59] és Repák Jenő[60] voltak.[61] Sároson[62] kívül Szepesből[63] és Zemplénből is voltak a lapnak tudósítói, mindegyik vármegyéből három-három fő. A lap megindításához és teljes működése alatt a magyar állam évente 20 000 korona segélytámogatást nyújtott.[64]

Semsey az első szám megjelenését követően levélben utasította a vármegye járásainak főszolgabíróit, hogy *„szíveskedjenek közjegyzőként és községeként állandóan megfigyelni és megfigyeltetni a Naša Zastava hatását népre. Különös gonddal szíveskedjen oly községekre és egyénekre fordítani, ahová pánszláv lapok sűrűben járnak, mert kétségtelen, hogy oly helyeken a pánszlávizmus hiú tanai inkább vertek gyökeret."*[65]

58 MNL OL, ME K26 1908. V. tétel. 2650/1907.

59 Liptai (Liptay) Ľudovít: író, tanár (1871–?), 1898–1918 között a szlovák nyelv tanára az eperjesi evangélikus teológián és kollégiumban, evangélikus lelkész, 1910–1926 eperjesi alesperes, 1926 után Magyarországon élt. A sárosi nyelvi szeparatizmus híve. Népnevelő cikkeket írt a *Naša Zastava* című lapba. Miután Magyarországra távozott, csehszlovákellenes tevékenységet folytatott. Művei: Mravné rozpravki zos naukami (Erkölcsös mesék tanulságokkal), Eperjes, 1912; Učebná knižka náboženstva evangelicko-ausburkeho vyznaňa (Az augsburgi evangélikus hitvallás tankönyve), Eperjes, 1915. Lefordította Jókai Mór Kétszarvú ember c. művét (Dvojrohový človek, Eperjes, 1917). Ezek sárosi nyelvjárásban jelentek meg. *L. Slovenský biografický slovník III., K-L*, Martin, Matica slovenská, 1989, 413. p.

60 Repák Jenő (Mátyáska, 1872. február 27. – Eperjes, 1910. november 9.): görögkatolikus tanfelügyelő. http://lexikon.katolikus.hu/R/Repák.html Letöltve: 2019. 07. 19.

61 ŠA PO, UVŠŽ 1. doboz, 21/l/1907. sz.

62 Sárosból Sztankay László, Wick Béla és Honódy Gyula. Uo. 21/l/1907 és 22/l/1907. sz.

63 Szepesből Handlovies Kálmán (lőcsei lakos, a város aljegyzője), Koronai József (római katolikus tanító, poprádi lakos), Rácz Gyula (római katolikus plébános) Uo. 31/1907. biz.

64 Fennmaradt az iratok között a lap működéséhez szükséges költségszámítás. 4 000 példány előállítása 10 914 korona, hírlapbélyegre 4 160, irodabérletre 300, takarításra 120, fűtésre 100, világításra 70, főszerkesztő-díjazásra 1 200, fordítói és írnoki munkára 1 500 korona. A munkatársak díjazására 1 400, az előre nem látott kiadásokra pedig 235 koronát terveztek. Ez összesen 20 000 korona. MNL OL K26 ME 1908 V. tétel. 2650/1907

65 A főispán ezen kívül az alábbi két kérdésre várt választ: Milyen fogadtatásban részesült a *Naša Zastava* általánosságban és különösen oly községekben, ahová pánszláv lapok sűrűb-

A Bártfai járásban, Kőszeghy Ádám főszolgabíró jelentése szerint, a lapot szívesen fogadták, pánszláv lapok, köztük a *Slovenský týždenník* visszaküldéséről ad jelentést. Jelezte, hogy a közjegyzőkön keresztül igyekszik majd a többi szlovák nyelvű sajtóanyagot kiszorítani a járásából.[66] A Székcsői járás főszolgabírája szintén pozitív fogadtatásról írt, de megjegyezte, hogy előfizetők nem igazán jelentkeztek. Ennek okaként annyit írt, hogy *„népünk legnagyobb része idegenkedik attól, ami pénzbe kerül, legyen az bármely csekély összeg".*[67] Eredményesnek tekinti, hogy sok községben sikerült a pánszláv lapokat háttérbe szorítani, vagy terjesztésüket megszüntetni, viszont hangsúlyozza, hogy például Bucslón *„a lakosok a pánszláv lapokhoz még mindig görcsösen ragaszkodnak, de mi ennek az oka és honnan ered az ez irányú befolyás, kipuhatolnom nem sikerült".*[68] Ezenkívül arról is beszámolt, hogy a raszlavicai körjegyzőség egyes községeiben a *Naša Zastava* terjesztése akadályokba ütközött, mert a helyi római katolikus lelkész a *Kresťan* című katolikus lapot járatja és mellőzi a *Naša Zastavá*t. Látjuk, hogy az egyes községekben a véleményformáló szerep, az egyes lapok terjesztése vagy mellőzése sokban függött a néppel szorosabb kapcsolatot ápoló egyházi személyek véleményétől, felfogásától.

A Sirokai és a Tapolyi járás főszolgabírái is a *Naša Zastava* pozitív fogattatásáról írtak a főispánnak. Előbbiben azonban a járás főszolgabírójának véleménye szerint a „pánszlávizmus", vagyis a szlovák nacionalista eszmék csirájukban már jelen voltak, és ennek elfojtásában az új lapnak pozitív hatása lehet majd. A Tapolyi járásban viszont, ahol eleve aktívabbak voltak a szlovák nemzeti agitátorok, a főszolgabíró a közjegyzőkkel és a magyarbarát járási tisztviselőkkel igyekezett a „pánszláv" lapok visszaküldését és terjesztését elősegíteni.[69]

A Lemesi járásból, amely a vármegye legdélibb járása volt és szomszédos volt Abaúj-Torna vármegyével, a főispán teljesen más jellegű visszajelzést kapott a járás főszolgabírójától. *„[...] járásomban a lap a legkedvezőbben fogadtatott, és mindenütt úgy az intelligenciánál, mint a köznépnél általános tetszésnek örvend. Már eddig is számos előfizetés történt és még sok előfizetés remélhető [...] olyanok is előfizettek a lapra, kiknek eddig pánszláv lap járt."* A lemesi főszolgabíró ugyanakkor felvetette az olvasóktól kapott visszajelzések alapján, hogy a lapban az új törvények, a kormány- és a vármegyei rendeletek, amelyek a népet is érintik, magyarázat formájában is jelenjenek meg.[70]

---

ben küldetnek? A *Naša Zastava* tartalmára van e kifogás? ŠA PO, UVŠŽ 1. doboz, 2/30-43. 30/I 1907. sz.

66 A Makovicai járás főszolgabírójának jelentése a *Naša Zastava* fogadtatásáról. Uo. 30-43. 21/ 1907 eln.

67 A Székcsői járás főszolgabírójának jelentése a *Naša Zastava* fogadtatása kapcsán. Uo.

68 Uo.

69 A Tapolyi járás főszolgabírójának levele; Uo.30-43 11/1907. eln. szám. A Sirokai járás főszolgabírójának levele. Uo.

70 A Lemesi járás főszolgabírójának levele. Uo. 26/1907. eln. szám

Láthatjuk a visszajelzésekből, hogy a vármegye járásainak olvasni tudó rétege a hivatalos jelentések szerint mindenhol pozitívan fogadta a főispán kezdeményezését, és igyekeztek ezt az akciót sikeresebbé tenni. Ugyanakkor az is látszik, hogy voltak olyan járások, ahol a szlovák nemzeti célok, agitációk már megjelentek és hatottak a járások szlovák nemzetiségű olvasóközönségére. Végül azt is megállapíthatjuk, hogy a vármegye és a főszolgabírói járások tisztviselői hivataluknál fogva is igyekeztek terjeszteni a keleti szlovák öntudatot, és közben elősegíteni a magyar asszimilációs politikát úgy, hogy próbáltak fellépni és hatalmuknál fogva elnyomni a szlovák nemzeti gondolatokat.

A lapszám előfizetői számának alakulása

Próbáljuk meg az előzőekben leírt pozitív hatásokat nem csak a főszolgabírói jelentésekkel alátámasztani. Szerencsére Eperjesen 4 év, Budapesten 2 teljes év fennmaradt a *Naša Zastava* előfizetői kimutatásaiból. A lap 1907 októberében 2500 számmal jelent meg és 1929 címre küldték el a vármegyén belül, 48 példányt pedig a vármegyén kívülre. Ezenkívül 523 számot helyeztek el a vármegyén belüli terjesztők közvetítésével.[71] 1907-ben a 10. szám már 4200 példányban jelent meg, majdnem megduplázva az indulási példányszámot.[72] Az 1908-as év első számára 2743 példányban volt előfizetés. Ekkor a lapra új előfizetőként 979 megrendelő fizetett elő. Ebből Sáros vármegyében 917 példányt, Szepes vármegyéből 22, Zemplén vármegyében 14, Abaúj-Torna vármegyében 15, más megyékben összesen 11 példányt értékesítettek.[73] Terjesztés útján 1578 példányt adtak el. Ez mindösszesen 5300 példányt jelentett. Egy évvel később, az 1909. január 30-ai adatok szerint 247 példányt adtak ki mutatványszámként. Ekkor már a lap 4792 előfizetővel rendelkezett. Az utóbbi adatból Sáros megyében 2432, Szepes vármegyében 1272, Zemplénben 888, Abaúj-Torna vármegyében 120, a többi vármegyében 53, Amerikában pedig 28 példánnyal nőtt az eladott lapok száma. Ezenkívül közel 1000 példány került eladásra terjesztők révén. Mindez azt jelenti, hogy hozzávetőleg 6000 példány kelt el egy lapszámból. A későbbi évekre vonatkozóan is elmondhatjuk, hogy a *Naša Zastava* átlagosan 6000 példányban jelent meg. Ha lehet hinni Dessewffy Istvánnak, akkor 1918-ban a példányszám a 8000-et is elérte. (Dessewffy 1918, 8. p.)

Összegzés

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a dualizmus kori helytörténeti kutatásokba és a történettudományi önreprezentációba a maga keretein belül Sáros vármegye is igyeke-

71 MNL OL, ME K26 1908. V. tétel ad 586/1909

72 Költségvetés az 1908-as évben. Uo. ŠA PO, UVŠŽ, 1. doboz, 3. sz. Vö. MNL OL ME 1908. V. tétel ad 586/1909. sz.

73 Semsey Boldizsár levéltervezete Wekerle miniszterelnökhöz és ifj. Andrássy Gyula belügyminiszterhez 1908. április 2. Eperjes ŠA PO, UVŠŽ, 1. doboz. 3. sz.; MNL OL ME 1908. V. tétel ad 586/1909. sz.

zett bekapcsolódni. Egyrészt saját költségén elkészíttette és megjelentette Tóth Sándor Sárosról szóló helytörténeti monográfiáját. Ennek alapját a vármegye levéltáraiban őrzött iratok adták, amelyet régészeti és a Divald Kornél által összegyűjtött művészettörténeti impozáns anyag egészítette ki. Tóth munkájában a honfoglalástól egészen a dualizmus kori társadalmi, gazdasági, politikatörténeti és művelődéstörténeti folyamatokig vizsgálta a vármegye társadalmának fejlődését. A történeti reprezentáció az eperjesi Széchenyi Körnek és Divaldnak köszönhetően a bártfai Sárosi Múzeum megalapításával vált teljessé.

Ezzel párhuzamosan a 20. század eleji sárosi értelmiség a vármegye nyelvi egyediségére, vagyis a többnyelvűségre, illetve a kelet-szlovák nyelvjárásra alapozva önálló – az északnyugat-magyarországi szlovák megyékétől eltérő – identitást kívánt meggyökereztetni a vármegye szlovák ajkú lakosaiban. Mindezt megpróbálták a keleti szlovákság asszimilációjának irányába terelve arra is felhasználni, hogy a hazatérő amerikai kivándorlók körében megfigyelhető szlovák öntudatosodással szemben a korábbi magyarbarát magatartást erősítsék.

A vármegyei kezdeményezésként létrejövő eperjesi Széchenyi Kör részben az eperjesi soknyelvűség tradícióit ápolta, másrészt viszont a Tisza Kálmán-időszakban elkezdődött asszimilációs politika magyarosodást elősegítő törekvéseit is szolgálni próbálta. Mindazonáltal a kör komoly munkát fejtett ki a városi polgárság és a vidéki paraszti népesség körében a magyar nyelvű kulturális és szellemi fejlődés elősegítésében, a magyar nyelvű könyvek és folyóiratok biztosításával, felolvasásokkal, zenei és költészeti estek tartásával. Mindezeken túl a Széchenyi Kör fontos szerepet játszott a bártfai Sárosi Múzeum munkájának felügyeletében, működési ügyeinek intézésében.

Az Amerikai Egyesült Államokból hazatérő szlovákság a kinti egyesületi, politikai tapasztalatait kamatoztatva, igyekezett otthon is bekapcsolódni a szlovák nemzeti mozgalomba. Egyre inkább azonosult annak céljaival, az egységes szlovák nemzettudat kiépítésével. Mindez válaszreakcióra késztette a vármegye magyar vezetőit. A vármegyei ellenakciót a Sáros Vármegyei Közművelődési Egyesület megalapításával indították be. Az egyesület legfőbb célja a Milan Hodža által Budapesten kiadott élesen ellenzéki *Slovenský týždenník* ellensúlyozása és a hazafias szellemben, kelet-szlovák nyelven készülő hetilap megjelentetése volt. A *Naša Zastava* megtervezése és kiadása a vármegye főispánjának a bábáskodásával valósult meg, terjesztésére főleg azokban járásokban fektettek nagyobb súlyt, amelyekben az ellenzéki szlovák lapok előfizetői nagyobb számban éltek.

Az első világháborút követő impériumváltás során a társadalmi egyesületek közül csak a Széchenyi Kör működhetett tovább. Ennek okait abban kell keresnünk, hogy míg a Széchenyi Kört teljes mértékben a vármegye társadalma hozta létre és az szervesen segítette fejlődését nemzetiségtől függetlenül, az asszimilációs szándéktól eltekintve még a helyi szlovákság számára is pozitív volt. A Sárosvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület viszont erős magyarosító szándékkal és tisztán politikai célzattal jött létre a szlovák nemzeti mozgalom megosztása és ellensúlyozása érdekében. Az 1918–1919. évi államfordulat során a közművelődési egyesület meghatározó személyiségei elmenekültek vagy áttelepültek Magyarországra.

Irodalom

A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. Nyolczadik rész. Közszolgálati ágak és szabadfoglalkozások. Budapest, Magyar Kir. Statisztikai Hivatal, 1906.

Ábrahám Barna 2014. Szlovák sajtó és nemzetépítés a dualizmus korában. In Paál Vince (szerk.): *A sajtó kultúraközvetítő szerepe 1867–1945. Tanulmányok*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont.

Ábrahám Barna 2016. *Megmaradni vagy beolvadni? A szlovákság polgárosodása a 19. század második felében*. Pozsony, Kalligram Kiadó.

Dr. Atlasz József 2014. Az élet forrásai. Egy orvos életrajza. In Sturm László (szerk.): *Sárosi magyar tükör.* Miskolc.

Berzeviczy Albert 1909. Bevezetés. In Tóth Sándor: *Sáros vármegye monográfiája. I. kötet.* Budapest, A vármegye költségén.

Burke, Peter 2011. Lay History. Offical and Unoffical Representations, 1800-1914. In Stuart Macintyre – Juan Maiguashca – Pók Attila (eds.): *The Oxford History of Historical Writing.* Oxford, Oxford University Press.

Czambel, S. 1906. Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. I. odd., I. čiastka: Východoslovenské nárečie. Turčiansky Sv. Martin.

Czieger András 2011. Konfliktusok a tér körül. Kormányzati területrendezési törekvések és a lokális identitás elbeszélései az 1870-es években Magyarországon. In Cieger András (szerk.): T*erek, tervek, történetek. Az identitás történetének térbeli keretei 2.* Budapest, Atelier.

Dessewffy István 1918. *Nemzeti kultúrfeladatok az északkeleti hegyvidéken*. Eperjes.

Dvortsák Győző 1916. *Sáros földje 1914-1915*. Eperjes.

Gali Máté 2017. *Berzeviczy Albert. A márványarcú miniszter*. Budapest, Szépmíves Kiadó.

Grünwald Béla 2011. *A Felvidék. Politikai tanulmány.* Pozsony, Kalligram.

Gyáni Gábor 2002. *Történészdiskurzosok.* Budapest, L'Harmattan.

Hodža, Milan 1913a. Naša Macedónia*. Slovenský týždenník*, 1913. július 25.

Hodža, Milan 1913b. Rusínski vlastizradcovia. *Slovenský týždenník.* 1913. október. 3.

Kemény G. Gábor (szerk.) 1892–1900. *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon*. 2. kötet

Király, Péter 2009. Madarské a nemecké slová vo východoslovenských a ukrajinských náreciach Východného Slovenska. *Studia Russica XXIII.* (Budapest)

Kiss Gy. Csaba 2005. „Hazafiak" és „pánszlávok" a felföldi kisvárosban Mikszáth Kálmán és Svetozár Hurban-Vajanský egy-egy regényében. In Uő: *A haza mint kert.* Budapest Nap Kiadó.

Klebelsberg Kunó 1900–1903. Klebelsberg Kunó expozéja Széll Kálmán számára. In Kemény G. Gábor (szerk.): *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon*. 3. kötet.

Mendöl Tibor 1940. *A Felvidék.* Budapest.

Mikszáth Kálmán 1999. A gavallérok. In Uő: *A sipsirica és más elbeszélések.* Budapest, Unikornis Kiadó.

Passuth László 1996. Az örök Sáros In Filep Tamás Gusztáv – Szőke Edit (szerk. és összeáll.): *A tölgyerdőre épült város*. Dunaszerdahely.

Cs. Plank Ibolya 1999. Divald Kornél. A szentek fuvarosa. *Fotóművészet*, 5–6.

Szeghy-Gayer Vera 2014. Slovjacké regionálne hnutie v rokoch 1907 – 1918. *Mesto a dejiny*, 3. évf. 2. sz.

Szmrecsányi Géza 2004. Dobry Luft. In Sturm László (szerk.): *Sárosi magyar tükör.* Miskolc.

Sztancs Gábor 2016. Dialektus, kontaktusjelenség vagy magyar propaganda? Adatok és értelmezések a keleti szlovák (szlovják) etnikai régióról. *Fórum Társadalomtudományi Szemle,* 18. évf. 3. sz.

Tajták, Ladislav 1966. *Naša Zastava* - nástroj politiky maďarských vládnúcich tried. *Nové obzory 8*. Košice.

Thirring Gusztáv 1904. *A magyarországi kivándorlás és külföldi magyarság.* Budapest.

Tóth Sándor 1909. *Sáros vármegye monográfiája. I. kötet.* Budapest, A vármegye költségén.

Tóth Sándor 1912. *Sáros vármegye monográfiája. III. kötet*. Budapest, A vármegye költségén.

Varga Bálint 2014. Vármegyék és történettudományi reprezentáció a dualizmus kori Magyarországon. *Történelmi Szemle,* 2. sz. 179–202. p.

Gábor Sztancs

Historical Self-representation of Sáros County and a National Minority Policy Press Campaign in the Early 20th Century

Sáros County, within its limits, also tried to get involved in local history research and historical self-representation. It did this by drawing up a historical monograph on Sáros at the county´s own expense. In addition, attempts were made to establish a museum, which was eventually accomplished with the powerful support of the Széchényi Circle in Eperjes. The Sáros intelligentsia, building upon the linguistic uniqueness of the county, i.e. the East Slovak dialect, wanted to establish an independent identity for the county's Slovak-speaking inhabitants. Using the dialect, the intellectual elite of the county wanted to steer the Slovaks toward the path of later assimilation. The Széchényi Circle, an initiative of the county, was a product of the impatient period of Kálmán Tisza, promoting Hungarianization. In spite of the Magyarization efforts, we can say that the Circle has done a great deal of work and achieved considerable goals in the promotion of cultural and intellectual development among the urban and rural population (bourgeoisie and peasantry). The county leadership found that the best way to struggle against Slovak nationalism was to establish a social association. The sole purpose of it was to publish a patriotic spirited newspaper in the eastern Slovak language that would, using the same instruments, oppose Slovenský týždenník published by Milan Hodža.

Lanstyák István

A funkcióigés szerkezetek megítélése a nyelvhelyesség és a nyelvi helyénvalóság szempontjából

István Lanstyák

Assessment of Light Verb Constructions in Terms of Linguistic Correctness and Linguistic Appropriateness

Indexing Terms: light verb construction, linguistic correctness, linguistic adequacy, redundancy, formal style, impersonality, language ideologies

FÓRUM Társadalomtudományi Szemle, XXII. évfolyam 2020/1, Somorja

1. Bevezetés

Dolgozatomban a funkcióigés szerkezetek nyelvhelyességi és nyelvi helyénvalósági megítélésével kapcsolatos észrevételeimet osztom meg a kedves olvasóval, azokat, amelyek a funkcióigés szerkezetekről szóló nyelvészeti és nyelvművelő irodalom olvasása során fogalmazódtak meg bennem.[1]

A dolgozat érdemi részében először röviden tisztázom az alapfogalmakat, majd sorra veszem a funkcióigés szerkezetek nyelvhelyességi megítélésének legfőbb szempontjait, rávilágítva a mögöttük álló nyelvi ideológiákra, végül pedig ezeket a szempontokat átkeretezve felvillantom, hogyan lehet ugyanezeket hasznossá tenni nyelvi helyénvalósági szempontból. A rövid összegző fejezetben levonom a fejtegetéseimből adódó legfontosabb következtetéseket.

A funkcióigés szerkezetek általános kérdéseinek a közelmúltban egy hosszabb és részletezőbb írást szenteltem (Lanstyák 2019b), az abban írottak közül csak arra térek ki, amire feltétlenül szükséges. E fejezetben csupán a „funkcióigés szerkezet”, ill. a „terpeszkedő/terjengős” kifejezés mibenlétére vonatkozó legfontosabb megállapításokat

1 A közlemény témájához kapcsolódó kutatásokat az MTA támogatja határon túli ösztöndíjprogramja révén, részben közvetlenül, részben a Fórum Kisebbségkutató Intézet keretében működő Gramma Nyelvi Iroda közvetítésével. További támogatóm a szlovák Kutatás- és Fejlesztéstámogató Ügynökség: korábban az APVV-0689-12 sz., jelenleg az APVV-17-0254 sz. szerződés alapján. Itt köszönöm meg a névtelen lektor munkáját és Heltai Pál megjegyzéseit, továbbá Kitlei Ibolya javításait.

ismétlem meg, ezenkívül röviden jellemzem a „nyelvhelyesség” és a „nyelvi helyénvalóság” fogalmát; ez utóbbiakkal valamivel részletesebben egy szintén nemrégiben megjelent írásban foglalkozom (Lanstyák 2019a).

1.1. „Funkcióigés szerkezet” és „terpeszkedő”/„terjengős kifejezés”

A szakirodalomban[2] található legfontosabb megállapítások alapján a funkcióigés szerkezetet legtágabban olyan névszói-igei szerkezetként határozhatjuk meg, amely egy határozóragos, tárgyragos vagy zéró ragos, olykor névutós névszóból és egy rendszerint kisebb-nagyobb mértékben alulspecifikált jelentésű igéből, ún. funkcióigéből áll, pl. *bemutatásra kerül, megjegyzést tesz, megállapítást nyer, igényt támaszt, változás történik, ostrom alá vesz; vkinek a tulajdonát képezi, bizonyítékként szolgál, kockázatot jelent, ellenállást tanúsít*. A szerkezet fogalmi jelentésének magvát a névszó, nyelvtani jelentését az ige, stílusértékét pedig a kifejezés egésze hordozza, amely eltérhet mindkét tag stílusértékétől (pl. a *bemutatás* és a *kerül* közömbös stílusértékű szavak, a *bemutatásra kerül* szerkezet viszont formális stílusértékű).

A funkcióigés szerkezet névszója a legjellemzőbb esetben igei tartalmat kifejező szó, a szerkezet egésze pedig párhuzamba állítható egy olyan önállóan használt igével, amely mind jelentésében, mind hangalakjában hasonlít a funkcióigés szerkezet névszójára (pl. *megjegyzést tesz : megjegyez*); a hasonlóság oka az, hogy az önállóan használt igének és a funkcióigés szerkezetnek azonos a töve. Ezenkívül funkcióigés szerkezetnek számítanak azok az alakulatok is, melyeknek a névszója nem fejez ki igei tartalmat, és nem igei, hanem névszói (főnévi vagy melléknévi) szinonimájuk van; ez a szinonima többnyire ugyanaz a névszó – állítmányi szerepben (pl. *vmi bizonyítékként szolgál : vmi bizonyíték*). A funkcióigés szerkezet névszója egyfelől és az önálló ige, ill. névszó másfelől szinonimapárt alkot.

Amint az előző közleményemből is kiderült, a funkcióigésnek tekintett szerkezetek és a névszó + ige kapcsolatából álló teljes értékű szerkezetek, vagyis a valódi szintagmák közt nincs (éles) határ. A funkcióigés szerkezetek lexémaértékűek: egy részük állandósult szókapcsolat (inkább frazéma, mint idióma, vagyis metaforikusan használt elemet tipikus esetben nem tartalmaz), más részük alkalmi szókapcsolat; ezzel szemben a valódi szintagmák nem egy, hanem két vagy több lexémából állnak.

Amint az a Nyelvművelő kézikönyv meghatározásából (NyKk. II. 1985, 1007. p.) kiderül, a „terpeszkedő kifejezés” sok esetben a „funkcióigés szerkezet” nyelvművelői megfelelője, ám nem mindig. Egyfelől vannak olyan funkcióigés szerkezetek, melyek a kézikönyv meghatározása értelmében nem tekinthetők terpeszkedő kifejezésnek, másfelől vannak olyan terpeszkedő kifejezések is, amelyek nem tekinthetők funkcióigés szerkezetnek. Azok a funkcióigés szerkezetek, melyeknek nincs egyetlen igéből vagy névszóból álló szinonimájuk, a meghatározás értelmében nem terpeszkedő kifejezések. Másfelől viszont azok a terpeszkedő kifejezések, amelyek nem névszói-igei szerke-

2 L. pl. O. Nagy 1968, Sziklainé 1986, B. Kovács 1999, Lengyel 1999, Keszler szerk. 2000, Vincze 2009. A többi irodalomra l. Lanstyák 2019a, 2019b.

zetek, hanem egyéb „körülírások”, nem funkcióigés szerkezetek (ezekkel ezért dolgozatomban nem is foglalkozom).

Ugyanakkor a „terpeszkedő kifejezés” és a szintén a nyelvművelők által használt „terjengős kifejezés” megnevezések mögött valószínűleg nincsenek tartalmi különbségek, ezért ezek a „műszók” egyenértékűnek tekinthetők.

1.2. Nyelvhelyesség és nyelvi helyénvalóság

A nyelvi formák nyelvhelyességi megítélése a nyelvi autonomizmus ideológiáján alapul, azon a meggyőződésen, hogy a közlések, ill. a bennük található nyelvi formák nyelvhelyességi szempontból megítélhetők a beszédhelyzetre és a szövegösszefüggésre való tekintet nélkül.[3] A nyelvi autonomista felfogás szorosan kapcsolódik a nyelvi platonizmushoz; ez az ideológia a nyelvnek egy ideális formáját tételezi, amely mintegy független a tényleges közlésekben található nyelvi alakulatoktól. Egy-egy nyelvi forma helyessége tehát nem függ attól, mennyire elterjedt, és kik használják, s ebből következően a helyességi megítéléséhez nincs is szükség a közlés körülményeinek ismeretére.

A nyelvhelyességi szempontú megközelítés a tudományos nyelvalakításban sem teljesen haszontalan, de nagyon szűk körre korlátozódik: csak a rendszerszerűen még egyetlen beszélőközösségben sem használt nyelvi formák megítélésében játszhat szerepet; ilyenek például a még csak bevezetendő terminus technicusok vagy az idegen szavak magyarításai. Amint azt a rendszerváltás óta a nyelvművelés termékeit kritikailag elemző szakemberek meggyőzően kimutatták, a diskurzusok megvalósulásának befolyásolására irányuló nyelvalakításban (diskurzusalakításban) a nyelvhelyességi szemlélet hatalmas károkat okoz.[4]

Az olyan nyelvi formák esetében, melyeket kisebb-nagyobb beszélőközösségek normatív módon használnak, a diskurzusalakításban nyelvi helyénvalósági megközelítésre van szükség, amely a nyelvi szituacionizmus ideológiájára támaszkodik. Ennek hívei úgy látják: a nyelvi formák helyénvalóságát csak az adott beszédhelyzetben lehet adekvát módon megítélni. A nyelvi szituacionizmus hátterében (egyebek között) a nyelvi rekreacionizmus áll, az a meggyőződés, amely a beszélőnek a nyelvéhez való aktív viszonyát hangsúlyozza: a beszélő nem egyszerűen használja a nyelvét, hanem miközben alapvetően alkalmazkodik meglévő szabályrendszeréhez, egyszersmind újra is alkotja a maga pillanatnyi hangulatának és szükségletének megfelelően.

A nyelvművelők a funkcióigés szerkezetek helyességének megítélésében az elmúlt százhúsz év alatt számos olyan szempontot érvényesítettek, amelyek nyelvhelyességi keretben károkat okoztak a beszélőknek és kedvezőtlenül befolyásolták és befolyásolják a diskurzusok megvalósulását nyelv és stílus szempontjából. A nyelvhelyességi megközelítés legfőbb problémája, hogy a laikus beszélőkben azt a benyomást kelti,

3 A dolgozatomban említett nyelvi ideológiákra l. Lanstyák 2017.

4 Helyszűke miatt talán elegendő lesz utalni az 1990-es évek vitáit tartalmazó kötetre (Kontra–Saly 1998), az ún. palásti folyamat némely eredményét tartalmazó tanulmánygyűjteményre (Domonkosi és mtsai 2007), valamint Kis Tamás weboldalára (http://web.unideb.hu/~tkis/), melyről számos ilyen témájú írás letölthető.

mintha magukkal a bírált nyelvi formákkal és az ezeket használókkal volna baj, nem pedig – bizonyos esetekben – a használatukkal.[5] Ugyanezek a szempontok értelmet nyernek és hasznossá válnak, ha nyelvi helyénvalósági keretbe helyezzük őket. Erről szól alább dolgozatom 3. fejezete.

2. A funkcióigés szerkezetek nyelvhelyességi megítélése

Az alábbiakban a funkcióigés szerkezetek nyelvhelyességi megítélésének néhány problematikus vagy újszerű vonatkozására hívom fel a figyelmet (a téma átfogóbb, de csupán nagy vonalakban történő áttekintésére l. Lanstyák 2019a). Bár funkcióigés szerkezetek valószínűleg már a kódexek korában is voltak nyelvünkben (Zsilinszky 1996, 96. p.), megbélyegzésük története csupán a 19. század végéig nyúlik vissza. Innentől kezdtem el gyűjteni a ma szakszerűen leginkább funkcióigés szerkezeteknek nevezett nyelvi formákkal kapcsolatos nyelvművelői és nyelvészi értékítéleteket. Amint a nyelvi helyénvalóságról szóló fejezetből ki fog derülni, még azok is, amelyekkel nem értettem egyet, átkeretezés után hasznosnak, ill. felhasználhatónak bizonyultak.

2.1. Idegenszerűség

Az első vád, amely a funkcióigés szerkezetekkel szemben megfogalmazódott, az idegenszerűség volt; alapja nyilvánvalóan a nyelvi purizmus, az a meggyőződés, hogy a hagyományos, nem idegen eredetű nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint az idegen eredetű nyelvi formák; hasonlóképpen az idegen minta nélküli, belső keletkezésű nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok, melyeket idegen mintára alkottak.

Simonyi már 1915-ben „gyakori idegenszerűségnek" tartja „az igéknek főnévvel való feloldását" (1915, 437. p.); az ő korában – véleménye szerint – „a legtöbb ilyen körülírás a megfelelő német kifejezés utánzása" (i.h.). A 19. században és a 20. század első felében a „funkcióigés szerkezet" kategória még nem létezett (más néven sem), az akkori funkcióigés szerkezeteket először mint németből vett tükörfordításokat, idegenszerűségeket helytelenítették, például az ilyeneket: *alkalmazást talál, tudomására hoz* (Riedl 1897), *bátorságot vesz, feltűnést kelt* (Simonyi 1915); *kezdetét veszi, megállapítást nyer* (Szikla 1918).

Riedl (1897, 98. p.) arra is felhívta a figyelmet, hogy az általa tollhegyre tűzött szerkezetek német nyelvű megfelelőit maguk a német grammatikusok is kifogásolják, ebből pedig azt a következtetést vonta le, hogy a németből voltaképpen nyelvhelyességi hibákat vettünk át. Simonyi amellett, hogy elítélte a német tükörfordításként létrejött funk-

5 Ez nem azt jelenti, hogy a nyelvművelők soha nem fogalmaznának meg helyénvalósági szempontokat: ők is sokszor utalnak a használat kontextusára, s a szóban forgó nyelvi formát csak bizonyos körülmények közt helytelenítik, ám nagyon sok nyelvi formát kontextustól függetlenül tartanak helytelennek, ami legföljebb akkor lehet indokolt, ha nyelvbotlásról, ill. fogalmazási hibáról vagy pedig még nem használt neologizmusról van szó.

cióigés szerkezeteket, Paul Stapfer könyvéből idézve[6] arra is felhívta a figyelmet, hogy a németben ez a szerkezet francia eredetű.

A funkcióigés szerkezetek „idegenszerűsége" nem azt jelenti, hogy minden egyes szerkezet idegen nyelvi mintára volna visszavezethető, hanem – a nyelvőrök szerint – maga az alkotásmód idegen ihletésű:

> Nyilvánvaló, hogy ezek a körülírások és kacskaringók semmivel sem mondanak többet az egyszerű, természetes kifejezésnél; ráadásul legtöbbjük, ha nem is tükörkifejezés közvetlenül, német mintákra emlékeztet. (Kovalovszky 1953, 179. p.)[7]

Az idegenszerűség vádja még a második világháború utáni nyelvművelésben is jelentkezik, bár kevésbé hangsúlyosan. Például a Nyelvművelő kézikönyv a funkcióigés szerkezetek közül épp az „idegen mintára" létrejötteket tekinti „helytelennek és okvetlenül kerülendőnek", mivel ezek „a magyar szemlélettel ellenkeznek" (NyKk. II. 1985, 1008. p.). A Nyelvművelő kéziszótár szerzői a „terjengős kifejezések" bűnlajstromát azzal zárják, hogy „egy részük ráadásul idegenszerűség (általában germanizmus, ritkábban latinizmus)" (NymKsz.[2] 2005, 555. p.).

Az idegen nyelvi minta követése a kontaktushatás jól ismert válfaja, az ún. eseti kontaktushatás. Kevésbé tartják számon kontaktushatásként azt az esetet, amikor maga a kontaktushelyzet eredményez olyan nyelvi változásokat, melyek nem vezethetők ugyan vissza az átadó nyelv egy-egy elemére, mégis nyilvánvaló, hogy létrejöttükben a kontaktushelyzet szerepet játszik; ezt nevezzük helyzeti kontaktushatásnak (l. pl. Lanstyák 2004, 2002/2015; vö. H. Varga 2015, 300. p.). Mivel a környező indoeurópai nyelvekben a személytelenség könnyen kifejezhető bevett nyelvtani eszközökkel (pl. szenvedő vagy visszaható igével), idegen nyelvű szövegeket rendszeresen olvasó magyar beszélők füle könnyen hozzászokik a személytelen megfogalmazásokhoz. Ez pedig arra késztetheti őket – különösen a fordítókat –, hogy anyanyelvükön is gyakrabban fogalmazzanak személytelenül, ami oda vezethet, hogy az erre alkalmas nyelvi eszközök a magyarban is gyakoribbá válnak. Így merült föl annak lehetősége is, hogy a funkcióigék terjedésében az idegen nyelvekből készült fordítások is ludasok.

Ezt a feltevést próbálta empirikus kutatással ellenőrizni egy több szempontból is fontos, kiváló tanulmányában Heltai Pál és Gósy Mária (2005). Ehhez két, eredetileg magyarul írt és egy angolból fordított szakkönyvben, továbbá kilenc szakfordító hallgató képesítő fordításában vizsgálták nyolc ige előfordulását (*eszközöl, kerül, mutat, nyújt, rendelkezik, szolgál, végez, szerepel*) olyan szerkezetekben, amelyeket a szerzők funkcióigésnek tekintettek. Bár az eredmények megbízhatóságát bizonytalanná teszi, hogy az összehasonlított szövegek nem voltak azonos témájúak,[8] s a vizsgálat nem terjedt

6 *Récréations grammaticáles et littéraires*, Paris 1909

7 L. még Prohászka 1956, 185., 186. p.; vö. még alább a helyzeti kontaktushatásról mondottakkal.

8 A magyar nyelvűek növénytermesztési és agrárgazdaságtani, az angolból fordítottak részben élelmiszer-gazdaságiak, részben különféle, a szerzők által nem specifikált témájúak voltak.

ki minden gyakori funkcióigére, ráadásul a vizsgáltak egyike, a *rendelkezik* sokkal korlátozottabb értelemben funkcióige, mint ahogyan azt a nyelvőrök általában gondolják,[9] mégis figyelemre méltó, hogy a fordított szövegekben kevesebb funkcióige fordult elő, mint az eredeti magyar szövegekben. A helyzeti kontaktushatást tehát nem sikerült kimutatni.

Különösen alacsony volt a funkcióigék száma a publikált fordításban, ami összhangban áll egy csaknem húsz évvel korábbi vizsgálat eredményeivel. Sziklainé (1986, 272. p.) egy orosz regényt annak magyar fordításával vetett össze a tárgyi bővítményt tartalmazó funkcióigés szerkezetek szempontjából, s megállapította, hogy a 700 oldalas könyv orosz eredetijében 378 ilyen típusú funkcióige szerepelt, míg magyar fordításában mindössze 124, pedig a szerző szerint csaknem az összes orosz szerkezet magyarul is kifejezhető funkcióigés szerkezettel.

Elképzelhető persze, hogy a kevésbé igényes szövegek kevésbé képzett vagy kevesebb gyakorlattal rendelkező fordítói gyakrabban használnak a fordításokban funkcióigés szerkezeteket, mint „vérprofi" társaik. Erre utalhatnak Heltai és Gósy eredményei is, ugyanis a végzős hallgatók publikálatlan szövegeiben jóval magasabb volt a funkcióigék száma, mint az eredeti magyar szövegekben. A szerzők is felvetik annak lehetőségét, hogy ha számolhatunk helyzeti kontaktushatással a funkcióigés szerkezetek terjedésében, ennek forrásai inkább az idegen nyelven olvasó, de magyarul író szakemberek lehetnek, akik a fordítóknál kevésbé tudatos nyelvhasználók.

2.2. Terjengősség

Az idegenszerűség mellett, bár kevésbé hangsúlyosan, a funkcióigés szerkezetek megítélésében kezdettől fogva megjelenik a terjengősség vádja is. Szikla Géza 1918-ban így ír:

> A leggyakoribb szószaporítást az eszközöl, képez, tesz és intézkedik igék becsempészésével követik el; e szavak nemcsak hogy többnyire fölöslegesek, de (főkép az utóbbi) a mondatok elmagyartalanitását okozzák. (Szikla 1918, 74. p.)

A „terjengősség" a nyelvőrök szerint elvileg nem más, mint a „fölöslegesnek látszó töltelékszavak, kifejezések, a 'redundáns' elemek használata" (l. NyKk. I. 1983, 382. p.), a *terjengős, terjengősség* szavaknak a nyelvművelő munkákban való tényleges használatából azonban egyértelmű, hogy a „terjengősségbe" a széttagoló (analitikus) szerke-

9 A *rendelkezik* a 'van vmije' jelentésű *rendelkezik vmivel* szerkezetben nem funkcióige, hiszen teljes értékű jelentése van: 'valamit birtokol, valamije van', tehát nem érvényes rá, hogy „kizárólag" vagy főleg nyelvtani funkciót hordozna. Az *(önálló) keresete van* alakilag semmivel sem tömörebb, mint az *(önálló) keresettel rendelkezik*, csupán rövidebb. Mindkét szerkezet egy toldalékos főnévből és egy ragozott igéből áll: az egyik esetben a névszó birtokos személyjelet kap, a másikban határozóragot. Az, hogy a rendelkezik alakilag tagolt, míg a *van* tagolatlan, a *rendelkezik* „belügye". (Vö. Lanstyák 2019b, 68. p.; l. még Kemény 2009, 271. p.)

zetek használatát is beleértik azokban az esetekben, amikor ezeknek tömörítő (szintetikus) szinonimájuk is van, sőt általában terjengősségről beszélnek olyankor is, amikor az azonos tartalom rövidebb nyelvi formákkal is kifejezhető.

A terjengősség vádja azon a meggyőződésen alapul, hogy a „terjengős kifejezések" két vagy több szóval fejezik ki „ugyanazt", ami egyetlen igével szemléletesebben is kifejezhető. Ennek megfelelően azokat a szerkezeteket, melyeknek nincs egyetlen igéből álló szinonimájuk, vagy amelyek „szemléletesek", azaz szólásnak, idiómának tekinthetők, nem helytelenítik. A többit viszont igen, pedig a funkcióigés szerkezet és a neki megfelelő egyszerű igealak jelentésbeli azonosságáról ritkán beszélhetünk, azt is csak akkor, ha a „jelentést" a denotatív jelentéssel azonosítjuk, és nem vagyunk tekintettel a stílusértékre (l. Lanstyák 2019a, 80–84. p.).

A nyelvművelőknek ez az eljárása a nyelvi redundantizmus, a nyelvi szintetizmus és a nyelvi brevizmus ideológiáján alapul. A nyelvi redundantizmus az a meggyőződés, hogy a redundáns nyelvi formák eredendően helytelenebbek, mint a nem redundánsak. Ennek az ideológiának köszönheti a funkcióigés szerkezet az egyik nyelvművelői megnevezését, a „terjengős kifejezés"-t. A nyelvi szintetizmus hívei a közlés tömörségét (tartalmi azonosság mellett) abszolút értéknek tekintik, s a szintetikus nyelvi formákat eredendően helyesebbek vélik az analitikusaknál. A nyelvi brevizmus pedig az a meggyőződés, hogy a rövidebb nyelvi formák eredendően helyesebbek a hosszabb nyelvi formáknál. Ez utóbbi két nyelvi ideológia tükröződik a funkcióigés szerkezetek másik nyelvművelői megnevezésében, a „terpeszkedő kifejezés"-ben.

A terjengősségre utaló szerzők közül külön figyelmet érdemel Grétsy László, aki a Szaknyelvi kalauzában a szemléltető példák felsorakoztatása után ezzel indokolja a funkcióigés szerkezetek elutasítását:

> A példák s a hozzájuk fűzött helyesbítések, úgy gondolom, mindjárt arról is árulkodnak, hogy miért ellenezzük ezt a szerkesztésmódot. Nem is titok: azért, mert amit egy szóval is megmondhatunk, arra két szót szánni hiba, sőt a szaknyelvekben még ennél is több: bűn. A szakszövegben minden szó fontos, mindegyiknek súlya kell hogy legyen, közülük is leginkább a két legfontosabb szófajhoz tartozónak, a főnévnek és az igének. De hát milyen súlya lehet egy olyan igének, amelyet nyugodt lélekkel elhagyhatunk, anélkül, hogy mondatunk értelmetlenné válnék, sőt amelynek elhagyásával – s az *-ás, -és* képzős főnév igévé való visszaalakításával – egyszerűbbé, világosabbá tehetjük mondanivalónkat? Az ilyen szónak is van súlya, de ne értsük félre!, nem 'jelentősége, fontossága', hanem olyan súlya, amely fölösleges ballasztként húzza mondatunkat lefelé a terjengősség, a fölösleges szószaporítás, a hivatalos nagyképűség posványába. (Grétsy 1964, 101. p.)

Amint látjuk, a terjengősség bírálata Grétsynél (is) összekapcsolódik a bonyolult fogalmazásmód, valamint a formális stílus elutasításával, pedig ezek a szaknyelvi stílus alapvető jellemzői (l. még alább). Ezenkívül az idézetben megjelenik a nyelvi moralizmus is, melynek hívei a helytelennek tartott formák használatát etikailag is kifogásolható cselekedetnek tartják.

A közléshelyzetet figyelmen kívül hagyó megközelítésre még a közelmúltból is hozhatunk példát. Zimányi (2006, 46. p.) egyik – amúgy kiváló – cikkében elújságolja, hogy

két mondat átfogalmazásával, a bennük található funkcióigés szerkezetek kiküszöbölésével 14%-os betűmegtakarítást ért el, ami nem kevesebb, mint 26 betűt jelent. Próbáljuk egy gondolati játék erejéig ezt a takarékossági szemléletet az élet más területeire átvinni! „A cicanadrághoz és pólóhoz 75%-kal kevesebb anyagot kell felhasználni, mint a nagyestélyihez. Azt ajánljuk, legközelebb inkább cicanadrágban és pólóban menjen bálba!" – „Mennyi anyag megtakarítható, ha kovácsoltvas kapu helyett egyszerűbb kaput rendelünk: ugyanúgy betölti az is a funkcióját!" – „Janikám, nyugodtan levágathatod a bajszodat, anélkül is mindenki fölismer, s ráadásul 19%-os szőrzetmegtakarítást érhetsz el." ☺☺☺

De akár nyelvi példákat is hozhatunk. A fenti logikát követve képzeljük el azt a nyelvművelőt, aki az *Egyedem-begyedem tengertánc, Hajdú sógor, mit kívánsz?* kérdésből kihúzná az *egyedem-begyedem* és a *tengertánc* szavakat azzal, hogy ezek szinte semmit nem tesznek hozzá a kérdéshez, elhagyásukkal pedig 25 írásjegyet lehetne megtakarítani a 45-ből (az írásjeleket nem számítva), ami 125%-os nyereséget jelent. A *Nem kívánok egyebet, csak egy darab kenyeret* válaszból is elhagyható a *Nem kívánok egyebet* rész, hiszen ugyanazt jelenti, mint a *csak*, amely pedig sokkal rövidebb; a betűmegtakarítás itt is jelentős. Ja, hogy az *egyedem-begyedem*nek és a többinek hangulata van? Ez igaz, de a *burkolatfelújítási munkálatokat végeznek* szerkezetnek is van hangulata, csak az másmilyen, mint a *burkolatot újítanak fel* kifejezésé. Vagy netán vannak helyes és helytelen hangulatok?

A széttagolóbb formák elutasításának egyik indítéka az attól való félelem, hogy ezek kiszorítják a nyelvhasználatból tömörítőbb megfelelőjüket, vagyis a nyelvi extrudizmus ideológiája. A Nyelvművelő kézikönyv szerzői szerint a „szószaporítás" „szegényíti nyelvünket, mivel egyszerűbb, kifejezőbb, szabatosabb szót vagy kifejezésmódot szorít ki" (NyKk. II. 1985, 1008. p.). Amint látjuk, a nyelvi extrudizmus ideológiája nem mindennapi bukfencre tanítja híveit: arra, hogy a nyelvi gazdagságban (= a szinonímiában) nyelvi szegénységet lássanak.

A Nyelvművelő kézikönyv a „szószaporítás" szegényítő hatásának bizonyságaként két funkcióigés szerkezetet említ: a *bevásárlást eszközöl* és *levonásba hoz* kifejezést, melyek egyébként több más nyelvművelő munkában is megjelennek példaként. Mindkettőre jellemző, hogy az MNSZ2 2.0.5. sz. verziójának (http://clara.nytud.hu/mnsz2-dev/) adatai[10] szerint a legritkábban használt funkcióigés szerkezetek közé tartozik. A *bevásárlást eszközöl* szerkezetre 1, a *bevásárlásokat eszközöl*re pedig 2 példa van a szövegtárban, s ráadásul a háromból két példában jelző előzi meg a *bevásárlá*st, a harmadik esetben pedig szinonimaként használatos közvetlenül a *bevásárol* ige előtt (s ez a szöveg egyébként is 1912-ből való). A *levonásba hoz* szerkezetre 1 találatot kaptunk. Ezzel szemben a *bevásárol* igére 4049 a találatok száma (beleszámítva azokat

10 A keresés hat alkorpuszra terjedt ki („szépirodalmi", „sajtónyelvi", „tudományos", „hivatalos", „beszélt nyelvi", „személyes-fórum"). A „személyes-közösségi" alkorpuszt a vizsgálatból kihagytam, mivel a benne található nagyszámú azonos dokumentum súlyosan torzítaná az eredményeket. A keresés további részleteire nézve a föntebb említett közleményben írottak érvényesek (Lanstyák 2019b, 62. p.). A keresés időpontja: 2020. január 8.

az eseteket is, amikor az igekötő elválik), a *levon* igére pedig 26 578. Ilyen körülmények közt a kiszorítástól való félelem teljesen alaptalannak (vagy terjengősebben, de nyomatékosabban és formálisabban: minden alapot nélkülözőnek) mondható (l. még Kemény 2009, 270. p.).[11]

Más esetekben is megfigyeltük, hogy a nyelvőrök szívesen választanak szemléltetésként ritka, s emiatt nyilván a legtöbb olvasó számára furcsa példákat, azokat is kontextusból kiszakítva: nyilván azért, mert így riasztóbbak, mint ha a közkeletűek közül választanák őket, a funkcióigés szerkezetek esetében mondjuk a *vizsgálatnak vet alá* (855), *megerősítést nyer* (1066 találat), *búcsút vesz* (1783)*, kifejezésre juttat* (2105)*, (vmilyen) magatartást tanúsít* (2245), *tárgyát képezi* (4566), *szolgálatot teljesít* (7912), *megrendezésre kerül* (7915), *hatást gyakorol* (9054), *figyelmen kívül hagy* (10715), *vereséget szenved* (20152), *döntést hoz* (25774) vagy a *javaslatot tesz* (26582) szerkezetet. Az ilyenek idézésével nehezebb volna meggyőzni a beszélőt a funkcióigés szerkezetek helytelenségéről, mi több: veszélyességéről.

Fontos megjegyezni, hogy minden ellenkező híresztelés ellenére a funkcióigés szerkezetek nem redundánsak, nem tartalmaznak szükségtelen többletinformációt igei megfelelőjükhöz képest,[12] csupán két külön szó hordozza azt az információt, amit az ige önmagában tartalmaz. Vagyis a nyelvőrök által terjengősnek nevezett szerkezetek nem terjengősek a szó szaknyelvi értelmében, csupán széttagolóbbak (analitikusabbak), mint egyetlen igéből álló párjuk.

Ennek fényében érdemes tisztázni: az egyszerű igéktől a funkcióigés szerkezetek az esetek egy részében csupán abban különböznek, hogy ugyanazt a tartalmat (vagy a hasonló tartalmat) több szabad morféma felhasználásával fejezik ki, vagyis széttagolóbbak, vö. *átadásra került az új létesítmény : átadták az új létesítményt; ellenőrzést gyakorol a terület fölött : ellenőrzi a területet, működést fejt ki : működik*. Arra is nagyon sok azonban a példa, hogy a szabad morfémák számában sincs különbség, pl. *problémaként jelentkezik : problémát okoz; tárgyalásokat folytat : rendszeresen tárgyal* vagy *többekkel tárgyal* stb.

11 Ez még akkor is igaz, ha figyelembe vesszük a két kifejezés egyéb, szintén széttagoló szinonimáit. – A *bevásárlást/bevásárlásokat eszközöl* szinonimái az MNSZ2-ben: *bevásárlást bonyolít* (1 találat) + *lebonyolít* (3), *folytat* (1) *csinál* (7) + *megcsinál* (1), *végez* (14) + *elvégez* (9). A legtöbb esetben jelző áll előttük. Ha a szinonimákat is figyelembe vesszük, a bevásárlás főnévvel alkotott szerkezetek száma 35. – A *levonásba hoz* szinonimája az MNSZ2-ben: *levonásba helyez* (36 találat), *levonást alkalmaz* (10), *eszközöl* (9), *végrehajt* (3). Szenvedő formában: *levonásba megy* (1), *kerül* (1). A szinonimákkal együtt (a szenvedő formákat is belevéve) a *levonásba* főnévvel alkotott szerkezetek száma 59. Természetesen mindkét esetben figyelmen kívül hagytam azokat a szerkezeteket, melyekben az ige az alapjelentésben van használva, vagyis nem funkcióige, pl. *folytatja a bevásárlást* ('továbbra is végzi' vagy 'újra végzi' jelentésben); *levonást érvényesít, beszámít, jelent.*

12 A nyelvi redundancia lényege az, hogy ugyanaz az információ egy nyelvi egységben kétszer vagy többször fordul elő, vagy kötelező módon (ilyenkor nyelvtani redundanciáról beszélünk), vagy a beszélő szabad döntése alapján (ez a kontextuális redundancia). L. Wit–Gilette 1999.

Ha az egyszerű ige kötelező bővítményeit is figyelembe vesszük, vagyis az egész mondat, ill. szövegrészlet kontextusában hasonlítjuk össze a funkcióigés szerkezetet és az egyszerű igét, nemegyszer azt látjuk, hogy a funkcióigés szerkezetet tartalmazó mondat, ill. szövegrészlet ugyanannyi szabad morfémából áll, mint a puszta igét tartalmazó mondat, ill. szövegrészlet. vö. *kérdést intézett hozzá : kérdezett tőle vmit; megbeszélést folytattak : megbeszéltek vmit, meghallgatást foganatosít : vkit meghallgat, feljelentést tesz : vkit feljelent*. Sőt az is előfordul, hogy a funkcióigés szerkezetet tartalmazó mondat, ill. szövegrészlet áll kevesebb szabad morfémából, vö. *bűnbocsánatot nyer : XY megbocsátja neki a bűneit, gyakran eszközöl befizetéseket ennél az ablaknál : gyakran fizet be különféle csekkeket ennél az ablaknál; bejegyzést tesz : bejegyez vmit vmilyen dokumentumba* (vö. Dobos 2006–2007, 39–40. p.).

Hasonló eredményre jutott más kiindulásból Zeman László is, aki a funkcióigés szerkezetekről ezt írja:

> De e szerkesztésmód a kettétagolt forma szórendi mozgékonysága révén részt vesz a mondat aktuális tagolásának célszerű alakításában, s szövegi szinten biztosítja a szerkesztés együttetűségét (kohéziós tényező), eközben az egységes igealakkal szemben tagolt, tehát „gerjesztett" kifejezés összetettsége-telítettsége ellenére a mondatszerkesztés átfogóbb szempontjából épp a tömör szövegezést szolgálja. (Zeman 1988, 1045. p.)

Végül érdemes idézni Szepesy Gyulát is, bár ő nem a funkcióigés szerkezetek, hanem a határozói igenév állítmányi használata védelmében hívja fel a figyelmet arra, hogy a cselekvő alany kifejezése terjengőssé teheti a fogalmazást:

> Az a törekvés, hogy mindenáron cselekvő személyeket keressünk olyan mondatokban is, ahol erre voltaképpen nincs szükség, terjengőssé teszi a mondatszerkesztést. Ugyanakkor bizonytalanná, hiszen a ragozott igealakok mindig határozott személyhez fűződnek, holott igen gyakran több különböző személy is végezheti egyidejűleg ugyanazt a cselekvést. / A ragozott ige erőltetett használata sokszor meghamisítja a mondanivaló lényegét, mert túlzott hangsúlyt ad a cselekvő személynek a cselekvés eredményével, a cselekvés tényével szemben. Olyan hangsúlyt, amely távol áll a közlő szándékától. (Szepesy 1986, 42–43. p.)

2.3. Nehézkesség, bonyolultság, nehéz érthetőség

Tudjuk, hogy a második világháború utáni időszakban a harcos nyelvművelői nacionalizmust és purizmust a proletár nemzetköziség politikai ideológiájának köszönhetően egy jóval szelídebb, nacionalista felhangot nélkülöző purizmus váltotta fel. Ennek megfelelően a funkcióigés szerkezetek megítélésében az idegenszerűség, a magyartalanság és a germanizmus vádja (vagyis a purista megközelítés) kissé háttérbe szorult, s a föntebb tárgyalt terjengősség mellett a „nyakatekertség" és a személytelenség kerültek előtérbe. Ebben a fejezetben a „nyakatekertség", azaz a nehézkesség, bonyolultság és annak esetleges következménye, a nehezebb érthetőség vádjával foglalkozom.

E vád mögött egyrészt a nyelvi szimplicizmus, másrészt a nyelvi percepcionizmus ideológiáját láthatjuk. Az előbbi szerint a közlés egyszerűsége abszolút érték, az egyszerűbb szerkezeti felépítésű nyelvi formák eredendően helyesebbek a bonyolul-

tabbaknál. Az utóbbi szerint a könnyebben érthető közlések, ill. a könnyebben érthető nyelvi formák eredendően értékesebbek a nehezebben érthetőknél.

Példaként nézzünk meg egy idézetet Kovalovszky Miklósnak az újabb nyelvi változások nyelvhelyességi értékeléséről szóló tanulmányából:

> A kifejezéskészlet körében igen gyakori a felesleges szerkezeti bővülés, amikor minden különösebb szükség nélkül, eredetieskedésből, majd utánzásból és divatból felváltja az egyszerű, világos kifejezésmódot az összetett, bonyolult és éppen szokatlansága miatt sok ember előtt homályos körülírás. Ebbe néha belejátszik idegen hatás is. (Kovalovszky 1953, 177. p.)

A szerző alapvetően nyelvi moralista alapon („eredetieskedés, utánzás, divat") helyteleníti ezeket a szerkezeteket. Látjuk, hogy az idegen eredet immár nem játszik jelentős szerepet, bár megjelenik az is.

Új szempontokkal gazdagította a jelenség megítélését Heltai Pál és Gósy Mária föntebb már említett tanulmánya (2005), amely empirikus bizonyítékokat is szolgáltatott az általuk tanulmányozott funkcióigés szerkezetek nehezebb érthetőségére nézve. A vizsgálatba bevont mondatok közül a feldolgozási idő azoknál volt szignifikánsan hosszabb (= a megértés lassúbb), amelyek a nyelvművelők által egyértelműen helytelenített funkcióigés szerkezetet tartalmaztak.

Az eredmények hitelességét kicsit gyengíti, hogy a szerzők alapvetően az írott nyelvre jellemző kifejezéseknek felolvasás során történő megértését vizsgálták. Arra tehát, hogy a helytelenített funkcióigés kifejezések megszokott közegükben, azaz írásban is nehezebben érthetőek volnának, továbbra sincs bizonyítékunk.

Mivel az összes vizsgált mondatot nem ismerjük, azt sem tudjuk, ezek mennyire tükrözték az „életben" ténylegesen használt mondatokat. Ez azért fontos, mert a funkcióigés szerkezet megértése nem különíthető el a mondat egészének megértésétől, márpedig egy szokatlan, a nyelvész által konstruált mondat nem biztos, hogy ugyanolyan könnyen érthető, mint a „való életben" sablonszerűen előfordulók.

Ezenkívül az életben nem elszigetelt mondatokat, hanem szövegeket olvasunk/hallgatunk és értelmezünk, ezért igazán hiteles eredmények eléréséhez szövegekben kellene a kétféle kifejezésmódot vizsgálni (ahogy ezt maguk a szerzők is javasolják, l. Heltai–Gósy 2005, 486. p.).

A nyelvművelők hagyományosan leginkább a kevésbé elterjedt funkcióigés szerkezeteket helytelenítik, s mivel ezeket a nyelvhasználók is ritkábban hallják, nem meglepő, hogy ezek esetében a feldolgozási idő is lassúbb (vö. Heltai–Gósy 2005, 486. p.). Az ilyen szerkezetek megbélyegzése arra mindenképpen jó, hogy hátráltassa terjedésüket, s ezzel akadályozza azt, hogy idővel könnyebben érthetővé váljanak.

2.4. Személytelenség

A funkcióigés szerkezetek létrejöttének és használatának egyik indítékát a nyelvőrök és a nyelvhelyességi szemlélettől mentes nyelvészek egyaránt a személytelenség kifejezé-

sére való törekvésben látják. Például Kovalovszky Miklós (1953, 177. p.) a föntebbi idézet folytatásában a „terpeszkedő kifejezések" létrehozatalának két fontos indítékára mutat rá: az egyik a személytelen fogalmazásra, a másik pedig a formális stílusra[13] való törekvés:

> Különösen a hivatalos nyelvben és az értekező stílusban terjedtek el ezek a „duplafenekű" kifejezések, amelyeket részben a személytelenségre való törekvés szült, részben pedig az a nézet, hogy a hivatalnak és a műveltségnek megvan a maga sajátos nyelvhasználata, amely nem lehet azonos a köznép egyszerű beszédével, mert akkor hol a tekintély? Így különítette el magát nyakatekert nyelvének tiszteletet gerjesztő homályával a hivatal és a tudomány a néptől. (A német nyelvben egyébként hasonló divat uralkodott.) (Kovalovszky 1953, 177. p.)

Amint látjuk, a szerző az egyik indítékot sem méltányolja. Olyannyira nem számít a szemében, hogy az új szerkezetnek funkciói vannak, hogy – amint föntebb láthattuk – egyenesen fölösleges szerkezeti bővülésről beszél.

Szabadi Béla (1953) a funkcióigés szerkezetek létrejöttét összefüggésbe hozza a szenvedő igeragozás nagymértékű visszaszorulásával. A szerző nemcsak rámutat a funkcióigés szerkezetek használatának egyik fontos indítékára, a személytelen fogalmazásra való törekvésre, hanem – szemben az előbb említett Kovalovszkyval – implicit módon ennek jogosultságát is elismeri: „A *-tatik, -tetik* képzős szenvedő ige ugyan meghalt, de magáról a szenvedő szerkezetről természetesen nem mondhatott le a nyelvi közösség, hanem más eszközökkel próbálta ezt a gondolatformát kifejezni." (Szabadi 1953, 359. p.). Bár a szerző megértőnek tűnik a személytelenség iránt, ennek kifejezőeszközeként mégsem fogadja el a funkcióigés szerkezeteket: amikor végigveszi a személytelen fogalmazás lehetőségeit, ezek közt a funkciós szerkezet alkalmazásával egyáltalán nem számol.

Károly és Zsembery szerint a hivatali nyelvben „burjánzik a *kerül, nyer, történik* igékkel palástolt szenvedőalak" (Károly–Zsembery 1960, 152. p.). A szóválasztás minden explicit véleménynyilvánításnál jobban elárulja, hogy a szerzők mit gondolnak a szenvedő jelentésmozzanatot kifejező szerkezetek helyességéről.

Grétsy László a szakszövegek stíluskövetelményeinek elvitatása mellett (l. föntebb) nyelvi moralista alapon is megbélyegzi a funkcióigés szerkezeteket: ez a szerkesztésmód véleménye szerint „kitűnően alkalmas arra, hogy segítségével a fogalmazó csökkentse mondatainak súlyát, elkenje a mondanivalója lényegét, magyarán: hogy kisebbítse a saját felelősségét" (Grétsy 1964, 102. p.). Egy nyelvetikai megközelítésű munkában helyén volna az ilyen érvelés, viszont egy nyelvhelyességi jellegű cikkben súlyos károkat okoz: azt a benyomást kelti, hogy magukkal a nyelvi formákkal van baj, hiszen

13 Kovalovszky (1953, 177. p.) a „formális stílus" fogalmát nem ismeri, csak körülírja, a hivatal és a műveltség „sajátos nyelvhasználatáról" beszél.

ezeket eredendően helytelennek bélyegzi. Ezenkívül a szaknyelvek alapvető jellegzetességeiről is hamis képet fest.

A Szaknyelvi kalauznak egy másik cikkében Grétsy magát a személytelenségre való törekvést is elítélendőnek tartja. A szerző azt a benyomást kelti, mintha személytelen fogalmazásra szinte sohasem volna szükség. Ha valaki mégis személytelenül fogalmaz, annak oka erkölcsi deficit lehet:

> Minek törjék a fejüket a szakírók azon, hogy ki is végzi azt a bizonyos cselekvést? Miért kelljen magukra vállalniuk ezért vagy azért a személyes felelősséget? Sokkal egyszerűbb egy olyan körülírt formát szerkeszteniük, amellyel megtakaríthatják a személyre való utalást. Így születik a *felolvassák* helyett a *felolvasásra kerül,* a *befejeztük* helyett a *befejezést nyert* és a többi hasonló szerkezet. (Grétsy 1964, 104–105. p.)

Az idézet „diszkrét bája”, hogy a két példa közül az egyikben a szerző maga is beleesett abba a „bűnbe”, amit ostoroz, hiszen a *felolvassák* éppúgy személytelen, mint a *felolvasásra kerül*, annak a szerzője is elmulasztotta a fejét törni azon, hogy kik olvassák fel a szóban forgó szöveget. ☺

A mérvadó nyelvművelő kiadványok szerint a „terjengős kifejezések nagy része nem cselekvő jellegű, hanem szenvedő alak, általános alanyú, személytelen szerkezet” (HivKk. 1978, 299.; l. még NyKk. II. 1985, 1007. p.), s ezt a véleményt olykor még ma is visszhangozza némely kutató is (l. Dósa 2010, 53. p.; H. Varga 2015, 304. p.). Ezzel szemben Sziklainé már 1986-ban kimutatta: az általa gyűjtött funkcióigés szerkezetek többsége cselekvő alak (1986, 271. p.). Bár nem végeztem statisztikai vizsgálatot, mégis valószínűnek tűnik, hogy nemcsak a szépirodalomban, hanem más műfajokban is az olyan funkcióigék vannak túlsúlyban, amelyek cselekvő alanyt vonzanak. Az általam áttekintett nyelvművelő irodalomban a következő nyolc igéről állapítják meg, hogy szenvedő jellegű vagy más személytelen szerkezetekben használatosak: *kerül, nyer, történik, jut, talál, kap, szenved, sor kerül (vmire)* (Szabadi 1953, 359. p.; Grétsy 1964; Zimányi 2006, 43. p.). Ezt a számot alaposabb vizsgálat után meg lehetne esetleg duplázni, de még így is csak kis részét tennék ki a funkcióigéknek, melyek száma jelenlegi ismereteink szerint megközelíti a százharmincat (a funkcióigék állományára l. Lanstyák 2019b, 67–70. p.).

A Nyelvművelő kézikönyv ilyen érvekkel harcol a személytelen fogalmazás, s annak egyik kifejezőeszköze, a funkcióigés szerkezet ellen:

> A szenvedő szerkezet nem idegen ugyan nyelvünktől, de szerepe és helyes alkalmazása korlátok közé szorul. Nyelvünk szelleme és a közlés szabatossága inkább a konkrét vonatkozású, személyre utaló, ragozott igealakok használatát kívánja meg, mintsem az elvont vagy személytelen szenvedő alakokét. De ezt tanácsolja a nyelvi gazdaságosság, a tömörség igénye is. A megfelelő egyszerű ige mindenképpen természetesebb, mint a többnyire mesterkélt, ködös körülírás, és gyakran magyarosabb is. (NyKk. II. 1985: 1007)

A formális stílusról föntebb elmondottak fényében az idézet állításait nem szükséges cáfolni, azt azonban érdemes megemlíteni, hogy a „nyelvünk szellemére” való hivatko-

zás mögött a nyelvi karakterizmus és a nyelvi idiomizmus ideológiái állnak. A nyelvi karakterizmus az a meggyőződés, hogy a nyelv tükrözi az azt beszélő nép jellemjegyeit és észjárását; az idegen hatásra bekövetkező nyelvi változások ezt az összefüggést megzavarják, s ezért az ilyen változások nem kívánatosak. A nyelvi idiomizmus szerint az adott nyelvre sajátosan jellemző nyelvi formák eredendően helyesebbek azoknál a formáknál, amelyek sok más nyelvben is megvannak, különösen pedig azoknál, amelyek idegen nyelvek hatására jöttek létre, mert „magyar gondolkodásmódot", „magyar szemléletet" tükröznek. A nyelv szellemére vonatkozó ideológiákat Fejes (2015) magyaros tömörséggel *bullshit*nek nevezi.

Azok a nyelvművelők, akik a személytelenséget (és a nominalizáltságot) a magyar nyelv szellemétől idegennek tekintik, tulajdonképpen a szaknyelvi stílust minősítik a magyar nyelv szellemétől idegennek. Talán jobb lenne, ha minden magyar földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozna (azzal is csupán gyakorlati, nem pedig elméleti szinten), nehogy beszédtevékenysége eltérjen attól, amit nyelvünk jellege megkövetel. Ennek még az a nagy előnye is megvolna, hogy idővel az idegen eredetű szókincs jelentős részétől is megszabadulhatnánk, fölöslegessé válnának például a görög-latin eredetű műveltségszavak és más nemzetközi szavak, sőt a különféle szakmák német eredetű terminusai is. ☺

2.5. Stílus

A funkcióigés szerkezetekkel szembeni ellenszenv további oka az, hogy többségük kisebb-nagyobb mértékben formális stílusértékű, a nyelvőrök pedig hagyományosan nem ismerik el a formális stílus létjogosultságát, hanem azt valamiféle torzulásnak tekintik; ezért utalnak rá megbélyegző módon. A formális stílus elutasítása mögött a nyelvi aformalizmus ideológiája áll, mely szerint a nyelv formális változatainak, ill. az ezekben található formális stílusértékű nyelvi formáknak a használata eredendően, vagyis a közlés körülményeitől függetlenül negatív jelenség. A nyelvi aformalizmus mellett e magatartás kialakulásában fontos szerepet játszott a nyelvi naturizmus is, mely szerint a közlés természetessége abszolút érték, a természetesebbnek tartott nyelvhasználat, ill. nyelvváltozatok eredendően értékesebbek, mint a kevésbé természetesnek talált nyelvhasználat, ill. nyelvváltozatok.

A „természetesség" nemcsak hogy abszolút érték a nyelvőrök szemében, hanem ráadásul szűkítően értelmezik, s ezt a szűk értelmezés szerinti természetességet kérik számon minden szövegen, így a formális stílusú hivatali nyelvi szövegeken is. Pedig valójában nem létezik a körülményektől elvonatkoztatott természetesség. Az, hogy az ember leül a szőnyegre, természetes, ha otthon van vagy a barátját látogatja meg, de nem természetes, ha ugyanezt üzleti tárgyaláson teszi. Nem mondhatjuk, hogy a szőnyegen ülés természetesebb viselkedés, mint a széken ülés, de fordítva sem: mindegyik a maga kontextusában természetes. Ugyanez a helyzet a nyelvi formákkal is. Nem állíthatjuk, hogy a puszta ige használata „természetesebb", mint a funkcióigés szerkezeté, az ilyen állítás nem más, mint a nyelvi verbizmus ideológiája, mely szerint a puszta ige eredendően helyesebb, mint a vele nagyjából azonos denotatív jelentésű, igei alaptagú szószerkezet. A legtöbb szövegtípusban nyilván a puszta ige használata a

természetes, de vannak olyan stílusú szövegek is, melyekben a funkcióigés szerkezet (ilyen vagy olyan fajtája) éppoly természetes, mint a puszta ige, vagy akár természetesebb is.

Azt, hogy melyik forma érződik természetesebbnek, a beszélő foglalkozása, egyénisége, habitusa is befolyásolja: ami egy tisztviselő vagy rendőr szájából természetes, nem kell, hogy természetes legyen a vele kommunikáló laikus állampolgár számára.

A nyelvőrök nyelvi aformalizmusának kialakulásában a nyelvi naturizmus mellett más nyelvi ideológiák is szerepet játszhattak. Ilyen például az előző alfejezetekben említett nyelvi szimplicizmus, nyelvi brevizmus és nyelvi szintetizmus. Egy további ideológia, amely a formális stílus megbélyegzéséhez vezethetett, a nyelvi purizmus, mivel a formális stílusú kifejezések jelentős része a magyar hivatali nyelv és más szaknyelvek kialakulásakor valószínűleg idegen nyelvi (főleg latin és német) mintára keletkezett (l. pl. Szikla 1918, 74. p.; Zsilinszky 1996, 96. p.; vö. még Kovalovszky 1953, 177. p.; Károly–Zsembery 1960, 148., 152. p.; NymKsz.[2] 2005, 555. p.; Zimányi 2006, 43. p.).

Az említett nyelvi ideológiák többsége explicit vagy implicit módon megjelenik a következő idézetben:

> A mozgalmi zsargon „színtelen, szagtalan" jellegét annak köszönheti másfelől, hogy egyszerű és közérthető magyar szavak helyett a mozgalmi életben, sokszor ezen kívül is, két vagy több szóból álló, gyakran igen nyakatekert és magyartalan kifejezéseket használ. Nem új találmány ez. A hivatalos nyelv ilyen módon kívánt a köznyelvtől, a beszélt nyelvtől eltérni, ezzel is meg akarván könnyíteni az uralkodó osztályoknak, hogy a nép ügyeiben a nép tudtán kívül döntsenek. (Fónagy–J. Soltész 1952, 330. p.)

Amint látjuk, a formális stílusnak a legfőbb jellemzőjét bírálják a szerzők: a semlegességét, érzelemmentességét, távolságtartását, amely a formális stílust elválasztja a választékostól. A föntebb említett nyelvi ideológiákon kívül az idézetben megjelenik a nyelvi expresszivizmus is (a „színtelenségre-szagtalanságra" való utalásban), mely szerint a stilisztikailag jelölt, expresszív, az átlagosnál nagyobb érzelmi töltésű közlés abszolút érték. S persze mindezek mögött jól látszanak egy átfogó ideológiának, a nyelvi homogenizmusnak a kontúrjai, amely a nyelvi sokféleségben negatív jelenséget lát.

A korabeli társadalmi-politikai kontextust figyelembe véve ezeknél sokkal súlyosabb az, hogy a funkcióigés szerkezetek használói neves szerzőink szerint nemcsak a nemzeti nyelvnek ártanak, hanem a szocializmus ügyének is:

> Világos, hogy a mozgalmi zsargon kérdése nem egyszerű „nyelvesztétikai" kérdés. Aki nem ügyel arra, hogy érthetően, világosan és magyarul fejezze ki magát, aki enged a pártzsargon csábításának, nem tesz jó szolgálatot a nemzeti nyelvnek, nem tesz jó szolgálatot a szocializmus ügyének. (Fónagy–Soltész 1952, 447. p.)

Aki a szocializmus ügyének árt, az könnyen kikiáltható a szocializmus ellenségének, ami a Rákosi-rendszerben nem volt teljesen veszélytelen bélyeg. De hát – úgy látszik – egy nyelvi ártalom visszaszorításáért semmi sem túl nagy ár.

Érdemes egy kis időre visszatérni a személytelenség kapcsán már idézett szövegrészlethez, melynek szerzője, Kovalovszky Miklós (1953) elismeri ugyan, hogy az általa (idé-

zőjelesen) „duplafenekűnek” nevezett kifejezések részben a személytelenségre való törekvésnek köszönhetik létrejöttüket, mégis azt állítja, hogy ezeket „minden különösebb szükség nélkül” használják az emberek. A megfogalmazásból látszik, hogy Kovalovszky gyakorlatilag tagadja a formális stílus létjogosultságát. S Fónagyhoz és J. Soltészhoz hasonlóan (bár jóval visszafogottabban) ő is segítségül hívja a „fölösleges” szerkezeti bővülésen átesett kifejezések, ill. általában a formális stílus elleni harchoz a kommunista politikai ideológiát („[í]gy különítette el magát nyakatekert nyelvének tiszteletet gerjesztő homályával a hivatal és a tudomány a néptől”), hitet téve egyben a nyelvi plebejizmus mellett is, mely szerint a kevésbé iskolázott (városi) társadalmi rétegek nyelvhasználata eredendően értékesebb, jobb, helyesebb az iskolázottabb társadalmi rétegekénél.

Meg kell jegyezni, hogy a választékos stílussal nincs baja Kovalovszkynak, s általában is elismeri, hogy az analitikus fogalmazásmódra „a mondanivaló hangulata, a mondat jó hangzása, szépprózában vagy versben pedig ritmikai okok” miatt szükség lehet (1953, 180. p.). Példaként a *feltűnést kelt : feltűnik* és a *sikerrel jár : sikerül* párokat említi, melyeknek tagjai közt különbséget lát. Kovalovszkynak ezt a véleményét nyilvánvalóan más nyelvművelők is osztják (l. pl. Prohászka 1956, 187. p.).

Innen lehetett volna továbblépni a természetesség relativizálása, a különféle műfajok stiláris eltéréseinek elfogadása felé, ez azonban sajnos nem történt meg sem Kovalovszky későbbi munkájában (1977), sem más nyelvművelőknél. Nem hogy a természetesség nem jelenik meg mint helyzethez, ill. regiszterhez, műfajhoz kötött jelenség, hanem a nyelv és a stílus sem különül el egymástól.

A funkcióigés szerkezetek, ill. a formális stílus alulmúlhatatlanul megbélyegző leírását a Nyelvművelő kéziszótárban találjuk. A Nyelvművelő kézikönyvnek a 2.4. fejezetben idézett véleménye mérsékeltnek és visszafogottan megfogalmazottnak tekinthető ahhoz képest, amit a későbbi keletkezésű Nyelvművelő kéziszótárban olvashatunk:

> A terjengős kifejezések többnyire szükségtelenül hivataloskodnak; a tudományos és szakmai zsargon eszközeiként pedig köntörfalaznak, fontoskodnak. Gyakori használatuk gondolati önállótlanságra, sablonosságra, olykor a személyes felelősségvállalás kerülésére vall. A terjengős kifejezések, mivel általában pontatlanok, őszintétlenek, rombolják a bizalmat a nyelvi érintkezésben is.

Látjuk, hogy a formális stílus megbélyegzésének fő eszköze annak összekapcsolása negatív emberi tulajdonságokkal, vagyis a nyelvi moralista érvelés. A nyelvi moralizmus nagyon durva formában jelenik meg az idézetben. Ez a nyelvi ideológia kapcsolatot tételez a nyelvőrök által helytelenített formák használata és a beszélők jelleme, erkölcse között, ezáltal pedig súlyosan megbélyegzi nemcsak a nyelvi formákat, hanem magukat a beszélőket is. Hiszen nyilvánvaló, hogy valójában nem a nyelvi elemek hivataloskodnak szükségtelenül, köntörfalaznak és fontoskodnak, hanem használóik. S persze hús-vér emberek azok is, nem pedig nyelvtani kategóriák, akik őszintétlenek, akiknek nincsenek önálló gondolataik, akik sablonosan és pontatlanul fogalmaznak, kerülik a személyes felelősségvállalást, és rombolják a bizalmat.

Egészen más hangot üt meg a funkcióigés szerkezetek szaknyelvi használatával kapcsolatban Zimányi Árpád (2006):

> A szaknyelviség természetes velejárója a kizárólagos pontosságra való törekvés, és ez a köznyelv felől nézve egyrészt öncélúnak, modorosnak látszik, másrészt olykor indokolatlanul terjengősnek tűnik. Mivel a szaknyelvek is folyton változnak, alakulnak, akár a köznyelv, bennük is létrejöhet az adott korszakhoz köthető „kánon", aminek elfogadása és alkalmazása alapkövetelmény. (Zimányi 2006, 41. p.)

Az olyan szaknyelvi sajátosságok, mint a személytelenség és a nominalizáltság, nemigen változhatnak az idők folyamán, mivel a tudományos gondolkodás lényegét tükrözik; ami változik, az a nyelvi formák kiválogatásának szokott módja, vagyis a stílus. A „szaknyelvi kánon" szempontjából nem az a fontos, hogy az adott szakmához nem értő laikus mit érez öncélúnak vagy modorosnak, hanem milyen konvencionalizálódott fogalmazásmódok elfogadottak (és ezért természetesek) az adott szakmában, az adott korszakban.

3. A funkcióigés szerkezetek megítélése a nyelvi helyénvalóság szempontjából

Ebben a fejezetben megvizsgálom, milyen szerepet játszhatnak a fenti nyelvhelyességi szempontok a funkcióigés szerkezetek használatának nyelvi helyénvalósági megítélésében.

A nyelvi helyénvalósági ítéletek kiindulópontja nem a „nyelv", sem valamely „nyelvváltozat" vagy más ehhez hasonló nyelvideológiai konstruktum, hanem a közléshelyzet, melyhez hozzátartozik egyebek között a beszélők egymás közötti viszonya, a közlés célja, a közben végzett tevékenység, a helyszín, a kommunikációs csatorna jellege, továbbá a szövegelőzmények, a szöveg típusa és műfaja, de még a résztvevők világról való tudása, attitűdjei, nyelvi és nem nyelvi ideológiái és nyelvi kompetenciája is. Helyénvaló az a nyelvi forma, melyet mind a beszélő, mind a befogadó adott közléshelyzetben kommunikatív céljainak eléréséhez megfelelőnek érez.

A helyénvaló nyelvi forma vagy „belesimul" a szövegbe, nem hívja föl magára a figyelmet, mintegy „átlátszó" (ilyenkor a szöveg értelmén van a hangsúly, a nyelvi forma háttérben marad), vagy „kiemelkedik" ugyan a szövegből, de ez a szerző szándékában áll, vagyis ilyenkor az adott forma stíluselem. A nyelvi helyénvalóságnak különböző, egymással részben átfedődő válfajai vannak: értelmi, érzelmi, stilisztikai, minőségi, etikai. Ezeket a terjedelmi korlátok miatt nem áll módomban bemutatni, de némelyikük alább szóba kerül, s a használat kontextusából remélhetőleg mibenlétükre is fény derül.

A nyelvhelyességi szemlélet, ill. a nyelvi autonomizmus erősségét jól mutatja, hogy még a nyelvművelői megbélyegzés ellen küzdők is beleesnek olykor. Fejes László (2015) például a funkcióigés szerkezetek megbélyegzését elutasítva, a Nyelvművelő kézikönyv példáira (*ellenőrzést gyakorol vmi felett; elintézést nyer vmi; gondoskodás történik; dühbe hoz valakit*) utalva ezt mondja:

> Abban valószínűleg egyetérthetnénk a *Nyelvművelő kézikönyv*vel, hogy ezek a kifejezések „nem szépek”, azaz stilisztikailag kifogásolhatók – legalábbis az utolsó példa kivételével. A kötet azonban úgy foglal állást, hogy ezek nyelvileg is hibásak, ezt azonban nem tudja meggyőzően alátámasztani.

Fejes szerint tehát vannak a nyelvben olyan formák, amelyek mindenfajta szövegben kifogásolhatók stilisztikailag. Ez azonban nem tűnik valószínűnek: ha volnának ilyenek, azok használatához (és így fennmaradáshoz) nagyon erős motiváció kellene, olyasféle funkció, amely „stilisztikailag kifogástalan” nyelvi eszközzel sehogyan sem látható el. Amíg ilyenek létezését nem sikerül bizonyítani, bízvást tekinthetjük úgy, hogy minden olyan nyelvi forma, amely közösségi szinten használatos, valamilyen kontextusban tökéletesen helyénvaló.

3.1. Idegenszerűség

A funkcióigés szerkezetekkel szemben megfogalmazott első kifogás, amivel foglalkoztunk, az volt, hogy egy részük idegen, mindenekelőtt *német nyelvi mintát* követ.

Az, hogy egy nyelvi forma milyen eredetű, a nyelvi helyénvalóságot leginkább a stílus vonatkozásában befolyásolhatja, amennyiben az adott forma egy adott szövegben például zavaróan idegenszerű hatást keltene. Ilyen esetben persze nem a nyelvi forma eredete számít, hanem az, hogy milyennek érzik a beszélők. A ma közkeletű funkcióigés szerkezetek valószínűleg nem érződnek semmilyen fajta szövegben idegenszerűnek; legföljebb a ritkábbak közt akadhat olyan, melyet a beszélők furcsának, mesterkéltnek érezhetnek.

Éppen ezért az idegenszerűség szempontjának a funkcióigés szerkezetek helyénvalósági megítélésében alighanem elhanyagolható a szerepe.

3.2. Terjengősség

A második nyelvhelyességi szempont, mellyel föntebb foglalkoztunk, a *terjengősség* volt. Elmondtuk róla, hogy a nyelvművelők szóhasználatában csak elvileg jelent redundanciát, a gyakorlatban elsősorban a széttagoló szerkezeteket nevezik terjengősnek.

A terjengős kifejezések használata olyankor, amikor értelmi és/vagy stilisztikai szempontból az egyszerűbb nyelvi formák is megfelelőek volnának, elvileg sértheti az értelmi helyénvalóságot, mivel fölöslegesen növeli a feldolgozási időt, miközben a közlés tartalmához nem járul hozzá. Ilyen körülmények között a funkcióigés szerkezetek használata az egyszerű igék helyett nyelvetikai szempontból is kifogásolható volna. Így például az értelmi és a nyelvetikai helyénvalóságot sérti, ha a laikus közönségnek szóló hivatali iratokban olyankor is széttagoló szerkezetek fordulnak elő, amikor tömörebb párjuk ugyanolyan hatékony vagy még hatékonyabb megértést eredményezne.

Az értelmi, ill. a nyelvetikai helyénvalóságot felülírhatja a stilisztikai helyénvalóság, amennyiben az a terjengősebb szerkezetek használatát követeli meg. Épp ezen az alapon érthető, hogy a nagyközönségnek szóló hivatali nyelvi iratok is tartalmazzák a hivatali nyelvi regiszterekre jellemző széttagoló szerkezeteket. Ugyanakkor a nyelvetikai helyénvalóság érdekében jogosultak az olyan törekvések, amelyek a nagyközönségnek

szóló hivatali iratok nyelvezetének egyszerűsítésére irányulnak, még azon az áron is, hogy ezek stílusa eltérne a megszokottól. A stíluskövetelmények is változóak és változtathatóak. Ilyen szempontból fontos szerepet játszanak, ill. játszhatnának az olyan mozgalmak, mint amilyen a *Plain English* vagy az egyelőre az előbbihez képest sajnálatos módon gyerekcipőben járó *Közérthetően magyarul* mozgalom.[14]

Természetesen a nyelvetikai vagy stilisztikai helyénvalóság alapján is csak konkrét szövegekben lehet indokolt széttagoló szerkezetek ellen helyénvalósági kifogást emelni, s akkor sem szabadna azt a benyomást kelteni, hogy magával a szerkezettel volna baj. A tömörség és a rövidség nem abszolút érték, de azokban a szövegtípusokban és műfajokban, amelyekben stíluskövetelmény, a stilisztikai helyénvalóság is megköveteli a tömörebb és rövidebb formák használatát.

3.3. Nehézkesség, bonyolultság, nehéz érthetőség

Következőként a nehézkességgel, bonyolultsággal, „nyakatekertséggel", ill. az ebből következő (feltételezett, de empirikusan eddig kellően alá nem támasztott) nehezebb érthetőséggel foglalkozunk.

Az érthetőség, a világos fogalmazás kérdése tipikus területe a nyelvetikai helyénvalóságnak. Ha a funkcióigés szerkezetek egy részének használata bizonyos típusú kommunikációs helyzetben a befogadóknak csakugyan megértési nehézségeket okoz, jogosan lehet helyénvalósági alapon egyszerűbb megfelelőjük használatát szorgalmazni. Persze itt is hangsúlyozni kell: ez nem azt jelenti, hogy magukkal a kifejezésekkel volna baj, csak a használatuk nem megfelelő. Ugyanakkor vannak szövegtípusok, melyekben a könnyű érthetőség háttérbe szorul, s más szempontok kerülnek előtérbe, mindenekelőtt a fogalmi pontosság (pl. egy jogszabályban s általában a szaknyelvekben) és az emelkedettség (pl. bizonyos stílusú szépirodalmi művekben).

Nyelvi helyénvalósági keretben nyernek jelentőséget Heltai és Gósy föntebb ismertetett eredményei is. A feldolgozási idő önmagában ugyan nem lehet szempont a szerkezet elfogadhatóságának megítélésében (ahogy az öltöny elfogadhatóságának a megítélésében sem játszhat önmagában szerepet az a tény, hogy kényelmetlenebb viselni, mint a rövidnadrág és póló együttesét). Olyan szövegekben azonban, melyek a nagyközönségnek szólnak, s fontos, hogy kevésbé iskolázott, az olvasásban kevésbé gyakorlott emberek is megértsék, nagyon is helyénvaló lehet – egyebek között – a funkcióigés szerkezetek mellőzése, amennyiben a fogalmazók számára könnyebben feldolgozható szinonima áll rendelkezésre.

Inspiráló, továbbgondolásra érdemes fogalom az „anyanyelvi biztonság", amelyről Minya Károly és Vinnai Edina ír a jogi szövegek közérthetősége iránti igény kapcsán:

14 A Gramma Nyelvi Iroda a Nyelvtudományi Intézet nyelvi közönségszolgálatának munkatársaival együtt még 2004-ben kutatási programot dolgozott ki a nagyközönségnek szóló szövegek közérthetőségének vizsgálatára (l. Bíró és mtsai 2004), a pályázata azonban nem került a bírálók elé, mivel azt mondvacsinált adminisztratív okokra hivatkozva elutasították.

> Összességében úgy is fogalmazhatunk, hogy a jogászszakmának ki kell mozdulnia a nyelvi komfortzónájából, a megszokott nyelvhasználatából azért, hogy az átlagpolgár minél jobban értse, és minél nagyobb anyanyelvi biztonságban érezze magát a különböző határozatok, ítéletek és egyéb jogi műfajba tartozó szövegek elolvasásakor, meghallgatásakor. Ahogy mondani szokták: ne kelljen magyarról magyarra fordítani azokat. (Minya–Vinnai 2018)

A nehéz érthetőség az anyanyelvi biztonság ellentétéhez vezet, a nyelvi bizonytalansághoz, illetve a laikus anyanyelvi beszélők nyelvi kiszolgáltatottságához, ami (a szakembereken, különösen a jogászokon kívül) senkinek sem érdeke.

3.4. Személytelenség

Föntebb láttuk, hogy a nyelvőrök hagyományos nyelvhelyességi megközelítésének egyik sajátossága magának a személytelenségre való törekvésnek a megbélyegzése. Ennek oka az, hogy nyelvünk épségének védelmezői a személytelenséget a magyar nyelv szellemétől idegennek tartják, a beszélőket pedig – amikor csak lehet – személyes fogalmazásra akarják rávenni.

Amint arra már mások is felhívták a figyelmet, ennek az abnormális kívánalomnak többnyire csak a mondat jelentésviszonyainak eltorzítása árán lehet eleget tenni: a cselekvő alany kifejezésével olyankor, amikor az nem hangsúlyos vagy nem is ismeretes. Ha az ágens nem ismert vagy lényegtelen, s maga a cselekvés áll a középpontban, mind nyelvetikai, mind értelmi szempontból akkor helyénvaló a közlés, ha a megnyilatkozó nem töri a fejét azon, milyen cselekvő alanyt iktasson mondatába, hanem inkább személytelen szerkezetet használ. Az ügyfélnek például teljesen mindegy lehet, ki intézi a kérvényét, a lényeg, hogy el legyen intézve. Az állítmányként használt határozói igenév *(el lett intézve)* vagy a mediális ige *(elintéződött)* stílusértékénél fogva kevésbé illik a formális stílusú szövegekbe, így ezekben a leghelyénvalóbb megoldás sok esetben stilisztikailag is a funkcióigés szerkezet lehet (*elintézést nyert*). És persze számolni kell az egyes beszélők egyéni ízlésével, preferenciájával is.[15]

Másfelől azonban természetesen a nyelvetikai helyénvalóság szempontjából jogosan bírálható az a beszélő, aki azért fogalmaz személytelenül, mert valamiért nem akar személyes felelősséget vállalni, akár funkcióigés szerkezetek segítségével, akár más módon követi el ezt a vétséget.

15 Jómagam például nehezen tudom elképzelni, hogy bármilyen kontextusban az *elintézést nyer* kifejezést használnám (hacsak nem ironikusan vagy játékosan), a legformálisabb helyzetben is elkerülném inkább. De távol áll tőlem, hogy nyelvészi tekintélyemmel visszaélve a saját ízlésemet mondvacsinált érvekkel bárkire is rá akarjam erőszakolni. Még az egyetemen a hallgatóimmal sem teszek ilyet: csak akkor javítom az *elintézést nyer*-hez hasonló funkcióigés szerkezeteket másra, ha azok stilisztikailag nem illenek a szövegükbe (ami ritkán bár, de előfordul).

3.5. Stílus

Az utolsó szempont, mellyel a nyelvhelyességi megítélés kapcsán foglalkoztam, a *stiláris* volt. A nyelvőrök a közelmúltig nemcsak milliók által használt nyelvi formák sokaságát utasították el, hanem egy egész stílust, a formális stílust is, mondván, hogy annak jellemző jegyei a magyar nyelv szellemétől idegenek. Ez az elutasítás, amint föntebb láttuk, teljességgel indokolatlan.

Ugyanakkor tudjuk, hogy a formális stílusú szövegek megértése különböző nyelveken, köztük a magyarban, a kevésbé iskolázott, ill. a szóban forgó témához nem értő beszélők számára nehézséget okozhat. Ez a helyzet mindenekelőtt a hivatali nyelvi szövegekkel. Itt bizony hasznos volna nyomást gyakorolni az ilyen szövegek készítőire, hogy a szakember–laikus kommunikációban oldottabb, kiegyenlítettebb, kevesebb erősen formális stílusértékű elemet használjanak.

S nyilván arra az esetre is lehetne példákat idézni, amikor egy szöveg indokolatlanul formális. Érződhet egy szöveg fölöslegesen terjengősnek vagy nehézkesnek, s ennek egyik oka éppenséggel az is lehet, hogy nagyobb arányban fordulnak benne elő funkcióigés szerkezetek, mint az az adott szövegtípusban megszokott. A stílus eleve javarészt a stíluselemek gyakoriságában ragadható meg. Sőt akár egy-egy funkcióigés szerkezet is „helyénvalótlan" lehet a diskurzusnak egy adott pontján, ha anélkül hívja föl magára a figyelmet, akasztja meg a befogadót, hogy ez a megnyilatkozó szándéka lett volna.

4. Összegzés

Dolgozatomban a funkcióigés szerkezetek megbélyegzésének ötféle indokát tekintettem át, bemutatva az ezek mögött megbúvó nyelvi ideológiákat is. Az elmarasztaló nyelvhelyességi ítéletekben megjelenő nyelvi ideológiák közt van néhány általánosabb is (nyelvi homogenizmus, nyelvi platonizmus, nyelvi moralizmus, nyelvi autonomizmus), nagy részük azonban specifikus, a nyelvhelyességi ítéletek indoklására használt ún. nyelvhelyességi ideológia (nyelvi purizmus, redundantizmus, szisztemizmus, brevizmus, extrudizmus, szimplicizmus, percepcionizmus, aformalizmus, naturizmus, verbizmus, expresszivizmus, plebejizmus).

A funkcióigés szerkezetek ellen felhozott legkorábbi vád az *idegenszerűség* volt, amely azon alapul, hogy némely funkcióigés szerkezetek valószínűleg tükörfordításként kerültek át a magyarba; ez a tény a hagyományos magyar nyelvművelés erős purizmusa miatt önmagában elegendő arra, hogy az ilyen szerkezeteket helytelenítse.

A funkcióigés szerkezetek elutasításának indokául a leggyakrabban az szolgál, hogy *„terjengősek"*. Ennek az érvnek az elterjedtségére utal, hogy a funkcióigés szerkezetek legnagyobb részét a nyelvművelők hagyományosan „terjengős kifejezéseknek" nevezik. Pedig – amint erre utaltunk – ezek egyáltalán nem terjengősebbek egyszavas megfelelőiknél, csupán széttagolóbbak.

A széttagoláshoz szorosan kapcsolódó szempont, mely alapján a funkcióigés szerkezetek a vádlottak padjára kerültek, az, hogy *bonyolultak, nehézkesek* és így *nehezebben érthetőek*. Bár ez a vád ebben az általánosító formában semmiképpen sem helytálló, vannak olyan kutatási eredmények, amelyek arra utalnak, hogy bizo-

nyos kontextusokban némely szerkezetek valóban nehezebben érthetőek lehetnek egyszavas megfelelőiknél, csak éppen ennek semmi köze sincs az adott formák nyelvi helyességéhez, csupán nyelvi helyénvalóságukat befolyásolhatja.

A következő szempont, amely a nyelvművelők szemében hagyományosan a funkcióigés szerkezetek ellen szól, az, hogy egy részük *személytelen*, a cselekvést a cselekvőtől elvonatkoztatva jelöli. Azt, hogy miért baj, ha a cselekvést nemcsak a cselekvő megnevezésével, hanem anélkül is meg tudjuk nevezni, elég nehéz volna megérteni, ha nem tudnánk, hogy a magyar nyelvművelés a nyelvi homogenista meggyőződésének megfelelően nem szívesen vesz tudomást a nyelvváltozati sokféleségről, s a mindennapi nyelvnek, valamint a választékos stílusnak a személyességét az összes magyar regiszterre általánosítja.

Végül az a tény, hogy a prototipikus funkcióigés szerkezetek jelentős része *formális stílusértékű*, szintén érvként szolgál ezek elutasítása mellett. Ennek oka a hagyományos magyar nyelvművelés mélyen gyökerező ellenszenve a formális stílus iránt.

A nyelvművelők megbélyegző ítéleteihez használt szempontokat dolgozatom érdemi részének végén egy másfajta keretbe helyeztem, megmutatva, hogy ezek a szempontok hasznosak is lehetnek, ha úgy érvényesítjük őket, hogy tekintettel vagyunk a közlés legtágabb értelemben vett kontextusára, vagyis a nyelvalakítást a nyelvi autonomizmus helyett a nyelvi szituacionizmus ideológiájára alapozzuk.

Simonyi Zsigmond (1899) több mint 120 évvel ezelőtt olyan megállapítást tett, amely a mai napig nem veszített igazságértékéből, viszont a hagyományos nyelvművelés a mai napig nem veszi komolyan. A nyelvhelyesség fogalma szöges ellentétben áll (szögesen ellentétes ☺) ezzel a megközelítéssel:

> A nyelvésznek voltaképpen csak az a kötelessége, hogy ilyen esetekben megállapítsa a tényállást, hogy mennyire van elterjedve valamely kifejezésmód a népnyelvben s az irodalmi nyelvben. Hogy aztán a stílusnak esztétikai szempontjaiból nem lehet-e kifogást tenni ellene, az más kérdés. De ezek a szempontok csak a költői nyelvben s a fönséges vagy legalább magasabb szárnyalású vagy szónoki prózában irányadók. A többi irodalom s az élőbeszéd általában a nyelvszokást vallja urának. Ma, midőn az irodalom nagy része oly szorosan érintkezik a mindennapi élettel s mikor a népszerű irodalom s a napi sajtó oly erősen visszahat az óriási olvasó közönség széles rétegeire: a nyelvészek s az akadémiák csak igen csekély mértékben irányozhatják a nyelv fejlődését. Az ízlés és a nemzeti szellem szempontjából sajnálhatjuk ezt, de a ténnyel magával okvetetlen számolnunk kell. (Simonyi 1899, 299. p.)

Ha a nyelvőrök Simonyinak ehhez a megállapításához tartották volna magukat, s konkrét szövegek konkrét helyén kifogásolták volna a személytelenség kifejezőeszközeit, a magyar nyelvközösség ma jóval kevesebb problémával küszködne a személytelenség kifejezését illetően, a fordítók dolga is sokkal könnyebb volna: a szenvedő igék valószínűleg nem szorultak volna végletesen vissza, a pótmegoldások egy része nem jött volna létre, ill. jóval szűkebb körben érvényesülne.

A jövőre nézve mindenesetre kedvező fejlemény, hogy újabban már korrekt megállapításokat olvashatni nyelvművelők részéről a funkcióigés szerkezetek használatát illető-

en. Föntebb is idéztünk ilyet Zimányi Árpádtól. Zárásképpen nézzük meg, hogyan válaszolt Dede Éva, a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda munkatársa arra a kérdésre, vajon a *kiadásra került* vagy a *lett kiadva* forma-e a helyes:

> A magyarban a szenvedő szerkezet kifejezésére több változat alakult ki. Az egyik lehetséges változat a terpeszkedőnek nevezett kifejezés, melyet többek között a kerül igével lehet megalkotni, pl. megváltoztatásra került.
> Másik módja a határozói igeneves szerkezet: lett kiadva.
> A hivatalos nyelvben, a médiában gyakoriak e szerkezetek, mert nem a cselekvő a lényeges az ilyen mondatokban. Túlzott használatuk sokakat zavarhat.
> Egy cikket ajánlok figyelmébe e témáról: Heltai Pál és Gósy Mária: A terpeszkedő szerkezetek hatása a feldolgozásra […].
> A köznyelvben helyettesíthetjük őket cselekvő szerkezettel, ilyenkor gyakran általános alanyt használunk.
> Új belső szabályzat került kiadásra / Új belső szabályzat lett kiadva, illetve Új belső szabályzatot adtak ki.
> Látszik ez utóbbi mondatból, hogy a mondatszerkezet is megváltozik, ami eddig alany volt, az most a mondat tárgya lett. Egyes mondatokban, helyzetekben a személytelenség is furcsának tűnik. Az utolsó példamondat személyesebbé téve így hangozhat: Új belső szabályzatot adtunk ki.[16]

Amint látjuk, a válaszoló, bár még a „terpeszkedő kifejezés" megnevezést használja, egyszersmind el is határolódik tőle, amikor „terpeszkedőnek nevezett kifejezés"-nek titulálja. A válaszban megjelenik – örvendetes módon – a nyelvi kontextualizmus ideológiája is: a szerzők kitérnek arra, milyen közegben használatos az egyik, másik, harmadik forma. Az is erénye a válasznak, hogy a személytelenséget magát sem bélyegzi meg, tárgyilagosan állapítja meg, hogy „nem a cselekvő a lényeges" az idézett és azokhoz hasonló mondatokban.

Bízzunk benne, hogy az ilyen és ehhez hasonló megállapítások szemléletváltást jeleznek nemcsak a funkcióigés szerkezeteknek a nyelvművelői megítélésében, hanem általában is a nyelvművelésben, s ezután már nem lesz szükség száz évre ahhoz, hogy nyelvművelőink egy nyelvi jelenséget tárgyilagosan meg tudnak ítélni nyelvhelyességi és nyelvi helyénvalósági szempontból, hanem a mai neologizmusok megítélésében is képesek lesznek félretenni a szakszerű elemzés legfőbb akadályait, a nyelvi konzervativizmust, a nyelvi platonizmust, a nyelvi purizmust, a nyelvi standardizmust és más, a tisztánlátást akadályozó nyelvi és nyelvhelyességi ideológiákat.

5. Hivatkozások

Bíró Ágnes–Előry Vilma–Heltainé Nagy Erzsébet–Kardos Tamás–Posgay Ildikó–Szabómihály Gizella 2004. A tiszta és közérthető kommunikációért (Nyelvi szolgáltató iroda létrehozása, mozgalom szervezése, kutatások a közérdekű kommunikáció javítása érdekében). Kézirat.

16 https://www.e-nyelv.hu/2013-03-01/terpeszkedo-kifejezesek/

Dobos Csilla 2006–2007. A szinonimitás előfordulásának lehetősége a jogi nyelvhasználatban. *Publicationes Universitatis Miskolcinensis. Sectio Philosophica.* Tomus XI. – Fasciculus 1. Miskolc, E Typographeo Universitatis, 29–47. p.

Domonkosi Ágnes–Lanstyák István–Posgay Ildikó szerk. 2007. *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről.* Dunaszerdahely–Budapest, Gramma Nyelvi Iroda–Tinta Könyvkiadó.

Dósa Ildikó 2010. Rendszerszemlélet a számviteli nyelvhasználatban. *Porta Lingua.* Debrecen, Szaknyelvoktatók és -Kutatók Országos Egyesülete, 47–55. p.

Fejes László 2015. Milyen hibákat vétünk? https: //www.nyest.hu/hirek/milyen-hibat-vetunk (Utolsó letöltés: 2020. január 8.)

Fónagy Iván–Soltész Katalin 1952. A mozgalmi zsargonról. *Magyar Nyelvőr,* 76, 255–269., 330–336., 444–448. p.

Grétsy László 1964. *Szaknyelvi kalauz.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Heltai Pál–Gósy Mária 2005. A terpeszkedő szerkezetek hatása a feldolgozásra. *Magyar Nyelvőr,* 129/4, 473–487. p.

HivKk. 1978. Grétsy László szerk., *Hivatalos nyelvünk kézikönyve*. Budapest, Pénzügyminisztérium, Államigazgatási Szervezési Intézet.

Károly Sándor–Zsembery István 1960. Terjengősség, dagályosság hivatalos nyelvünkben. *Magyar Nyelvőr,* 84/2, 148–154. p.

Kemény Gábor 2009. Az analitikus kifejezésmód érvényesülése újabb nyelvhasználatunkban. *Magyar Nyelvőr,* 133/ 3, 263–274. p.

Keszler Borbála szerk. 2000. *Magyar grammatika.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

Kontra Miklós–Saly Noémi szerk. 1998. *Nyelvmentés vagy nyelvárulás? (Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról.)* Budapest, Osiris Kiadó.

B. Kovács Mária 1999. A funkcióigés szerkezetek a jogi szaknyelvben. *Magyar Nyelvőr,* 123/4, 388–394. p.

Kovalovszky Miklós 1953. Nyelvünk újabb belső fejleményeinek nyelvhelyességi kérdései. III. In Lőrincze Lajos (szerk.): *Nyelvművelésünk főbb kérdései.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 177–180. p.

Kovalovszky Miklós 1977. *Nyelvfejlődés, nyelvhelyesség*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Lanstyák István 2002/2015. A nyelvérintkezés szakszókincséről. Száz fogalom a kontaktológia tárgyköréből. In Gyurgyík László–Kocsis Aranka (szerk.): *Társadalom – Tudomány.* Pozsony, Kalligram Könyvkiadó. 73–95. p. – Újraközlés: Kozmács István (szerk.): *Kétnyelvűségi szöveggyűjtemény.* Nyitra, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, 129–157. p.

Lanstyák István 2004. A kölcsönzés és a maradványhatás néhány kérdéséről. In P. Lakatos Ilona–T. Károlyi Margit (szerk.): *Nyelvvesztés – nyelvjárásvesztés – nyelvcsere*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 5–31. p. /Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához XXXII./

Lanstyák István 2017. Nyelvideológiai fogalomtár. http://web.unideb.hu/~tkis/li_nyelvideologiai_fogalomtar2.pdf (Utolsó letöltés: 2019. július 17.)

Lanstyák István 2019a. Nyelvhelyesség és nyelvi helyénvalóság a funkcióigés szerkezetek használatának megítélésében. In Misad Katalin (szerk.): *Nyelv, identitás, oktatás.* Pozsony, Szenczi Molnár Albert Egyesület, 103–116. p.

Lanstyák István 2019b. A funkcióigés szerkezetek néhány általános kérdéséről. *Fórum Társadalomtudományi Szemle,* 21/4, 61–91. p.

Lengyel Klára 1999. A segédigék kérdéséhez. Válasz Uzonyi Kiss Judit és Tuba Márta cikkére. *Magyar Nyelvőr,* 123/1, 116–128. p.

Minya Károly–Vinnai Edina 2018. Hogyan írjunk érthetően? Kilendülés a jogi szaknyelv komfortzónájából. *Magyar Jogi Nyelv,* 2/1. https://joginyelv.hu/hogyan-irjunk-erthetoen-kilendules-a-jogi-szaknyelv-komfortzonajabol/ (Utolsó letöltés: 2020. január 8.)

O. Nagy Gábor 1968. Az ige a magyar frazeológiai egységekben. *Magyar Nyelvőr,* 92/2, 204-209. p.
NyKk. I–II. 1983–1985. Grétsy László–Kovalovszky Miklós (szerk.): *Nyelvművelő kézikönyv* I–II. Budapest, Akadémiai Kiadó.
NymKsz. 2005. Grétsy László–Kemény Gábor (szerk.): *Nyelvművelő kéziszótár*. Budapest, Tinta Kiadó.
Prohászka János 1956. Az ige körülírása sokszor fölösleges szószaporítás. *Magyar Nyelvőr,* 80/2, 185–193. p.
Riedl Frigyes 1897. Német nyelvhibák a magyarban. *Magyar Nyelvőr,* 26, 97–100. p.
Simonyi Zsigmond 1899. Elévült hibák és látszólagos hibák. *Magyar Nyelvőr,* 28, 193–200., 292–299. p.
Simonyi Zsigmond 1915. Német nyelvhibák a magyarban. *Magyar Nyelvőr,* 44, 436–437. p.
Szabadi Béla 1953. Szenvedő igék, szenvedő magyar nyelv. *Magyar Nyelvőr,* 77, 357–361. p.
Szepesy Gyula 1986. *Nyelvi babonák.* Budapest, Gondolat.
Szikla Géza 1918. Egy mintaszerű rendelet. *Magyar Nyelvőr,* 47, 72–75. p.
Sziklai Lászlóné 1986. Terpeszkednek vagy körülírnak? *Magyar Nyelvőr,* 110/3, 268–73. p.
H. Varga Márta 2015. A 'passzív' jelentés és nyelvi kifejezőeszközei a magyarban. *Folia Uralica Debreceniensia* 22, 293–310. p.
Vincze Veronika 2009. *Előadást tart* vs. *előad:* főnév + ige szerkezetek igei variánsai. In Sinkovics Balázs (szerk.): *Lingdok 8. Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai.* Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 265–278. p.
Wit, Ernst Jan C.–Gilette, Marie 1999. What is Linguistic Redundancy? Technical Report. Chicago, IL: University of Chicago. http://www.math.rug.nl/~ernst/linguistics/redundancy3.pdf (Utolsó letöltés: 2020. január 8.)
Zeman László 1988. Jegyzet a szaknyelvi nominalizáltságról. In Kiss Jenő–Szűts László (szerk.): *A magyar nyelv rétegződése*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1040–1053. p.
Zimányi Árpád 2006. Analitikus szerkezetek – funkcióigés formák. In Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és szakfordítás.* Gödöllő, Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 40– 47. p.
Zsilinszky Éva 1996. Állandó szókapcsolatok XVII. századi jogi szövegekben. *Magyar Nyelvőr,* 120/1, 92–96. p.

Lanstyák István

Assessment of Light Verb Constructions in Terms of Linguistic Correctness and Linguistic Appropriateness

The paper analyses the Hungarian language cultivators' arguments against the use (even existence!) of light verb constructions, shedding light on the underlying language ideologies such as language purism, redundantism, systemism, brevism, moralism, extrudism, simplicism, percerptionism, aformalism, naturism, verbism, expressivism, homogenism, plebeianism, autonomism, Platonism. In the concluding section of the paper, the author reframes the cultivators' arguments into a linguistic adequacy framework, thus demonstrating their potential usefulness.

Kara Anna

Rendtörténet – alulnézetből

Gödöllői premontrei krónika (1948–1950)

Kara Anna

Order History – Bottom View. Premonstratensian Chronicle of Gödöllő (1948–1950)

Indexing Terms: Order of the Canons Regular of Prémontré at Jászóvár, Premonstratensian Order at Jászóvár, Premontstratensians, secularization, nationalization, 1948, 1950, Gödöllő, micro-history.

A 20. század politikai földrengései a Kárpát-medencei premontreiek jászóvári ágát alapjaiban rázta meg. Különösen érvényes ez 1919-re és az 1948–1950 közötti évekre. Arról, hogy milyen belső és külső erőknek kellett ellenállniuk a rendi közösség „élő köveinek," az utóbbi évek levéltári forráskutatásait közlő publikációk ellenére is, hézagos a tudásunk. Kutatatlan téma az is: hogy hatott ekkor az aktuális identitáspolitika magukra a rendtagokra? Változtatott-e ez, s ha igen, milyen irányban és mértékben önazonosságukon, keresztény hitükhöz, a magyar premontrei rendhez való lojalitásukon? S egyáltalán: hogyan élték meg a valóságnak ugyanazt a vetületeit a szekuláris államhatalom és a szerzetesrend képviselői?

A következő oldalakon – az 1948 és 1950 közötti történések vázlatos ismertetése után – a Historia domus, a rendtagok levelei, illetve a pártállami hivatalnokok válogatott felterjesztései, jelentései alapján, sajátságos (mikro)történeti rálátásunk lehet több hónapnyi kényszerű közös(ségi) együttélés mindennapjaira Gödöllőn – alulnézetből.

***

Tény, míg az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc eseményei a szerzetesi elégedetlenségeket is felszínre hozta Jászóváron és társházaiban, addig 70 évvel később a Takács Menyhért prépost-prelátus szakértő irányításával működő szervezet létét elsősorban nem belső ellentétek fenyegették.

A rend székhelye, Jászó, 1918. október 30-án de facto az új állam, Csehszlovákia része lett. 1919-ben fegyveres erőszakkal államosították a premontreiek rozsnyói (augusztus 26.), kassai (szeptember 11.) középfokú oktatási intézményét és kollégiumát (július 17.). A kassai lett Csehszlovákia első reálgimnáziuma. Igazgatója október 16-ától Karol Murgaš korábbi premontrei szerzetes.[1]

1 Karol Murgaš a Zólyom vármegyében fekvő, népességében 93,7%-ban szlovák (1881) kis faluban, Tajovában (Tajó, Tajov) született. Középiskolába (12 éves korától) a besztercebányai királyi

A rendet nem sok választotta el a felszámolástól, a nem Csehszlovákiában honos (értsd: született) rendtagokat az országból való kiutasítástól. Azzal az indokkal, hogy megfosztva oktatási intézményeiktől „foglalkozásnélküliek,"[2] felszólították őket (eredménytelenül) rendházuk elhagyására.[3]

Az 1920-as években Takács Menyhért mégis kénytelen lett szerzetesei egy részét Magyarországra áttelepíteni, s Gödöllőn új intézményrendszernek (gimnáziumnak, kollégiumnak, rendháznak) otthont adó épületegyüttest emeltetni. 1937-ben Budafokon is megnyílt rendi gimnázium.

1948-ban a XXXIII. törvénycikkel (= tc.), illetve az ennek végrehajtásáról szóló 8000/1948. VKM[4] sz. rendelettel államosították a gödöllői[5] és budafoki gimnáziumo-

katolikus főgimnáziumba járt. Színjeles tanulmányok után 1900-ban érettségizett. Nevét Hegedüsre magyarosítva és az Anzelm szerzetesi nevet felvéve lépett be 1901. szeptember 1-jén a Jászóvári Premontrei Kanonokrendbe. 1906. június 24-én tett ünnepélyes fogadalmat, július 2-án szentelték áldozópappá. A budapesti tudományegyetemen végzett, a kassai rendi főgimnáziumban matematikát és fizikát tanított (1906–1919). Kassa törvényhatósági bizottságának tagja. A rendi feljegyzések és több helyi lap is beszámol hazafias beszédeiről. Például az 1916. november 1-jei, a kassai hősök temetőjében tartott gyászünnepségre Magyar! címmel írt verset, amelynek első két sorát az I. világháborús emlékoszlopra is bevésték (Prágai Magyar Hírlap, 1924). Ugyanakkor három évvel később, 1919. október 6-án (Murgas Hegedüs Anzelm néven) írt levelében a következő indoklással kérte elöljárójától, Takács Menyhérttől rendből való elbocsátását: *„Méltóságod még f. é. okt. hó 5-én hozzám intézett nagybecsű soraiban is, a jászóvári prem. kanonok-rendet »magyar« tanítórendnek nevezi s így én ugyanazon az alapon, amelyre ez az elnevezés támaszkodik, mint öntudatos szlovák saját fölszabadult szlovák hazámban már nem lehetek többé, annak tagja…"* Slovenský národný archív, Premonštrátska prepozitúra Jasov (= SNA, PrJ). 183. doboz (= d.) 347.

2 S egyebek között ugyanezzel a logikával érvelve szüntették meg a rend gödöllői szervezetét Magyarországon az 1950. évi 34. törvényerejű rendelettel. Vö. „…Tekintettel arra, hogy a Magyar Népköztársaság törvényei és alkotmánya értelmében a férfi és női szerzetesrendek legfontosabb feladatait (tanítás, betegápolás, szegénygondozás, jótékonyság gyakorlása stb.) a nép állama látja el és így a szerzetesrendek feleslegessé váltak, a Magyar Népköztársaság Kormánya megvonja működési engedélyüket, kivéve azokét a szerzetesrendekét, amelyeknek tagjai az állam által engedélyezett katolikus egyházi iskolában tanítani fognak." Gödöllői Premontrei Apátság Levéltára (= GPAL), PrG-Rt-5-1948–1950. A kormány 1950. augusztus 9-ei válasza a Magyar Katolikus Püspöki Karnak (= MKPK), a szerzetesrendek főnökeinek július 20-án megfogalmazott álláspontjára. – Lásd még ugyanerről 1950. június 6-át és július 5-ét!

3 SNA, PrJ. 192. d. 435., 437. Takács Menyhért gr. Teleki Pálhoz írt levelének piszkozata. 1929.

4 A VKM a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium rövidítése.

5 A teljes gödöllői premontrei épületegyüttes és a hozzá kapcsolódó területek, építmények államosítása nem egyszerre, hanem öt szakaszban történt. A gimnázium és kollégium fő államosításának →*1948. július 13-a* tekinthető, amikor a megbízott állami igazgató, Eszlári Zoltán hivatalosan átvette az ingatlanokat és ingóságokat (8000/1948. VKM rendelet 3. § [5.]). Az ezt követő további három (→*1948. augusztus 3.*, →*1948. november 12.*, →*1950. február 28.*) a gimnázium igazgatóinak követelésére, a rend újabb kárára történt. A negyedik

kat, a gödöllői internátust és rendi általános iskolákat.[6] A VKM-rendelet 2. § (2.) bekezdése biztosította a premontrei szerzeteseknek Gödöllőn a rendházi részben maradást. A többi helyiséget továbbra is középfokú, állami oktatásra és kollégiumi szálláshelyre szánták.

A már 1948. június 16–17-én(!) és 21–22-én megtartott leltározást[7] a premontreieknél 1938-tól világi tanárként oktató, MDP-tag[8] Eszlári Zoltán vezette.[9]

Neki kellett az ingatlanok és ingóságok számbavételét elvégezni, a berendezés hiányait, kárait felmérni, az átadást-átvételt felügyelni. Ő felelt az intézmények zavartalan üzemeltetéséért (ennek érdekében a rend képviselőjével, Berkovics Ernővel augusztus 21-én megállapodást kötött).[10] S ő javasolta július 23-ai felterjesztésében[11] a Gödöllői Állami Gimnázium új nevéül az Állami Ady Endre Gimnáziumot. Augusztus 17-én Eszlári helyére Szemes Józsefet nevezték ki a gimnázium igazgatójává.[12] A 11 világi tanárral és két szerzetes hittanárral[13] (Szabadka Medárddal, Köves Ottokárral) induló középiskola alakuló értekezletét szeptember 2-án tartották.[14] 1949. február 1-jén az aszódi népi kollégiumot, 12 növendékével együtt, átköltöztették Gödöllőre.[15]

államosítás (→*1950. június 19.*) az Agrártudományi Egyetem átszervezésével függött össze. Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (= PML), Pest Megyei Tanács VB Oktatási Osztályának iratai, Gödöllői Ady Endre Gimnázium államosítása. XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950. Jegyzőkönyv. Gödöllő, 1948. november 12.; PML, A Ráckevei Ady Endre Gimnázium iratai. XXVI. 52. (= XXVI. 52.) 4. d. 120/1950. [Államosítási] Jegyzőkönyv. Gödöllő, 1950. február 28.

6 A rend Gödöllőn – az 1945. augusztus 18-ai 6650/1945. M. E. sz. rendelet értelmében – 1945 őszén elindította általános iskolai képzését, de a háborús károktól lepusztult épületei miatt csak két V. osztállyal, külső helyszínen. Az 1946. június 1-jén kiadott 70 000/1946. VKM rendelet nyomán, illetve a rend és a gödöllői egyházközség közötti megegyezéssel, a magyar tannyelvű gimnáziumról leválasztott I–II. és a helyi római katolikus népiskola I–IV. osztályából önálló általános iskolát szerveztek, római katolikus általános iskola néven. Ezzel párhuzamosan a francia tanítási nyelvű gimnázium szervezetéből is kialakítottak (1945) egy francia tannyelvű általános iskolát. Az elkövetkező pár évben elkezdődött a gimnáziumok négyosztályossá redukálása és az általános iskolák nyolcosztályossá bővítése. GPAL, PrG-Rt-4-1945–1947. 11/1947. Vidákovich Aladár levele Keresztury Dezső miniszternek. Gödöllő, 1947. január 11.

7 PML, XXVI. 52. 1. d. 54/1948–49. Leltári jegyzőkönyvek.

8 Az MDP a Magyar Dolgozók Pártja rövidítése.

9 Vö. Juhász Imre tankerületi főigazgató csak június 21-én bízta meg Eszlárit a gödöllői gimnázium és tanulóotthon ideiglenes vezetésével. PML, XXVI. 52. 1. d. 1/1948–49.

10 PML, XXVI. 52. 1. d. 3/1948–49. Szövegét lásd a *Melléklet*ben (I. dokumentum)!

11 PML, XXVI. 52. 1. d. 76/1948–49.

12 PML, XXVI. 52. 1. d. 113/1948–49.

13 Lásd ezzel kapcsolatban Mindszenty József bizalmas körlevelét *1948. június 12*-énél és Vidákovich Aladár rendtagokhoz írt levelét *1948. június 20*-ánál!

14 PML, XXVI. 52. 1. d. 158/1948–49.

15 Következményeit lásd *1949. február 28*-ánál!

Az állami intézményekbe járó/lakó diákok, tanárok, valamint a szerzetesek együttélését objektív (az adott épületegyüttes)[16] és szubjektív akadályok nehezítették.

Utóbbihoz tartozik a „klerikális reakció" mumusát minden szinten (párttaggyűléseken,[17] tanári értekezleteken, tanár-diák beszélgetéseken) és eszközzel (szóbeli és írott rémhírterjesztésekkel, lejáratő rágalomhadjárattal) sulykoló pártállami propaganda hatása a diákokra. Ez pl. a magán-/rendi tulajdon nem tiszteletében, a szerzetesek kigúnyolásában, ellenük való tüntetésben(!)[18] nyilvánult meg konkrétan. Kiemelkedően súlyos tett volt a következő, ismeretlen elkövető(k) által véghez vitt „huncutság": a rendház első emeletének egyik kis szobájában homokból vagy földből sírhantot emeltek. Az elejére – *„Halál a klerikális reakciósokra!"* feliratú – fakeresztet tűztek, katonai sisakkal a tetején."[19]

Eszlári Zoltán feljelentései nyomán pedig az itt tartózkodó premontrei szerzetesek élettere fokozatosan szűkült, önálló, illetve apáca segítőikkel történő mindennapi életvitelük, épületen belüli közlekedésük vált egyre inkább kivitelezhetetlenné.[20]

1949-ben a kormányzat az Agrártudományi Egyetem átszervezéséről döntött. Az 1071-12/1950. sz. VKM rendelet értelmében az egyetem fenntartója, a Földművelésügyi Minisztérium (= FM) átveszi a VKM-től a volt premontrei gimnázium és a hozzá tartozó terület eddig államosított részét.[21] Ezt követően a rendház is állami tulajdonba került.[22]

Az állami középiskolát és kollégiumot 1950. július 1-jével felszámolták Gödöllőn, s Ráckevére költöztették,[23] úgy, hogy felszerelésének, bútorzatának, könyvtárának kétharmad része ide, egyharmada az újonnan alapított nagykátai gimnáziumhoz[24] került.[25]

Az 1950 június–augusztusi szerzetesi elhurcolások/letartóztatások/kitelepítések jászóvári/gödöllői premontrei érintettségének kutatása még az elején tart; minderről kevés, de annál ellentmondásosabb adataink vannak. Ezért az akkor történtek jelen írásban csak érintőlegesen szerepelnek.

1950. szeptember 7-én a rend működését az 1950. évi 34. törvényerejű rendelettel megszüntették.

***

16 Lásd a *Melléklet* II. ábráját!

17 Lásd egyebek között *1950. június 7*-ét!

18 Lásd *1950. május 21*-ét és *26*-át!

19 Páti Tamás közlése. Gödöllő, 2019.

20 Eszlári, majd utódjai, az alagsortól a padlásig (tégla- és nádfallal, lakattal, lánccal) elzárták/leválasztották/elszigetelték az állami részeket a rendiektől.

21 PML, XXVI. 52. 5. d. 350/1950. Jegyzőkönyv. 1950. május 25.

22 Lásd *1950. február 28*-át, *május 11*-ét és *július 17*-ét!

23 Jogutódja ma a Ráckevei Ady Endre Gimnázium.

24 Jogutódja ma a Damjanich János Gimnázium és Mezőgazdasági Szakképző Iskola.

25 PML, XXVI. 52. 5. d. 421/1950. A vallás- és közoktatási miniszter 1280-171-1/1950. sz. rendeletének ismertetése. Bp., 1950. július 5.

1948

Január

11. Vasárnap. *„…A Földhivatal leküldi véghatározatát, amely szerint 30 holdnyi területet igénybe vesznek házhely céljaira…”*[26]
12. Hétfő. *„A perjel*[27] *Bpesten jár, ahol meglátogatja a zirci Apáturat…”*[28]
15. Csütörtök. *„Perjel Bpestre megy, ahol […] meglátogatja P. Burka Kelemen ferences tartomány főnököt…”*
22. Csütörtök. *„…A pannonhalmi regens Apát*[29] *febr. 6-ra rendfőnöki értekezletet*[30] *hív össze…”*

Február

6. Péntek. *„…A perjel részt vesz Budapesten a piaristáknál tartott rendfőnöki megbeszélésen, – ahol a kapucinusok és lazaristák kivételével minden rend képviselve volt…”*

Március

19. Péntek. *„A perjel dr. Sárközy Pál apáturat látogatja meg…”*
29. Hétfő. „…Gödöllői rendházunkban jelenleg 23 felszentelt és 5 egyszerű fogadalmas rendi tag tartózkodik. 2 újoncnövendékünk a legújabb rendi előírás szerint, Csornán van, az ú. n. communis novitiatusban.”[31]

Április

6. Kedd. *„KTF*[32] *ülés a budai prímási palotában…”*

26 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Historia domus Ord. Praem. de Gödöllő. 1948. (A továbbiakban az innen származó idézeteket *dőlt betűvel* jelöljük).

27 Vidákovich Aladár.

28 Endrédy Vendelt.

29 Sárközy Pál a távollévő Kelemen Krizosztom főapát helyettese, kormányzó apát.

30 Mindszenty József hercegprímás 8766/1947. sz. leirata alapján a férfi szerzetesrendek vezetői számára összehívott első ilyen találkozó. Helyszíne a piaristák budapesti, Váci utcai rendháza. „Ha a tanítórendek számára külön megbeszélés szükséges, azt ugyanott február 7-én délelőtt 9 órakor tartjuk. A tárgysorozatra vonatkozó szíves javaslatokat, esetleges indítványokat kegyeskedjék január 31-ig főapáti hivatal Pannonhalma címre küldeni.” GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 22/1948. Sárközy Pál levele Vidákovich Aladárnak. Pannonhalma, 1948. január 21.

31 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 90/1948. Vidákovich Aladár levele Pétery József váci megyéspüspöknek. Gödöllő, 1948. március 29.

32 A KTF a Katolikus Tanügyi Főigazgatóság rövidítése.

24. Szombat. *„…Éjjel betörnek, minden jel szerint a helyi viszonyokkal teljesen ismerősök."*

Május

2. Vasárnap. *„…Evetovics Kunó[33] bernardinumi[34] házfőnök szintén itt jár."*
7. Péntek. *„…A V.K.M. Miklós Róbertet küldi ki, hogy tájékozódjék egy itt tartandó francia kurzus[35] lehetőségei felől, – ahol Bacsó[36] alperjel kalauzolja."*
12. Szerda. *„…Dr. Pálos Imre volt jászói orvos írja, hogy Bertram Brunót másfél évi börtönre ítélték és súlyos pénzbírságra."*
17. Hétfő. *„…Rendfőnöki értekezlet Bpesten. […] Dr. Vaszary Mihály váci kanonok, püspöki biztos érkezik…"*
27. Csütörtök. *„A perjel bemegy Bpestre, ahol részt vesz a Várban tartott körmeneten, amit Dudás Miklós gör. kat. püspök vezet. […] Szülők Szövetsége[37] titkosan szavaz az iskolaügyben, 522 a felekezeti mellett, 14 az állami mellett."*

Június

7. Hétfő. *„A perjel Bpesten rendfőnöki értekezleten."*[38]
11. Péntek. *„Nem állami intézeteket kezdenek zár alá venni…"*
12. Szombat. Az MKPK nevében, az *„Egyház védelmében,"* Mindszenty József bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek 5001/1948. sz. bizalmas körlevelében[39] hozta a plébánosok tudomására az MKPK hárompontos határozatát, amelyet a plébánosoknak a területükön lévő összes katolikus iskola igazgatójával és tanszemélyzetével közölniük kellett. Legfontosabb részletei: „1. Egyházmegyei pap, szerzetes és szerzetesnő az esetleg most államosításra kerülő iskolákban igazgatói, tanári, tanítói állást nem vállalhat. Ez a rendelkezés természetesen a hitoktatókra nem vonatkozik. 2. […]

33 Evetovics Kunó ciszterci teológiai tanár.

34 A Bernardinum (1889–1950) a ciszterci rend teológiai főiskolája és kollégiuma Budapesten, a Horánszky utca 6. sz. alatt. Ma a Budapesti Corvinus Egyetem Rajk László Kollégiuma működik épületében.

35 1938 szeptemberében a gödöllői premontreieknél indult Magyarország második két, illetve első francia tanítási nyelvű gimnáziuma.

36 Teljes neve Bacsó Vilmos.

37 A Katolikus Szülők Országos Szövetségének létrehozását Gábriel Asztrik kezdeményezte. GPAL, PrG-Rt-4-1945–1947. A Katolikus Szülők Országos Szövetségbe való tömörítésének terve. Bp., 1945. április 30.

38 Helyszíne a piaristák Váci utcai rendháza. Témája, a KTF kezdeményezésére nyugdíj- és adminisztrációs ügyek megbeszélése. GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 127/1948.

39 Piros ceruzás megjegyzések: felül: „Nem felolvasni!," alul: „Csak ismertetni az illetékesekkel!" Az Esztergomi Főegyházmegye Körlevelei. 1850–1955. Circulares litterae dioecesanae anno 1948/VII. Bp., 1948. június 12. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PazmanyHTK_Circulares_Esztergom_1948/?pg=50&layout=s.

Szerzetesrendi iskolák tanszemélyzetének világi tagjai, ha […] alkalmazásban maradni kényszerülnek, sohase feledkezzenek meg az Egyházhoz való ragaszkodás lelkiismeretbeli kötelességéről. […] 3. A katolikus iskola vagyonára zárlatot elrendelő hatóság igazolt közegeinek vagy a katolikus iskola vagyonát az esetleg meghozandó törvény alapján kisajátító (átvevő) bizottságnak felszólítására az iskola igazgatója a zárlatot elrendelő iratban, illetőleg a törvényben szabatosan megnevezett és kijelölt épületre vagy csak épületrészekre terjedően – természetesen a szerzetesi közösség célját szolgáló épület vagy épületrészek háboríthatatlan kivételével – annak kötelességszerű kijelentése után, hogy csak a hatalmi ténynek enged, a követelő felhívásának eleget tesz…"[40]

14. Hétfő. *„Tanácskozás Bpesten a piaristáknál. Megkezdődik az érettségi."*

15. Kedd. *„Tanácskozás Bpesten a bencéseknél. A kultuszminiszter[41] tájékoztató megbeszélésre hívja a rendfőnököket lakására. – A helyzet tisztázásáig nem tudnak megjelenni…"*

16. Szerda. *„Tanácskozás Bpesten a bencéseknél. Az államosítási törvényt[42] megszavazzák. […] Az iskolában délután leltároznak…"[43]*

17. Csütörtök. *„A perjel Bpesten jár. Leltározás a konviktusban."[44]*

20. Vasárnap. „Az iskolák államosításával kapcsolatban tájékozódás és miheztartás végett közlöm, hogy rendtag tanári, tanítói állást nem vállalhat államosított iskolában. Ez az intézkedés a hitoktatókra és hittanárokra nem vonatkozik. Abban az esetben pedig, ha az állam részéről ilyen megbízatást kapna, kérem, szíveskedjék a következőket válaszolni: »Tisztelettel közlöm, hogy nincs módomban elfogadni a megbízatást, mivel mint szerzetes, csak rendfőnökömtől fogadhatok el szolgálati beosztást.« Nagyon kérem ezen intézkedésnek pontos betartását."[45]

24. Csütörtök. *„Perjel Bpesten."*

25. Péntek. *„Perjel Bpesten. Dr. Vanyek Béla váci kanonok délután itt jár. Eszlári Zoltán a gimnázium, dr. Molnár Péter az általános és francia iskolát veszi át."*

30. Szerda. *„Rendfőnöki értekezlet Bpesten, a perjel is részt vesz."*

40 Lásd még *1948. június 20*-át és *július 24*-ét!

41 Ortutay Gyula.

42 1948:XXXIII. tc. A nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami szolgálatba való átvétele tárgyában. Fő végrehajtási jogszabálya a 8000/1948. VKM sz. rendelet. A 4. § (7.) bekezdése értelmében 1948. július 10-éig kellett a tanító rendtagoknak nyilatkozniuk az állami alkalmazottá való átminősítés elfogadásáról. De Sárközy Pál ezt sem tartotta szükségesnek, mert a „VKM 85 700/1948. IV. sz. r. szerint ennek [mármint a nyilatkozattételnek] elmaradása az átminősítés el nem fogadásával egyenlő." GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Sárközy Pál levele Vidákovich Aladárnak. Pannonhalma, 1948. június 28.

43 Jegyzőkönyvei: PML, XXVI. 52. 1. d. 54/1948–49.

44 Jegyzőkönyve: PML, XXVI. 52. 1. d. 54/1948–49.

45 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 134/1948. Vidákovich Aladár körlevele rendtársainak. Lásd még *1948. július 24*-ét!

Július

1. Csütörtök. *„A perjel Bpesten, dr. Sárközy Pál, Endrédy Vendel, dr. Sík Sándor,*[46] *Borbély István*[47] *a kultuszminiszterhez mennek az iskolaügyben. A miniszter kijelenti, hogy a minisztertanácstól kell felhatalmazást kérnie, hogy érdemlegesen tárgyalhasson…"*
2. Péntek. *„A kultuszminiszter nem kapja meg a fölhatalmazást a minisztertanácstól, hogy az iskolaügyben külön tárgyalhasson…"*
3. Szombat. *„A perjel Bpestre megy. […] A váci megyéspüspök*[48] *rövid látogatást tesz a házban."*
5. Hétfő. *„A perjel Bpesten jár. Az iskolaügyben folytatott tárgyalások megszakadnak… "* – Hivatalos értesítés szerint az állami átminősítést a következő világi tanárok fogadták el[49] (zárójelben a gödöllői tanítás kezdetének éve): Ötvös Károly (1929–1947), Kuthy Albert (1938), Eszlári Zoltán (1938), Molnár Péter (1939), Szemes József (1941), Bánk László (1942), Szövényi-Lux Géza (1942), Mészáros János (1947), Hódi Endre (1947).
9. Péntek. *„A perjel Bpesten jár."*
13. Kedd. „A leltárban felsorolt ingóságokat az állami gimnázium számára átvettem, az asztalosüzem kivételével. Az erőgépekkel ellátott asztalosüzem mindig a gimnázium épületében volt elhelyezve, és a leltározás előtt két héttel a rend vezetősége átszállította [sic!] a rendházba. Az asztalosüzem 10 éven át szerzett tapasztalatom szerint a gimnáziumnak és a tanulóotthonnak céljait szolgálta, benne házilag jóformán mindent elő lehetett állítani, ami famunkával volt kapcsolatban. Írásos bizonyíték is van erre, mert az 1930-33. évkönyvekben[50] képek vannak, amelyek a tanulók asztalosüzemben végzett munkálatait bizonyítják. A községi elöljáróság a mellékelt leltárt felvette, de az átadás nem történt meg, mivel a rend gazdasági igazgatója[51] azt állítja, hogy csak a rend céljait szolgálata [sic!] az asztalosüzem. Tekintettel arra, hogy a 8000/1948. V.K.M. sz. rendelet értelmében vitás esetekben a V.K.M. dönt, tisztelettel kérem az erre vonatkozó utasításokat…"[52]

46 Sík Sándor a piarista rend magyarországi tartományfőnöke.

47 Borbély István a jezsuita rend tartományfőnöke.

48 Pétery József.

49 PML, XXVI. 52. 1. d. 36/1948–49.

50 Pontosabban a fa- és fémipari műhelygyakorlatot ábrázoló két kép az 1928/29. éviben, a 118. oldalnál található.

51 Berkovics Ernő.

52 PML, XXVI. 52. 1. d. 54/1948–49. Eszlári Zoltán felterjesztése a VKM V. Ügyosztályához. Gödöllő, 1948. július 13. Lásd még *1948. szeptember 9*-ét!

15. Csütörtök. *„Dr. Gorzó Nándor[53] és dr. Gönczi Elemér[54] az iskolaszanatórium[55] részéről érdeklődnek a konviktus iránt. A perjel dr. Hermannal meglátogatja Nagy Sándor[56] festőművészt, – délután pedig Máriabesnyőn a váci püspök urat."*
24. Szombat. A Budapestvidéki Tankerületi Főigazgatóság arról értesíti a gimnázium vezetőségét, hogy az állami szolgálatba átvevést megtagadó 10 premontrei szerzetes tanár[57] illetményének fizetését megszünteti.
31. Szombat. *„A perjel Tomek Vince piarista generálisnál és P. Burka Kelemen ferences provinciálisnál jár…"*

Augusztus

3. Kedd. *„…Minisztériumi szakbizottság jár künn az internátus megosztása miatt."*[58]
4. Szerda. *„A perjel Bpesten jár Sárközy apátúrnál."*
6. Péntek. „Tisztelettel jelentem, hogy f. hó 3-án a gödöllői állami (volt premontrei) gimnáziummal kapcsolatos tanulóotthon és a premontrei rendház szétválasztásával kapcsolatban kiszállt a 2. sz. bizottság[59] és a szétválasztást jegyzőkönyvileg el is intézte. Ez a szétválasztás azonban úgy történt, hogy ezáltal a tanulóotthonműködése [sic!] életképtelenné vált, mert a nagykonyha jutott a rendnek, a kiskonyha pedig – ahol csak 25-30 személyre lehet főzni, az államnak…"[60]
17. Kedd. *„A perjel Budapesten. A budafoki rendház, amely 1937 őszén indult meg, ma feloszlott. A ház nem volt a rend tulajdona, hanem a városé, így az ott lévő rendtársak eltávoztak onnan. Dr. Zimándi Pius házfőnök-igazgató, Nemes Ince ált. isk. igazgató,*

53 Gorzó Nándor a Jászóvári Premontrei Kanonokrendnek 1910–1919 között a tagja volt. Tudományos, irodalmi és politikusi karriert futott be. 1945–1948. április 22. között a Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegyei Nemzeti Bizottság főtitkára.

54 Pontosabban Gönczy Elemér.

55 A Magyar Iskolaszanatórium Egyesületet 1928-ban hozták létre.

56 Nagy Sándor a Gödöllői Művésztelep egyik alapítója.

57 Nevük: Gábriel Asztrik, Hajnal Zsigmond, Balyi Károly, Berkovics Ernő, Fényi Ottó, Oszvald Arisztid, Takács Hubert, Stefancsik Konrád, Lengyel Menyhért, Raszlaviczy Iván. PML, XXVI. 52. 1. d. 78/1948–49.

58 Lásd még *1948. augusztus 6*-át!

59 Az 1948:XXXIII. tc. végrehajtásakor gyakran alakult ki vita a régi (egyházi) és az új (állami) iskolafenntartó között, a különböző épületrészek/helyiségek hovatartozásáról. Még 1948-ban a szakminiszter a tulajdoni viszonyok megállapítására, a helyzet tisztázására és a „problémák megoldására" (nagyobb intézményeknél általában négy-öt tagú) államosítási bizottságokat hozott létre, melyek munkájuk eredményeit jegyzőkönyvekben rögzítették. Ezek szakszerűtlensége, illetve az egyre több vitás eset, panasz gyors helyszíni kivizsgálása miatt, a miniszter kénytelen lett újabb, népoktatási kerületenként kéttagú, ún. repülőbizottságok szervezését elrendelni. GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 2700/1949. Eln. sz. leirat kéttagú államosítási bizottság kiküldése tárgyában. Másolat. Bp., 1949. március 19.

60 PML, XXVI. 1. d. 96/1948–49. Eszlári Zoltán jelentése Ortutay Gyula miniszternek. Gödöllő, 1948. augusztus 6.

Hűvösvölgyi Pál házgondnok, Rétfalvi Győző hittanár egyelőre, a Norbertinumba[61] *mentek. Magyar Gábor a nagytétényi, Szabó Balázs a budafoki, Csapkay Mátyás a Baross Gábor-telepi*[62] *plébániára került, mint kisegítő lelkipásztor. Dr. Domokos Sziárd Gödöllőre került teol. tanárnak. Eszlári Zoltán igazgató a konyhát le akarja foglalni, az előző megállapodás ellenére."*

21. Szombat. „Tisztelettel jelentem, hogy a gödöllői állami gimnáziummal kapcsolatos tanulóotthon működésének biztosítására a premontrei rendel [sic!] megállapodást kötöttem."[63]

Szeptember

9. Csütörtök. Az asztalosműhely „soha nem képezte sem a gimnáziumok, sem a nevelőintézet, hanem kizárólag a premontrei rend tulajdonát. […] A […] bizottság több létesítményt közös használatban hagyott meg a rend és az állami tulajdonba vett intézmények között. Így a konyhát, éléskamrát, mosókonyhát. A rend […] mind a konyhánál mind az éléskamránál lemondott a nevelőintézet javára a közös használatról és más, sokkal hátrányosabb megoldást vállalt. Ezért nyugodt lelkiismerettel állíthatjuk, hogy mindenben igyekeztünk a nevelőintézet és az iskola munkáját elősegíteni. Annál fájdalmasabban érint bennünket, hogy az asztalosműhely tulajdonjoga körül most új igény jelentkezik. A rend az iskola érdekeit tartotta elsősorban szem előtt és ezért pótol közel ötszáz padot és sok más bútorzatot, ablakokat, ajtókat. Mivel nagyon nagy mértékben elpusztult a rendház bútorzata és ajtai és ablakai is, az asztalosműhely gépi berendezésére ezek pótlására a rendnek múlhatatlanul szüksége van…"[64]

Október

6. Szerda. *„Dr. Evetovics Kunó Bernardinum házfőnöke és Hagyó Kovács Gyula ciszterci jószágkormányzó délután meglátogatják a házat…"*

8. Péntek. *„Diákszülők – ismeretlenül – érdeklődnek, hogyan tudnának a rendtagokon segíteni. Őszinte köszönettel, de nem fogadhatjuk el, mert hála Istennek, még nem vagyunk ilyen szükségben. Mindenesetre jól esik ez a gondolat, amely spontán vetődött fel."*

61 A Norbertinum a jászóvári premontreiek budapesti teológiai és tanárképző intézete. 1894-ben alapították, 1902-től megszüntetéséig, 1950-ig működött a mai Horánszky utca 23. sz. alatt. Épülete jelenleg önkormányzati lakóház.

62 1950-től Bp. XXII. kerületének része.

63 PML, XXVI. 52. 1. d. 3/1948–49. Eszlári Zoltán levele a VKM V. Ügyosztályának. Gödöllő, 1948. augusztus 21. Lásd a *Melléklet* I. dokumentumát!

64 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 180/1948. Vidákovich Aladár levele Ortutay Gyula miniszternek. Gödöllő, 1948. szeptember 9. Az üzem végül 1948. november 12-én állami (gimnáziumi) tulajdonba került, azzal a kikötéssel, hogy szükség esetén, megállapodás alapján, a premontreiek használhatják azt. PML, XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950. Jegyzőkönyv. 14–13. [sic!]

10. Vasárnap. Október 8-án Juhász Imre tankerületi főigazgató jelentést kért[65] Eszlári Zoltán igazgatótól, az államosítással kapcsolatos rendelkezések végrehajtásával és az intézkedések ellenőrzésével megbízott repülőbizottság[66] gödöllői működéséről. Eszlári válaszában elpanaszolja, hogy: „a repülőbizottság javasolt megoldásai nem bizonyultak kielégítőnek. […] A rep.bizottság a premontrei rendnek ítélte a gimnázium és a tanulóotthon modernül, géperővel berendezett asztalosüzemét, ahol mindent el lehet házilag készíteni a padlózástól kezdve a padok készítéséig, valamint mindent meg lehet javítani házilag, ami a bútor- és épületasztalos teendőkhöz tartozik. A gépház és minden komoly szerszáma szintén a rend birtokában maradt, és még használati jog sincs biztosítva, pedig a kazán, villany, központi vízellátás és központi fűtéssel kapcsolatos javításoknál a gépekre és szerszámokra a tanulóotthonnak feltétlenül szüksége lenne. […] Az asztalosüzem visszaadásával kapcsolatban a M.D.P. járási és megyei bizottsága a minisztériumban lépéseket tett. A gépház szerszámainak legalább a használati jogának biztosításával az államnak komoly összegeket tudnánk megtakarítani."[67]

11. Hétfő. „A gödöllői volt premontrei tanulóotthon államosítását Gödöllő […] reakciós körei felháborodással fogadták és különböző rémhíreket terjesztettek az államosítással kapcsolatban. Azt terjesztették pl., hogy a tanulóotthonban fiúk és lányok együtt fognak lakni, egy itteni kommunista cipész elvtárs lesz a tanfelügyelő stb. Ez utóbbi rémhírrel kapcsolatban azt jelentem, hogy ez az elvtárs hivatalos feljelentést is tett ismeretlen rémhírterjesztő ellen és rendőrség erélyes nyomozást indított az ügyben és bár személy szerint nem tudta kinyomozni, hogy ki dobta a köztudatba a fenti dolgot, de annyit sikerült megállapítani, hogy papi körből származott. A premontrei rend igyekezett szabotálni az államosítást, de a Párt és a demokratikus közigazgatási szervek segítségével letörtük a kísérleteket. Az a gyanú is felmerült ezzel kapcsolatban, hogy a minisztérium 2. sz. repülőbizottságával összejátszott, mert a rendház és tanulóotthon szétválasztása úgy történt, hogy a tanulóotthoni élet szeptemberben nem indulhatott volna meg. Én tettem lépéseket a Párt járási és megyei bizottságánál és sikerült is elérni azt, hogy ami kellett a megindításhoz, azt meg is kaptuk. A nevelőtanárok között kettő van, aki nem tud beilleszkedni az új helyzetbe: Bánk László és Kuthi Albert.[68] Ők kezdettől fogva ellenezték az államosítást és kétségtelenül megállapítottuk a gimnázium és ált.iskola igazgatóival, hogy korántsem dolgoznak úgy, ahogy a premontrei rendnek dolgoztak, pedig a szülők egybehangzóan azt beszélik, hogy új szellemet vittünk a tanulóotthonba, amely a gyerekekre igen jó hatással van, sokkal jobb a koszt mint tavaly volt és nagyobb a fegyelem. Ezek a tanárok a premontrei papokkal még mindig kapcsolatot tartanak fenn, holott a többi tanárok […] minden kapcsolatot megszakítottak a premontreiekkel. Egyébként más, különösebb zavaró körülmény nincs."[69] – „A premontrei gimnázium

65 PML, XXVI. 52. 1. d. 64/1948–49.

66 Lásd az *59. lábjegyzetet!*

67 PML, XXVI. 52. 1. d. 64/1948–49.

68 Pontosabban Kuthy Albert.

69 PML, XXVI. 52. 1. d. 66/1948–49. Eszlári Zoltán jelentése a tankerületi főigazgatónak. Gödöllő, 1948. október 11.

államosítását a közvélemény nagy része nem fogadta kedvezően. Közvetlenül az államosítás előtt a Katolikus Szülők Szövetsége gyűlést rendezett, amelyen a szülők többsége az államosítás ellen szavazott.[70] Az államosítás után azt mondták, hogy vége az eddigi színvonalnak. Az új igazgatót ellenszenv fogadta, hasonló ellenszenv nyilvánult meg a premontrei rend részéről is, mivel az új igazgató kénytelen volt egész sor olyan intézkedést tenni az államosítási törvénnyel kapcsolatban, amit ők sérelmesnek találtak. A nyári szünidő folyamán teljes erővel indult meg a propaganda hadjárat az államosított iskolával szemben. Ennek főbb pontjai: nem lesz hitoktatás, nem szaktanárok kezében lesz a tanítás, hanem a helyi pártszervezet megbízható, de képesítéssel nem rendelkező tagjainál, sőt az iskolafelügyeletet is ezek fogják gyakorolni, veszélyben van a leánytanulók erkölcse, ősszel nem indul meg a tanítás, elcsapott tanárokat vesznek igénybe stb., stb. [...] Az iskolán kívül nem észlelhető olyan aktívnak nevezhető nyílt ellenállás, amit az államosítással kapcsolatban zavaró körülménynek mondhatnánk, mert az ilyesmik inkább minden alapot nélkülöző suttogásban és rosszindulatú hírverésben merülnek ki. A tanulók részéről nem merült fel nyílt, a demokratikus neveléssel összhangban nem álló jelenség. Általában a tanulók sokkal fogékonyabbnak látszanak a népi demokrácia célkitűzései iránt, mint szüleik. Hosszú időre és kitartó munkára lesz még szükség, hogy az átnevelés teljes egészében megvalósuljon."[71]

29. Péntek. *„...Eszlári Zoltán konviktusi otthon igazgatója írásban jelenti egy bizottság kiszállását."*

November

2. Kedd. *„A perjel Bpesten jár..."*

3. Szerda. *„A perjel fölkeresi a váci püspököt a Huba utcában..."*[72]

4. Csütörtök. *„A perjel Bpesten részt vesz rendfőnöki értekezleten a piaristáknál.*[73] *Kovács Sándor szombathelyi püspök meglátogatja a perjelt a Norbertinumban."*

70 Lásd *1948. május 27*-ét!

71 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Biz. 5/1948–49. Helyzetjelentés az államosítás után.

72 A kármeliták budapesti rendházában.

73 A megbeszélés témája a tanítórendek súlyos anyagi helyzete, és az abból való kiút. „Kívánatos ugyanis a lelkek megnyugtatása végett is az egyöntetű eljárás." Az október 23-ai keltezésű invitáló levél alján a következőképpen ajánlja a bakonybéli apát a gödöllői perjel figyelmébe a pannonhalmi aktuális gazdasági helyzetet részletező csatolt iratot: „Kedves Vikárius Úr! Szíves tájékoztatás céljából teljesen bizalmas kezelésre mély tisztelettel küldöm a mellékelt iratot." GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 205/1948. Sárközy Pál levele Vidákovich Aladárnak.

5. Péntek. *„A perjel Vácott jár a püspöknél, aki kérésére[74] felállítja[75] a gödöllői-alvégi lelkészséget és a perjelt nevezi ki első lelkészévé. – Az új lelkészség dec. 1.-én kezdené meg működését."*

9. Kedd. Szemes József megbízott igazgató két jelentéspiszkozata az egyházi személyeknek az iskola nevelői munkájába való beavatkozása és az állami szolgálatba át nem vett tanárok távoltartása tárgyában: „Egyházi személyek részéről nem merült fel olyan törekvés, amely akármilyen formában is az iskolai nevelőmunka kárára volna. A községben működő kongregáció tevékenysége vallási térre korlátozódik és mind munkatervük, mind annak végrehajtása ellenőrzésem mellett folyik. Megjegyzem még, hogy a kongregáció működése ellen az MDP helyi szervezetének sem volt eddig észrevétele, pedig éberen őrködik, nehogy ezen a téren kilengés forduljon [...] elő."[76] – „Állami szolgálatba át nem vett tanárok részéről az iskola vagy tanulói felé közeledés nem történt. A volt szerzetes tanárok nagy része elköltözött Gödöllőről, csak ritkán láthatók a községben. Az ittmaradottak [...] nagyrészt idős emberek, akik elvszerűen kerülik az iskola környékét. Általában visszahúzódó magatartást tanúsítanak. Az iskolába csak az a két premontrei[77] jár, akik az államosítást elfogadták,[78] és ezideig [...] a gimnázium és ált. iskola hitoktatói. Tudomásom szerint a tanulókat volt szerzetes tanárok nem látogatják otthonukban.[79]

12. Péntek. *„...Bizottság jár itt: N. Bizottság,[80] Szakszervezet, K. Párt[81] és a tanker. főigazgatóság tagjaiból, a mosókonyhát, villanytelepet, major és a kert egy részét, az iskola bővítése kapcsán pedig a rendház egy részét akarják kiigényelni és erre tesznek javaslatot. Hivatalosan ezt nem közölték a renddel, csak véletlenül jutott a tudomásunkra, mert a gazd. igazgató[82] beléjük botlott, s akkor mondták meg, miről van szó. Velük volt Eszlári Zoltán konv. igazgató, dr. Molnár Péter francia igazgató és dr. Szemes József gimn. igazgató."*[83]

74 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 211/1948. Vidákovich Aladár levele Pétery József váci megyéspüspöknek. Másolat. Részlet a kérelemből: „...Rendünk tagjai az iskolák államosítása révén foglalkozás nélkül maradtak és ennek következtében a lelkipásztori munkában igyekeztek elhelyezkedni..."

75 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 214/1948. Pétery József levele Vidákovich Aladárnak. Vác, 1948. november 5. Részlet ebből: „...Az önálló lelkészség megszervezését ideiglenes jellegűnek tekintem, mert a megszervezést az a körülmény tette szükségessé, hogy a rendtagok – miután eddigi foglalkozási körükből kiestek, éspedig saját hibájukon kívül – megfelelő munkatérhez jussanak. Azonfelül így kívánom biztosítani a rendházat is más irányú igénybevétel veszélye elől..."

76 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Biz. 8/1948–49.

77 Köves Ottokár és Szabadka Medárd.

78 Lásd ezzel kapcsolatban Mindszenty József bizalmas körlevelét *1948. június 12*-énél és Vidákovich Aladár rendtagokhoz írt levelét *1948. június 20*-ánál!

79 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Biz. 9/1948–49.

80 Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegyei Nemzeti Bizottság(?).

81 Pontosabban MDP.

82 Berkovics Ernő.

24. Szerda. „…Közigazgatási vonal. Politikai akciónkat a legszorosabban koordinálni kell rendőri intézkedésekkel. Letartóztatások, rendőri leleplezések és bírói tárgyalások alátámasztják új offenzívánk megindítását, politikai, gazdasági és agitációs vonalon egyaránt. Ugyanakkor politikai tömegmunkánk előkészíti a talajt döntő jelentőségű rendőri intézkedésekhez. A kisebb rendőri feladatok: […] rendőri és közigazgatási eljárás éjjeli misézőkkel, házapostolokkal, kolduló és házaló apácákkal, szerzetesekkel, uszító papokkal szemben…”[84]

December

5. Vasárnap. *„A régi ebédlőt kápolnának rendezvén be, ma korán reggel azt megáldotta a perjel. Az első misét dr. Champier István mondotta benne. Ma kezdődik meg a plébániai munka…”*
10. Péntek. *„Rendfőnöki értekezlet Bpesten…”*
26. Vasárnap. *„…A prímást*[85] *letartóztatják.”*
27. Hétfő. *„A perjel Bpesten.”*

1949

Január

24. Hétfő. „…A volt premontrei tanulóotthonnak premontrei vezetés alatt egy modern, gépi erővel berendezett asztalosüzeme volt. A papok az államosítást megneszelve az üzemet az államosítás előtt két héttel a rendházba szállították át. Mikor az államosítás bekövetkezett én ezt az ügyet jelentettem a járási M.D.P. bizottságnak és megtörtént az asztalosüzem fölleltározása, de tekintettel arra, hogy a papok azt állították, hogy az üzem ügye vitás a tulajdonjogi kérdés rendezése végett a minisztérium döntését kérték a papok. A V.K.M.-ben többször sürgettem az üzem visszaítélését Viczián és Pálffy tanácsosoknál sőt a párt útján is sürgettem, de csupán a fenti szám alatt egy rendeletet kaptam, hogy terjesszek fel dokumentumokat arra vonatkozólag, hogy az üzem a múltban iskolai és tanulóotthoni célokat szolgált. 1948. október 17-én 69/1948-49. szám alatt egy csomó írásbeli dokumentumot terjesztettem fel (régebbi évkönyvek, felvételek arról, hogy a tanulók műhelygyakorlatokat végeznek az üzemben stb.) de ezidáig nem történt meg az üzem visszaítélése.[86] Tekintettel arra, hogy a tanulóotthonok ügye most

83 Ez volt a premontrei ingatlanegyüttes újabb, második államosítása. PML, XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950.

84 Bp. Főváros Levéltára, MDP Bp.-i Pártbizottságának ülései (= BFL, MDP BP). 1948–1950. Marosán György: Előterjesztés a Politikai Bizottságnak a klerikális harc budapesti helyzetéről. Bp., 1948. november 24. https://library.hungaricana.hu/hu/view/BUDAPESTMDP__35_95_a_0005/?query=usz%C3%ADt%C3%B3%20&pg=13&layout=s

85 Mindszenty Józsefet.

86 Pontosabban az 1948. november 12-ei jegyzőkönyv szerint államosították az asztalosműhelyt, azzal a kitétellel, hogy azt alkalmanként a premontreiek rendelkezésére bocsátják. PML, XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950. 14–13. [sic!]

már az O.D.K.H.-hoz[87] tartozik van mód arra, hogy az asztalosüzem sürgősen tulajdonunkba kerüljön vissza."[88]

Február

28. Hétfő. „...Megfelelő vezetés híján a kollégiumban nagyfokú fegyelmetlenség [sic!], trágár szavak használata, dohányzás a stúdiumteremben, folyosókon és étkezőhelyiségben harapódzott el. A növendékek széleskörű önkormányzatot élveznek, vagy egyáltalán nem, vagy csak felületesen teljesítik a rájuk bízott funkciókat. [...] Az intézet belseje és környéke elhanyagolt (emberi ürülékek a padlástérben, eldobált használati tárgyak, konzervdobozok stb. ugyanott és a bejárati ajtók előtt). [...] A tanulók többször elhagyják a kollégium területét és az iskola székhelyét. [...] A kollégium f. hó 26-án táncmulatságot rendezett. Hajnali 5 órakor hangos füttyszó és ordítozás közepett [sic!], fiúk és lányok egymásba karolva vonultak Kalocsay[89] kollégiumi igazgató lakására. Az ordítozásra az alvó általános iskolai növendékek felébredtek, felügyelet híján felkeltek és az általános rendetlenségben feltörték a korcsma helyiségül szolgáló egyik kollégiumi termet, nagymennyiségű bort ittak meg, berúgtak és lerondították a folyosót, illemhelyeket, majd ágynak dőlve, délig részegen aludtak..."[90]

Március

23. Szerda. „Tisztelettel jelentem, hogy az iskola és az egyház közt semmiféle zavaró jelenség nem merült fel."[91]

1950

Január

3. Kedd. *„A perjel Bpre megy rendfőnöki értekezletre."*[92]
6. Péntek. *„Vízkereszt. Munkanap, azonban ünnepi miserendet tartunk. Reggel 7-kor szentségkitétel. Egész napos szentségimádás. A hívek szép számmal jönnek. Este 7 órakor szentmise azok számára, akik délelőtt nem tudtak hallgatni. Minden esetre részükről nagy áldozatot jelent, de talán értékesebb is."*

87 Az ODKH az Országos Diákjóléti és Kollégiumi Hivatal rövidítése.

88 PML, XXVI. 52. 2. d. 20/1949. Eszlári Zoltán jelentése a VKM-nek. Gödöllő, 1949. január 24.

89 A kollégiumot vezető Kalocsai Dezső ekkor másodéves bölcsészhallgató az ELTE-n (utóbb filozófus).

90 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Biz. 2/1949. Szemes József igazgató szigorúan bizalmas jelzésű havi jelentése. Gödöllő, 1949. február 28.

91 PML, XXVI. 52. 3. d. 201/1949. Hódi Endre igazgatóhelyettes jelentése a Budapestvidéki Tankerületi Főigazgatóságnak. Gödöllő, 1949. március 5.

92 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. [Historia domus] Gödöllő. 1950.

7. Szombat. *„Dr. Sárközy Pál apát táviratilag hívja a perjelt Győrbe megbeszélésre…"*
9. Hétfő. *„Rendfőnöki értekezlet Győrben, ahová a perjel Sík Sándorral és Csávossy Elemérrel*[93] *együtt ment.*
10. Kedd. A tanítórendek vezetői, köztük Vidákovich Aladár, Ortutay Gyula miniszternek írt levélben indokolják államesküjük letételének megtagadását.[94]
12. Csütörtök. *„A perjel Bpre megy…"*
16. Hétfő. *„Délután rendfőnöki értekezlet Bpen…"*
31. Kedd. *„Hírt kapunk a rendház igénybevételéről az épülő gyárral*[95] *kapcsolatban*."

Február

1. Szerda. *„Perjel Bpesten jár…"*
22. Szerda. *„Rendfőnöki értekezlet Bpesten. Az építésügyi ministeriumból négy ember jár künn, megnézik a rendházat is nagyjából. A gimnáziumban és a konviktusban is jártak, úgy látszik hivatalosan. Hogy csak puszta kíváncsiságból, vagy pedig más célból jártak-e itt, azt nem tudjuk, mert semmit sem mondtak."*
28. Kedd. *„Kéttagú államosító bizottság jár a gimnáziumban s bejelenti, hogy államosítani akarják a Nővérek lakását, a kápolna fölötti első emeletet, a gépházat a kutakkal. A rend részéről Berkovics Ernő gazd. igazgató vett részt a tárgyaláson. Mi válik ebből valóra, még nem tudjuk, 15 nap fellebbezési időt adtak."* – Két részlet a premontrei épületegyüttes harmadik államosítását összefoglaló hivatali jegyzőkönyvekből, jelentésekből.[96] „A volt iskolafenntartó kiküldöttének[97] hozzászólása: A rend a már eddig végrehajtott államosítások után következő jelen további államosítás ellen fellebbezését bejelenti. Továbbá kijelenti, hogy az érvényben levő egyházi törvények szerint templom felett lakószobák nem lehetségesek. Az államosítások mind a négy vizet szolgáltató kutat államosították, tehát a rend legalább egy kút meghagyását kéri és pedig azét, mely a rend birtokában maradt gazdasági épületekhez és udvarhoz legközelebb fekszik, ezáltal a rend birtokában maradt nyugati szárny és gazdasági épületek között az összeköttetés folyamatos maradna, nem ékelődne a kettő közé egy államosított terület és nem kellene külön szolgalmi jogot biztosítani a gazdasági udvar felé való közlekedés céljából. A sekrestye megközelítése, a konyha, mosókonyha, fűrészgép kivétele az államosítás alól, közös használatra megfelelő ellenérték fejében való bocsátása szintén indokoltnak látszik. Az 1948. november 12-én végrehajtott államosításról a rendnek nincs tudomása, jegyzőkönyvi másolatot, kivonatot, vagy valamilyen értesítést nem kapott. Végül megjegyezni kívánja, hogy a jelenleg államosítás alá került épületrészek nem tanítással foglalkozó rendtagok és apácák természetbeni lakását szolgálták,

93 Csávossy Elemér a jezsuita rend magyarországi tartományfőnöke.

94 Magyar Nemzeti Levéltár, Állami Egyházügyi Hivatal (= MNL, ÁEH), Az MKPK iratai. XIX-A-21-c. 38. d. 120. 60. Lásd még a Melléklet III. dokumentumát!

95 Az említett ipari létesítmény, a Ganz Árammérőgyár, végül az Erzsébet parkban épült fel.

96 PML, XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950. 15., 25.

97 Berkovics Ernőnek.

hanem a rend központjával kapcsolatos egyének nyertek elhelyezést…" – „1. A kéttagú államosítási bizottság 1950. február 28-án állami tulajdonba vételét mondta ki az iskolai és internátusi célt szolgáló épületeknek, a hozzátartozó udvaroknak és a sportpályának; mentesítette az államosítás alól a plébánia templomhelyiségét, az ezzel szorosan összefüggő sekrestyét és a templomhelyiség alatt lévő alagsori részt. 2. A rend észrevételt emelt a bizottság határozati javaslatával szemben, hogy a templomhelyiség felett iskolarész nem lehet, egy kút meghagyását kérte és hogy az államosítás alól mentesíttessék a konyha, mosókonyha és fűrészgép. 3. A vkm. (sic!) 1950. április 20-án kelt 1215-48 G-1/1950. eln. e. sz. véghatározatával a rend felszólalását elutasította…"[98]

Március

1. Szerda. *„A perjel Bpesten jár."*
7. Kedd. *„A perjel Bpesten jár."*
10. Péntek. *„A perjel Bpesten jár."*
13. Hétfő. Klerikális reakció „nyíltan, közvetlenül nem mutatkozik. Két hónapos működésem után azonban egyre inkább tapasztalom, hogy a középisk. kollégisták egy részének passzív, nehezen mozgatható, lendület nélküli, félelemmel teli magatartása annak a következménye, hogy ezek a kollégisták a papok idealista és képmutató szellemi befolyása alatt állnak. Éppen a term.tud. oktatással kapcsolatos tapasztalatok erősítik meg mindjobban ezt a feltevést. Kemény harcot indítottam ezen a téren a klérus szellemi befolyása ellen. Ebben a harcban a többi, fejlettebb kollégistára, a Diákszövetségre és a helybeli Pártszervezet tanácsaira támaszkodom…"[99]
25. Szombat. *„Gyümölcsoltó Boldogasszony. Hivatalosan munkanap. Este is mondunk szentmisét, amelyre elég szép számmal jönnek a hívek."*
29. Szerda. *„Az agrártudományi egyetem részéről háromtagú bizottság jár megnézni a házat. Céljaikra nem tartják alkalmasnak. A pincéből több üveg pálinkát lopnak el. Csak gyerek tehette, mert a kicsi ablakon felnőtt nem tud bebújni. A nyomok a kollégium felé vezetnek."*

Április

6. Nagycsütörtök. A „…klerikális reakció elleni harc [tekintetében] megállapítjuk, hogy ezen a téren annál fokozottabb éberségre van szükség, mivel a klerikális befolyás nem nyíltan mutatkozik meg, hanem abban tapasztalható, hogy kollégistáink egy része passzív magatartást tanúsít a kollégiumi munkával és a kongresszusi versennyel kapcsolatban. Ilyen esetekben elhatározzuk, hogy egyéni beszélgetésekkel, szívós agitációval igyekszünk hatni azokra a kollégistákra, akik ellenséges befolyás alatt állanak.

98 Lásd még *1950. május 11*-ét!

99 PML, XXVI. 52. 4. d. 213/1950. Fekete Géza kollégiumi igazgató február havi jelentése. Gödöllő, 1950. március 13.

Döntő eszközzel használjuk fel ebben a harcban a természettudományos oktatást és szemináriumokat…"[100]

12. Szerda. *„A perjel Bpestre megy rendfőnöki értekezletre."*

14. Péntek. Révy Dezső, az Agrártudományi Egyetem rektora, az Egyetemi Tanács 7. sz. rendes ülésén bejelenti: főhatóságuk 1950. évi március hó 24-én 1460/B. 174/1950. sz. alatt kelt leiratával a Gazdasági Igazgatóságtól jelentést kért a Gödöllőn létesítendő egyetem építkezése és felszerelése vonalán eddig tett intézkedésekről,[101] mert a „Mezőgazdaságtudományi Kar Gödöllőre való kitelepítése elhatározott dolog."[102]

15. Szombat. *„A perjel rendfőnöki értekezletre megy."*

17. Hétfő. *„Az agrár egyetem egy embere jár itt érdeklődni. Ő mondja, hogy a második államosítás több mindent államosított, amiről nekünk eddig nem volt tudomásunk, pl. konyhakert, gazdasági udvar. – Nagyobb szabású egyetemi várost szándékoznak itt létesíteni több ezer hallgató részére. – Nemrégen még ú. n. gyermekvárost terveztek vasúttal stb. – Úgy látszik, ezt a tervet már elejtették."*

18. Kedd. „…A természettudományos előadásokat konkretizálják-e eléggé a klerikális reakció elleni harcra? A term. tud. oktatás anyaga […] kézen fekvő alkalmat ad erre. A hívek szerint a hittanórákon is van visszhangja a szemin. felvetett kérdéseknek. Ez további harcra kötelez minket. […] Bírálat a Központ munkájáról: A Központ általános iránymutató utasításain túl sok olyan kérdésünk van, ami közvetlen heti vonatkozású (premontrei tradíciók, nevelőtanárok stb.). Ezeknek a folyamatos és helyes megoldására szükségünk volna a Központ gyakorlatibb tanácsaira. Annak ellenére, hogy Bpesttől könnyen elérhető helyen vagyunk, a nevelési osztálytól dec. óta még senki sem látogatta meg a kollégiumot…"[103]

24. Hétfő. *„A V. K. M. elutasítja az államosító bizottság döntése ellen beadott fellebbezésünket.[104] A perjel Bpre megy, délután."*

25. Kedd. *„Államosító bizottság jár a Norbertinumban, azonban nem történik döntés, a perjel és Paulay Imre tárgyal velük."*

26. Szerda. *„Közös békenyilatkozatot szerkesztenek a rendek Bpesten, hogy azt nyújtsák be illetékes helyen."*

100 PML, XXVI. 52. 4. d. 270/1950. Fekete Géza április havi munkaterve. Gödöllő, 1950. április 6.

101 Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár, Az Agrártudományi Egyetem jegyzőkönyvei, 1945–1963 (= SZIE KDKL), Egyetemi Tanácsülési jegyzőkönyv. 1950. április 14. https://library.hungaricana.hu/hu/view/AGRARSZIE_MGKRH_ET_1949-50/?pg=97&layout=s.

102 SZIE KDKL https://library.hungaricana.hu/hu/view/AGRARSZIE_MGKRH_ET_1949-50/?pg=98&layout=s.

103 PML XXVI. 52. 4. d. 269/1950. Fekete Géza március havi jelentése. Gödöllő, 1950. április 18.

104 Az erről szóló határozatot Darvas József miniszter 1950. április 20-án írta alá. PML, XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950. 8. – Lásd még a *Melléklet* IV. dokumentumát! Az átadás-átvétel →*1950. május 11*-én volt.

28. Péntek. *„Kisazari és Kovácsevics központi kiküldöttek békenyilatkozat aláírását kérik, délután ugyanezért jönnek az óragyári munkások is. – Este ismeretlenek felforgatják a fogadószoba bútorait; ennek nyomán különböző hírek kerülnek forgalomba, alap nélkül."*

Május

2. Kedd. *„Perjel Bpestre megy."*

11. Csütörtök. *„Államosítják a rendház észak–déli szárnyának első és második emeletét. A második emeleten volt a Salvator nővérek*[105] *clausurája a kápolnával, az első emeleten volt a rendházi ebédlő, tálaló, konyha."* – „…1950. február 28-án a kéttagú államosító bizottság a gödöllői rendház iskolai célvagyonnak tekinthető épületrészeit és felszereléseit államosította. Ez ellen […] a premontrei rendház főnöksége a törvényes határidőn belül fellebbezéssel élt. Ezt [elutasították és utasították] a pestmegyei tankerületi főigazgatóságot [sic!], hogy az államosított épületrészeket és felszerelési tárgyakat haladéktalanul vegye birtokba az abban található iskolai és tanulóotthoni célokat szolgáló felszerelési és berendezési tárgyaival együtt és ezzel egyidejűleg bocsássa az ugyanabban az épületben elhelyezett állami kollégium rendelkezésére. Az átadás-átvételi birtokbavételt végrehajtó bizottság felszólítja a rendház jelenlévő kiküldött tagjait,[106] hogy az átadásnak tegyenek eleget és az átvételt vegyék tudomásul. Az épületrészek átadása és átvétele azonnal megtörtént…"[107]

12. Péntek. *„Az agráregyetem részére akarják igénybe venni a rendház még megmaradt részét is, azzal, hogy 3 kilométernyi távolságra adnak más házat. A perjel beteg lévén 16-ra bejelentették jövetelüket. Ez igen nagy csapás lenne reánk nézve, sőt egyenesen végzetes!"*

16. Kedd. *„Közületeket elhelyező bizottságtól négy ember jön ki délután érdeklődni, nem volnánk-e hajlandók átengedni az egész rendházat és elmenni a méhésztelepre, ahol mindent átalakítanának a lehetőségeikhez képest. – Perjel, alperjel,*[108] *Berkovics Ernő és dr. Domokos Sziárd jelenlétében folyik a megbeszélés. A perjel kijelenti, hogy ebbe nem mehet bele, mert kötik az egyházjog előírásai, ez az anyaházunk, papnevelőnk, nyugalmi házunk és itt van a plébániánk is. – Ezeket az indokokat kérik írásban, határozatot nem hoznak, jegyzőkönyvet nem vesznek föl. A kért adatokat írásba foglalva 18-án postára adjuk."*

19. Péntek. *„Megbeszélés Bpesten."*

21. Vasárnap. „Sok harcot kellett vívnunk a régi premontrei intézmény klerikális hagyományai ellen. Ezen a téren nem egy esetben a nevelőtestületünk egy-két tagjával is szembekerültünk. […] A klerikális reakció tevékenysége egész esztendőben komoly nehézséget okozott nevelőmunkánkban. Év elején előfordult, hogy a rend tagjai el-el

105 Ők látták el a premontrei szerzeteseket.

106 Nevük: Berkovics Ernő, Kovács Kandid.

107 PML, XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950. 28.

108 Kovács Kandid.

beszélgettek a kollégistákkal, sőt többeket közülük sikerült nekik az erkélyükre vagy egyéb helységeikbe [sic!] magukhoz csalogatniuk. Például kitűnő futball-labda áll erre a célra rendelkezésükre. Válaszképpen a kollégium számára mi is vettünk hasonló labdát stb., s mi is igyekszünk nemcsak a kollégistákat lekötni, hanem kinti diákokat is magunkhoz kapcsolni. A kollégium és a rendház között januárig szabadon levő átjárókat elfalaztattuk. A papok a kezelésükben levő és bennünket is ellátó kútmotorral és szivattyúberendezéssel többször nyilvánvaló szándékossággal zavarokat okoztak. Több erélyes hangú átirat után a párthoz fordultunk segítségért, azóta ilyen eset nem fordult többé elő. A rend tekintélyénél fogva sajnos még most is irányítani tudja a helyi közvélemény egy részét, ezt hátrányunkra folyamatosan meg is teszi, aminek a következményeképpen az iskola szülői munkaközösségében meglehetősen ellenséges a hangulat a kollégistákkal szemben, annyira, hogy az egyébként szépen működő patronázs-csoportunk nem is a sz. m.,[109] hanem az MNDSz[110] asszonyainak munkáján alapszik, akiknek több esetben semmi közük nincsen az iskolához, vagy a kollégiumhoz a patronáló munkájukon kívül. A nemrég lefolyt államosítási revízió örömére kidekoráltuk az újonnan birtokba vett épületrészt. Mivel a régi átjárókat nem bontjuk fel addig, amíg az új határokon az elfalazás meg nem történik, a papoknak, illetve az általuk felbiztatott kinti diákoknak, ministránsoknak sikerült ezeket a dekorációkat megrongálniuk. Ez újabb visszahatást váltott ki a kollégisták között. A kollégium közhangulatában örvendetes [sic!] tapasztalható azóta, mióta a rendtagok a békeívek aláírását kereken megtagadták. Ekkor önkéntes tüntető csoportok alakultak a kollégiumban a klerikális reakció ellen, ebbe olyanok is belekapcsolódtak, akik eddig legalábbis passzív magatartást tanúsítottak. A felháborodás általánossá vált ellenük, s néhány konkrét és értékes lemorzsolódásról tudunk a vallásórákról ennek az eredményeképpen. Beszámolhatunk arról is, hogy a békeív aláírásának megtagadását felvilágosító munkával sikeresen kihasználtuk. Általában, de különösen az ált. VIII. osztályban tapasztalható a lemorzsolódás a hittanról (ez utóbbi osztályban 6). A klerikális reakció elleni harcra különös súlypontot képeztünk ebben az esztendőben és elmondhatjuk, hogy sikeresen. Megkell [sic!] azonban állapítani, hogy a kollégiumi nevelőtestületben is akadtak olyanok, akik ezt a harcot akadályozták. A következő esztendőben ebből a szempontból sokkal szigorúbban meg kell majd vizsgálni a kollégium nevelőtestületének összetételét…"[111]

22. Hétfő. *„A perjel Bpesten jár."*[112]

26. Péntek. Jegyzőkönyvi részlet a Pestmegyei Tankerületi Főigazgatóság kollégiumi igazgatói értekezletéről. Az értekezlet tárgya: Az elmúlt év munkája, eredmények és hibák számbavétele, a beiskolázás kérdése és a klerikális reakció elleni küzdelem. „… Bonda Árpád kollégiumi előadó beszámolójában kiemelte […], a klerikális reakció támadásának súlypontját a tanulóifjúságra tette át. A kollégiumokban februárban megindult természettudományos oktatás ereményeinek [sic!] láttára felhördült az ellenség.

109 Szülői munkaközösség.

110 Az MNDSZ a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének rövidítése.

111 PML, XXVI. 52. 5. d. 330-1/1950. Fekete Géza jelentése. Gödöllő, 1950. május 21.

112 A Historia domus 1950. évi utolsó bejegyzése.

A kollégisták látóköre megnőtt, kiszélesedett, a haladó tudománnyal felfegyverkezve, megerősödve csak hamar [sic!] észrevették, hogy nem igaz, amit a sámánok hirdetnek és »tanítanak«. A harc világnézeti területre tért át. Mindez kiélezte a harcot a klerikális reakció ellen és olyan eredményeket hozott, mint pl. Gödöllőn, ahol a kollégisták látva, hogy a premontrei szerzetesek megtagadták a békeív aláírását, saját kezdeményezésükre tüntetéseket, felvonulásokat rendeztek a papok épületrésze ellen, s a nevelőknek kellett közbelépniük, hogy kövekkel be ne törjék a rendház ablakait. […] Felvilágosító, öntudatosító munkával kell elvonnunk a tanulókat a hittanórákról. […] Persze, ehhez nem ingadozó, passzív, vagy éppenséggel ellenséges magatartású nevelők kellenek, akik számára a »jó kulák«-hoz hasonlóan »jó papok« is vannak (Gödöllőn Gémesi József stb.). […] Fekete Géza (Gödöllő) hozzászólásában […] beszámolt továbbá arról, hogy a gödöllői kollégiumban mennyire kiélesedett a harc a klerikális reakcióval szemben. Megállapította, hogy a kollégium későn ismerte fel ezt a veszélyt, s ez megnehezítette a papok hatása elleni harcot a kollégisták között. Amellett, hogy a premontrei rend igen beépült gödöllőn [sic!], s a közvéleménynek egy jó részét ma is irányítani tudja, az ellene való harcban a nevelőtestület egy részére nem lehet számítani. A természettudományos oktatáson kívül az a tény, hogy a rend a békeívek aláírását megtagadta, és ezt a körülményt a kollégiumban alaposan ki lehetett használni, az év második felében megváltoztatta a kollégium hangulatát ezen a téren…”[113]

Június

1. Csütörtök. „…A klerikális reakció […] a Vatikánnak utasításait hajtja végre. […] Az imperialisták ötödik hadoszlopának szerepét játssza Magyarországon. […] A klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szervezetei a különféle férfi és női szerzetesrendek. […] A tanító szerzetesrendek tagjai, megtagadva a tanítást az állami iskolákban, mint lelkészek helyezkedtek el, aminek következtében a klerikális reakció agitátor-apparátusa, a papok létszáma indokolatlanul megnőtt…”[114]

3. Szombat. „…Kedden tárgyalást folytatunk a V.K.M.-ben a gödöllői gimnázium áthelyezéséről Ráckevére…”[115]

6. Kedd. „…A megyebizottság úgy határozott, hogy a szentendrei gimnázium maradjon meg, a gödöllői gimnáziumot Pécelre helyezzék át és Nagykátán új gimnáziumot létesítsen a V.K.M…”[116] – „…A klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szerveze-

113 PML, XXVI. 52. 5. d. 347/1950.

114 A Magyar Dolgozók Pártja…, 1951. Az MDP KV május 31.–június 1-iki ülésének lapbeli ismertetését lásd *1950. június 6*-ánál!

115 PML, MDP Pest Megyei Pártbizottsági üléseinek jegyzőkönyvei. 1950. június 6.–1950. július 11. (= MDP PMP), Jelentés a beiskolázásról és a vizsgák előkészítéséről. 1950. június 2. vagy 3. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PESTMDP__3_PB_1950_09/?query=g%C3%B6d%C3%B6ll%C5%91i%20gimn%C3%A1zium&pg=47&layout=s

116 PML, MDP PMP, Jelentés a beiskolázásról. Jegyzőkönyv, 1950. június 6. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PESTMDP__3_PB_1950_09/?query=g%C3%B6d%C3%B6ll%C5%91i%20gimn%C3%A1zium&pg=17&layout=s

tei a különféle férfi és női szerzetesrendek. […] Ezek a szerzetesrendek a régi rendszerben hatalmas földbirtokkal rendelkeztek, a feudális nagybirtokos osztályhoz tartoztak. Földbirtokaikat a népi demokrácia a dolgozó parasztság között osztotta fel, de a rendházaikat, zárdáikat, kolostoraikat meghagyta. […] Felmerül a kérdés: fenntartható-e ez a helyzet a népi demokráciában? Szüksége van-e népünknek négy férfi tanítórendre, a premontreiekre, a ciszterci tákra, a piaristákra, a benedekrendiekre […] akkor, amikor ezeknek a tanítórendeknek a tagjai megtagadták a tanítást az állami iskolákban? […] A klerikális reakció ma nálunk az imperialisták ötödik hadoszlopának legfontosabb támasza…"[117]

7. Szerda. „…A rendházakat fokozatosan hatóságilag igénybe [kell] venni, úgy, hogy azt megelőzően széleskörű agitációs munkát folytassunk, felhasználva a szóbeli és írásos agitáció minden eszközét. A környék lakosságával megismertetni a rendházak tagjait mint a háborús agitáció hadseregét, kik az állam és a nép pénzén élősködnek. Ki kell emelnünk a szerzetesek és az apácák parazita életét. Rendszeres agitációs munkán keresztül ismertetjük a rendházak viszonyait (élelmiszer, luxuscikk leltárainak a készletét) sajtóban, rádióban is…" [118]

16. Péntek. Leltároztak a kollégiumban.[119]

19. Hétfő. A budapesti Norbertinumból hajnalban nyolc ott lakó, nem premontrei szerzetes egyetemi hallgatót[120] hurcoltak el az ÁVH emberei. Közülük hetet azért állítottak elő, mert két helyre szóló „bejelentőjük" volt (értsd: az állandó és az ideiglenes lakóhelyüké), egyet azzal az indokkal, hogy megélhetését nem tudta igazolni. A rendházban vendégként tartózkodó Kolos Bertold bencés szerzetest gyanús viselkedése miatt. Az egyetemi hallgatókat, bírósági tárgyalás és ítélet nélkül, internálási véghatározat[121] alapján a kistarcsai internálótáborba vitték (egy kivételével 1951 decemberében szabadultak), ahonnan három társukat (Solymos Tibort, Suba Györgyöt és Varga Istvánt) a recski munkatáborba hurcolták.[122] – A Közületeket Elhelyező Bizottság 395/1950. sz., 1950. június 19-ei keltezésű határozata értelmében a bizottság „közintézmény elhelyezése érdekében […] a rend által eddig bírt valamennyi helyiséget igénybe veszi."[123]

117 Szabad Nép, 1950.

118 BFL, MDP PB, 1950. május 26.–1950. június 30. Javaslat a klerikális reakció elleni, budapesti munkára. Bp., 1950. június 7. https://library.hungaricana.hu/hu/view/BUDAPESTMDP__35_95_a_0020/?query=luxuscikk&pg=97&layout=s.

119 PML, XXVI. 52. 5. d.

120 A premontreiek 1946-tól fogadtak be a Norbertinumba kollégistának világi katolikus diákokat.

121 „Megokolás: Eljárás alá vont személy demokrácia ellenes tevékenységet fejtett ki, ezért internálása szükséges." Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Horváth Mihály és társai (= ÁBTL). 3.1.9-V-023/65.

122 ÁBTL, 3.1.9-V-023/140., 141.; Suba György életútinterjú, 2018. GPAL. Lásd még *1950. június 26*-át és *július 17*-ét!

123 Ez tekinthető a rendi gödöllői ingatlanok ötödik, egyben utolsó államosításának. GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950.

20. Kedd. Grősz József kalocsai érsek, az MKPK elnöke, Rákosi Mátyásnak címzett levelében[124] közli: a Püspöki Kar „ünnepélyes óvást emel" a szerzetesekkel történtek miatt, egyúttal a szerzetesek bántalmazását feltáró tárgyalás megindítását kezdeményezi. Kifejtette: „…A Belügyminisztérium IV. főosztályának a f. évi június 7. és 9. napjain kelt 11/1950. számú bizalmas rendelkezése folytán ugyanis a rendőrségi közegek a 8310/1939. M. E. számú rendeletben foglalt »közrendészeti és közbiztonsági« szempontokra sablonszerűen hivatkozva, az ország különböző részein a férfi és női szerzetesek tömegeit éjnek idején rendházaikban meglepve és felriasztva erőszakosan elhurcolták és egyes szerzetesi rendházakban, püspöki palotákban összezsúfolták, sőt házi zárlat alá is vették…"

24. Szombat. „…Kollégiumunk legtöbb nehézsége [a klerikális reakció területén] mutatkozott, de ugyanakkor a legtöbb eredményről is ezen a területen számolhatunk be. Az iskolában és a kollégiumban erősen megmaradtak a régi premontrei hagyományok, különösen erősen érezhetők voltak ezek a bejáró tanulók szüleinél. […] Megnehezítette a harcot a kler [sic!] befolyás ellen, hogy még a koll. nevelőtestületen belül is voltak, akik akadályoztak bennünket. A szomszédos papok évközben számtalanszor törtek borsot az orrunk alá: sorozatos vízellátási nehézségeket okoztak (leállították a kútmotort), provokáltak, kollégistáinkat betöréssel vádolták stb. Az ellenük való harcban különösen a VIII. oszt. néhány munkás és kisiparos szárm. kollégistát lehetett legjobban felhasználni. A koll. munkánkban ezen a téren jó eredményeink vannak…"[125]

26. Hétfő. „Leveledet már új otthonomban kaptam meg, ahová 19-én reggeli 4 óra tájban érkeztünk. Hála Istennek, megvagyunk mindannyian. […] Imréék,[126] Stefi, Báró, Náci, Zsiga,[127] Pilisligetre[128] kerültek, megvannak…"[129]

28. Szerda. Az állam és a katolikus egyház közötti tárgyalások első fordulója. Grősz József, illetve az MKPK a katolikus egyház bizottságába – a szerzetesrendek képviseletében – a premontrei Vidákovich Aladárt nem delegálta (a bencések, piaristák és ferencesek vezetőjét igen).[130]

Július

5. Szerda. „…Stefi[131] és Keserű[132] Piliscsabán a lazaristáknál, Imre, Báró, Zsiga[133] már eljöttek onnan. […] Kuriózumként megemlíthetem, hogy ideérkezésünk másodnapján

124 MNL, ÁEH iratai. XIX-A-21-c-110-2/1-1950. 58. d. 161–162.

125 PML, XXVI. 52. 5. d. 361/1950. Az általános iskolás kollégiumok év végi jelentése. 1950. június 24.

126 Keserű Sziárd és Paulay Imre.

127 Stefancsik Konrád, Szentjóbi Szaniszló(?), Faith Ágoston(?), Hajnal Zsigmond.

128 1950-től Klotildliget néven Piliscsaba része.

129 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. Máriabesnyő, 1950. június 26.

130 Gergely 1990, 25., 29. p.

131 Stefancsik Konrád.

jelentkezett a két novíciusjelölt azzal, hogy leérettségiztek sikerrel! Mikor és hol lesz majd a beöltözés, nem tudtam nekik megmondani…"[134] – Az állam és a katolikus egyház közötti tárgyalások második fordulójának jegyzőkönyve. Rákosi Mátyás, a Minisztertanács elnökhelyettese: „Horthy alatt […] háromszorosára nőtt a szerzetesrendek száma és létszáma. […] A tanítórendek többé nem tanítanak. […] Ennek folytán a szerzetesrendek jelentékeny része feleslegessé vált. […] A legegyszerűbb volna, hogyha a Horthy által létrehozott szerzetesrendeket valami módon azonnal megszüntetnék."[135] – „A VKM. úr 1280-170-1/1950. sz. rendelete értelmében a gödöllői gimnáziumot áthelyezi Ráckevére az FM-től átvett épületbe. Igazgató kartárs sürgősen küldjön be a felszerelés, bútorzat stb. átszállítására vonatkozólag költségvetést oly módon, hogy az anyag kétharmad része Ráckevére, egyharmad része Nagykátára lesz szétosztva…"[136]

17. Hétfő. „Június hó 19-én reggel ½ 2 órakor[137] a rendőrség felszólította a gödöllői premontrei rendház tagjait, a rendház 10 percen belül való elhagyására és teherautón Máriabesnyőre vitte át őket, ahonnan nem távozhatnak el. A premontrei lelkészség hivatalos helyisége szintén zár alá került, a hivatalos iratok bennmaradtak és azokhoz a mai napig nem tudtunk hozzájutni. (Iktató, anyakönyvek, nyomtatványok.) A lelkipásztori munka, csökkentett keretek között ugyan, de eddig zavartalanul tovább folyik…"[138] – „A gödöllői premontrei rendház lefoglalásával és lezárásával kapcsolatosan zár alá került az úgynevezett préposti kápolna (II. emelet), a szerzetes nővérek kápolnája (I. emelet), továbbá a lelkészi hivatal három szobája a lelkészség összes iratával, könyvtárával és bútorzatával együtt. A kápolnák összes liturgikus felszerelése és berendezése is zár alatt van."[139]

24. Hétfő. „…A gödöllői lelkipásztorkodásban tevékenykedő Deményi Özséb és Csapkay Mátyás helyzetében újabb változás állott be a mai nappal. A premontrei atyáknak Máriabesnyőre való telepítése alkalmával, tehát 5 héttel ezelőtt őket is Máriabesnyőre vitték, ámbár utánajárásomra engedélyt kaptak arra, hogy naponként átjárhassanak Gödöllőre, miután beosztásuk az Egyházmegyei Hatóságtól ide szól. Néhány nappal ezelőtt arra is engedélyt kaptak, hogy Gödöllőre költözzenek. A mai nappal ezt az engedélyt, mint tévesen kiadottat visszavonták s vissza kell költözniük Máriabesnyőre, hogy

132 Keserű Sziárd.

133 Paulay Imre, Szentjóbi Szaniszló(?), Hajnal Zsigmond.

134 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. Máriabesnyő, 1950.

135 Gergely 1990, 66., 67. p.

136 PML, XXVI. 52. 5. d. 421/1950.

137 Vö. ezt az időpontot az *1950. június 26*-aival!

138 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele Pétery József váci megyéspüspöknek. Máriabesnyő, 1950. július 17.

139 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele az Agrártudományi Egyetem Gazdasági Hivatalának, liturgikus felszerelések, bútorok, iratok és a könyvtár visszaadása tárgyában. Másolat. 1950. július 17.

»visszaálljon a régi állapot«, ahogyan a rendőrségen mondották. Így tehát újból onnan fognak átjárni…"[140]

Augusztus

5. Szombat. „Aug. 1-jén beköltöztem Gödöllőre, miután júl. 19-én reggel 1 órakor föloldották kényszertartózkodásomat, mint főnökét. – Ott lakom, ahol misézni szoktál volt és vasárnap ellátom a lelkészségünket, hétköznap pedig Özséb…"[141]

Szeptember

1. Péntek. „Jegyzőkönyv […] a 22. sz. szobában a páncélszekrény felnyitása és tartalmának átadása alakalmával [sic!]. […] A jelenlévő Bizottság tagjai közül az Egyetem képviselői kijelentik azt, hogy a Rendházban lévő összes t emplomi [sic!] felszereléseket (oltárak, templomi padok, szobrok, miseruhák, képek, általában egyházi felszerelés) a Gödöllői Egyházközség nek [sic!] szeptember 15-ig átadják. Ugyancsak átadják a szertartás köny veket [sic!]. Az egyház képviselői[142] kijelentik, hogy szeptember 15-éig az épületben lévő nyilnos [sic!] templomot elkölt ztetik [sic!], felismerve a Gödöllőn létesítendő Agrártudományi Egyt em [sic!] fontosságát és azt, hogy az Egyetem megfelelő elhelyezésére minden helyaégre [sic!] szüksé g [sic!] van. Az Egyetem képviselői vállalják, hogy a Rendház előbbiekben említett felszerelését és a templom felszerelését saját gépkocsijukon szállítják el az egyház képviselői által kijelölt [sic!] helyre."[143]

6. Szerda. „…Iskola – nincs, mert másnap a francik »nem akarunk meghalni« csataszóval elénk kerültek s így ők kapták Esztergomot és Szentendrét, mi így Gundacskóné [?] ismert sorsára jutottunk. A kápolnát 15-ig át kell adni,[144] azt sem tudom, hol kezdjem, helyünk még eddig nincs, csak remény. A fölös holmik Isaszegre kerülnének, új templomunk van, minden felszerelés nélkül. – Minden egyházi holmit kiadnak. – Kiadták civil ruhámat és az ottmaradt készpénzt is.[145] Most válogatjuk a teol. könyveket,[146] amiket szintén kiadnak. – Pontosat senkisem tud mondani, a »testvérkék« pedig absolut precíz választ akarnak mindenre kapni, mérhetetlen naivitásuk következtében, és már türelmetlenek erősen…"[147]

140 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Királymezey Tibor levele Pétery József váci megyéspüspöknek. Gödöllő, 1950. július 24.

141 Teljes neve Deményi Özséb. – GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. Gödöllő, 1950. augusztus 5.

142 Vidákovich Aladár és Királymezey Tibor.

143 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Jegyzőkönyv és Átadás-átvételi jegyzék a volt premontrei Rendház épületében maradt egyházi vonatkozású tárgyakról. Gödöllő, 1950. szeptember 1.

144 Lásd *1950. szeptember 1*-jét!

145 Lásd *1950. szeptember 1*-jét!

146 Lásd még *1948. szeptember 3*-át!

147 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. G., 1950. szeptember 6.

15. Péntek. „…14-én kiköltöztem a kápolnából, azonban az ígért helyiséget nem utalták ki és így még magam sem tudom, mit csinálok majd? Így élénken elgondolhatod, milyen helyzetben vagyok? […] Náci,[148] Pista hazamentek, Szentjóbi[149] Rákosfalvára, a többi még ott van Besnyőn[150] és várja mi lesz? Stuhlmann[151] tisztára gyerek, szinte már kibírhatatlan, tegnap lépett különben a 80. évébe, hát bizonyos joga van hozzá…”[152]
29. Péntek. „…Besnyőn csak 5 [sic!] vannak már, Gilbert, Kandid, Champier, Vista bácsi, Medárd…”[153]

Október

5. Csütörtök. „…A rendház homlokzata tetejéről a múlt héten leverték a keresztet és a mellette lévő angyalokat, a rendi címert, Norbert atyánk, akkor még állott, de nem tudom, meddig? Az agráregyetem okt. 1-én ünnepélyesen megnyílt…”[154]
16. Hétfő. „…Azt bizonyára tudod, hogy rendi ruhát nem szabad viselni. Besnyő lassan kiürül, ha pontos az információm, akkor most csak Champier[155] van még ott, a többiek széjjelmentek. Gilbert[156] bácsit sérvvel operálták, még nem jött ki a kórházból…”[157]

November

11. Szombat. „…Mi megvagyunk, az utolsó mohikánok, akarom mondani a besnyőiek is elvonultak a csatatérről és széjjelmentek különböző helyekre. Gilbert[158] és természetes [sic!] apuci[159] voltak az utolsók, Gilbertet operálták sérvvel, és még visszament a holmijáért, apuci pedig bevárta…”[160]

148 Faith Ágoston(?).

149 Teljes neve Szentjóbi Szaniszló.

150 Máriabesnyőn.

151 Teljes neve Stuhlmann Patrik.

152 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. 1950. szeptember 15.

153 Ernyi Gilbert, Kovács Kandid, Champier István, Stuhlmann Patrik(?), Szabadka Medárd. – GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. G. 1950. szeptember 29.

154 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. V., 1950. október 5.

155 Teljes neve Champier István.

156 Teljes neve Ernyi Gilbert.

157 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. V., 1950. október 16.

158 Teljes neve Ernyi Gilbert.

159 Champier István.

160 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. V., 1950. november 11.

Irodalom

Az MDP Központi Vezetőség határozata a klerikális reakció elleni harcról. 1950. június 1. In *A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének, Politikai Bizottságának és Szervező Bizottságának fontosabb határozatai*. Budapest, Szikra, 1951, 163., 166. p.

Gergely Jenő, 1990. *Az 1950-es egyezmény és a szerzetesrendek felszámolása Magyarországon. Dokumentumok.* Budapest, Vigilia.

Harc a klerikális reakció ellen. Révai József elvtárs beszámolója az MDP Központi Vezetőségének üléséről. *Szabad Nép,* 1950, 8. évf., 129. sz. 3. p.

„Magyar!" Írta: Hegedüs [Murgas] Károly [Karol]. Egy cseh-szlovák hazafi múltjából. *Prágai Magyar Hírlap,* 1924, 3. évf. 123. (571.) sz. 5. p.

Anna Kara

Order History – Bottom View. Premonstratensian Chronicle of Gödöllő (1948–1950)

In 1948, the Secondary Boarding School of the Premonstratensian Order at Jászóvár (now also called Jasov) was secularized and its monks were forced to settle in Gödöllő (Hungary), and in 1950, the Order of the Canons Regular of Prémontré itself was abolished too. The public educational institutions and the Premonstratensian monastery operated in one block of buildings, with a common utility system. The study illustrates the reality of everyday life and its hardships and ideological struggles through source documents.

Melléklet

I.

A közös működési feltételeket rögzítő megállapodás jegyzőkönyve

(Gödöllő, 1948. augusztus 21.)[161]

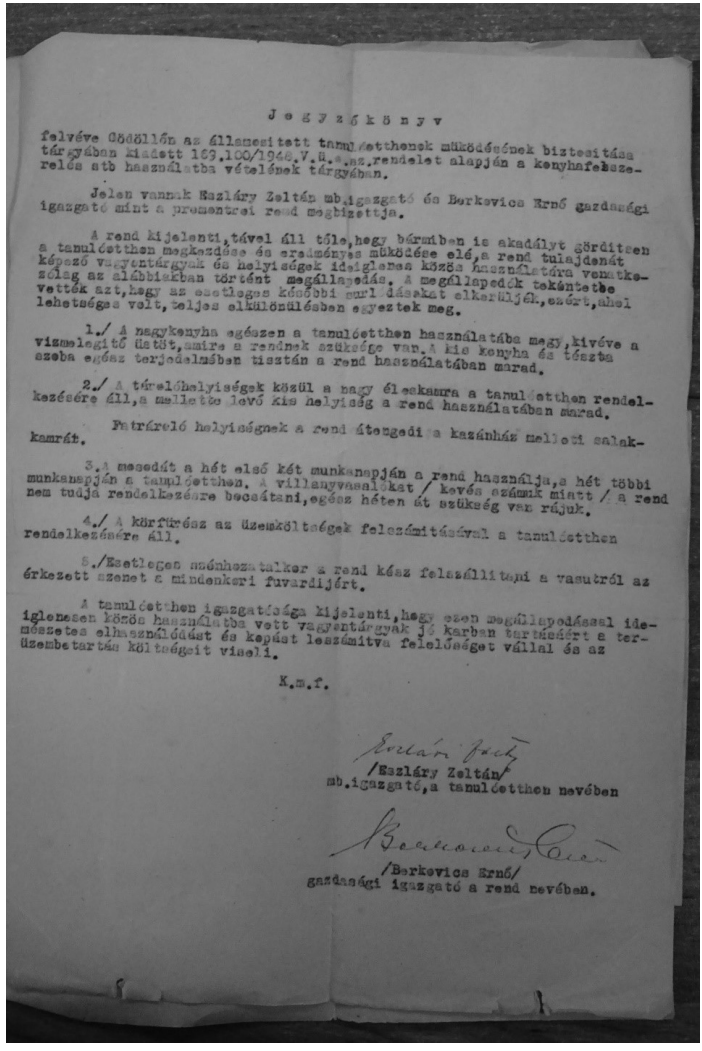

J e g y z ő k ö n y v

felvéve Gödöllőn az államosított tanulóotthonok működésének biztosítása tárgyában kiadott 169.100/1948.V.M.sz.rendelet alapján a konyhafelszerelés stb használatba vételének tárgyában.

Jelen vannak Kazláry Zoltán mb.igazgató és Berkovics Ernő gazdasági igazgató mint a prementesi rend megbízottja.

A rend kijelenti,távol áll tőle,hogy bármiben is akadályt gördítsen a tanulóotthon megkezdése és eredményes működése elé,a rend tulajdonát képező vagyontárgyak és helyiségek ideiglenes közös használatára vonatkozóan az alábbiakban történt megállapodás. A megállapodók tekintetbe vették azt,hogy az esetleges későbbi surlódásokat elkerüljék.,ezért,ahol lehetséges volt,teljes elkülönülésben egyeztek meg.

1./ A nagykonyha egészen a tanulóotthon használatába megy,kivéve a vízmelegítő üstöt,amire a rendnek szüksége van.A kis konyha és tészta szoba egész terjedelmében tisztán a rend használatában marad.

2./ A túrelőhelyiségek közül a nagy élelemkamra a tanulóotthon rendelkezésére áll,a mellette levő kis helyiség a rend használatában marad.

Patrároló helyiségnek a rend átengedi a kazánház melletti salakkamrát.

3./ Mosodát a hét első két munkanapján a rend használja,a hét többi munkanapján a tanulóotthon. A villanyvasalókat / kevés számuk miatt / a rend nem tudja rendelkezésre bocsátani,egész héten át szükség van rájuk.

4./ A körfűrész az üzemköltségek felszámításával a tanulóotthon rendelkezésére áll.

5./Esetlegen szénhozatalkor a rend kész felszállítani a vasutról az érkezett szenet a mindenkori fuvardíjért.

A tanulóotthon igazgatósága kijelenti,hogy ezen megállapodással ideiglenesen közös használatba vett vagyontárgyak jó karban tartásáért a természetes elhasználódást és kopást leszámítva felelősséget vállal és az üzembentartási költségeit viseli.

K.m.f.

/Kazláry Zoltán/
mb.igazgató,a tanulóotthon nevében

/Berkovics Ernő/
gazdasági igazgató a rend nevében.

161 Forrás: PML, XXVI. 52. 1. d. 1/1948–49.

II.

A gödöllői premontrei épületegyüttes és környékének korabeli vázlatrajza[162]

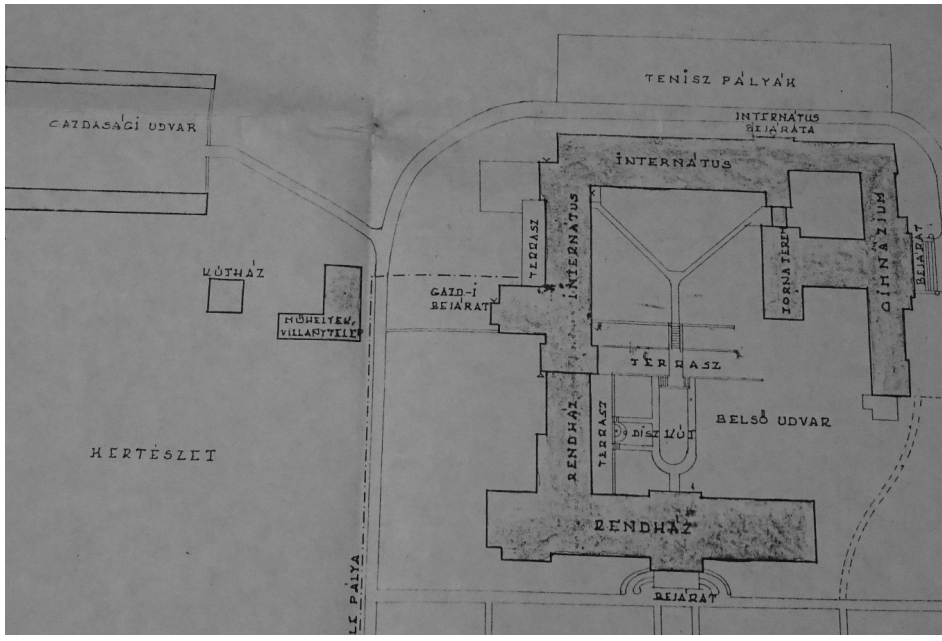

162 Forrás: GPAL.

III.

A tanítórendek vezetőinek levele Ortutay miniszternek, állameskü letételének megtagadása tárgyában
(Bp., 1950. január 10.)[163]

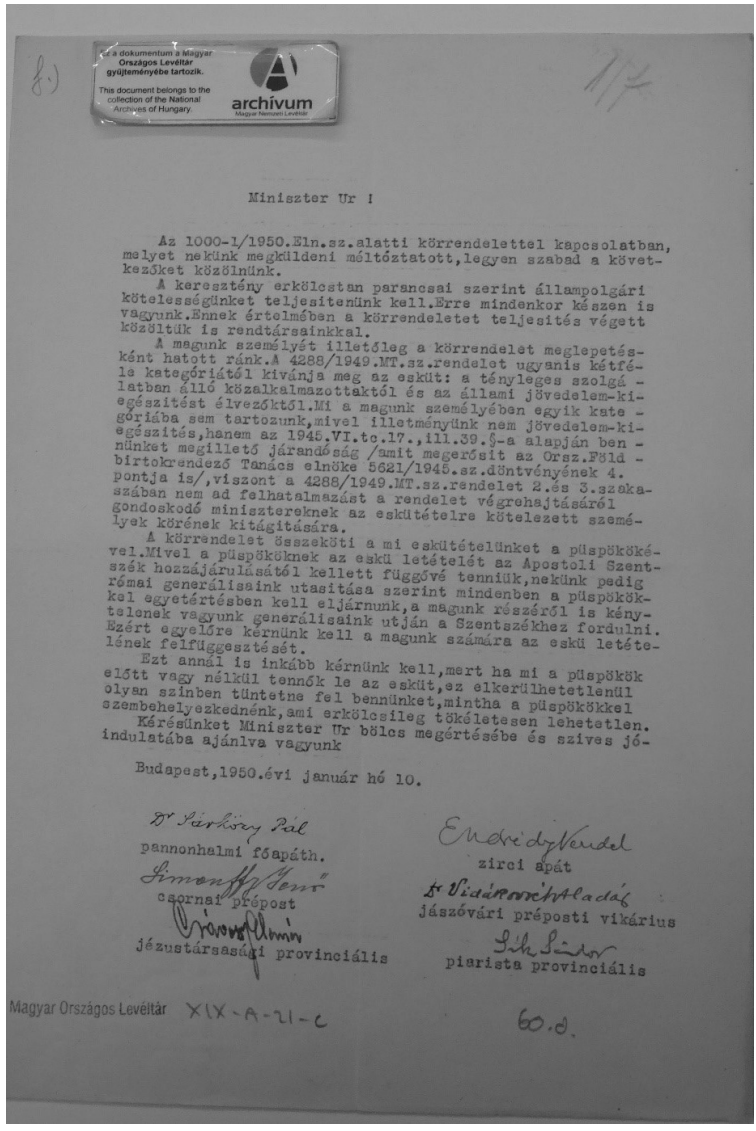

Ez a dokumentum a Magyar Országos Levéltár gyűjteményébe tartozik.
This document belongs to the collection of the National Archives of Hungary.
archívum

Miniszter Ur !

Az 1000-1/1950.Eln.sz.alatti körrendelettel kapcsolatban, melyet nekünk megküldeni méltóztatott, legyen szabad a következőket közölnünk.

A keresztény erkölcstan parancsai szerint állampolgári kötelességünket teljesitenünk kell.Erre mindenkor készen is vagyunk.Ennek értelmében a körrendeletet teljesités végett közöltük is rendtársainkkal.

A magunk személyét illetőleg a körrendelet meglepetésként hatott ránk.A 4288/1949.MT.sz.rendelet ugyanis kétféle kategóriától kivánja meg az esküt: a tényleges szolgálatban álló közalkalmazottaktól és az állami jövedelem-kiegészitést élvezőktől.Mi a magunk személyében egyik kategóriába sem tartozunk,mivel illetményünk nem jövedelem-kiegészités,hanem az 1945.VI.tc.17.,ill.39.§-a alapján bennünket megillető járandóság /amit megerősit az Orsz.Föld - birtokrendező Tanács elnöke 5621/1945.sz.döntvényének 4. pontja is/,viszont a 4288/1949.MT.sz.rendelet 2.és 3.szakaszában nem ad felhatalmazást a rendelet végrehajtásáról gondoskodó miniszteriek az eskütételre kötelezett személyek körének kitágitására.

A körrendelet összeköti a mi eskütételünket a püspökével.Mivel a püspököknek az eskü letételét az Apostoli Szentszék hozzájárulásától kellett függővé tenniük,nekünk pedig római generálisaink utasitása szerint mindenben a püspökkel egyetértésben kell eljárnunk,a magunk részéről is kénytelenek vagyunk generálisaink utján a Szentszékhez fordulni. Ezért egyelőre kérnünk kell a magunk számára az eskü letételének felfüggesztését.

Ezt annál is inkább kérnünk kell,mert ha mi a püspökök előtt vagy nélkül tennők le az esküt,ez elkerülhetetlenül olyan színben tüntetne fel bennünket,mintha a püspökökkel szembehelyezkednénk,ami erkölcsileg tökéletesen lehetetlen.

Kérésünket Miniszter Ur bölcs megértésébe és szives jóindulatába ajánlva vagyunk

Budapest,1950.évi január hó 10.

Dr Sárkány Pál
pannonhalmi főapáti.

Endrédy Vendel
zirci apát

Simonffy Jenő
csornai prépost

dr Vidákovich Vladár
jászóvári préposti vikárius

Gyárfás Elmár
jézustársasági provinciális

Lukcsics József
piarista provinciális

Magyar Országos Levéltár XIX-A-21-c

60.d.

163 Forrás: MNL, ÁEH, A MKPK iratai. XIX-A-21-c. 38. d. 120. 60.

IV.

Államosítási döntés jóváhagyásának határozata

(Gödöllő, 1950. május 2.)[164]

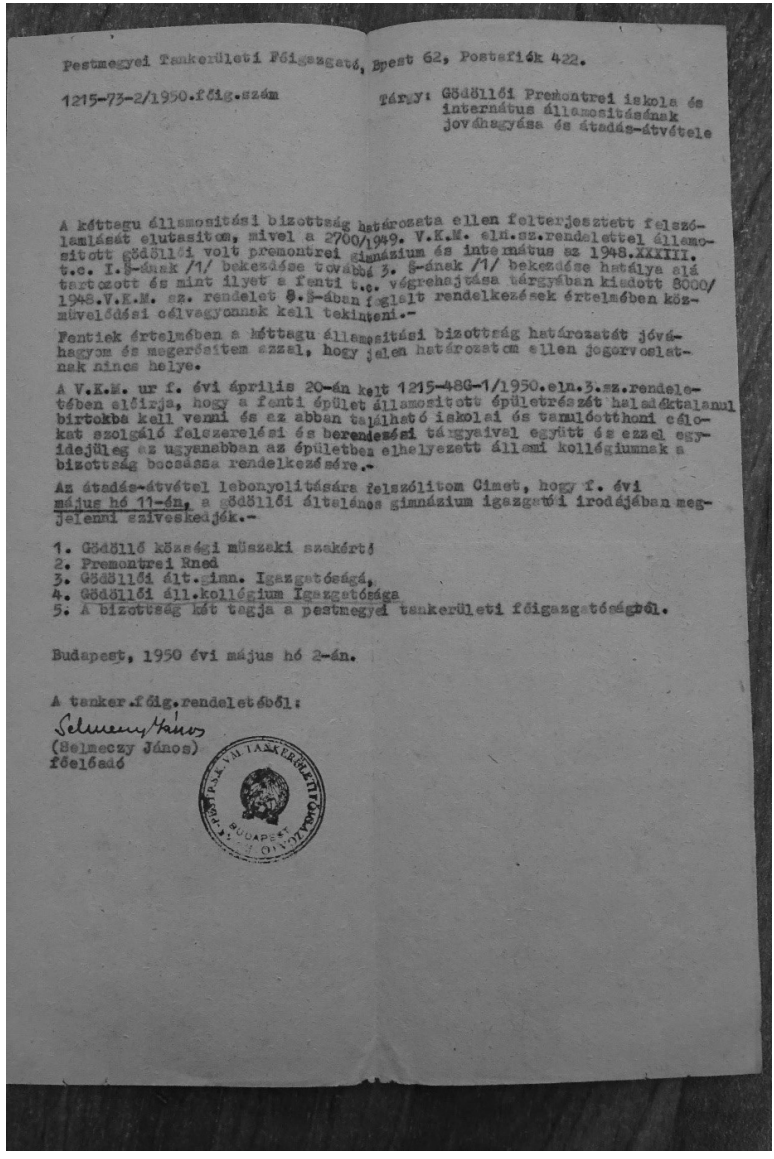

Pestmegyei Tankerületi Főigazgató, Pest 62, Postafiók 422.

1215-73-2/1950.főig.szám

Tárgy: Gödöllői Premontrei iskola és internátus államosításának jóváhagyása és átadás-átvétele

A kéttagu államositási bizottság határozata ellen felterjesztett felszólamlását elutasitom, mivel a 2700/1949. V.K.M. eln.sz.rendelettel államositott gödöllői volt premontrei gimnázium és internátus az 1948.XXXIII. t.c. I.§-ának /1/ bekezdése továbbá 3. §-ának /1/ bekezdése hatálya alá tartozott és mint ilyet a fenti t.c. végrehajtása tárgyában kiadott 8000/1948.V.K.M. sz. rendelet 9.§-ában foglalt rendelkezések értelmében közmüvelődési célvagyonnak kell tekinteni.-

Fentiek értelmében a kéttagu államositási bizottság határozatát jóváhagyom és megerősitem azzal, hogy jelen határozatom ellen jogorvoslatnak nincs helye.

A V.K.M. ur f. évi április 20-án kelt 1215-486-1/1950.eln.3.sz.rendeletében előirja, hogy a fenti épület államositott épületrészét haladéktalanul birtokba kell venni és az abban található iskolai és tanulóotthoni célokat szolgáló felszerelési és berendezési tárgyaival együtt és ezzel egyidejüleg az ugyanabban az épületben elhelyezett állami kollégiumnak a bizottság becsássa rendelkezésére.-

Az átadás-átvétel lebonyolitására felszólitom Cimet, hogy f. évi május hó 11-én, a gödöllői általános gimnázium igazgatói irodájában megjelenni sziveskedjék.-

1. Gödöllő községi müszaki szakértő
2. Premontrei Rend
3. Gödöllői ált.gimn. Igazgatóságá,
4. Gödöllői áll.kollégium Igazgatósága
5. A bizottság két tagja a pestmegyei tankerületi főigazgatóságról.

Budapest, 1950 évi május hó 2-án.

A tanker.főig.rendeletéből:

Selmeczy János
(Selmeczy János)
főelőadó

PEST-PILIS-SOLT-KISKUN TANKERÜLETI FŐIGAZGATÓSÁG BUDAPEST

164 Forrás: PML, XXVI. 52. 4. d.

FÓRUM Társadalomtudományi Szemle, XXII. évfolyam 2020/1, Somorja

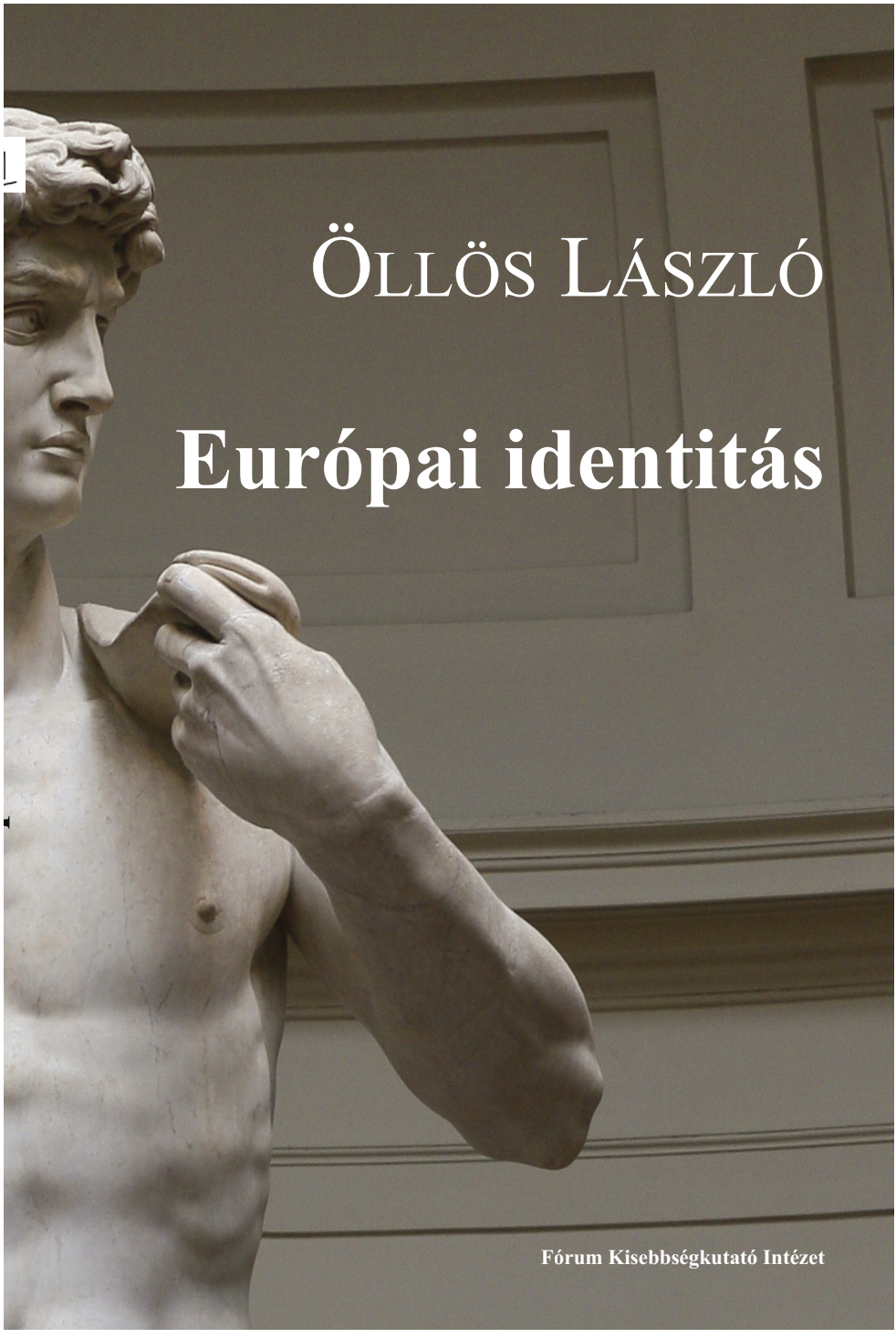

Öllös László

Európai identitás

Fórum Kisebbségkutató Intézet

H. Nagy Péter – Keserű József

A hely (digitális) szelleme?

A Selye János Egyetem működésének reflexiója komáromi szerkesztésű online médiumokban[1]

Péter H. Nagy – József Keserű
(Digital) Spirit of Place? Reflection of J. Selye University in Online Media Edited in Komárno

Indexing Terms: Komárom, Komárno, J. Selye University, media research, online media

1. Bevezetés

A Selye János Egyetem 2003-as alapítását kísérő médiavisszhang megosztotta a közvéleményt. A támogatók és az ellenzők érvelése olykor teljességgel összeegyeztethetetlen szempontokat ütköztetett, melynek következtében szinte kiszámíthatatlanná és kalkulálhatatlanná vált, hogy az új intézménynek – az akkreditációs követelmények mellett – valójában minek és kiknek is kellene megfelelnie. Abban az esetben viszont, amikor a szakmai szempontok felülírták a „véleményeket", kirajzolódhatott egy, a tudományosságot és az autonómiát érvényesítő felsőoktatási intézmény képe. Az ilyen érdekeltségű nyilatkozatok között olyan is akadt, melynek jóslatait érdemes felidéznünk: „Az egyetem létrejöttével – írja Gyurgyík László szociológus – a felvidéki magyarság életében (legalábbis a komáromi régióban) látványos identitáserősödéssel lehet számolni. Hiszen a magyar egyetem mint intézmény egyúttal munkahelyet is jelent majd számos magyar oktató és értelmiségi számára. Jelképes jelentőséggel is bírna a magyar egyetem létrejötte, mert tágabb kitekintésben is nemzeti azonosságtudatot erősítő tényező lenne, de ez a hatás – megítélésem szerint – elsősorban magában Komáromban és környékén lesz erősen érezhető." (Albert 2004, 38. p.)

Gyurgyík László tehát megelőlegezi, hogy az induló egyetem *identitáspolitikai* tényezőként fog funkcionálni Komáromban. Ez a perspektíva tovább tágítható, amennyiben széles értelemben vett *kulturális hatással* is számolunk. Innen válik beláthatóvá az az elvárás is, melyet Komárom akkori polgármestere, Bastrnák Tibor fogalmazott meg: „A komáromi lakosok minden bizonnyal pozitívan fogadják majd a fiatalok megnövekedett

1 A tanulmány és a hozzá kapcsolódó médiakutatás *A „komáromiság" – Egy jelenség változásai az elmúlt 100 évben* c. Domus csoportos projekt (HSZ–01/2018, Selye János Egyetem – MTA) keretében valósult meg.

számát a városban. Az egyetemi hallgatók olyan rétegét képezik a társadalomnak, mely viselkedésével és életvitelével megnövelheti a helyi polgárok önbizalmát, emelheti saját értékeibe vetett hitét. Minden komáromnak örömet szerez majd az életvidám fiatalok alkotta közegben mozogni, dolgozni, élni. A fiatalok által képviselt magabiztosság és erő remélhetően sok lakos hangulatának általános javulását is jelenti, így a Selye János Egyetem működése áttételesen maga után vonhatja a város imázsának jelentős változását is." (Albert 2004, 54. p.) A polgármester elvárásai megalapozottak lehetnek, hiszen várhatóan egy interkulturális intézmény hatással van a környezete szellemiségére, sőt, jelen esetben a város, Komárom – maradjunk ennél a kifejezésnél – *imázsára*.

Nem tekinthető puszta véletlennek tehát, hogy a Selye János Egyetem alapító rektora, Albert Sándor az intézmény avatóünnepségén (2004. január 17-én) a tágabb kontextus kijelölése után elsőként Komárom város vezetőinek mondott köszönetet. (Albert 2004, 48. p.) Ebből is kitűnik, hogy egy adott intézmény és a befogadó város közötti interakció olyan tárgya és területe lehet a kultúrakutatásnak, mely lehetővé teszi a mikrokörnyezet és a transznacionalista (mert nagyrészt tudományos) vállalkozás egymásra hatásának vizsgálatát. Ennek megfelelően kérdésünk arra irányul, hogy mit jelent a Selye János Egyetem létrejötte és működése lokálisan, milyen az egyetemről kialakult médiakép Komáromban és környékén, illetve milyen aszimmetriák keletkeznek a médiaprodukumok és a bizonyítható, reális kulturális tényezők között. Elsőként a kutatás módszertani alapjait ismertetjük. Ezután az egyetemalapítást tágabb kontextusban szemlélve néhány jelenségre utalunk a város és az egyetem témakörében. Ezt követően bemutatjuk azokat a médiumokat, melyeknek felnyitjuk az archívumait. Végül pedig kísérletet teszünk a komáromi szerkesztésű online médiumok által létrehozott egyetemkép jellemzésére.

2. A médiakutatás alkalmazott módszertana

Kutatásunk felépítése és menete egyesíti az ún. *forrásorientált* és *problémaorientált* kutatások módszereit. A média- és kultúrakutatás gyakorlatával foglalkozó szakirodalomban Brendan Duffy nyomán terjedt el a dokumentumokon alapuló kutatások szóban forgó két csoportja. „A forrásorientált kutatások olyankor születnek, amikor a kutatót maga a rendelkezésére álló anyag motiválja, hogy egy adott témával foglalkozzon. A kiindulópont tehát ilyenkor az, hogy milyen forrásokhoz férünk hozzá [...]. A problémaorientált kutatás esetében a kiindulópont valamely olyan kérdés, amely a szakirodalom és egyéb másodlagos források olvasása során merült fel a kutatóban, aki csak ezt követően fordul az elsődleges forrásokhoz." (Stokes 2008, 123–124. p.) Esetünkben azért beszélhetünk a két módszer együttes alkalmazásáról, mert a Selye János Egyetem működésének lokális médiavisszhangjáról nem rendelkezünk se adatbázissal, se összefoglaló munkákkal, az elemző tanulmányokról nem is beszélve. Másrészt a szlovákiai magyar kultúra intézményrendszereivel foglalkozó szakirodalom olvasásakor keletkezhet egy fontos kérdés, mely az országos szintű és a helyi érdekű médiareprezentáció esetleges *különbségére* vonatkozik. Innen nézve korántsem biztos, hogy az egyetemről szóló diskurzusok automatikusan konvertálhatók a helyi viszonyokra, és fordítva, a lokális problémák akár meg sem jelennek az országos médiumokban.

De miért van szükség adatbázis vagy bibliográfia létrehozására, amikor a vizsgálandó anyag eleve az interneten található? Miért kell azt rendszerezni? Hiszen az internet egyfajta archívum, nem? Ami fent van, az mindenki számára elérhető, ugye? Azonnal el kell oszlatnunk egy közkeletű vélekedést. Általánosan elfogadott tétel, hogy ha felteszünk valamit a világhálóra, akkor azt bárki megnézheti, és meg is nézi. Nos, a helyzet ennél jóval bonyolultabb: az interneten elhelyezett információk egy részét szinte lehetetlen megtalálni. „A világháló egy skálafüggetlen hálózat, amelyet középpontok és sok kapcsolattal rendelkező csomópontok uralnak. […] a világháló nagy léptékű topológiája számos kis léptékű struktúrával létezik együtt, amelyek élesen korlátozzák, hogy mennyit fedezhetünk fel belőle, ahogy egyszerűen a linkeken keresztül haladunk előre. […] a valóságban nem minden oldal kapcsolható össze minden másikkal." (Barabási 2018, 181. p.) Barabási Albert-László *Linked* című könyvének megjelenése óta (2002) tudjuk, hogy az internet folyamatos kutatására szükség van. Bár ez a hálózat szerkezetével van kapcsolatban, a www-tartalmakat is érinti, hiszen akár még az sem zárható ki, hogy ha felkerül egy számunkra fontos információ a netre, azt valójában nem látja senki. Az adat így akár el is rejthető a világhálón. Jelenlegi kutatásunkat ez annyiban érinti, hogy mivel még az egymáshoz közeli pontok sem feltétlenül mutatnak egymásra, be kell avatkoznunk az információáramlás menetébe. Ebből a szempontból a fókuszált, tematikus vagy szűkített adatbázisok létrehozása feltétlenül indokolt, és segítheti az adott témakörrel kapcsolatos további kutatásokat.

Már a fentebbi kérdésfelvetésből is látszik, hogy az alább ismertetett kutatási eredmények egy jóval szélesebb körű és átfogóbb vizsgálat kezdeti lépéseit jelentik csak. Az ideológiai prekoncepció nélküli anyagfeltárás kiindulhat ugyan a Komárom térségében szerkesztett médiumok adatállományának feltárásával, azonban itt nem állhat meg. Ezután az országos szintű sajtó- és internetkultúra vizsgálata következhetne, majd az egyetem nemzetközi (nem csak magyarországi!) megítélésével is foglalkozni kellene.[2] Talán ekkor rendelkezhetnénk a Selye János Egyetem tizenöt éves működéséről szóló releváns médiaképpel, mely komplexitásban nem csak felülmúlná az eddigieket, de ténylegesen rávilágítana az oktatási intézmény interkulturális jellegének soksok komponensére, nem zárva ki az esetleges defektek felszínre kerülését sem. Figyelembe kell tehát vennünk, hogy a problémák szóródása következtében számos adat elkerülheti a kutató figyelmét, amennyiben a fókusz eleve kizárja annak észlelését. Csak egy példa: a szociológia szak indulásának a helyi médiumokban nagyobb valószínűséggel lesz nyoma, mint a tanszékvezető, Hadas Miklós távozásának, majd az Új Szóban megjelent írásának. Az egyetemet érintő viták ezért külön fejezetet igényelnének, ami szintén a kezdeti médiakutatások folytatása melletti érvként hozható fel.

A tágabb kontextusok vizsgálatakor továbbá az is előtérbe kerülhetne, hogy a Selye János Egyetem mint *kulturális* intézmény milyen helyet foglal el a szlovákiai magyar kultúra térképén, hogyan módosítja esetleg, vagy automatizálja a kisebbségi diskurzusok

2 Már az egyetemalapítás időszakában magyarországi médiumok is közöltek ide vonatkozó írásokat. Például Hushegyi Gábor megfontolandó, illetve elhamarkodott szempontokat egyaránt felvető, az egyetem létrejöttével szemben megfogalmazott kritikája a Magyar Narancsban jelent meg. (Albert 2005, 10)

forgalmazását. (vö. Beke 2016) Másrészt mindettől tökéletesen különbözhet az egyetem *tudományos* tevékenységének megítélése, melyet viszont kevésbé a közmédia alapján, sokkal inkább a tudományos mutatók, konkrét és kimutatható paraméterek fényében kell vizsgálni. (vö. Tóth 2014, 4–5. p.)[3] A kettő összemosása torz médiaképhez vezethet, ráadásul ellentmond az egyetemi kutatómunka és a tudományosság egyik legfőbb, párszáz éves instanciájának, mely szerint „a tudósokról, mint olyanokról *(értsd: mint tudósokról)*, csak tudósok ítélhetnek". (Kulcsár Szabó 2010, 299. p.) Ezeknek a határoknak a tudatosítása azért is szükségszerű, mert kapcsolatban állnak az egyetem önreflexiós mechanizmusaival, az egyetem önképével. Ez utóbbi ugyancsak speciális vizsgálatot igényelne, s az egyetemtörténet, illetve az intézményi médiareprezentáció és -marketing kutatásának irányába tágítaná ki a munka kereteit. Mindemellett hangsúlyoznunk kell azt is, hogy a választott kutatási mező egy olyan projektbe illeszkedik, melynek egyik hívószava a „komáromiság", s ez annyiban befolyásolja az adatkezelést, hogy amennyiben a médiaszövegek ezt lehetővé teszik, referenciaként kezeljük ezt a jelenséget (jelentsen is előzetesen bármit).

Visszatérve a módszertani alapokhoz, érdemes kicsit hosszabban idézni Jane Stokes helyzetjelentését, mely a mindenkori médiakutatások aktualitására terelheti a figyelmet. „Mind a kultúra-, mind a médiakutatás történetében a kutatók figyelme mindeddig elsősorban a médiatermékekre és felhasználóikra összpontosult, az őket létrehozó szervezetek és intézmények rovására […]. Az egyik akadály, amelyet le kell küzdenünk, ezért éppen a médiaiparban dolgozók médiakutatással szembeni szkepticizmusa. Talán mindenki olvasott már olyan cikket, amely a médiakutatókat kritizálja anélkül, hogy különösebben jól értené, miben is áll a munkájuk. A médiaiparban dolgozók gyakran állítják, hogy a médiaszövegek azért olyanok, amilyenek, mert az intézményi érdekek így kívánják, és a tudósoknak nem kellene mindenfélét beléjük olvasni. Máskor azzal a jelenséggel találkozunk, hogy a médiamunkások nem érdeklődnek munkájuk elméleti háttere iránt, csak teszik a dolgukat. Ebben nincs semmi meglepő, hiszen minden iparág dolgozói számára természetesnek tűnik, hogy a termelés éppen úgy történik, ahogyan. Mi, médiakutatók azonban jól tudjuk, hogy éppen akkor kell valamit a leginkább kutatni, amikor az természetesnek, hétköznapinak tűnik." (Stokes 2008, 115. p.)

Stokes álláspontját olvasva aligha lehet kétséges, hogy kutatásunk hozzájárulhat az információ keletkezésének tanulmányozásához. Mi minősül információnak egy adott közegben egy első ránézésre is megkerülhetetlen intézmény környezetében? Erre a kérdésre akkor is választ kapunk, ha az egyetemhez való viszony modális szerkezete neutrális marad. Ezért lehetőség szerint a lentebb ismertetett városi vagy kulturális portálok teljes híranyagával dolgozunk. Ha valami elkerülné a figyelmünket, az ismételt kutatások korrigálhatják az általunk publikált eredményeket. Ezen a ponton szólni kell

3 Tóth János, a Selye János Egyetem második rektora ezt pontosan megfogalmazza („Az oktatási minisztérium közegyetemeket érintő, matematikai modell alapján kidolgozott éves komplex értékelése"), az idézett kiadványban pedig megtekinthetők az egyetem első tíz évére vonatkozó mutatók.

még arról, hogy a kutatást végző két szakember a Selye János Egyetem oktatója. Ez nyilvánvalóan azonnal felveti az elfogultság kérdését. Nos, aki kapcsolatban van a tudománnyal, jól tudja, hogy az adatkezelés egyfelől a nagyobb valószínűség elvére épül, nem a százszázalékos biztonságra. Ugyanakkor az objektivitásra törekvő, számokkal és mennyiségekkel operáló módszerek (pl. a hálózatelemzés vagy a matematikaimodell-alkotás) különböznek ugyan a jelentésekkel foglalkozó, értelmező (hermeneutikai) műveletekkel dolgozó megközelítésektől (pl. narratív elemzés, műfaji elemzés), de mindkettő elfogadott ipari sztenderd. Aligha szükséges tehát mentegetőznünk, hiszen a két módszerhez köthető lépések tudatosításával minimalizálható az esélye annak, hogy instanciaként kezeljünk valamilyen megalapozatlan interpretációt. A személyes és a szakmai érdeklődés pedig nem jelenti azt, hogy az eredményekhez ne viszonyulhatnánk értéksemleges pozícióból, akkor is, ha éppen másra számítottunk. Ha az adatok ellentmondanak az elméleteinknek, akkor az utóbbiak szorulnak korrekcióra.

3. Város és egyetem – egyetemváros

Kiindulópontként érdemes egy pillantást vetnünk Albert Sándor *Selye János Egyetem* című kiadványának mellékleteire. Az egyetem alapító okirata Komáromot jelöli meg az intézmény székhelyeként (Sídlo Univerzity J. Selyeho je Komárno), a névhasználatból azonban a város neve már kimarad (V prílohe č. 1 sa na konci pripájajú tieto slová: „Univerzita J. Selyeho"). (Albert 2004, 70. p.) Gyakori jelenség világszerte, hogy a város és az egyetem szoros kapcsolatára utalva, az utóbbi felveszi az előbbi nevét. Bizonyos esetekben ez másodlagos szempont, hiszen például rengeteg nagyvárosban, ahol több egyetem található, ez szinte kivitelezhetetlen is. Abban az esetben viszont, amikor egy városban egyetlen felsőoktatási intézmény működik, nagyon elterjedt a névhasználat földrajzi identifikációja. Történelmi példa akad bőven. Magyar viszonylatban feltűnő volt az ezredforduló környékén, hogy az egyetemi integráció következtében az intézmények neve is megváltozott, s az egyik megoldás éppen az említett azonosságelvű átnevezés volt. Így lett a Janus Pannonius Tudományegyetemből, a Pécsi Orvostudományi Egyetemből és a szekszárdi Illyés Gyula Tanárképző Főiskolából Pécsi Tudományegyetem, a Kossuth Lajos Tudományegyetemből Debreceni Egyetem vagy a József Attila Tudományegyetemből (ismét) Szegedi Tudományegyetem (szintén több felsőoktatási intézet egyesítésével). Szlovákiai viszonylatban pedig például a nyitrai egyetem nevében szerepel a város: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.

Minderre valószínűleg nincs univerzális szabály, az intézménynév hosszú távú következménye lehet viszont, hogy a város neve nagyobb eséllyel kerül be a tudományos körforgásba, forr esetleg össze bizonyos tudományos felfedezésekkel vagy iskolákkal (pl. a kvantummechanika koppenhágai értelmezése, tartui iskola stb.). Ez már csak azért sem másodlagos szempont, mert a tudomány olykor még a világméretű politikát is felülírhatja, illetve megváltoztathatja a szabályokat. Stephen Hawking egy esszében emlékezetesen idézi fel gyerekkorát, és azt, mit jelentett egy bizonyos időszakban egyetemvárosban élni. „Oxfordban születtem, bár a szüleim Londonban éltek. Ennek az a magyarázata, hogy a második világháborúban a születés szempontjából Oxford biztonságosabb hely volt, mint London: létezett egy egyezség, amely szerint a németek nem bombázzák Oxfordot és Cambridge-t, viszonzásképpen a britek nem bombázzák

Heidelberget és Göttingent. Kár, hogy ezt a civilizált megállapodást nem lehetett kiterjeszteni más városokra is." (Hawking 1999, 11. p.) Talán nem elhamarkodott a következtetés, hogy a szóban forgó városok sérthetetlensége az egyetemük történelmi jelentőségének köszönhető. (Ha az egyezmény mondjuk Drezdát és Jénát, illetve Manchestert és Liverpoolt stb. is érintette volna, néhány dolog biztosan másképp alakul.)

A Selye János Egyetem neve persze közvetett módon utal a városra, hiszen a tudós nevét több intézmény viseli Komáromban (pl. Selye János Gimnázium, Selye János Kollégium). Megjegyzendő továbbá, hogy a városban anno működő Komáromi Városi Egyetem más típusú intézményként más funkciót töltött be, nevének továbbvitele ezért sem lett volna szerencsés (és jogilag lehetséges). A Jókai Mór Egyetem megalapítását pedig elvetették a parlament kijelölt bizottságai, ezért az elnevezés ugyancsak „foglalt" volt, mivel a törvényjavaslatban szerepelt. Selye János nevének felvétele mindenesetre indokolt döntésnek bizonyult, hiszen a tudós érdemeit hosszasan sorolhatnánk. A stresszelmélet világhírű, de azt már valószínűleg nagyságrenddel kevesebben tudják, hogy kidolgozója Komáromban végezte alap- és középiskoláit. Egyetemre Prágában járt, több évet Párizs és Róma egyetemein abszolvált, majd később a Rockefeller-ösztöndíj elnyerésével az Egyesült Államokba távozott, ahonnan Montrealba költözött, és a McGillen Egyetemen oktatott biokémiát. Viszont éppen ennek a sokszínűségnek köszönhetően Selye János neve az interkulturalitás és a tudományköziség szinonimája (vagy felidézője) lehet, ami egyetemi közegben evidensen hangzik. A név mögött tehát felsejlik egy élettörténet és egy tudományos pálya, melyben Komárom az előkészítő szerepet tölti be, s ennyiben is utal a városhoz kötődő fiatalságra. E modellen túl különösen izgalmas ma Selye János *Stressz distressz nélkül* című tudományos ismeretterjesztő munkáját tudománytörténeti kontextusban olvasni, mivel az altruizmus és az önzés kapcsolatáról szóló részek (Selye 1976, 57–65. p.) szinkronban vannak és egybecsengenek Richard Dawkins önzőgén-elméletével.

Visszatérve Albert Sándor kiadványának mellékleteihez, vessünk egy pillantást a Selye János Egyetem logójára.

1. ábra. A Selye Egyetem logója

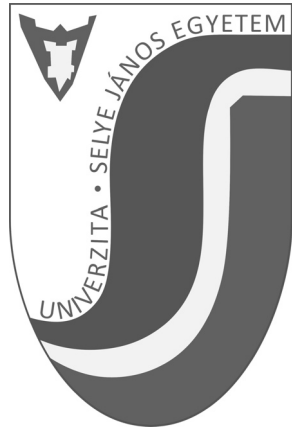

A Rácz Noémi és Lukács Zsolt grafikusok által tervezett logó képe alatt a következő kommentár olvasható: „Komárom címerének piros-sárga-zöld színeiben a névadó Selye János kezdőbetűi, az S és J kecses íve a várost körülölelő két folyót, a Dunát és a Vágot is jelképezik, benne szlovák és magyar nyelven az egyetem neve. / A bal felső sarokban a komáromi erődítmény sziluettje látható. Ez utóbbi utalás arra, hogy a későbbiek folyamán az egyetem fokozatosan behúzódik a várba, és campus-ként működik majd." (Albert 2004, 72. p.) A jelzett terv nem valósult meg, az egyetem épületei a városban szétszórva találhatók. A campus mindenesetre másfajta kapcsolatot feltételez város és egyetem között, mint a jelenlegi, mert a campusok (ahogy az elnevezésük is mutatja: egyetemvárosok) valójában önálló városrészek.

Az egyetem és a város közti *szimbolikus* határ kezelése viszont ettől függetlenül is felveti az átjárhatóság kérdését. Az alább ismertetett eredmények egyebek között ennek a határnak a dinamikájára is vonatkoznak, mivel van olyan információ, amely az egyetem falai között marad; és amely kikerül, annak is csak egy része fog megjelenni a médiában, az adott orgánum profiljától függően. Ugyanakkor megemlítendő itt, hogy olyan kezdeményezésről is tudunk, amely az egyetemen kezdődött, és rangos városi eseménysorozatként végezte. Ilyen volt a Komáromi Szalon, melynek elődje az egyetem Tanárképző Karán néhány szerényebb látogatottságú rendezvényt jelentett (illusztris vendégek részvételével egyébként, mint például Csányi Vilmos etológus), majd 2012-ben a rendezők egy része „kivitte" a találkozók újabb évadát a város kávézóiba. Az igény azonban akkorára nőtt, hogy a Hadas Miklós, majd Gazdag József és Sánta Szilárd szervezte tematikus akciókat az óriási érdeklődés miatt a Rév nevű szórakozóhelyre tették át. A Komáromi Szalon fénykorában százas nagyságrendű közönséget vonzott, vagyis eltalált egy városi kulturális igényt. (A profi marketing pedig biztosította a kapcsolatok fenntartását.) Tanulságos volt egyrészt, hogy a Komáromi Szalon nem jött volna létre az egyetem hiányában, és nem lett volna folytatása a város nélkül. Másrészt jó példa arra is, hogy az egyetem bizonyos egységei alkalmasak rá, hogy a kultúra eseményjellegét az említett határ mindkét oldalán prezentálják.[4] Ezzel – ezen a megközelítési útvonalon – alighanem éppen ez a határ válik képlékennyé.

David Eagleman idegtudós *Az agy: a te történeted* című tudományos ismeretterjesztő könyvében a várost az emberi agyhoz hasonlítja. „Bár az elméleti részleteket eddig még nem sikerült kimunkálni, úgy tűnik, hogy az elme az agyat felépítő részek milliárdjainak kölcsönhatásából emelkedik ki. Ez egy alapvetően fontos kérdéshez vezet: kiemelkedhet-e az elme az egymással kölcsönhatásban álló részek sokaságán kívül valami másból is? Lehet-e például egy város is tudatos? Hiszen végső soron a város is az alkotóelemei közötti kölcsönhatások eredményeképpen jön létre. Gondoljunk csak a

4 E sorok írásával egy időben a Villa Camarum Polgári Társulás egy olyan rendezvénysorozatot indít a városban, melybe – irodalmi estekről lévén szó – a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék oktatói és doktori hallgatói is bekapcsolódnak. Másrészt megemlítendő, hogy a Testnevelés Tanszék oktatói és az Óvó- és Tanítóképző Tanszék hallgatói évek óta részt vesznek a polgári társulás által szervezett Komálom Gyerkőcfesztiválon: sportprogramokat szerveznek, kézműves-foglalkozásokat tartanak. Ez a kétoldalú kapcsolat szintén jó példa a városi és az egyetemi élet konvergenciájára.

városon belül áramló jelekre és azok hordozóira: a telefonvezetékekre, az optikai szálakra, a szennyvizet elszállító csővezetékekre, az emberek közötti kézfogásokra, a közlekedési lámpák jelzéseire és így tovább. A városon belüli kölcsönhatások léptéke ugyanakkora, mint az emberi agyban találhatóké. Természetesen nagyon nehéz lenne kideríteni, hogy tudatos-e egy város. Hogyan közölhetné velünk? Hogyan kérdezhetnénk meg?" (Eagleman 2017, 198–199. p.) Ebből a szellemes hasonlatból kiindulva úgy is megközelíthetnénk a szóban forgó jelenséget, hogy az a város komplexitásával van kapcsolatban, vagyis a „komáromiság" a város tudata lenne. (Ezt a képletet egy ponton túl nem érdemes erőltetni, mivel Komárom és mondjuk New York összetettsége nem feltétlenül vethető össze, illetve az sem érdektelen, hogy csak a komplexitás hozhat-e létre városi szellemet, hiszen a csoporttudat kisebb egységekben is érvényesül.) Ha ennél a hasonlatnál maradunk, akkor az egyetem működése úgy is felfogható, mint ami növeli a rendszer komplexitását, és újabb rendszerekkel létesít kapcsolatot. Az adatok vizsgálata után – ha szükséges – visszatérünk ehhez a problémához.

Ebben az összefüggésben vetődhet föl az is, hogy ennek a látens városi „tudatnak" milyen komponensei vannak, és ezek között milyen helyet foglal el a *szlovákiai magyar identitás*. (A fogalomhoz: Lampl 2012, 35–36. p.) A nyelvi és kulturális kötődések szempontjából a Selye János Egyetem többféle értelemben is identitásképző elemmé válhat azok életében, akik kapcsolatba kerülnek vele. Az érzések, vélemények és döntések világát annyiban érinti jelen kutatásunk is, amennyiben a médiaszövegek is viszszautalhatnak ilyen jellegű mintázatokra. Bár ezeket a tényezőket nem vizsgáljuk külön-külön, elöljáróban mégis számolnunk kell azzal, hogy mindaz, ami egyáltalán elénk kerülhet, számos ezekkel összefüggő prefiguráció eredménye lehet. Ugyanakkor nem árt emlékeztetni arra, hogy az egyetem küldetési nyilatkozata felvillant egy olyan emberképet, melynek identitásszerkezete túlmutat a térségi és a monokulturális bezárkózás világán: „Az egyetem nyitott típusú felsőoktatási intézmény, melyben a multikulturalitás, a gondolat szabadsága, az önállóság, a felelősségtudat, a humanizmus, a demokrácia, az alkotóképesség, a tudományos kutatás eredetisége, ill. az oktató és diák közötti párbeszéd elvei érvényesülnek. Az egyetem az oktatás mellett fejleszti a tudományosságot; a szlovákiai magyar tudóstársadalmat bekapcsolja a tudományok nemzetközi vérkeringésébe, kapcsolatot teremt a tudományos intézmények nemzetközi hálózatával. A tudományosság regionális központjának szerepét tölti be, aktív szerepet vállal a régió társadalmi, gazdasági és kulturális életében." (Zakar–Mészárosová 2014, 8. p.) Kérdés, hogy ez a program mennyire képes beépülni a város (Komárom) tágabb kulturális rendszerébe.

Az elvárás jogos, hiszen Komárom történelme (vö. Szénássy 2005) arról tanúskodik, hogy – legyen bármennyire is leegyszerűsítő ez a kép – a művelődési viszonyok területén a várost nyitott szellemiség jellemzi. A helytörténeti érdekességeken túl alátámasztható ez azzal a ténysorozattal is, melyről Szarka László így ír az egyetemen induló monográfiasorozat ürügyén: „Komáromnak a 18. század vége óta fontos helye volt a közép-európai tudományos párbeszéd és együttműködés szolgálatában. A térség többnyelvű értelmiségi csoportjainak, közvetítő és az egész Európát bejáró, peregrináló egyetemi tudományosságának a gazdag kereskedőváros egyházai, iskolái, Tudós Társasága magától értetődően biztosított befogadó otthont és a kutatáshoz szükséges hátteret. 1783-ban például – II. József türelmi rendeletének szabadságjogaival élve –

a komáromi református gyülekezet id. Péczeli Józsefet hívta meg lelkészének. A debreceni teológiai tanulmányait Lipcsében, Bernben, Genfben majd Utrechtben folytató Péczeli a két földrengés által elpusztult városban előbb megszervezte a közösség templomának felépítését, majd – a magyar nyelv és irodalom művelése érdekében – az 1780-as évek végén megalapította a Komáromi Tudós Társaságot. Az 1789 és 1792 közt Komáromban kiadott *Mindenes Gyűjtemény* a korabeli magyar művelődés országos hírű fórumának számított. / Akkortól kezdve Komárom folyamatosan jelen volt a tudományos, szellemi, kulturális élet közép-európai térképén." (Szarka 2009, 7. p.) Még ha ezt a folytonosságot az időleges megszakításokkal és átrendeződésekkel együtt érzékeljük, akkor is megállapítható, hogy ezek szerint a hely szelleme kifejezetten kedvezhet az egyetem fenntartásával járó kísérőjelenségek feldolgozásához. Ami azt is jelenti, hogy Komárom immár egyetemvárosként az információforgalmazás újabb kihívásaival szembesül.

4. Médiavisszhang

4.1. Szia Komárom

A Selye János Egyetemhez kötődő cikkek összegyűjtését a sziakomarom.sk portálon közzétett anyagok felkutatásával és rendszerezésével kezdtük. A sziakomarom.sk portál a régióval kapcsolatos híreket közöl magyar és szlovák nyelven. Az online felület mellett minden hónapban egy nyomtatott – szintén kétnyelvű – száma is megjelenik (Szia Komárom/Ahoj Komárno). A kutatást az online adatbázis feltérképezésével kezdtük. Mivel a weboldal nem rendelkezik archívummal, keresőfunkcióval viszont igen, ez utóbbit használtuk. A „Selye János Egyetem" hívószóra adott találatok közül az első 74-et (a legfrissebbtől a legrégebbiekig) rendszereztük.

Az összegyűjtött anyagból leszűrhető, hogy a sziakomarom.sk portál rendszeresen közölt és közöl cikkeket a Selye János Egyetemről, bár ezek időbeli eloszlása nem mondható egyenletesnek. 2012-ből 5 cikket találtunk, 2013-ból hármat, 2014-ből csak egyet, 2015-ből kilencet, 2016-ból 11-et, 2017-ből tízet, 2018-ból 28-at, 2019-ből (február 18-ával bezárólag) hetet. Mint látható, az egyetem „jelenléte" a portálon 2015 és 2017 között konstans, 2018-ban viszont kimagasló gyakoriságú, s az eddigi adatok alapján ez a tendencia 2019-ben is folytatódik. Ebből arra következtethetünk, hogy a sziakomarom.sk portál folyamatosan reflektált a Selye János Egyetem jelenlétére a városban, 2018-tól kezdődően pedig kifejezetten hangsúlyosan odafigyelt az egyetemmel kapcsolatos hírekre.

Ami az egyes cikkek tartalmát illeti, a vizsgált 74 cikk jelentős része (egészen pontosan 28 cikk) különböző egyetemi rendezvényekről adott hírt (konferenciák, előadások, tudomány hete, gólyatábor, nyílt nap – a felsoroltak közül ez utóbbi jelenik meg leggyakrabban). Ezek a cikkek nagyrészt értéksemlegesek; kizárólag a tényekre szorítkozva számolnak be az egyes eseményekről. Az értéksemleges cikkek mellett akad néhány olyan is, amely már a címében is tartalmaz pozitív minősítést az egyetemmel kapcsolatban. Pl. Egyre többen érdeklődnek a Selye János Egyetem iránt = sziakomarom.sk, 2019.02.18., Tovább nőtt a Selye János Egyetem nyílt napi serege = sziakomarom.sk, 2019.02.14., Nívós közgazdász konferencia a Selye János Egyetemen = szia-

komarom.sk, 2018.08.23., Sikeres pályázatok, állománybővítés a SJE egyetemi könyvtárában = sziakomarom.sk, 2018.05.14., A Selye János Egyetemen versenyeztetik meg a legjobb üzleti terveket = sziakomarom.sk, 2018.03.20., Ismét kitűnőre teljesített a Selye János Egyetem = sziakomarom.sk, 2016.09.30., Sikeres volt a Selye János Egyetem Nyílt Napja = sziakomarom.sk, 2016.02.18. Érdemes megjegyezni, hogy elmarasztaló vagy kritikus hangvételű cikk nincs a találatok között.

Egészen más csoportot képviselnek azok a cikkek, amelyek felhívást intéznek a potenciális érdeklődőkhöz. Pl. Töltsd a napot a Selye János Egyetemmel, és kóstolj bele az egyetemi életbe! = sziakomarom.sk, 2019.01.28., A Selye János Egyetem Gazdaságtudományi Kara intézmények jelentkezését várja együttműködés céljából = sziakomarom.sk, 2018.10.26., Kiválósági ösztöndíjakra pályázhatnak a Selye János Egyetem Gazdaságtudományi Karának hallgatói = sziakomarom.sk, 2018.10.23., Minden elsőévest vár a Selye János Egyetem Gólyatábora! = sziakomarom.sk, 2017.08.30., Szakbővítési lehetőség a Selye János Egyetem Tanárképző Karán = sziakomarom.sk, 2018.05.16.

A harmadik csoportba azok a cikkek sorolhatók, amelyek az egyetem sikereiről szólnak. Pl. Nemzetközi folklór fesztiválon képviselték Thaiföldön a Selye János Egyetemet = sziakomarom.sk, 2019.02.07., Kárpát-medencei kapcsolatokat építettek a komáromi egyetemisták = sziakomarom.sk, 2018.12.13., Bronzérmet szerzett a Selye János Egyetem sárkányhajó csapata = sziakomarom.sk, 2018.06.27., A Selye János Egyetem diákjai a Greensboro Egyetem programjában = sziakomarom.sk, 2017.12.14., A Selye János Egyetem hallgatója képviselte Szlovákiát Kínában = sziakomarom.sk, 2015.09.25., OTDK: Sikerrel szerepelt a Selye János Egyetem = sziakomarom.sk, 2015.04.21.

A cikkek következő csoportját azok az írások alkotják, amelyek az egyetem infrastruktúrájának bővítéséről adnak hírt. Pl. Közel harminc gyakorlóiskolája van a Selye János Egyetemnek = sziakomarom.sk, 2019.01.17., Diploma kiegészítő tanári képzés indul a Selye János Egyetemen = sziakomarom.sk, 2018.09.20., Duplájára nőtt a férőhelyek száma a Selye János Egyetem kollégiumában = sziakomarom.sk, 2018.07.04., Új képzés a Selye János Egyetem Tanárképző Karán = sziakomarom.sk, 2018.06.26., 50 ezer euróból újítják fel a Selye János Egyetem Kollégiumát = sziakomarom.sk, 2018.06.25., Szakbővítési lehetőség a Selye János Egyetem Tanárképző Karán = sziakomarom.sk, 2018.05.16., Több millió eurót jelentő projektsikerek a Selye János Egyetemen = sziakomarom.sk, 2016.01.08., Selye János Egyetem Tanárképző Kara és Kollégiuma melletti munkálatokról = sziakomarom.sk, 2013.11.01. Emellett a portál rendszeresen hírt adott a Selye János Egyetemen bekövetkezett személyi változásokról. Pl. Új elnököt választott a Selye János Egyetem Hallgatói Önkormányzata = sziakomarom.sk, 2017.12.22., Juhász György a Selye János Egyetem új rektora = sziakomarom.sk, 2017.01.25., Juhász György lesz a Selye János Egyetem rektora = sziakomarom.sk, 2016.11.29.

A fenti adatok alapvetően megfeleltek a kutatás megkezdése előtt megfogalmazott elvárásainknak. Első pillantásra tehát a vizsgálat nem hozott látványos eredményt, mindössze igazolódott, amit előzetesen is tudni véltünk: a sziakomarom.sk portál rendszeresen informálja olvasóit a Selye János Egyetemen történt eseményekről, sikerekről, illetve változásokról, mindezt pedig részben értéksemleges módon, részben pedig affir-

matív módon teszi. A szélesebb merítés azonban felszínre hozott egy érdekes jelenséget is, amelyre eddig nem utaltunk. Míg a közelmúlt cikkeire igaz a fenti leírás, addig a régebben megjelent cikkekre nem alkalmazható maradéktalanul. A 74 találatból az utolsó 5 cikk (tehát a 2012-ben megjelent írások) ugyanis egy olyan helyzetre reagált, amelyben a Selye János Egyetem védekezni kényszerült. A következő cikkekről van szó: A Via Nova ICS is kiáll a Selye János Egyetemért = sziakomarom.sk, 2012.09.04., A Selye János Egyetem az akkreditációs folyamat elhalasztását fogja kérni = sziakomarom.sk, 2012.08.01., Továbbra is fennáll a Selye János Egyetem leminősítésének veszélye = sziakomarom.sk, 2012.07.13., Türelmi időt kér a leminősítésre jelölt Selye János Egyetem = sziakomarom.sk, 2012.06.28., Újabb visszalépés – Mi lesz a Selye János Egyetem sorsa? = sziakomarom.sk, 2012.06.26. E cikkek tárgya a Selye János Egyetem akkreditációs besorolása – az egyes cikkek szóhasználatában: leminősítése – volt. Mindenképpen figyelmet érdemel, hogy a sziakomarom.sk portál milyen élénk érdeklődéssel figyelte az ügy kibontakozását. Úgy látszik, az egyetem akkreditációjának kérdése olyan kérdés, amelyet a helyi média kiemelten kezel. Erre utal a sziakomarom.sk 2016-os cikke is, amely a legutóbbi (sikeres) akkreditációra reflektál (Teljesítette a teljes akkreditáció minden feltételét a Selye János Egyetem = sziakomarom.sk, 2016.09.19.), és – mint látni fogjuk – ezt támasztja alá más portálok anyagának vizsgálata is.

Korábban utaltunk rá, hogy a sziakomarom.sk magyar nyelvű portál mellett működik egy szlovák nyelvű portál is (ahojkomarno.sk), valamint havi rendszerességgel megjelenik egy kétnyelvű nyomtatott kiadvány is (Szia Komárom/Ahoj Komárno). Érdemes tehát – legalább jelzés szintjén – összevetni a fenti eredményeket a szlovák nyelvű portálon, valamint a nyomtatott újságban talált eredményekkel. A szlovák nyelvű ahojkomarno.sk portál adatbázisát szemlézve a legfeltűnőbb, hogy lényegesen kevesebb cikket közöl a Selye János Egyetemről. Összesen 14 cikkről van szó (a legfrissebb 2018. június 25-i, a legrégebbi 2010. szeptember 13-i keltezésű). A cikkek között egy sincs, amely a diákokat szólítaná meg, ami bizonyos mértékig érthető is, hiszen elsősorban a magyar anyanyelvűeket veszi célba. Ugyanakkor érdekes, hogy a 2012-es akkreditáció körüli helyzetről a szlovák nyelvű portál is több hírt közöl.

Bár kutatásunk mindenekelőtt az interneten található anyagokra fókuszál (a nyomtatott sajtó vizsgálatára az alapkutatások után kerülhet sor), nem mehetünk el szó nélkül a nyomtatott Szia Komárom/Ahoj Komárom lap mellett, már csak azért sem, mert szkennelt változata online módon is olvasható (a sziakomarom.sk portál jobb oldalán, az „olvass minket online” feliratra kattintva). Jelen pillanatban (2019. február 26-án) összesen 76 száma érhető el (a legfrissebb a 2019/2-es, a legrégibb a 2012/10-es). A lap struktúrája az évek során lényegesen nem változott. A 2012 óta megjelenő ingyenes kiadványban sok helyet foglalnak el a reklámok, a vezércikk helyét is ezek foglalják el. A lap nem rendelkezik állandó rovatokkal, de vannak visszatérő strukturális elemei. Ilyenek például a 4. és az 5. oldalon olvasható rövidhírek. A Selye János Egyetemmel kapcsolatos cikkek is kizárólag ebben kaptak helyet. Ami feltűnő, hogy 2012 és 2014 között alig találunk utalást a Selye János Egyetemre. Csupán a 2013. május számban fedeztünk fel egy néhány soros összefoglalót az akkori Komáromi Egyetemi Napokról, valamint a 2013. áprilisi számban egy szlovák nyelvű hírt a szociológia szak megszűné-

séről. A Selye János Egyetemmel kapcsolatos hírek jelenléte csupán 2015-től válik tartóssá.

2015-ben összesen öt cikk foglalkozik az egyetemmel: Lesznek magyar nyelvű diplomák, 2015/12., 5. p., Navracsics Tibor és Csáky Pál a Selye Egyetemen, 2015/11., 5. p., A Selye János Egyetem hallgatója képviselte Szlovákiát Kínában, 2015/10., 5. p., Diplomaosztó ünnepségek a Selye János Egyetemen, 2015/8., 5. p., Univerzita je atraktívnejšia, 2015/1., 5. p.

2016-ban szintén öt cikk jelent meg az egyetemről: Juhász György lesz a Selye János Egyetem rektora, 2016/12., 5. p., Teljesítette a teljes akkreditáció minden feltételét a Selye János Egyetem, 2016/10., 5. p., Díszpolgári címet kapott a Selye János Egyetem rektora Egerben, 2016/8., 5. p., Új elnök a HÖK élén, 2016/4., 5. p., Projektsikerek a Selye János Egyetemen, 2016/1., 5. p.

2017-ben négy ilyen cikk jelent meg: Megvan az akkreditáció: már tényleg egyetem a Selye János Egyetem, 2017/6., 5. p., Nový rektor, 2017/2., 4. p., Stresová výstava, 2017/2., 4. p., Régi-új vezetők a Selye János Egyetem élén, 2017/2., 5. p.

2018-ban pedig három: Tizenöt éves a Selye János Egyetem, 2018/11., 5. p., 50 ezer euróból újítják fel a Selye János Egyetem kollégiumát, 2018/7., 5. p., Konferencia v Komárne, 2018/5., 4. p. Mint látható, zömében olyan írásokról van szó, amelyek a sziakomarom.sk online portálon is megjelentek.

4.2. Komáromi Lapok

A város és a szűkebb régió kulturális életéről a komáromiak a Szia Komárom/Ahoj Komárno mellett a tekintélyes múlttal rendelkező, 1849-ben alapított Komáromi Lapokból szerezhetnek információkat. A Komáromi Lapok, akárcsak a Szia Komárom/Ahoj Komárno, olyan ingyenes kiadvány, amely nyomtatott formában is megjelenik, és a város gondoskodik arról is, hogy eljusson mindenkihez. A Szia Komárom/Ahoj Komáromhoz viszonyítva nagyobb formátumú, és kevesebb helyet foglalnak el benne a reklámok, így több hely jut az értékes és informatív tartalomnak. A jelenleg a XXVIII. évfolyamánál tartó kiadvány kéthetente jelenik meg. Ami a mi szempontunkból fontos, hogy a Komáromi Lapok online felületen is megjelenik, mégpedig a tvkomarno.sk weboldalon. Jelenleg (2019. február 26-án) 97 lapszám van fent pdf formátumban (a legfrissebb a 2019/3-as, a legrégibb a 2014/13-as). Kutatásunk ezekre terjedt ki.

Időben visszafelé haladva, 2018-ban összesen hét cikk jelent meg a Komáromi Lapokban a Selye János Egyetemről: CEEPUS konferencia a Selye János Egyetemen = Komáromi Lapok 2018. július 4., 3. p., Az „anyák megmentőjéről" a Selye János Egyetemen = Komáromi Lapok, 2018. június 20., 3. p., Konferencia Trianon következményeiről = Komáromi Lapok, 2018. június 6., 2. p., Kórushangverseny a Tiszti Casinóban A Selye János Egyetem Női Kara 2018. május 17-én 17 órai kezdettel koncertet ad a Tiszti pavilon disztermében = Komáromi Lapok, 2018. május 9., 1. p., Komáromi Egyetemi Napok = Komáromi Lapok, 2018. május 9., 2. p., Több százan a Selye János Egyetem nyílt napján = Komáromi Lapok, 2018. február 28., 3. p., Nemzetközi oktatási szakkiállítás résztvevője volt a Selye János Egyetem = Komáromi Lapok, 2018. január 31., 4. p. Mint látható, elsősorban konferenciákról, valamint az

egyetemhez kötődő egyéb rendezvényekről (koncert, egyetemi napok, nyílt nap, szakkiállítás) szóló tudósítások ezek.

2017-ben ennél valamivel kevesebb, összesen öt cikk jelent meg a Komáromi Lapokban a Selye János Egyetemről: Az 1938-as bécsi döntés okmánytárának bemutatója = Komáromi Lapok, 2017. december 20., 3. p., Jelentős nemzetközi rendezvény házigazdája volt a Selye János Egyetem = Komáromi Lapok, 2017. július 12., 4. p., Új tantárgy a Selye János Egyetemen = Komáromi Lapok, 2017. március 29., 3. p., Kinevezték az új rektort = Komáromi Lapok, 2017. február 1., 1. p., Közel kétezer diákot szólított meg a Selye János Egyetem = Komáromi Lapok, 2017. február 1., 3. p. Az előzőekhez hasonlóan itt is az egyetemi rendezvények képezik a hírek gerincét, de akadnak az egyetem tantárgykínálatát érintő információk is, valamint a lap reflektál az új rektor megválasztására is.

2016-ban csupán két olyan cikk jelent meg a Komáromi Lapokban, amely a Selye János Egyetem működéséhez kapcsolódik: Selyések a Kortárs Hangon díjazottai között = Komáromi Lapok, 2016. május 4., 2. p., Projektsikerek a Selye János Egyetemen = Komáromi Lapok, 2016. január 27., 6. p. Előbbi a „selyés" hallgatók irodalmi sikereiről ad hírt, utóbbi pedig az egyetem projektsikereiről számol be. Utóbbi cikk abból a szempontból is érdekes, mert jelzi az átlagolvasó felé, amit az valószínűleg kevésbé tudatosít vagy érez fontosnak, hogy az egyetem működése szempontjából kiemelt jelentősége van a projekteknek.

2015-ben négy cikk jelent meg az egyetemről a Komáromi Lapokban: 2014-es éves jelentés a felsőoktatás helyzetéről = Komáromi Lapok, 2015. október 7., 2. p., A Selye János Egyetem hallgatója képviselte Szlovákiát Kínában = Komáromi Lapok, 2015. október 7., 3. p., Tanévnyitó az egyetemen = Komáromi Lapok, 2015. szeptember 23., 2. p., A Selye János Egyetem sikere az Országos Tudományos Diákköri Konferencián, Pécsett = Komáromi Lapok, 2015. április 29., 2. p. Témájukat tekintve ezek a cikkek sem térnek el a korábbiaktól. Figyelmünket leginkább a „2014-es éves jelentés a felsőoktatás helyzetéről" című cikk ragadhatja meg, amely – rövidsége ellenére – a szokásosnál alaposabban utal az egyetem tudományos megítélését képező kritériumokra. A teljes cikk így hangzik: „Szlovákia kormánya 2015. szeptember 23-án tárgyalta a felsőoktatás helyzetéről szóló éves jelentést. A tárgyalt dokumentumnak része a szlovákiai közszolgálati egyetemek publikációs tevékenységéről szóló kimutatás. Az egy főre kimutatott publikációs kimenetek számát figyelembe véve a SJE kiválóan teljesített, s még a 2013-as eredményekhez képest is sikerült előrelépnie. Az összes publikáció kategóriában a SJE a 20 felsőoktatási intézmény közül a 3. helyen végzett, a monográfiák számát tekintve az 1. helyet szerezte meg, a »Current Contents Connect« adatbázisban szereplő publikációk alapján a 7. helyen, a professzorok és a docensek számához viszonyított kiadott monográfiák tekintetében ugyancsak az 1. helyen, a »Current Contents Connect« adatbázisban szereplő, a professzorok és a docensek számához viszonyított publikációk tekintetében pedig a 7. helyen végzett." Bár az átlagolvasó nem feltétlenül van tisztában az olyan fogalmak jelentésével, mint a „Current Contents Connect" (nem is kell tisztában lennie ezzel), a cikkből annyit minden bizonnyal le tud szűrni, hogy az egyetem jól teljesített 2014-ben.

4.3. Delta

A Delta folyóiratnak már az alcíme is jelzi a lap térbeli és időbeli határoltságát: a komáromi régió hetilapja. Az idén a XVI. évfolyamánál járó folyóiratnak online változata is van, a deltakn.sk, kutatásunkban az ott található információkra fókuszáltunk. Az online felület kialakítása hagyományos mintát követ: a fejléc (DELTA – a komáromi régió hetilapja/komárňanský regionálny týždenník) alatt a következő „fülek" találhatók: 15 érdekes cikk – főoldal – közélet régió – kultúra, oktatás – gazdaság – sport – kapcsolat. Ez alatt bal oldalon a legfrissebb cikkek találhatók, jobb oldalon pedig (felülről lefelé haladva) egy keresőfunkció, a legolvasottabb cikkek listája, reklámok, aktuális ebédmenü kínálat, link a facebook oldalra, a folyóirat nyomtatott változata, valamint további rovatok: komáromi városi tv, vélemény/olvasói levél, mozaik. Az oldal alján videók találhatók, legalul pedig a copyright.

A kutatást az online felület keresőfunkciójával indítottuk. A „Selye János Egyetem" hívószóra kapott találatok a következő képet rajzolták ki: a két legfrissebb hír február végi keltezésű. Az egyikben interjú olvasható Balogh Péter egyetemi hallgatóval, aki ötmillió forintot nyert a Legyen Ön is milliomos című televíziós vetélkedőn. A másik cikk pedig arról számol be, hogy Michael Roth német Európa-ügyi államminiszter is részt vesz a Selye János Egyetemen megrendezésre kerülő beszélgetőfórumon.

A 2018-ban megjelent cikkek között öt olyan találatot dobott ki a keresőprogram, amely kapcsolódik a Selye János Egyetemhez: Nálunk volt a filmpremier = http://www.deltakn.sk/nalunk-volt-a-filmpremier/ (2018.11.08.), Megnyílt a tizenötödik akadémiai év = http://www.deltakn.sk/megnyilt-a-tizenotodik-akademiai-ev/ (2018.09.25.), Sirály 2: egy 21. századi kollégium = http://www.deltakn.sk/siraly-2-egy-21-szazadi-kollegium/ (2018.07.18.), Hiánypótló szakok a Selye Egyetemen = http://www.deltakn.sk/hianypotlo-szakok-a-selye-egyetemen/ (2018.06.27.), Függőségek rabjai = http://www.deltakn.sk/fuggosegek-rabjai/ (2018.05.21.)

2017-ben csak két cikk jelent meg az online felületen az egyetemről: Újabb szakokat indíthat az egyetem = http://www.deltakn.sk/ujabb-szakokat-ind-ithat-az-egyetem/ (2017.09.28.), A városé lesz a Lehár-épület = http://www.deltakn.sk/a-varose-lesz-a-lehar-epulet/ (2017.03.14.) 2016-ban pedig három: Juhász György az új rektor = http://www.deltakn.sk/juhasz-gyorgy-lesz-az-uj-rektor/ (2016.12.12.), Mától újra Komáromi Egyetemi Napok = http://www.deltakn.sk/matol-ujra-komaromi-egyetemi-napok/ (2016.04.04.), Magyar nap álláskeresőknek = http://www.deltakn.sk/magyar-nap-allaskeresoknek/ (2016.03.01.).

A legrégibb találatok 2015-ből és 2014-ből származnak. Ennél régebbi információk nem találhatóak a deltakn.sk oldalon. 2015-ben két cikk foglalkozott az egyetemmel: Lesznek magyar nyelvű diplomák az egyetemen = http://www.deltakn.sk/lesznek-magyar-nyelvu-diplomak-az-egyetemen/ (2015.12.17.). Tanévnyitó az egyetemen = http://www.deltakn.sk/tanevnyito-az-egyetemen/ (2015.09.28.). 2014-ben pedig négy cikk jelent meg: Értékelték az egyetemeket. Hogyan szerepelt a Selye? = http://www.deltakn.sk/ertekeltek-az-egyetemeket-hogyan-szerepelt-a-selye/ (2014.12.30.), 10 éves a Selye János Egyetem = http://www.deltakn.sk/10-eves-a-selye-janos-egyetem/ (2014.10.02.) (E cikkel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy szerzője Keszegh Béla, Komárom jelenlegi polgármestere, aki nagyon aprólékosan,

mondanivalóját táblázatokkal is alátámasztva értékeli az egyetem első tíz évét.) Megnyílt az egyetemi Pince klub = http://www.deltakn.sk/megnyilt-az-egyetemi-pince-klub/ (2014.05.17.), Világi: gazdasági program a Csallóköznek = http://www.deltakn.sk/vilagi-gazdasagi-program-a-csallokoznek/ (2014.05.02.).

Mivel a Deltának – a Szia Komáromhoz és a Komáromi Lapokhoz hasonlóan – az online felületén a lap nyomtatott számai is elérhetőek (2012-ig visszamenően), kutatásunkat ezekre is kiterjesztettük. Az aktuális lapszerkezet némileg eltér az előző két lapétól, hiszen a Delta hetente jelenik meg 24 oldalon. A főoldalon nincs vezércikk. Az oldal nagy részét fényképek teszik ki, a maradék részét pedig címek. A 2–10. oldalakon aktuális hírek, valamint hirdetések olvashatók. A 11. oldalon kezdődik a Heti műsor c. rovat. Ezen az oldalon található a komáromi Tatra mozi aktuális műsora. A 12–13. oldalak részletesen közlik a különböző tv csatornák műsorait. A 14–17. oldalakon ismét a hirdetéseké és az aktuális híreké a főszerep. A lap 18–19. oldalán szlovák nyelvű tartalom jelenik meg, szintén hírek és hirdetések formájában. A 20–23. oldalak képezik a sportrovatot. A 24. oldalon reklám található. Bár az online felületnek van oktatás/kultúra címet viselő része, a nyomtatott lap nem rendelkezik külön oktatási rovattal. Talán ezzel is magyarázható, hogy – legalábbis az általunk vizsgált időszakban (2017. március 13. – 2019. február 19.) – viszonylag kevés olyan cikket találtunk, amely a Selye János Egyetemmel foglalkozik. (Itt jegyezzük meg, hogy Komárom más iskolái sincsenek jobban reprezentálva a lapban.) A vizsgált időszakban összesen 9 cikk jelent meg az egyetemről: Selye-emléknap az egyetemen, Delta, 2019/5, 4. p., Táblát kaptak a gyakorlóiskolák, Delta, 2019/4, 4. p., Óvodások az egyetemen, Delta, 2018/46, 6. p., Sirály 2: egy 21. századi kollégium, Delta, 2018/28, 3. p., Bronzérmet szerzett a sárkányhajócsapat, Delta, 2018/27, 21. p., Több százan az egyetem nyílt napján, Delta, 2018/8, 4–5. p., Selye Jánosra emlékeztek, Delta, 2018/6, 6. p., Újabb szakokat indíthat az egyetem, Delta, 2017/38, 4–5. p., Valódi egyetemmé vált a Selye!, Delta, 2017/23, 6. p.

Két jelenségre mindenképpen érdemes felhívni a figyelmet. Először is arra, hogy a cikkek között több olyan is van, amely más hírcsatornákon is megjelent (itt szeretnénk visszautalni a tanulmányunk elején felvetett kérdésre az interneten található anyagok összekapcsolásáról, valamint a hírmegosztásról). Másrészt pedig arra, hogy a cikkek címében a Selye János Egyetem sokszor egyszerűen csak „egyetem”-ként aposztrofálódik, ami a familiaritás érzetét keltheti az olvasóban. (Külön érdemes lenne még foglalkozni az olyan – nem túl szakszerű – megfogalmazásokkal is, mint a „Valódi egyetemmé vált a Selye!” – ez ugyanis sokat elárul az egyetemről kialakított általános képről.)

4.4. Dunatáj

A Dunatáj magyar nyelvű regionális hetilaphoz kötődő dunataj.sk online portál a felületén található rovatok („fülek”) alapján a következő témakörökben tájékoztatja az olvasóit: régió, belföld, külföld, gazdaság, kultúra, sport, ügyelet (ez a komáromi gyógyszertári ügyeletre vonatkozik – megj. ez a rovat utoljára 2017.12.31-én frissült). A portál rendelkezik keresőfunkcióval és archívummal is. Az online felületen megjelenő hírek keresésében az előbbi volt segítségünkre, míg az archívumból a Dunatáj hetilap pdf-

verziói voltak elérhetők. Az online felületen végrehajtott keresés a következő eredményt hozta.

2018-ban két cikk jelent meg a portálon a Selye János Egyetemről: 14. Komáromi Egyetemi Napok = https://www.dunataj.sk/14-komaromi-egyetemi-napok/ (2018.04.12.), Már csak egy hét van hátra a Selye János Egyetem Nyílt Napjáig = https://www.dunataj.sk/mar-csak-egy-het-van-hatra-a-selye-janos-egyetem-nyilt-napjaig/ (2018.02.07.).

2017-ben négy cikk foglalkozott a Selye János Egyetemmel: Minden elsőévest vár a Selye János Egyetem Gólyatábora! – Meghosszabbított jelentkezési határidővel! = https://www.dunataj.sk/minden-elsoevest-var-a-selye-janos-egyetem-golyatabora-meghosszabbitott-jelentkezesi-hataridovel/ (2017.09.01.), IV. Üzleti terv verseny – döntő = https://www.dunataj.sk/iv-uzleti-terv-verseny-donto/ (2017.03.25.), Idén is nagy sikerrel záródott a Selye János Egyetem Nyílt Napja = https://www.dunataj.sk/iden-is-nagy-sikerrel-zarodott-a-selye-janos-egyetem-nyilt-napja/ (2017.02.16.), Idén is Nyílt Nap a Selye János Egyetemen = https://www.dunataj.sk/iden-is-nyilt-nap-a-selye-janos-egyetemen/ (2017.02.09.).

2016-ból ennél valamivel több, összesen hét cikk jelent meg, amely kapcsolódott a Selye János Egyetem tevékenységéhez: Turczel Lajos-díjat kapott a Selye János Egyetem oktatója = https://www.dunataj.sk/turczel-lajos-dijat-kapott-a-selye-janos-egyetem-oktatoja/ (2016.12.11.), Az egyetemi akkreditáció minden feltételét teljesítették = https://www.dunataj.sk/az-egyetemi-akkreditacio-minden-feltetelet-teljesitettek/ (2016.09.26.), 12. Komáromi Egyetemi Napok – Kedd = https://www.dunataj.sk/12-komaromi-egyetemi-napok-kedd/ (2016.04.06.), Konkoly Attilát választották a Selye János Egyetem Hallgatói Önkormányzatának elnökévé = https://www.dunataj.sk/konkoly-attilat-valasztottak-a-selye-janos-egyetem-hallgatoi-onkormanyzatanak-elnokeve/ (2016.03.24.), Idén is lesz Komáromi Egyetemi Napok = https://www.dunataj.sk/iden-is-lesz-komaromi-egyetemi-napok/ (2016.03.22.), Ismét messze szárnyalt a Selye János Egyetem Nyílt Napja = https://www.dunataj.sk/ismet-messze-szarnyalt-a-selye-janos-egyetem-nyilt-napja/ (2016.02.20.), Idén is megtartja nyílt napját a Selye János Egyetem = https://www.dunataj.sk/iden-is-megtartja-nyilt-napjat-a-selye-janos-egyetem/ (2016.02.14.).

2015-ből négy találatot jelzett a kereső: A Selye János Egyetemen lesznek magyar nyelvű diplomák = https://www.dunataj.sk/a-selye-janos-egyetemen-lesznek-magyar-nyelvu-diplomak/ (2015.12.03.), Befészkelés – a Selye János Egyetem Gólyatáborának első napja = https://www.dunataj.sk/befeszkeles-a-selye-janos-egyetem-golyataboranak-elso-napja/ (2015.09.17.), Megkezdődtek a XI. Komáromi Egyetemi Napok = https://www.dunataj.sk/megkezdodtek-a-xi-komaromi-egyetemi-napok/ (2015.04.13.), XI. Komáromi Egyetemi Napok = https://www.dunataj.sk/xi-komaromi-egyetemi-napok/ (2015.04.08.).

2014-ben összesen nyolc selyés cikk jelent meg: Tízéves a Selye János Egyetem – ünnepi tanévnyitóval emlékeztek az évfordulóra = https://www.dunataj.sk/tizeves-a-selye-janos-egyetem-unnepi-tanevnyitoval-emlekeztek-az-evfordulora/ (2014.09.19.), A X. Komáromi Egyetemi Napok zárónapja = https://www.dunataj.sk/a-x-komaromi-egyetemi-napok-zaronapja/ (2014.04.12.), A X. Komáromi Egyetemi Napok negyedik napján a sporté volt a főszerep = https://www.dunataj.sk/a-x-komaromi-egyetemi-napok-

negyedik-napjan-a-sporte-volt-a-foszerep/ (2014.04.11.), Apa kezdődik – hétfői nap a KEN-en = https://www.dunataj.sk/apa-kezdodik-hetfoi-nap-a-ken-en/ (2014.04.08.), Megkezdődött a X. KEN! = https://www.dunataj.sk/megkezdodott-a-x-ken/ (2014.04.05.), Nemzetközi program a KEN alatt, Kárpát-medencei Egyetemek Kupája és a KEN utóprogramjai = https://www.dunataj.sk/nemzetkozi-program-a-ken-alatt-karpat-medencei-egyetemek-kupaja-es-a-ken-utoprogramjai/ (2014.04.03.). Egyháztörténeti konferencia Komáromban = https://www.dunataj.sk/egyhaztorteneti-konferencia-komaromban/ (2014.03.24.), Nyílt nap a Református Teológiai Karon = https://www.dunataj.sk/nyilt-nap-a-reformatus-teologiai-karon/ (2014.02.17.).

2013-ból egyetlen cikket találtunk (ennél régebbi nem található a portálon): A Tompika V. kategóriájának elődöntője a Selye Egyetemen = https://www.dunataj.sk/a-tompika-v-kategoriajanak-elodontoje-a-selye-egyetemen/ (2013.03.10.).

Mint látható, a cikkek nagy része egyetemi rendezvényekkel foglalkozott (nyílt nap, gólyatábor, egyetemi napok). Feltűnő, hogy a 2014-es X. Komáromi Egyetemi Napok rendezvénysorozat médiavisszhangja mennyire hangsúlyos volt, különösen a többi KEN-hez képest.

Összehasonlításképpen átnéztük a dunataj.sk archívumában található Dunatáj hetilap digitalizált változatának két évfolyamát. Az archívumban a hetilap 2012 és 2017 között megjelent évfolyamai találhatók. A mintavételhez a 2017-es és a 2016-os évfolyamokat vettük alapul. Ebben a két évben összesen tíz cikk jelent meg az egyetemről, zömében olyan eseményekről, amelyekre az online változatban is történt reflexió. Versenyfelhívás a Selye János Egyetem IV. Üzleti tervkészítés versenyére, Dunatáj, 2017.01.13., 2. p., Új rektora van a Selye János Egyetemnek, Dunatáj, 2017.02.03., 3. p., Sikeres volt a Selye János Egyetem nyílt napja, Dunatáj, 2016.02.26., 3. p., Mindenkit várnak a XII. Komáromi Egyetemi Napokra. Nem csak egyetemistáknak!, Dunatáj, 2016.04.01., 1. p., III. Üzleti terve verseny a Selye János Egyetemen, Dunatáj, 2016.04.01., 3. p., Pénteken értek véget a Komáromi Egyetemi Napok, Dunatáj, 2016.04.22., 2. p., Árpád-fejedelem díjat kapott a Selye János Egyetem, Dunatáj, 2016.06.17., 1. p., Az egyetemi akkreditáció minden feltételét teljesítették. Tanévnyitó a Selye János Egyetemen, Dunatáj, 2016.09.23., 1. p., Gazdaságtudományi PhD-képzés a Selye János Egyetemen, Dunatáj, 2016.09.30., 3. p., Turczel Lajos-díjat kapott a Selye János Egyetem oktatója, Dunatáj, 2016.12.09., 1. p.

A cikkek mindegyike az első három oldal valamelyikén kapott helyet a rövidhírek között. Részletes, értékelő jellegű cikk nem volt közöttük.

4.5. Komaromonline.sk

A komaromonline.sk portál a következő alcímet viseli: egy portál Komáromról és polgárairól. Rovatszerkezete az ehhez hasonló portálok szerkezetét tükrözi: város, régió, kultúra, oktatás, sport, mozaik, felhívások, interjú. A Selye János Egyetemmel kapcsolatos cikkek egy része – más portálokhoz hasonlóan – egyetemi rendezvényekkel (nyílt nap, egyetemi napok, konferenciák, előadások) foglalkozik. Zömében olyan cikkekről van szó, amelyek a korábban vizsgált portálokon is megjelentek (sok esetben még a cikkek címe is feltűnő hasonlóságot mutat). Az adatbázis az utóbbi három évből jelez ki találatokat.

2018-ban tizenegy olyan cikk jelent meg, amely foglalkozik a Selye János Egyetemmel: Tizenöt éve fogadták el a Selye János Egyetem létrehozásáról szóló törvényt = http://komaromonline.sk/tizenot-eve-fogadtak-el-selye-janos-egyetem-letrehozasarol-szolo-torvenyt/ (2018.10.24.), Nem kell senkinek a Lehár-épület? = http://komaromonline.sk/nem-kell-senkinek-lehar-epulet/ (2018.06.27.), Egy képzés, két diploma a Selye János Egyetemen = http://komaromonline.sk/egy-kepzes-ket-diploma-selye-janos-egyetemen/ (2018.06.06.). Névadóval ünnepel a Selye János Egyetem Nőikara = http://komaromonline.sk/nevadoval-unnepel-selye-janos-egyetem-noikara/ (2018.05.12.), 14. Komáromi Egyetemi Napok – beszámoló = http://komaromonline.sk/14-komaromi-egyetemi-napok-beszamolo/ (2018.04.27.), Kezdetét vették a 14. Komáromi Egyetemi Napok = http://komaromonline.sk/kezdetet-vettek-14-komaromi-egyetemi-napok/ (2018.04.11.), Idén is Komáromi Egyetemi Napok = http://komaromonline.sk/iden-komaromi-egyetemi-napok/ (2018.04.06.), Több százan a Selye János Egyetem Nyílt Napján = http://komaromonline.sk/tobb-szazan-selye-janos-egyetem-nyilt-napjan/ (2018.02.15.), A Selye János Egyetem Nyílt Napja = http://komaromonline.sk/selye-janos-egyetem-nyilt-napja/ (2018.02.07.), Idén is a budapesti Educatio Nemzetközi Oktatási Szakkiállítás résztvevője a Selye János Egyetem = http://komaromonline.sk/iden-budapesti-educatio-nemzetkozi-oktatasi-szakkiallitas-resztvevoje-selye-janos-egyetem/ (2018.01.16.), Már több mint ezer idén érettségizővel vette fel a kapcsolatot 2017 őszén a Selye János Egyetem = http://komaromonline.sk/mar-tobb-mint-ezer-iden-erettsegizovel-vette-fel-a-kapcsolatot-2017-oszen-a-selye-janos-egyetem/ (2018.01.10.). A cikkek közül figyelmet érdemel a Lehár-épülettel kapcsolatos írás, mivel azon kevés cikkek közé tartozik, amely az egyetem és a város kapcsolatát érinti.

2017-ben tizenhárom cikk jelent meg a Selye János Egyetemről: Karácsonyi adományok a Selye János Egyetemről = http://komaromonline.sk/karacsonyi-adomanyok-a-selye-janos-egyetemrol/ (2017.12.22.), Tudomány és Technika Hete a Selye János Egyetemen = http://komaromonline.sk/tudomany-es-technika-hete-a-selye-janos-egyetemen/ (2017.11.20.), Névadóval ünnepel a Selye János Egyetem Nőikara = http://komaromonline.sk/unnepelyes-korus/ (2017.09.13.), Minden elsőévest vár a Selye János Egyetem gólyatábora = http://komaromonline.sk/minden-elsoevest-var-a-selye-janos-egyetem-golyatabora/ (2017.08.28.), Sikeresen végződött a Selye János Egyetem komplex akkreditációja = http://komaromonline.sk/sikeresen-vegzodott-a-selye-janos-egyetem-komplex-akkreditacioja/ (2017.05.30.), Együttműködés a Selye és a Széchenyi Egyetemek között = http://komaromonline.sk/egyuttmukodes-a-selye-es-a-szechenyi-egyetemek-kozott/ (2017.05.24.), Egyetemisták az alapiskolásoknak: Ismerd meg a szülőföldet, ismerd meg Komáromot! = http://komaromonline.sk/egyetemistak-az-alapiskolasoknak-ismerd-meg-szulofolded-ismerd-meg-komaromot/ (2017.04.15.), Komáromi Egyetemi Napok 2017 = http://komaromonline.sk/komaromi-egyetemi-napok-2017/ (2017.03.29.), Új tantárgy – Selye Jánosról tanulhatnak az egyetemen = http://komaromonline.sk/uj-tantargy-selye-janosrol-tanulhatnak-az-egyetemen/ (2017.03.23.), Juhász György: Az egyetem a magyarság fennmaradásának egyik fontos pillére = http://komaromonline.sk/juhasz-gyorgy-az-egyetem-a-magyarsag-fennmaradasanak-egyik-fontos-pillere/ (2017.03.22.), Jól jársz, ha ide jársz! Nyílt nap a Selyén! = http://komaromonline.sk/jol-jarsz-ha-ide-jarsz-nyilt-nap-a-selyen/

(2017.02.17.), Istvánik Norbert az egyetemi nyílt napról = http://komaromonline.sk/istvanik-norbert-az-egyetemi-nyilt-napokrol/ (2017.02.12.), Idén és Nyílt Nap a Selye János Egyetemen = http://komaromonline.sk/iden-nyilt-nap-selye-janos-egyetemen/ (2017.02.09.) Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy az ismétlődő cikkek mellett helyet kaptak a portálon olyan írások is, amelyek a Selye János Egyetem hallgatóinak (nem tanulmányi jellegű) aktivitásáról számolnak be.

2016-ban hét olyan cikket közölt a komaromonline.sk, amely érintette a Selye János Egyetemet: Új rektora lesz a Selye János Egyetemnek = http://komaromonline.sk/uj-rektora-lesz-a-selye-janos-egyetemnek/ (2016.11.30.), 12. Komáromi Egyetemi Napok – keddi beszámoló = http://komaromonline.sk/12-komaromi-egyetemi-napok-keddi-beszamolo/ (2016.04.05.), Komáromi Egyetemi Napok 2016 = http://komaromonline.sk/1306-2/ (2016.03.29.), Üzleti terv verseny a Selye János Egyetemen = http://komaromonline.sk/uzleti-terv-verseny-a-selye-janos-egyetemen/ (2016.03.19.), Még lehet jelentkezni az egyetemre = http://komaromonline.sk/meg-lehet-jelentkezni-az-egyetemre/ (2016.03.07.), Magyar munkabörze nap a Selye Egyetemen = http://komaromonline.sk/magyar-munkaborze-nap-a-selye-egyetemen/ (2016.03.01.), Szuri András: Tény, hogy a fiatalok hiányoznak a város életéből = http://komaromonline.sk/szuri-andras-teny-hogy-a-fiatalok-hianyoznak-a-varos-eletebol/ (2016.02.17.). Az év terméséből különösen ez utóbbi érdemel figyelmet, amelyben Szuri András, az egyetem egykori hallgatója kritikus hangnemben és nagyon őszintén nyilatkozik az egyetemisták jelenlétéről a város kulturális életében.

4.6. Komáromi Városi Televízió

A Komáromi Városi Televízió rendszeresen közvetít olyan híreket, amelyek a Selye János Egyetem működéséhez kapcsolódnak. A tvkomarno.sk online felületen több ilyen jellegű videó is megtekinthető (2019 február végén ezek száma: 22). Ezek a videók elsősorban az egyetemi év kitüntetett eseményeihez, az akadémiai évnyitóhoz és a diplomaosztóhoz kapcsolódnak, de találunk videót olyan hírekről is, amelyek írásban is megjelentek a fentiekben szemlézett portálokon (pl. Új képzés a Selye János Egyetem Tanárképző Karán, Minden elsőévest vár a Selye János Egyetem gólyatábora!).

4.7. Bumm.sk

A bumm.sk portál a korábban vizsgált portáloknál sokkal intenzívebben reagált az egyetem tevékenységére. 2006 és 2019. február vége között összesen 253 cikket jelentetett meg a Selye János Egyetemről. Emellett érdemes megjegyezni, hogy nemcsak a cikkek mennyiségében múlta felül a többi portált, de érzékenyen reagált az egyetem körüli válsághelyzetekre is. Különösen az egyetem akkreditációs besorolásával foglalkozott kiemelten mind az első, mind a második akkreditációs időszakban, de érzékenyen reagált a Selye János Egyetem Gazdaságtudományi Kara egykori dékánjának, Sikos T. Tamásnak a távozására is, valamint több cikket közölt a Hallgatói Önkormányzat vélt vagy valós kapcsolatáról a Jobbik párttal. Ezek mellett több olyan cikket is közölt, amely a hallgatók aktivitását és jelenlétét érintette a város kulturális életében.

2019-ben (február végéig) kilenc cikk jelent meg az egyetemről: Mi vagyunk az EU = https://www.bumm.sk/regio/2019/02/28/mi-vagyunk-az-eu (2019.02.28.), Látványos nyílt napot szervezett a komáromi Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/regio/2019/02/14/latvanyos-nyilt-napot-szervezett-a-komaromi-selye-janos-egyetem (2019.02.14.), Valentin-napon tartja nyílt napját a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/regio/2019/02/12/valentin-napi-nyilt-nap-a-selye-janos-egyetemen (2019.02.12.), Nyílt nap a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/percrol-percre/2019/02/11/nyilt-nap-a-selye-janos-egyetemen (2019.02.11.), Nemzetközi folklórfesztiválon képviselték Thaiföldön a komáromi egyetemet = https://www.bumm.sk/percrol-percre/2019/02/07/nemzetkozi-folklorfesztivalon-kepvisletek-thaifoldon-a-komaromi-egyetemet (2019.02.07.), Dunaszerdahelyi iskolák kapcsolódtak be a Selye János Egyetem gyakorlóiskoláinak hálózatába = https://www.bumm.sk/regio/2019/02/02/dunaszerdahelyi-iskolakkal-bovitette-gyakorloiskolainak-szamat-a-selye-janos-egyetem (2019.02.02.), Bővült a Selye János Egyetem könyvtárának állománya = https://www.bumm.sk/regio/2019/01/29/bovult-a-selye-janos-egyetem-konyvtaranak-allomanya (2019.01.29.), Táblákkal köszönte meg a gyakorlóiskolák munkáját a komáromi egyetem = https://www.bumm.sk/regio/2019/01/15/tablakkal-koszonte-meg-a-gyakorloiskolak-munkajat-a-komaromi-egyetem (2019.01.15.), Ismét elindítja a szociális gondoskodás programját a komáromi egyetem = https://www.bumm.sk/regio/2019/01/11/ismet-elinditja-szocialis-gondoskodas-programjat-a-komaromi-egyetem (2019.01.11.).

A 2018-as cikkek száma negyvenegy. A következőkről van szó: Több ezer éves kultúráról adtak elő a komáromi egyetemen neves teológusok = https://www.bumm.sk/percrol-percre/2018/11/29/tobb-ezer-eves-kulturarol-adtak-elo-a-komaromi-egyetemen-neves-teologusok (2018.11.29.), Liszka József kapta idén a Turczel Lajos-díjat = https://www.bumm.sk/regio/2018/11/27/liszka-jozsef-kapta-iden-a-turczel-lajos-dijat (2018.11.27.), Szerencsés 13-as – A Selye János Egyetemen rendezték meg a 2018-as FTDK-t = https://www.bumm.sk/regio/2018/11/23/szerencses-13-as-a-selye-janos-egyetemen-rendeztek-meg-a-2018-as-ftdk-t (2018.11.23.), Bővítené szakmai kapcsolatait a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/regio/2018/11/21/bovitene-szakmai-kapcsolatait-a-selye-janos-egyetem (2018.11.21.), A Selye János Egyetem 50 hallgatója kapott kiválóság ösztöndíjat = https://www.bumm.sk/regio/2018/11/19/a-selye-janos-egyetem-50-hallgatoja-kapott-kivalosag-osztondijat (2018.11.19.), Birtokba vették az ovisok az Ovi-Sport Pályát a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2018/11/09/birtokba-vettek-az-ovisok-az-ovi-sport-palyat-a-selye-janos-egyetemen (2018.11.09.), Selye János Egyetem – Hétfőn kezdődik a X. Kari Napok a Tudomány Hetén = https://www.bumm.sk/regio/2018/11/04/selye-janos-egyetem-hetfon-kezdodik-a-xii-kari-napok-a-tudomany-heten (2018.11.04.), Felhívás: Partnerintézményeket keres a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/regio/2018/10/26/felhivas-partnerintezmenyeket-keres-a-selye-janos-egyetem (2018.10.26.), Kiválósági ösztöndíjak várnak a Selye János Egyetem hallgatóira = https://www.bumm.sk/regio/2018/10/23/kivalosagi-osztondijak-varnak-a-selye-janos-egyetem-hallgatoira (2018.10.23.), EU-s fórum a Selyén: Brüsszel nem hall bennünket? = https://www.bumm.sk/regio/2018/10/08/eu-s-forum-a-selyen-brusszel-nem-hall-bennunket (2018.10.08.), 1772 hallgatóval megkezdődött a 15. akadémiai

év a Selyén = https://www.bumm.sk/regio/2018/09/14/1772-hallgatoval-megkezdodott-a-15-akademiai-ev-a-selyen (2018.09.14.), Meghosszabbított jelentkezés: Még lehet jelentkezni a Selye János Egyetem Gólyatáborába! = https://www.bumm.sk/percrol-percre/2018/08/31/meghosszabbitott-jelentkezes-meg-lehet-jelentkezni-a-selye-janos-egyetem-golyataboraba (2018.08.31.), Nívós közgazdász konferencia a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2018/08/23/nivos-kozgazdasz-konferencia-a-selye-janos-egyetemen (2018.08.23.), A Magyar Érdemrend tisztikeresztjével tüntették ki Juhász Györgyöt, a Selye János Egyetem rektorát = https://www.bumm.sk/percrol-percre/2018/08/20/a-magyar-erdemrend-tisztikeresztjevel-tuntettek-ki-juhasz-gyorgyot-a-selye-janos-egyetem-rektorat (2018.08.20.), A Sirály 2 is a Selye János Egyetemé lett = https://www.bumm.sk/regio/2018/07/03/a-siraly-2-is-a-selye-janos-egyeteme-lett (2018.07.03.), Bronzérmet szerzett a Selye János Egyetem sárkányhajó csapata = https://www.bumm.sk/regio/2018/06/27/bronzermet-szerzett-a-selye-janos-egyetem-sarkanyhajo-csapata (2018.06.27.), Új képzés a Selye János Egyetem Tanárképző Karán = https://www.bumm.sk/regio/2018/06/21/uj-kepzes-a-selye-janos-egyetem-tanarkepzo-karan (2018.06.21.), A Selye János Egyetemen rendezik meg a Szlovákiai Magyar Közgazdászok Találkozóját = https://www.bumm.sk/regio/2018/06/12/a-selye-janos-egyetemen-rendezik-meg-a-szlovakiai-magyar-kozgazdaszok-talalkozojat (2018.06.12.), Új szakok indulnak a Selye János Egyetem Gazdaságtudományi Karán = https://www.bumm.sk/regio/2018/06/04/uj-szakok-indulnak-a-selye-janos-egyetem-gazdasagtudomanyi-karan (2018.06.04.), Amerikai professzor előadása a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2018/05/25/amerikai-professzor-eloadasa-a-selye-janos-egyetemen (2018.05.25.), Szakbővítési lehetőség a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2018/05/16/szakbovitesi-lehetoseg-a-selye-janos-egyetemen (2018.05.16.), Sikerrel pályázatk – Tovább bővül a komáromi egyetem könyvtárállománya = https://www.bumm.sk/regio/2018/05/15/sikerrel-palyaztak-tovabb-bovul-a-komaromi-egyetem-konyvtarallomanya (2018.05.15.), Ünnepélye névadó koncertet tart a Selye János Egyetem Nőikara = https://www.bumm.sk/regio/2018/05/13/unnepelyes-nevado-koncertet-tart-a-selye-janos-egyetem-noikara (2018.05.13.), Kedvcsináló videót mutatott be a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/percrol-percre/2018/05/09/kedvcsinalo-videot-mutatott-be-a-selye-janos-egyetem (2018.05.09.), Nagy sikere volt a 14. Komáromi Egyetemi Napok rendezvénysorozatnak = https://www.bumm.sk/regio/2018/04/26/nagy-sikere-volt-a-14-komaromi-egyetemi-napok-rendezvenysorozatnak (2018.04.26.), Újra függőségekről cseréltek eszmét az egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2018/04/25/ujra-fuggosegekrol-csereltek-eszmet-az-egyetemen (2018.04.25.), Made in China – beszélgetés Kínáról az Egyetemi Könyvtárban = https://www.bumm.sk/regio/2018/04/25/made-in-china-beszelgetes-kinarol-az-egyetemi-konyvtarban (2018.04.25.), SJE – Közel ötven hallgató mérettette meg magát a Tudományos Diákköri Konferencián = https://www.bumm.sk/regio/2018/04/12/sje-kozel-otven-hallgato-merettette-meg-magat-a-tudomanyos-diakkori-konferencian (2018.04.12.), Már tartanak a Komáromi Egyetemi Napok = https://www.bumm.sk/regio/2018/04/11/mar-tartanak-a-komaromi-egyetemi-napok (2018.04.11.), A Kutyavendégház nyerte a Selye János Egyetem Üzleti Terv Versenyét = https://www.bumm.sk/regio/2018/03/30/a-kutyavendeghaz-nyerte-a-selye-janos-

egyetem-uzleti-terv-versenyet (2018.03.30.), Selye Egyetem GTK – használható diploma, tervezhető életpálya, jó fizetés = https://www.bumm.sk/regio/2018/03/21/selye-egyetem-gtk-hasznalhato-diploma-tervezheto-eletpalya-jo-fizetes (2018.03.21.), Mesét másként módszer – Bemutató a Selye János Egyetem könyvtárában = https://www.bumm.sk/regio/2018/03/14/meset-maskent-modszer-bemutato-a-selye-janos-egyetem-konyvtaraban (2018.03.14.), Könyvtárak hete a Selye János Egyetem könyvtárában = https://www.bumm.sk/kultura/2018/03/09/konyvtarak-hete-a-selye-janos-egyetem-konyvtaraban (2018.03.09.), A Selye János Egyetemen egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a gyakorlati képzésre = https://www.bumm.sk/regio/2018/03/05/a-selye-egyetemen-egyre-nagyobb-hangsulyt-fektetnek-a-gyakorlati-kepzesre (2018.03.05.), A drogok dekriminalizálása nem a legalizálásukat jelenti = https://www.bumm.sk/regio/2018/02/27/a-drogok-dekriminalizalasa-nem-a-legalizalasukat-jelenti (2018.02.27.), A jövő hét elején Komáromban is aláírható lesz a MinoritySafePack = https://www.bumm.sk/regio/2018/02/25/a-jovo-het-elejen-komaromban-is-alairhato-lesz-a-minoritysafepack (2018.02.25.), Stabil a Selye János Egyetem hallgatói létszáma = https://www.bumm.sk/regio/2018/02/19/stabil-a-selye-janos-egyetem-hallgatoi-letszama (2018.02.19.), Több mint hatszázan voltak a Selye János Egyetem Nyílt Napján = https://www.bumm.sk/regio/2018/02/14/tobb-mint-hatszazan-voltak-a-selye-janos-egyetem-nyilt-napjan (2018.02.14.), Már csak egy hét van hátra a Selye János Egyetem Nyílt Napjáig = https://www.bumm.sk/regio/2018/02/06/mar-csak-egy-het-van-hatra-a-selye-janos-egyetem-nyilt-napjaig (2018.02.06.), Pálinkás jó reggelt! – Selye akár tíz különböző nyelven köszöntötte tanítványait = https://www.bumm.sk/regio/2018/01/26/palinkas-jo-reggelt-selye-akar-tiz-kulonbozo-nyelven-tudta-koszontotte-tanitvanyait (2018.01.26.), Már több mint ezer idén érettségizővel vette fel a kapcsolatot a Selye János Egyetem = https://www.bumm sk/regio/2018/01/08/mar-tobb-mint-ezer-iden-erettsegizovel-vette-fel-a-kapcsolatot-a-selye-janos-egyetem (2018.01.08.).

2017-ben összesen tizenkilenc írás jelent meg a Selye János Egyetemről: Új elnököt választott a Selye János Egyetem Hallgatói Önkormányzata = https://www.bumm.sk/belfold/2017/12/22/uj-elnokot-valasztott-a-selye-janos-egyetem-hallgatoi-onkormanyzata (2017.12.22.), Jubilálnak a komáromi egyetemisták – Majd két éve a városban és környékén = https://www.bumm.sk/kultura/2017/11/09/jubilalnak-a-komaromi-egyetemistak-majd-ket-eve-a-varosban-es-kornyeken (2017.11.09.), Holnap Komáromban – Petőcz Kálmán előadása a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2017/11/06/holnap-komaromban-petocz-kalman-eloadasa-a-selye-janos-egyetemen (2017.11.06.), Kezdődnek a Kari Napok a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2017/11/05/kezdodnek-a-kari-napok-a-selye-janos-egyetemen (2017.11.05.), Népszerűsítő körútra indul a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/regio/2017/10/06/nepszerusito-korutra-indul-a-selye-janos-egyetem (2017.10.06.), Komáromi Egyetemi Napok tizenharmadszor = https://www.bumm.sk/kultura/2017/03/29/komaromi-egyetemi-napok-tizenharmadszor (2017.03.29.), A komáromi egyetem diákjai is élelmiszert gyűjtenek a kárpátaljai nélkülözők számára = https://www.bumm.sk/regio/2017/03/24/a-komaromi-egyetem-diakjai-is-elelmiszert-gyujtenek-a-karpataljai-nelkulozok-szamara (2017.03.24.), Bölcsészképzés felsőfokon – a Turczel-díjas H. Nagy Péter új könyvének bemutatója =

https://www.bumm.sk/kultura/2017/03/22/bolcseszkepzes-felsofokon-a-turczel-dijas-h-nagy-peter-uj-konyvenek-bemutatoja (2017.03.22.), Selye János Egyetem – Eldőlt, kié a legjobb üzleti terv = https://www.bumm.sk/regio/2017/03/17/selye-janos-egyetem-eldolt-kie-a-legjobb-uzleti-terv (2017.03.17.), Csiba Peter lett a SJE Gazdaságtudományi Karának új dékánja = https://www.bumm.sk/regio/2017/03/08/csiba-peter-lett-a-sje-gazdasagtudomanyi-karanak-uj-dekanja (2017.03.08.), Sikeresen pályázott a Selye János Egyetem – új szakkönyvek az Egyetemi Könyvtárban = https://www.bumm.sk/regio/2017/02/20/sikeresen-palyazott-a-selye-janos-egyetem-uj-szakkonyvek-az-egyetemi-konyvtarban (2017.02.20.), Idén is nagy sikere volt a Selye János Egyetem Nyílt Napjának = https://www.bumm.sk/regio/2017/02/14/iden-is-nagy-sikere-volt-a-selye-janos-egyetem-nyilt-napjanak (2017.02.14.), Újra Nyílt Nap a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2017/02/06/ujra-nyilt-nap-a-selye-janos-egyetemen (2017.02.06.), Bukor József lemond a dékáni tisztségéről = https://www.bumm.sk/regio/2017/02/03/rovidhir-bukor-jozsef-lemond-a-dekani-tisztsegerol (2017.02.03.), „Selye az a tudós volt, aki közkinccsé tudta tenni a tudományt" = https://www.bumm.sk/regio/2017/01/27/selye-az-a-tudos-volt-aki-kozkinccse-tudta-tenni-a-tudomanyt (2017.01.27.), Selye János életét bemutató kiállítást nyitottak Komáromban = https://www.bumm.sk/regio/2017/01/26/selye-janos-eletet-bemutato-kiallitast-nyitottak-komaromban (2017.01.26.), Közel kétezer diákot szólított meg a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/regio/2017/01/26/kozel-ketezer-diakot-szolitott-meg-a-selye-janos-egyetem (2017.01.26.), Kiska kinevezte a Selye János Egyetem új rektorát = https://www.bumm.sk/belfold/2017/01/24/kiska-kinevezte-a-selye-janos-egyetem-uj-rektorat (2017.01.24.), A Selye János Egyetem versenyfelhívása üzleti terv készítésére = https://www.bumm.sk/regio/2017/01/05/a-selyejanos-egyetem-versenyfelhivasa-uzleti-terv-keszitesere (2017.01.05.).

2016-ban huszonhárom cikk jelent meg a Selye János Egyetemről: Sikeres volt a komáromi egyetemisták karácsonyi gyűjtése = https://www.bumm.sk/regio/2016/12/24/sikeres-volt-a-komaromi-egyetemistak-karacsonyi-gyujtese (2016.12.24.), Jótékonysági gyűlést szerveznek a komáromi egyetemisták = https://www.bumm.sk/regio/2016/12/11/jotekonysagi-gyujtest-szerveznek-a-komaromi-egyetemistak (2016.12.11.), Újra könyvbörze a Selye János Egyetem könyvtárában = https://www.bumm.sk/regio/2016/12/03/ujra-konyvborze-a-selye-janos-egyetem-konyvtaraban (2016.12.03.), Juhász György lesz a Selye János Egyetem rektora = https://www.bumm.sk/regio/2016/11/28/juhasz-gyorgy-lesz-a-selye-janos-egyetem-rektora (2016.11.28.), Felvidéki Tudományos Diákköri Konferencia – részvételre buzdít a Diákhálózat! = https://www.bumm.sk/regio/2016/07/27/felvideki-tudomanyos-diakkori-konferencia-reszvetelre-buzdit-a-diakhalozat (2016.07.27.), Magyar nyelvű diplomákat osztottak a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2016/07/20/magyar-nyelvu-diplomakat-osztottak-a-selye-janos-egyetemen (2016.07.20.), Árpád fejedelem-díjat kapott a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/regio/2016/06/10/arpad-fejedelem-dijat-kapott-a-selye-janos-egyetem (2016.06.10.), Simon Attila Arany János-díjas = https://www.bumm.sk/kultura/2016/05/04/simon-attila-arany-janos-dijas (2016.05.04.), Nemzetközi Doktorandusz Konferencia a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2016/04/11/nemzetkozi-doktorandusz-konferencia-a-selye-janos-egyetemen (2016.04.11.), Komáromi Egyetemi Napok

– csütörtöki beszámoló = https://www.bumm.sk/regio/2016/04/07/komaromi-egyetemi-napok-csutortoki-beszamolo (2016.04.07.), Selyés hallgatók a Kortárs Hangon díjazottjai között = https://www.bumm.sk/kultura/2016/04/07/selyes-hallgatok-a-kortars-hangon-dijazottjai-kozott (2016.04.07.), Ilyen volt a 12. KEN másdik napja = https://www.bumm.sk/regio/2016/04/05/ilyen-volt-a-12-ken-masodik-napja (2016.04.05.), Elstartolt a 12. Komáromi Egyetemi Napok = https://www.bumm.sk/regio/2016/04/04/elstartolt-a-12-komaromi-egyetemi-napok (2016.04.05.), Új elnököt választott a Selye János Egyetem Hallgatói Önkormányzata = https://www.bumm.sk/regio/2016/03/23/uj-elnokot-valasztott-a-selye-janos-egyetem-hallgatoi-onkormanyzata (2016.03.23.), Idén is lesznek Komáromi Egyetemi Napok = https://www.bumm.sk/regio/2016/03/22/iden-is-lesznek-komaromi-egyetemi-napok (2016.03.22.), III. Üzleti terv verseny a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2016/03/18/iii-uzleti-terv-verseny-a-selye-janos-egyetemen (2016.03.18.), Ismét messze szárnyalt a Selye János Egyetem Nyílt Napja = https://www.bumm.sk/regio/2016/02/18/ismet-messze-szarnyalt-a-selye-janos-egyetem-nyilt-napja (2016.02.18.), „A hit cselekedetek nélkül halott" – Böjte Csaba a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2016/02/18/a-hit-cselekedetek-nelkul-halott-bojte-csaba-a-selye-janos-egyetemen (2016.02.18.), Körkép a pedagógussztrájkról – mi újság a mi egyetemi oktatóinkkal? = https://www.bumm.sk/belfold/2016/02/17/korkep-a-pedagogussztrajkrol-mi-ujsag-a-mi-egyetemi-oktatoinkkal (2016.02.17.), Idén is megtartja nyílt napját a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/regio/2016/02/09/iden-is-megtartja-nyilt-napjat-a-selye-janos-egyetem (2016.02.09.), Új promó videóval csábít a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/regio/2016/02/01/uj-promo-videoval-csabit-a-selye-janos-egyetem (2016.02.01.), Még lehet jelentkezni a Selye János Egyetem Üzleti terv versenyére = https://www.bumm.sk/regio/2016/01/14/meg-lehet-jelentkezni-a-selye-janos-egyetem-uzleti-terv-versenyere (2016.01.14.), Projektsikerek a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2016/01/08/projektsikerek-a-selye-janos-egyetemen (2016.01.08.).

2015-ben harminc cikk foglalkozott a Selye János Egyetemmel: Lesznek magyar nyelvű diplomák a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2015/12/03/lesznek-magyar-nyelvu-diplomak-a-selye-janos-egyetemen (2015.12.03.), Szlovák-magyar, kétnyelvű diplomák a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2015/11/27/szlovak-magyar-ketnyelvu-diplomak-a-selye-janos-egyetemen (2015.11.27.), „Szándékunk a jövő értelmiségének kinevelése" = https://www.bumm.sk/regio/2015/11/19/szandekunk-a-jovo-ertelmisegenek-kinevelese (2015.11.19.), Futball és irodalom: beszélgetés Gazdag Józseffel = https://www.bumm.sk/kultura/2015/11/13/futball-es-irodalom-beszelgetes-gazdag-jozseffel (2015.11.13.), Brandon Hackett és Moskát Anita a SJE Tanárképző Karán – képekkel = https://www.bumm.sk/regio/2015/11/10/brandon-hackett-es-moskat-anita-a-sje-tanarkepzo-karan (2015.11.10.), A világépítés alternatívái – szimpózium a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2015/10/26/avilagepites-alternativai-szimpozium-a-selye-janos-egyetemen (2015.10.26.), A Selye János Egyetem hallgatója képviselte Szlovákiát Kínában = https://www.bumm.sk/kultura/2015/09/26/a-selye-janos-egyetem-hallgatoja-kepviselte-szlovakiat-kinaban

(2015.09.26.), Kiemelkedő publikációs teljesítmény a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2015/09/25/kiemelkedo-publikacios-teljesitmeny-a-selye-janos-egyetemen (2015.09.25.), Megkezdődött a tanév a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2015/09/18/megkezdodott-a-tanev-a-selye-janos-egyetemen (2015.09.18.), Befészkelés – elkezdődött a Selye János Egyetem gólyatábora = https://www.bumm.sk/regio/2015/09/17/befeszkeles-elkezdodott-a-selye-janos-egyetem-golyatabora (2015.09.17.), Könyvbörze a Selye János Egyetem könyvtárában = https://www.bumm.sk/regio/2015/09/14/konyvborze-a-selye-janos-egyetem-konyvtaraban (2015.09.14.), Még mindig lehet jelentkezni a Selye János Egyetem gólyatáborába = https://www.bumm.sk/regio/2015/08/31/meg-mindig-lehet-jelentkezni-a-selye-janos-egyetem-golyataboraba (2015.08.31.), Minden elsőévest vár a Selye János Egyetem Gólyatábora! = https://www.bumm.sk/regio/2015/08/05/minden-elsoevest-var-a-selye-janos-egyetem-golyatabora (2015.08.05.), A Selye János Egyetem is ott volt Gombaszögö, Martoson, az EFOTT-on és Tusnádfürdőn is = https://www.bumm.sk/regio/2015/07/31/a-selye-janos-egyetem-is-ott-volt-gombaszogon-martoson-az-efott-on-es-tusnadfurdon-is (2015.07.31.), Légy Te a következő diplomás! = https://www.bumm.sk/regio/2015/06/16/legy-te-a-kovetkezo-diplomas (2015.06.16.), A komáromi röplabdacsapat felveszi a Selye János Egyetem nevét is = https://www.bumm.sk/regio/2015/06/08/a-komaromi-roplabdacsapat-felveszi-a-selye-janos-egyetem-nevet-is (2015.06.08.), A SJE HÖK nyilatkozata 2013-ból = https://www.bumm.sk/nem-kategorizalt/2015/06/03/a-sje-hok-nyilatkozata-2013-bol (2015.06.03.), A Jobbik támogatja a Via Nova ICS-t és a komáromi HÖK-öt = https://www.bumm.sk/belfold/2015/06/03/a-jobbik-tamogatja-a-via-nova-ics-t-es-a-komaromi-hok-ot (2015.06.03.), Lezárult a XI. Komáromi Egyetemi Napok = https://www.bumm.sk/kultura/2015/04/19/lezarult-a-xi-komaromi-egyetemi-napok (2015.04.19.), Egyetemi lét Komáromban, tizenhét szemszögből = https://www.bumm.sk/belfold/2015/04/17/egyetemi-let-komaromban-tizenhet-szemszogbol (2015.04.17.), Komáromi siker az Országos Tudományos Diákköri Konferencián = https://www.bumm.sk/regio/2015/04/14/komaromi-siker-az-orszagos-tudomanyos-diakkori-konferencian (2015.04.14.), Hétfőn indult a Komáromi Egyetemi Napok = https://www.bumm.sk/kultura/2015/04/13/hetfon-indult-a-komaromi-egyetemi-napok (2015.04.13.), Ma van a KEN 0. napja = https://www.bumm.sk/regio/2015/04/10/ma-van-a-ken-0-napja (2015.04.10.), Idén újra Komáromi Egyetemi Napok = https://www.bumm.sk/kultura/2015/04/07/iden-ujra-komaromi-egyetemi-napok (2015.04.07.), Idén is megtartották az Üzleti terv versenyt a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/regio/2015/03/12/iden-is-megtartottak-az-uzleti-terv-versenyt-a-selye-janos-egyetemen (2015.03.12.), „A diplomaosztók után is összetartanak” = https://www.bumm.sk/regio/2015/03/07/a-diplomaosztok-utan-is-osszetartanak (2015.03.07.), Sikeresen leadta akkreditációs anyagait a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/belfold/2015/03/06/sikeresen-leadta-akkreditacios-anyagait-a-selye-janos-egyetem (2015.03.06.), Újabb rangsor: mennyire jók az egyetemeink? = https://www.bumm.sk/belfold/2015/02/23/ujabb-rangsor-mennyire-jok-az-egyetemeink (2015.02.23.), Több mint négyszáz résztvevő a Selye János Egyetem nyílt napján = https://www.bumm.sk/regio/2015/02/17/tobb-mint-negyszaz-resztvevo-a-selye-janos-egyetem-nyilt-napjan (2015.02.17.), Nyílt nap a Selye János Egyetemen

= https://www.bumm.sk/regio/2015/02/08/nyilt-nap-a-selye-janos-egyetemen (2015.02.08.).

2014-ből öt találatot jegyezhettünk fel: Rangsorolták a szlovákiai egyetemeket, vajon hányadik lett a magyar képzés? = https://www.bumm.sk/belfold/2014/11/30/rangsoroltak-a-szlovakiai-egyetemeket-vajon-hanyadik-lett-a-magyar-kepzes (2014.11.30.), Díjazták a Felvidéki Tudományos Diákköri Konferencia résztvevőit = https://www.bumm.sk/kultura/2014/11/15/dijaztak-a-felvideki-tudomanyos-diakkori-konferencia-resztvevoit (2014.11.15.), Színvonalas, szlovákiai magyar tudományos élet – indul az FTDK = https://www.bumm.sk/kultura/2014/11/11/szinvonalas-szlovakiai-magyar-tudomanyos-elet-indul-az-ftdk (2014.11.11.), Öregdiák-portált indít a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/archivum/2014/03/20/93323_oregdiak-portalt-indit-a-selye-janos-egyetem (2014.03.20.), Új elnököt választott a Selye János Egyetem hallgatói önkormányzata = https://www.bumm.sk/archivum/2014/03/09/92878_uj-elnokot-valasztott-a-selye-janos-egyetem-hallgatoi-onkormanyzata (2014.03.09.).

2013-ból hat cikket találtunk: Jubileumi tanévnyitó a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2013/09/20/86966_jubileumi-tanevnyito-a-selye-janos-egyetemen (2013.09.20.), Megválasztották a Selye János Egyetem szépét = https://www.bumm.sk/archivum/2013/04/14/81057_megvalasztottak-a-selye-janos-egyetem-szepet (2013.04.14.), Kisfilmben népszerűsíti a Selye János Egyetemet a HÖK = https://www.bumm.sk/archivum/2013/03/25/80256_kisfilmben-nepszerusiti-a-selye-janos-egyetemet-a-hok (2013.03.25.), A Via Nova és a SJE HÖK a Jobbik felvidéki partnere? = https://www.bumm.sk/archivum/2013/03/10/79666_a-via-nova-es-a-sje-hok-a-jobbik-felvideki-partnere (2013.03.10.), Kinevezték Tóth Jánost a Selye János Egyetem rektorává = https://www.bumm.sk/archivum/2013/01/25/77976_kineveztek-toth-janost-a-selye-egyetem-rektorava (2013.01.25.), Közösen mentené a Selye Egyetem jogállását a két ország = https://www.bumm.sk/archivum/2013/01/24/77941_kozosen-mentene-a-selye-egyetem-jogallasat-a-ket-orszag (2013.01.24.).

2012-ben harminckét írás foglalkozott a Selye János Egyetemmel: Történészek és nyelvészek konferenciáztak a Selye Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2012/12/17/76612_torteneszek-es-nyelveszek-konferenciaztak-a-selye-egyetemen (2012.12.17.), Tóth Jánost egyedüli jelöltként újraválasztották a Selyén = https://www.bumm.sk/archivum/2012/11/08/75138_toth-janost-egyeduli-jeloltkent-ujravalasztottak-a-selyen (2012.11.08.), Vegyes bizottság: mindent megtesznek a Selye Egyetemért = https://www.bumm.sk/archivum/2012/11/08/75136_vegyes-bizottsag-mindent-megtesznek-a-selye-egyetemert (2012.11.08.), A magyar és szlovák fél törekszik a SJE rangjának megőrzésére = https://www.bumm.sk/archivum/2012/09/20/73371_a-magyar-es-szlovak-fel-torekszik-a-sje-rangjanak-megorzesere (2012.09.20.), Mindhárom egyetem tiltakozik a névváltoztatás ellen = https://www.bumm.sk/archivum/2012/09/15/73167_mindharom-egyetem-tiltakozik-a-nevvaltoztatas-ellen (2012.09.15.), A Selye hallgatói megkoszorúzták Szent István komáromi szobrát = https://www.bumm.sk/archivum/2012/09/14/73141_a-selye-hallgatoi-megkoszoruztak-szent-istvan-komaromi-szobrat (2012.09.14.), Petíció indult a Selye Egyetem besorolásának megmaradásáért = https://www.bumm.sk/archivum/2012/08/31/72672_peticio-indult-a-selye-egyetem-besorolasanak-megmaradasaert

(2012.08.31.), Református szervezetek tiltakoztak a komáromi leminősítés ellen = https://www.bumm.sk/archivum/2012/08/27/72514_reformatus-szervezetek-tiltakoztak-a-komaromi-leminosites-ellen (2012.08.27.), Várják a jelentkezőket a Selye János Egyetem gólyatáborába = https://www.bumm.sk/archivum/2012/08/25/72429_varjak-a-jelentkezoket-a-selye-janos-egyetem-golyataboraba (2012.08.25.), A Selye Egyetem lehetőségeiről egyeztettek Budapesten = https://www.bumm.sk/archivum/2012/08/13/72023_a-selye-egyetem-lehetosegeirol-egyeztettek-budapesten (2012.08.13.), A Selye Egyetem rektorával tárgyaltak a Híd képviselői = https://www.bumm.sk/archivum/2012/08/01/71577_a-selye-egyetem-rektoraval-targyaltak-a-hid-kepviseloi (2012.08.01.), A Selye Egyetem az akkreditációs folyamat elhalasztását fogja kérni = https://www.bumm.sk/archivum/2012/08/01/71558_a-selye-egyetem-az-akkreditacios-folyamat-elhalasztasat-fogja-kerni (2012.08.01.), A.Nagy a miniszterrel egyeztetett a Selye János Egyetemről = https://www.bumm.sk/archivum/2012/07/13/70906_a-nagy-a-miniszterrel-egyeztetett-a-selye-janos-egyetemrol (2012.07.13.), A Híd támogatja a Selye Egyetem felhívását = https://www.bumm.sk/archivum/2012/06/29/70422_a-hid-tamogatja-a-selye-egyetem-felhivasat (2012.06.29.), Komárom kiállt a Selye egyetemi megnevezése mellett = https://www.bumm.sk/archivum/2012/06/28/70385_komarom-kiallt-a-selye-egyetemi-megnevezese-mellett (2012.06.28.), Türelmi időt kér Čaplovičtól a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/archivum/2012/06/28/70374_turelmi-idot-ker-caplovictol-a-selye-janos-egyetem (2012.06.28.), Selye János Egyetemből Selye János Főiskola? = https://www.bumm.sk/archivum/2012/06/26/70299_selye-janos-egyetembol-selye-janos-foiskola (2012.06.26.), Vallástörténeti szimpózium a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2012/05/08/68413_vallastorteneti-szimpozium-a-selye-egyetemen (2012.05.08.), Veszélybe kerülhet a Selye Egyetem státusza = https://www.bumm.sk/archivum/2012/04/18/67670_veszelybe-kerulhet-a-selye-egyetem-statusza (2012.04.18.), Mától Komáromi Egyetemi Napok = https://www.bumm.sk/archivum/2012/04/16/67551_matol-komaromi-egyetemi-napok (2012.04.16.), Próba-állásinterjúk a komáromi karrierközpontban = https://www.bumm.sk/archivum/2012/04/12/67423_proba-allasinterjuk-a-komaromi-karrierkozpontban (2012.04.12.), Hétfőtől VIII. Komáromi Egyetemi Napok = https://www.bumm.sk/archivum/2012/04/10/67331_hetfotol-viii-komaromi-egyetemi-napok (2012.04.10.), Futsal torna a Selye Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2012/03/22/66628_futsal-torna-a-selye-egyetemen (2012.03.22.), Szakmai nap a Selye Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2012/03/16/66423_szakmai-nap-a-selye-egyetemen (2012.03.16.), Szándéknyilatkozattal támogatja az új egyetemi szakot a minisztérium = https://www.bumm.sk/archivum/2012/03/08/66142_szandeknyilatkozattal-tamogatja-az-uj-egyetemi-szakot-a-miniszterium (2012.03.08.), Nagy József az új egyetemi tanulmányi programról = https://www.bumm.sk/archivum/2012/03/08/66138_nagy-jozsef-az-uj-egyetemi-tanulmanyi-programrol (2012.03.08.), Új elnök a komáromi egyetem Hallgatói Önkormányzatának élén = https://www.bumm.sk/archivum/2012/02/28/65754_uj-elnok-a-komaromi-egyetem-hallgatoi-onkormanyzatanak-elen (2012.02.28.), Nyerhet a Selye Egyetem a magyar oktatási reformmal = https://www.bumm.sk/archivum/2012/02/25/65664_nyerhet-a-selye-egyetem-a-magyar-oktatasi-reformmal (2012.02.25.), Új tanulmányi programot

indít a Selye Egyetem = https://www.bumm.sk/archivum/2012/02/22/65551_uj-tanulmanyi-programot-indit-a-selye-egyetem (2012.02.22.), Nyílt napokat tartanak az egyetemek Nyitrán és Komáromban = https://www.bumm.sk/archivum/2012/02/10/65150_nyilt-napokat-tartanak-az-egyetemek-nyitran-es-komaromban (2012.02.10.), Pénteken Komáromban ad elő Tőkés László = https://www.bumm.sk/archivum/2012/02/07/65028_penteken-komaromban-ad-elo-tokes-laszlo (2012.02.07.), Nyitott napok a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2012/02/03/64885_nyitott-napok-a-selye-janos-egyetemen (2012.02.03.).

2011-ben harminchárom hír szólt a Selye János Egyetemről: Lemondott a komáromi egyetem HÖK-elnöke = https://www.bumm.sk/archivum/2011/12/06/62756_lemondott-a-komaromi-egyetem-hok-elnoke (2011.12.06.), Erdélyi Margitot jelölték újra dékánnak = https://www.bumm.sk/archivum/2011/11/08/61765_erdelyi-margitot-jeloltek-ujra-dekannak (2011.11.08.), Megnyílt a karrierközpont a Selye Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2011/11/07/61721_megnyilt-a-karrierkozpont-a-selye-egyetemen (2011.11.07.), Újra Kari Napok a komáromi egyetem tanárképző karán = https://www.bumm.sk/archivum/2011/11/07/61698_ujra-kari-napok-a-komaromi-egyetem-tanarkepzo-karan (2011.11.07.), Fiatal pályakezdőket várnak a Selye Egyetem karrierközpontjába = https://www.bumm.sk/archivum/2011/11/04/61612_fiatal-palyakezdoket-varnak-a-selye-egyetem-karrierkozpontjaba (2011.11.04.), Melyik főiskolának van a legtöbb állástalan végzőse? = https://www.bumm.sk/archivum/2011/10/25/61243_melyik-foiskolanak-van-a-legtobb-allastalan-vegzose (2011.10.25.), Indul a komáromi egyetem karriertanácsadó központja = https://www.bumm.sk/archivum/2011/10/14/60877_indul-a-komaromi-egyetem-karrier-tanacsado-kozpontja (2011.10.14.), Tanácskozott a Selye János Egyetem Igazgatótanácsa = https://www.bumm.sk/archivum/2011/09/28/60272_tanacskozott-a-selye-janos-egyetem-igazgatotanacsa (2011.09.28.), A Selye János Egyetem abszolvensei nagyon keveset keresnek = https://www.bumm.sk/archivum/2011/09/23/60112_a-selye-janos-egyetem-abszolvensei-nagyon-keveset-keresnek (2011.09.23.), Lemondott Szarka László dékán = https://www.bumm.sk/archivum/2011/09/22/60084_lemondott-szarka-laszlo-dekan (2011.09.22.), Nagy támogatja a magyar nyelvű környezetvédelmi egyetemi képzést = https://www.bumm.sk/archivum/2011/09/21/60026_nagy-tamogatja-a-magyar-nyelvu-kornyezetvedelmi-egyetemi-kepzest (2011.09.21.), Tanévnyitó a komáromi Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2011/09/19/59970_tanevnyito-a-komaromi-selye-janos-egyetemen (2011.09.19.), Tóth János: kiemelten támogat minket a kormány = https://www.bumm.sk/archivum/2011/09/17/59893_toth-janos-kiemelten-tamogat-minket-a-kormany (2011.09.17.), Ünnepélyes tanévnyitó miniszterekkel a Selye Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2011/09/14/59775_unnepelyes-tanevnyito-miniszterekkel-a-selye-egyetemen (2011.09.14.), Komáromi egyetemisták: szavazzák meg a támogatást a karrierközpontra! = https://www.bumm.sk/archivum/2011/08/26/59117_komaromi-egyetemistak-szavazzak-meg-a-tamogatast-a-karrierkozpontra (2011.08.26.), Alkalmazott informatika a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2011/08/25/59079_alkalmazott-informatika-a-selye-janos-egyetemen (2011.08.25.), Szeptemberben újra tudományos konferencia a komáromi egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2011/08/24/59057_szep-

temberben-ujra-tudomanyos-konferencia-a-komaromi-egyetemen (2011.08.24.), Szociológusképzés indul a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2011/07/20/57890_szociologuskepzes-indul-a-selye-janos-egyetemen (2011.07.20.), Diplomaosztók a Selye Egyetem Gazdaságtudományi Karán = https://www.bumm.sk/archivum/2011/07/12/57622_diplomaosztok-a-selye-egyetem-gazdasagtudomanyi-karan (2011.07.12.), Online lehet követni a Selye Egyetem promócióit = https://www.bumm.sk/archivum/2011/06/27/57133_online-lehet-kovetni-a-selye-egyetem-promocioit (2011.06.27.), Tanácskozott a Selye János Egyetem Igazgatótanácsa = https://www.bumm.sk/archivum/2011/06/14/56622_tanacskozott-a-selye-janos-egyetem-igazgatotanacsa (2011.06.14.), Együttműködés a Selye János Egyetem és a győri egyetem között = https://www.bumm.sk/archivum/2011/05/31/56069_egyuttmukodes-a-selye-janos-egyetem-es-a-gyori-egyetem-kozott (2011.05.31.), Ma kezdődnek a Komáromi Egyetmi Napok = https://www.bumm.sk/archivum/2011/04/04/53842_ma-kezdodnek-a-komaromi-egyetemi-napok (2011.04.04.), Áprilisban újra Komáromi Egyetemi Napok = https://www.bumm.sk/archivum/2011/03/25/53466_aprilisban-ujra-komaromi-egyetemi-napok (2011.03.25.), A Selye János Egyetemen ad elő a francia nagykövet = https://www.bumm.sk/archivum/2011/03/17/53158_a-selye-janos-egyetemen-ad-elo-a-francia-nagykovet (2011.03.17.), Felmond a komáromi egyetem gazdasági karának tanszékvezetője = https://www.bumm.sk/archivum/2011/03/03/52621_felmond-a-komaromi-egyetem-gazdasagi-karanak-tanszekvezetoje (2011.03.03.), Mától megbízott dékán vezeti a Selye Egyetem gazdasági karát = https://www.bumm.sk/archivum/2011/03/02/52585_matol-megbizott-dekan-vezeti-a-selye-egyetem-gazdasagi-karat (2011.03.02.), A komáromi egyetemisták nyilatkozata Sikos T. Tamás ügyében = https://www.bumm.sk/archivum/2011/02/25/52421_a-komaromi-egyetemistak-nyilatkozata-sikos-t-tamas-ugyeben (2011.02.25.), A komáromi egyetem gazdasági kara dékánjának nyilatkozata = https://www.bumm.sk/archivum/2011/02/24/52351_a-komaromi-egyetem-gazdasagi-kara-dekanjanak-nyilatkozata (2011.02.24.), A komáromi egyetem gazdasági kara alkalmazottainak nyilatkozata = https://www.bumm.sk/archivum/2011/02/22/52283_a-komaromi-egyetem-gazdasagi-kara-alkalmazottainak-nyilatkozata (2011.02.22.), Menesztették a komáromi egyetem gazdasági karának dékánját = https://www.bumm.sk/archivum/2011/02/21/52244_menesztettek-a-komaromi-egyetem-gazdasagi-karanak-dekanjat (2011.02.21.), Tóth János: az emléktáblával a kezdetektől fogva több probléma volt = https://www.bumm.sk/archivum/2011/02/09/51751_toth-janos-az-emlektablaval-a-kezdetektol-fogva-tobb-problema-volt (2011.02.09.), Teljes felállásban dolgozhat a Selye János Egyetem Igazgatótanácsa = https://www.bumm.sk/archivum/2011/01/13/50705_teljes-felallasban-dolgozhat-a-selye-janos-egyetem-igazgatotanacsa (2011.01.13.).

2010-ban tizenhat cikk jelent meg a Selye János Egyetemről: Tóth János: a főiskolai kategóriába kerülés siker, nem lefokozás = https://www.bumm.sk/archivum/2010/10/22/47750_toth-janos-a-foiskolai-kategoriaba-kerules-siker-nem-lefokozas (2010.10.22.), Hintát adtak a komáromi egyetemisták a Bóbita óvodának = https://www.bumm.sk/archivum/2010/10/18/47581_hintat-adtak-a-komaromi-egyetemistak-a-bobita-ovodanak (2010.10.18.), Sikeres volt a Selye János Egyetem gólyatábora = https://www.bumm.sk/archivum/2010/09/26/46795_sikeres-volt-a-selye-janos-

egyetem-golyatabora (2010.09.26.), Ünnepélyes tanévnyitó a komáromi Selye Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2010/09/20/46590_unnepelyes-tanevnyito-a-komaromi-selye-egyetemen (2010.09.20.), Társadalmi jelenségekről és változásokról a Selye Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2010/09/07/46115_tarsadalmi-jelensegekrol-es-valtozasokrol-a-selye-egyetemen (2010.09.07.), Katolikus egyetemi központ nyílik a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2010/08/24/45632_katolikus-egyetemi-kozpont-nyilik-a-selye-janos-egyetemen (2010.08.24.), Szarka László: olajozottabban működik a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/archivum/2010/07/25/44609_szarka-laszlo-olajozottabban-mukodik-a-selye-janos-egyetem (2010.07.25.), Megerősítené a Selye Egyetem helyzetét a kormány = https://www.bumm.sk/archivum/2010/07/22/44519_megerositene-a-selye-egyetem-helyzetet-a-kormany (2010.07.22.), Kiértékelték a Selye Egyetem Tanárképző Karának esszépályázatát = https://www.bumm.sk/archivum/2010/07/04/43864_kiertekeltek-a-selye-egyetem-tanarkepzo-karanak-esszepalyazatat (2010.07.04.), Másodszor avattak végzős diákokat a Selye Tanárképző Karán = https://www.bumm.sk/archivum/2010/06/22/43407_masodszor-avattak-vegzos-diakokat-a-selye-tanarkepzo-karan (2010.06.22.), Gyűjtés a Bóbita Óvodának = https://www.bumm.sk/archivum/2010/05/25/42322_gyujtes-a-bobita-ovodanak (2010.05.25.), Egyetemi gyakorlóiskola lett a gútai magániskola = https://www.bumm.sk/archivum/2010/05/19/42107_egyetemi-gyakorloiskola-lett-a-gutai-maganiskola (2010.05.19.), Hatodik alkalommal rendezik meg a Komáromi Egyetemi Napokat = https://www.bumm.sk/archivum/2010/04/07/40571_hatodik-alkalommal-rendezik-meg-a-komaromi-egyetemi-napokat (2010.04.07.), Czibula Ádám: nekünk is kell törvény, mely a magyar nyelvet védi! = https://www.bumm.sk/archivum/2010/02/23/39106_czibula-adam-nekunk-is-kell-torveny-mely-a-magyar-nyelvet-vedi (2010.02.23.), Bútora, Mesežnikov és Petőcz a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2010/01/27/38138_butora-meseznikov-es-petocz-a-selye-janos-egyetemen (2010.01.27.), Rövid jelentés a Selye János Egyetemről = https://www.bumm.sk/archivum/2010/01/25/38043_rovid-jelentes-a-selye-janos-egyetemrol (2010.01.25.).

2009-ben tizenkilenc olyan írás jelent meg, amely kapcsolódott a Selye János Egyetemhez: A Selye Egyetemről a Selye Gimnáziumban = https://www.bumm.sk/archivum/2009/12/22/36971_a-selye-egyetemrol-a-selye-gimnaziumban (2009.12.22.), Doktori program indul a Selyén Magyar Nyelv és Irodalomból = https://www.bumm.sk/archivum/2009/10/13/34453_doktori-program-indul-a-selyen-magyar-nyelv-es-irodalombol (2009.10.13.), A Selye János Egyetemen ad elő George E. Pataki = https://www.bumm.sk/archivum/2009/10/09/34299_a-selye-janos-egyetemen-ad-elo-george-e-pataki (2009.10.09.), V. Felvidéki Diákköri Konferencia a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2009/10/07/34219_v-felvideki-tudomanyos-diakkori-konferencia-a-selye-janos-egyetemen (2009.10.07.), Beiktatták az új vezetőket és megkezdték az új tanévet a Selye Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2009/09/21/33668_beiktattak-az-uj-vezetoket-es-megkezdtek-az-uj-tanevet-a-selye-egyetemen (2009.09.21.), Oktatás – tudomány – társadalom: konferencia Komáromban = https://www.bumm.sk/archivum/2009/09/05/33084_oktatas-tudomany-tarsadalom-konferencia-komaromban (2009.09.05.), Főiskola vagy Egyetem – avagy nem is ez a lényeg = https://www.bumm.sk/archi-

vum/2009/08/13/32338_foiskola-vagy-egyetem-avagy-nem-is-ez-a-lenyeg (2009.08.13.), Az Egyetem körüli információk pontosításra szorulnak = https://www.bumm.sk/archivum/2009/08/11/32273_az-egyetem-koruli-pontatlan-informaciok-pontositasra-szorulnak (2009.08.11.), Főiskola lesz a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/archivum/2009/08/10/32241_foiskola-lesz-a-selye-janos-egyetem (2009.08.10.), Diplomaosztó a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2009/07/14/31353_diplomaoszto-a-selye-janos-egyetemen (2009.07.14.), Pótfelvételik lesznek a Selyén = https://www.bumm.sk/archivum/2009/07/13/31314_potfelvetelik-lesznek-a-selyen (2009.07.13.), Kevesen jelentkeztek a Selye János Egyetemre = https://www.bumm.sk/archivum/2009/07/08/31160_kevesen-jelentkeztek-a-selye-janos-egyetemre (2009.07.08.), A Selye János Egyetem rektorának sajtónyilatkozata = https://www.bumm.sk/archivum/2009/06/17/30480_a-selye-janos-egyetem-rektoranak-sajtonyilatkozata (2009.06.17.), Főiskola lesz a Selye János Egyetem? = https://www.bumm.sk/archivum/2009/06/17/30470_foiskola-lesz-a-selye-janos-egyetem (2009.06.17.), Oktatás – Tudomány – Társadalom = https://www.bumm.sk/archivum/2009/06/04/ 30057_oktatas-tudomany-tarsadalom (2009.06.04.), Sikerek a Selye János Egyetem háza táján = https://www.bumm.sk/archivum/2009/06/03/30024_sikerek-a-selye-janos-egyetem-haza-tajan (2009.06.03.), Dékánt választ a Selye János Egyetem – felhívás = https://www.bumm.sk/archivum/2009/02/17/26767_dekant-valaszt-a-selye-janos-egyetem-felhivas (2009.02.17.), SJE: Gašparovič rektorrá nevezte ki Tóth Jánost = https://www.bumm.sk/archivum/2009/02/02/26306_sje-gasparovic-rektorra-nevezte-ki-toth-janost (2009.02.02.), Fény a sötétségben: 5 éves a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/archivum/2009/01/19/25897_feny-a-sotetsegben-5-eves-a-selye-janos-egyetem (2009.01.19.).

2008-ban hét cikk foglalkozott a Selye János Egyetemmel: Először értékelték a Selye János Egyetemet = https://www.bumm.sk/archivum/2008/12/04/24718_eloszor-ertekeltek-a-selye-janos-egyetemet (2008.12.04.), SJE: Tóth János az új rektor = https://www.bumm.sk/archivum/2008/11/28/24552_sje-toth-janos-az-uj-rektor (2008.11.28.), Új szenátusa van a Selye János Egyetemnek = https://www.bumm.sk/archivum/2008/10/28/23647_uj-szenatusa-van-a-selye-janos-egyetemnek (2008.10.28.), SJE: Albert visszalépett, Tóth János lehet az új rektor = https://www.bumm.sk/archivum/2008/10/15/23281_sje-albert-visszalepett-toth-janos-lehet-az-uj-rektor (2008.10.15.), Diszkrimináció a Selye János Egyetem informatika szakán? = https://www.bumm.sk/archivum/2008/09/24/22726_diszkriminacio-a-selye-janos-egyetem-informatika-szakan (2008.09.24.), Selye Egyetem: mégis Tóth János lesz a rektor? = https://www.bumm.sk/archivum/2008/06/11/19687_selye-egyetem-megis-toth-janos-lesz-a-rektor (2008.06.11.), Újdonságok a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2008/03/13/17098_ujdonsagok-a-selye-janos-egyetemen (2008.03.13.).

2007-ben hat írás jelent meg az egyetemről: Nyári Egyetemet szervez a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/archivum/2007/06/04/9408_nyari-egyetemet-szervez-a-selye-janos-egyetem (2007.06.04.), FTV-tervezet: Selye János Szakfőiskola? = https://www.bumm.sk/archivum/2007/05/10/8931_ftv-tervezet-selye-janos-szakfoiskola (2007.05.10.), Göncz Kinga a Selye János Egyetem támogatását kérte =

https://www.bumm.sk/archivum/2007/02/16/6891_goncz-kinga-a-selye-janos-egyetem-tamogatasat-kerte (2007.02.16.), Anyagi gondok a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2007/02/15/6864_anyagi-gondok-a-selye-janos-egyetemen (2007.02.15.), Konferencia Selye Jánosról = https://www.bumm.sk/archivum/2007/01/23/6215_konferencia-selye-janosrol (2007.01.23.), Újévi vizit dr. Albert Sándornál, a Selye János Egyetem rektoránál = https://www.bumm.sk/archivum/2007/01/04/5753_ujevi-vizit-dr-albert-sandornal-a-selye-janos-egyetem-rektoranal (2007.01.04.).

2006-ban hét cikk foglalkozott a Selye János Egyetemmel: Átadták a Selye János Egyetem könyvtárát = https://www.bumm.sk/archivum/2006/12/20/5481_atadtak-a-selye-janos-egyetem-konyvtarat (2006.12.20.), Borverseny a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2006/11/30/4938_borverseny-a-selye-janos-egyetemen (2006.11.30.), Tanévnyitó a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2006/09/12/3043_tanevnyito-a-selye-janos-egyetemen (2006.09.12.), Új képzés a Selye János Egyetemen = https://www.bumm.sk/archivum/2006/08/09/2327_uj-kepzes-a-selye-janos-egyetemen (2006.08.09.), Nem zárják be a Selye János Egyetemet = https://www.bumm.sk/archivum/2006/07/07/1559_nem-zarjak-be-a-selye-janos-egyetemet (2006.07.07.), Bővül a Selye János Egyetem = https://www.bumm.sk/archivum/2006/06/10/829_bovul-a-selye-janos-egyetem (2006.06.10.), Nehéz helyzetbe kerülhet a Selye János Egyetem! = https://www.bumm.sk/archivum/2006/05/17/348_nehez-helyzetbe-kerulhet-a-selye-janos-egyetem (2006.05.17.).

A kutatás későbbi fázisában érdemes lenne alaposabban elemezni az egyetemi/főiskolai besorolás kérdéséről szóló cikkeket (mindkét akkreditációs időszakban), különös tekintettel a felmerülő félreértésekre és az ezek eloszlatására irányuló kísérletekre. Emellett meg lehetne vizsgálni, hogy érkeztek-e kommentek ezekhez a cikkekhez, és ha igen, milyen jellegűek.

5. Konklúzió

A Komáromban szerkesztett online felületeken a Selye János Egyetem működésével kapcsolatosan vizsgált anyag mennyiségét a következő táblázat foglalja össze.

1. táblázat. A Selye Egyetem említése a komáromi online felületeken

Online médium	Találati szám/ vizsgált anyagok száma
sziakomarom.sk	74
tvkomarno.sk (Komáromi Lapok)	18
deltakn.sk	25
dunataj.sk	36
komaromonline.sk	31
bumm.sk	253
Összesen	437

Amiként az várható volt, a Selye János Egyetem rendszeresen szerepel a komáromi kötődésű médiában. Mindegyik általunk vizsgált online portál rendszeresen közöl cikkeket az egyetemről, noha e cikkek száma portálonként és időszakonként mutat némi változatosságot (lásd 1. táblázat). Az online tér működésmódjával, illetve a hírmegosztás gyakorlatával magyarázható, hogy számos olyan cikkre bukkantunk, amelyek kisebb változtatásokkal több portálon is megjelentek (olykor a különbségek minimálisak voltak). Ennek egyik lehetséges magyarázata az lehet, hogy a szóban forgó portálok kapcsolatban vannak egymással (azaz átvesznek információkat egymástól), a másik magyarázat pedig az lehet erre a jelenségre, hogy időnként ugyanabból a forrásból merítenek. Ezt a kérdést külön nem vizsgáltuk, de nem kizárt, hogy a hírek egy része a Selye János Egyetem honlapjáról kerül be a hírfolyamba.

Ez utóbbi már csak azért is valószínű, mert a megjelent cikkek közt jelentős túlsúlyban vannak azok, amelyek különböző egyetemi rendezvényekről adnak hírt: konferenciákról, előadásokról, a tudomány hetéről, a gólyatáborról, a nyílt napról és leggyakrabban az egyetemi napok rendezvényeiről. E cikkek közös jellemzője, hogy rövidek és mindenekelőtt a tényekre szorítkoznak – tehát *értéksemlegesek*.

A cikkek egy másik csoportját képezik azok az írások, amelyek az egyetemi képzéssel kapcsolatos változásokról számolnak be (például új szakok nyitásáról stb.), illetve személyi változásokról tudósítanak (új rektor, dékánválasztás, új HÖK-elnök). Míg az előbbi csoportba sorolható cikkek olykor kifejezetten felhívó jellegűek, addig az utóbbiba soroltak tényközlőek. Magától értetődő, hogy a rektor- és dékánválasztás publicitást kap a médiában. Az pedig, hogy a Hallgatói Önkormányzat elnöki posztján történt változásokról is hírt ad a média, részben a HÖK aktív jelenlétével, részben pedig a HÖK tevékenysége iránti érdeklődéssel magyarázható.

Ugyancsak a köz érdeklődését tükrözheti, hogy a média részletesen beszámolt a korábbi akkreditációs időszakok eredményéről, igaz, ezt az egyetemen kívüli szemlélő nézőpontjából tette. Ami ebben az esetben azt jelenti, hogy az egyetem értékelése a hírekben – olykor félreérthetően – az egyetem besorolásának, netán „lefokozásának" kérdéseként tematizálódott. 2012-ben több cikk kelthetett pánikot azzal, hogy az egyetem főiskolává történő degradálásáról beszélt, miközben nem mindig tette világossá, hogy mit is jelent valójában a főiskolai kategóriába való besorolás. (Valójában, mint tudjuk, nem lefokozást jelentett, hanem a korábbi pozíció megerősítését.) Az, hogy minden eddigi akkreditációs folyamat végeredményéről jelent meg írás a helyi illetőségű médiában, azt jelentheti, hogy a komáromiaknak igenis fontos, hogy az egyetem megőrizze egyetemi rangját.

Ami a cikkek hangvételét illeti, mint korábban is utaltunk rá, ezek nagy része semlegesnek mondható. Olyan rövidhírekről van szó, amelyek a tényekre fókuszálnak. A cikkek között akad több pozitív hangvételű (vagy kifejezetten népszerűsítő jellegű) írás, de nincsenek szélsőséges megnyilvánulások. A pozitív hangvételű írások is megőrzik tényszerűségüket. Ugyanakkor feltűnő, hogy még az olyan portálokon, amelyek teret adnak a provokatív megnyilatkozásoknak, sem találtunk az egyetemet bíráló cikket. A bumm.sk ugyan korábban leközölt néhány olyan írást, amely megkavarta az egyetem körüli állóvizet, de összességében ezek is megmaradtak a részrehajlás nélküli tudósítás szintjén, ráadásul az utóbbi években nem is jelent meg ilyen jellegű cikk. Mindez

arról is árulkodhat, hogy *Komárom városa meg van elégedve az egyetem eddigi teljesítményével*.

Arra, hogy milyen kapcsolat van a város és az egyetem között, a kinyert adatbázisból nem tudunk következtetni. A megjelent írások között alig van olyan, amely a város és az egyetem viszonyát tematizálná. Arra a (az előszóban is felvetett) kérdésre, hogy a hallgatók jelenléte lendített-e a város imázsán, netán beépült volna a „komáromiság" identitásképletébe, szintén nehéz választ adni a cikkek alapján. A hallgatói aktivitásról szóló írások egy része ugyan azt bizonyítja, hogy érezhető a hallgatók jelenléte a városban. Akadnak azonban olyan írások is, amelyek ehhez a kérdéshez szkeptikusabban viszonyulnak. Mindez azzal is magyarázható, hogy *nincs* egységes mérce, amely alapján mérni lehetne a hallgatók aktív jelenlétét a városban.

6. Irodalom

Albert Sándor 2004. *Selye János Egyetem*. Révkomárom, KT Könyv- és Lapkiadó.

Albert Sándor 2005. *Az induló Selye János Egyetem*. Komárom, KT Könyv- és Lapkiadó.

Barabási Albert-László 2018. *Behálózva. A hálózatok új tudománya*. Ford. Vicsek Mária. Budapest, Libri Kiadó.

Beke Zsolt 2016. *Az identitás esélyei*. Dunaszerdahely–Pozsony, Kalligram.

Eagleman, David 2017. *Az agy: a te történeted*. Ford. Both Előd. Budapest, Akkord Kiadó.

Hawking, Stephen 1999. Gyermekkorom. In Uő: *Einstein álma és egyéb írások*. Ford. Ungvárainé Nagy Zsuzsanna–Ungvárai János. Budapest, Vince Kiadó, 11–23. p.

Kulcsár Szabó Ernő 2010. Üzem vagy műhely? Avagy válaszút előtt állnak-e a humán tudományaink? In Uő: *Megkülönböztetések. Médium és jelentés az irodalmi modernségben*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 294–308. p.

Lampl Zsuzsanna 2012. *A szlovákiai magyarok szociológiája. 1. kötet. Szlovákiai és magyar*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Selye János 1976. *Stressz distressz nélkül*. Ford. Mészáros Károly. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Stokes, Jane 2008. *A média- és kultúrakutatás gyakorlata*. Ford. Károlyi Júlia. Budapest–Pécs, Gondolat Kiadó–PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék.

Szarka László 2009. Az egyetemi tudományosság hasznáról. Bevezető egy könyvsorozathoz. In Liszka József (szerk.): *Interetnikus és interkulturális kapcsolatok Dél-Szlovákiában*. Komárom, Selye János Egyetem Tanárképző Kar, 5–8. p. /Monographiae Comaromienses 1./

Szénássy Zoltán 2005. *Rév-Komárom*. Komárom. KT Könyv- és Lapkiadó.

Tóth János 2014. Rektori köszöntő. In Zakar Piroska–Mészárosová, Alžbeta (szerk.): *A Selye János Egyetem – Univerzita J. Selyeho 2004–2014*. Komárom/Komárno, Selye János Egyetem/Univerzita J. Selyeho. 4–8. p.

7. Internetes források (a tárgyalás sorrendjében)

sziakomarom.sk
tvkomarno.sk
deltakn.sk
dunataj.sk
komaromonline.sk
bumm.sk

Péter H. Nagy – József Keserű

(Digital) Spirit of Place? Reflection of J. Selye University in Online Media Edited in Komárno

This paper focuses on the importance of the establishment and operation of J. Selye University and its image created by local online media based in Komárno and surroundings. We also examine what asymmetries arise between media products and verifiable, realistic cultural factors. First we present the methodological basis of the research. Further we refer to the phenomenon of the town and the university, in the broader context of the university´s establishment. In the next section we introduce the examined media and show their archives. Finally, we try to characterize the university´s image created by the online media edited in Komárno.

KŐRÖS ZOLTÁN

„MA ESTE INDULUNK A FRONTRA...”

Felvidékiek naplói és memoárjai a második világháborúból

ELBESZÉLT TÖRTÉNELEM 6.

Fórum Kisebbségkutató Intézet

FÓRUM Társadalomtudományi Szemle, XXII. évfolyam 2020/1, Somorja

ANGYAL BÉLA

Adatok a szlovákiai magyarok csehországi deportálásának történetéhez, 1946–1949 (2. rész)[1]

2. A csehszlovák hadsereg szerepe a magyarok deportálásában

Az újjáalakuló Csehszlovákia hadseregének szervezeti felépítéséről, elsősorban szovjet nyomásra, döntések születtek már a világháború befejezése és az ország nagy részének felszabadítása előtt. Csehszlovákia első kormánya programjában abból az alapelvből indult ki, hogy a hadsereg szervezeti felépítése, felszerelése és kiképzése olyan lesz, mint a szovjet Vörös Hadseregé. A hadsereg alapját az ellenállási mozgalomban harcoló katonai és partizánalakulatok egységei fogják képezni, mindenekelőtt a Szovjetunióban működő csehszlovák hadtest.[2] A kormány döntött személyi kérdésekről is, a nemzetvédelmi miniszter Ludvík Svoboda tábornok, a Szovjetunióban alakult csehszlovák hadtest parancsnoka, a vezérkari főnöke pedig Bohumil Boček[3] tábornok, a hadtest parancsnokhelyettese lett. Lényegében arról döntött, hogy a hadsereg nem az 1938-as alapokon épül újjá, valamint a legfőbb vezetése nem a londoni emigráns kormány elképzelései szerint alakul, hanem a szovjet vezetés akarata érvényesül.

1 Az 1. részt lásd: *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 21. évf. 2019/4. 123–164. p.

2 A kormányprogram, amelyet Kassán hirdettek ki 1945. április 5-én, a III. fejezetében tárgyalta a hadsereg kérdését: „Az új csehszlovák hadsereg a hitlerizmus elleni küzdelemben született, s alapját nemzeteink véderejének az itthon és a határokon túl fegyverrel a kezükben aktívan harcoló csoportjai (a szovjetunióbeli 1. csehszlovák hadtest, pilótáink, a franciaországi csehszlovák páncélos dandár, a szlovák és cseh partizánok, a szlovákiai felkelőcsapatok) alkotják és fogják alkotni. Erre az alapra, mindenekelőtt a szovjetunióbeli 1. csehszlovák hadtestre fog épülni az új csehszlovák véderő.” Szarka László (szerk.): *Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában 1945–1949. Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések*. Komárom, 2005, 39. p.

3 Boček, Bohumil (1894–1952) cseh katona, tábornok, a második világháború alatt Angliában, majd a Szovjetunióban harcolt, az ottani csehszlovák hadtest parancsnokának helyettese volt. Vezérkari főnökként a háború utáni években jelentős szerepe volt az új hadsereg kialakításában, a kommunista puccs után 1948-ban részt vett a hadseregben folyó tisztogatásokban, a kommunista befolyás növelésében a hadseregen belül. Koncepciós per során 1952-ben életfogytiglani börtönre ítélték, a börtönben hunyt el.

A csehszlovák londoni katonai emigráció vezetői a hadsereg szerepéről a szláv, kisebbségek nélküli Csehszlovákia kialakításával kapcsolatban határozott elképzelésekkel rendelkeztek és erre részletes terveket dolgoztak ki már a háború alatt. Támogatták a szláv nemzetállam kialakításának gondolatát, tudatában voltak, hogy a hadseregnek szerepet kell vállalnia a kisebbségek háború utáni kitelepítésében. Ebben a kérdésben a Szovjetunióban harcoló csehszlovák alakulatok vezetése is egyetértett. A német és a magyar nemzetiség tagjait már a Szovjetunióban alakult csehszlovák katonai egységek kizárták soraikból. A felszabadított területeken 1945-ben mozgósítást rendeltek el bizonyos korosztályoknál, a magyarokat és németeket azonban nem hívták be. Az évekkel korábban megfogalmazott elképzelések szerint a csehszlovák hadsereg nem akart magyarokat és németeket a soraiba fogadni, legfeljebb munkaszolgálatra tartották alkalmasnak őket.[4]

Az új hadseregben rendezni próbálták a cseh és szlovák nemzet egyenjogúságának kérdését is. Ezt a célt szolgálta a védelmi minisztériumban kinevezett szlovák államtitkár, aki a harmadik kormány időszakában Ján Lichner[5] volt, a Demokrata Párt részéről. A kormány 1945. május 25-i ülésén döntött arról, hogy Szlovákia területén kialakítja a 4. Katonai Területi Parancsnokságot (VO 4) Pozsony székhellyel. Az legénységi állomány, az altiszti és tisztikar elsősorban szlovák nemzetiségűekből állt, a vezényleti nyelv a szlovák volt. 1946-tól azonban, a Demokrata Párt győzelme után, már a szlovák újoncok egy része Csehországba és Morvaországba került katonai szolgálatra és fordítva, a cseh újoncok egy része pedig Szlovákiába. 1950-ben a megszüntették az addigi területi katonai parancsnokságokat és két újat alakítottak ki (1. VO és 2. VO) Prága és Trencsén székhellyel.[6] A kezdeti években azonban a VO 4 parancsnokságnak kellett ellátnia a békeidőben rászabott feladatokat, a határvédelmet, a segítségnyújtást az újjáépítésben Szlovákia területén, és nem utolsósorban a szlovákiai németek és magyarok kitelepítésének a feladatát. A VO 4 Hadtápparancsnokságán belül külön Kitelepítési Részleget (Odsunové oddelenie) is létrehoztak.

A Nemzetvédelmi Minisztérium 1945 szeptemberében kísérletet tett arra is, hogy a csehszlovákiai németek és magyarok kitelepítésének ügyét katonai hatáskörbe vonja. Samuel Korbel[7] ezredesnek, a minisztérium jogi osztálya vezetőjének aláírásával szét-

4 Baláž, Július: Československá armáda v zahraničí a jej podiel na riešenie postavenia maďarskej menšiny v povojnovom Československu. In Zudová-Lešková, Zlatica (szerk.): *Válečný rok 1944. Příspěvky účastníků mezinárodní konference konané ve dnech 19.-20. října 1999 v Praze*. Praha, 2001, 275–287. p.

5 Lichner, Ján (1897–1979) szlovák agrárpárti, majd demokrata párti politikus. A háború alatt tagja volt a londoni emigráns kormánynak, 1946–1948 között a Nemzetvédelmi Minisztérium államtitkára. 1948 februárjában lemondott posztjáról. 1950–1960 között politikai okokból bebörtönözték, 1968-ban rehabilitálták.

6 Ondruš, Milan: *Veľitelstvo 4. oblasti Bratislava. Roky 1945-1950. Inventár.* Vojenský historický archív Trnava, 2002. Lásd a Bevezetőt (Úvod).

7 Korbel, Samuel Karol (1909–1997) szlovák jogász, katona, 1947-től tábornok. A jogi diploma megszerzése után 1931-ben lépett be a hadseregbe, a jogi osztályon dolgozott, pozícióját az önálló szlovák állam alatt is megtartotta. Részt vett a szlovák nemzeti felkelésben,

küldött tárcaközi egyeztetésre egy javaslatot. Ebben egy különálló hivatal létrehozására tett javaslatot. A Hivatal a Német és a Magyar Kérdés Megoldására a CSSZK-ban, munkanevet kapta, és központi államigazgatási szervként végezte volna az állampolgárságuktól megfosztott kisebbségi személyekkel kapcsolatos összes teendőket, büntetőtáborok létrehozását a számukra, ideiglenesen munkára kötelezésüket, végső soron a kitelepítésüket az országból. A javaslat megállapította: túl sok minisztérium és hivatal hatáskörébe tartozik jelenleg a kérdés, a hatáskörök szétforgácsolása káoszt okoz, ezért kell egy központi hivatal: „Ez a hivatal egyenesen a kormánynak tartozik felelősséggel, és katonai módon van megszervezve. Az alkalmazottai a katonai fegyelmi, a büntető és a bírói hatáskörnek vannak alárendelve...”[8] A javaslatot nem fogadta el a kormány, mivel a többi tárca ellenezte.[9] Véleményük szerint az elnöki dekrétumok, az ezek alapján létrejött Telepítési Hivatal és Nemzeti Megújítási Alap, valamint a Belügyminisztérium javaslatai a németek tervezett kitelepítésével kapcsolatban megfelelően rendezik a kérdést. A döntés értelmében tulajdonképpen a kisebbségekkel kapcsolatos teendők legfőbb intézője továbbra is a Belügyminisztérium maradt.

Dokumentumok II.

4.

Pozsony, 1946. november 18. (1946. november 7.) **A VO4 Hadtápparancsnoksága megküldi a Nemzetvédelmi Minisztérium (NVM) államtitkárának Juraj Pipich vezérkari kapitánynak, a Csehszlovák Áttelepítési Bizottsághoz kirendelt összekötőtisztnek a bizalmas jelentését a szlovákiai magyarok Csehországba szállításának előkészületeiről.**

(a lap tetején kép pecsét) 1946 NVM 6443
4. területi Hadtápparancsnokság
322.695/biz.kitelep.részl.1946 Pozsony, 1946. 11. 18
Tárgy: Jelentés a magyarok kitelepítéséről – előterjesztés
Melléklet: 1

NVM Államtitkárának Hivatala
P r á g a

majd az újjáalakult csehszlovák hadseregben átvette a NVM jogi osztályának a vezetését. 1948 februárja után emigrált, Ausztráliában hunyt el.

8 A minisztérium javaslata és a tárcaközi egyeztetés során beérkezett vélemények megtalálhatók Národní archiv Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna (Kormányhivatal – rendes iktató), 938. doboz.

9 Egyedül az Oktatási és Művelődési Minisztérium támogatta, a többi negatív véleményezést adott.

Mellékelten benyújtom az összekötőtiszt jelentését a magyarok Csehországba telepítésével kapcsolatos helyzetről.

A következtetéseivel egyetértek.

VO4 képviselője
Heřman Ján vezérkari ezr.
(olvashatatlan aláírás)

(a lapon a NVM iktatópecsétje) Bizalmas
Érkezett 1946. XI. 20.
6443 sz. Mell. 1

Pipich Juraj vezérkari kap.
NVM és VO4 CSÁB összekötőtisztje[10] Pozsony, 1946. 11. 7.
Tárgy: Párkányban 1946. 10. 27 lezajlott értekezlet – javaslat – jelentés

NVM Államtitkárának Hivatala
P r á g a

1/ Jelentem, hogy 1946. 10. 27.-én Párkányban részt vettem a Dr. Daniel Okálinak a magyarországi lakosságcsere kormánybiztosának kezdeményezésére összehívott értekezleten.

Az értekezlet tárgya, amelynek inkább informatív jellege volt, a magyarok meghatározott részének Csehországba telepítési módjának a megbeszélése volt, melyre abban az esetben kerül sor, amennyiben a magyar kormány továbbra is halogatja az 1946. II. 27-i egyezmény teljesítését.

Arról is szó volt, mely magyarokat kell áttelepíteni Csehországba, akik nem reszlovakizáltak, vagy a reszlovakizáltakat is.

2/ Mivel az egész akció sikere nagy hatással van, nemcsak a mi déli határaink biztosítására, hanem az erre a határra általában, úgy gondolom, szükséges lesz, hogy a NV miniszter úr, bár a csereakciót más minisztériumok irányítják, érvényesítse a fokozott befolyását a kormányüléseken, amelyek erről a témáról tárgyalnak, mivel úgy tűnik a civil tárcák beavatkozásai a forradalmi hevületükkel gyakran a probléma megoldásának, tekintettel a külföldre, csupán ártanak, ahelyett, hogy oldanák vagy legalább segí-

10 Juraj Pipich kapitányt, a VO 4 tisztjét, aki, mint a kinevezésben írják, már a németek kitelepítése során is együttműködött a NVM vezérkarával, 1946. szeptember 3-án nevezik ki a minisztérium és egyben a VO 4 összekötőtisztjének a Daniel Okáli vezette budapesti Csehszlovák Áttelepítési Bizottság mellé. Erre azért volt szükség, mivel a CSÁB mellett több katona – elsősorban sofőrként – dolgozott civil ruhában Magyarország területén, és 4 katonai adóvevő állomást is üzemeltettek Magyarországon. A telepítési akció során pedig jelentős katonai erők bevonásával számoltak. Vojenský historický archiv Praha (Katonai Történeti Levéltár Prága), fond Ministerstvo národní obrany 1946, hlavní štáb, 7. oddělení (Nemzetvédelmi Minisztérium 1946, Vezérkar, 7. Osztály), 70. doboz.

tenének a megoldásban. (Pl. a magyarok beosztása kényszermunkára Csehországba 1945 őszén, mindenféle jogi alap nélkül, mint bírósági ítélet stb.)[11]

3/ Úgy gondolom, kezdettől hiba volt a magyarok kitelepítését azonosítani a német problémával – mindkét problémának teljesen más a pszichológiai alapja.

Az, hogy a nagyhatalmak megengedték a németek kitelepítését, bizonyára nem csupán a külföld irántunk táplált szimpátiájából és indokaink külföld általi elismeréséből fakadt, de abból is, hogy a németek még nemrég az egész világot terrorizálták, amellyel gyűlöletet váltottak ki magukkal szemben. Hiába várnánk azonban arra, hogy az angolok, vagy az amerikaiak gyűlöljék a magyarokat. Ők arra túl kicsik, hogy az angolszászok egyáltalán a gyűlöletükre méltassák őket. Ellenkezőleg ismert tény, hogy a magyarok kedvesebbek számukra, mint mi, ha nem másért, csak azért, mivel nem szlávok.

4/ Tudatában vagyok annak, hogy nem az én dolgom megoldani ezt a problémát, és távol vagyok attól, hogy én kritizálni akarnám a mi legfőbb tényezőink cselekedeteit ebben a dologban, vagy kioktatni akarnám őket.

Mint az NVM (kinevezve a NVM 13.223 biz. vezérk. 7. Oszt. 1946 sz. határozatával) és a VO4 összekötőtisztje a CSÁB-hoz és a TH-hoz azonban kötelességemnek érzem, jelenteni a megfigyeléseimet a feletteseimnek, hiszen ha a csereakció legalább részben sikerül ipso facto[12] a déli határunk örökre biztosítva lesz, mivel a földnek szlovák kézre kerülésével a magyarok elveszítik az igényüket erre a számunkra oly drága területre.

5/ Az, hogy a párizsi döntés a mi hátrányunkra történt, még nem jelenti azt, hogy a problémát nem lehet megoldani. Abban, hogy van megoldás, végre minden az ügyön dolgozó tényező egyetért, azonban a módon, a taktikán múlik – milyennel visszük végbe a dolgot.

Mindenesetre úgy gondolom, nem hajthatjuk végre a transzferét Csehországba és Morvaországba azoknak a magyaroknak, akik reszlovakizáltak, mivel az ő valódi önkéntességük ennél az aktusnál a külföld előtt a mi legnagyobb támaszunk. A gyerekeiket annak a 350.000 reszlovakizáltnak már nyugodtan szlovák iskolába adhatjuk, senki nem hányhat a szemünkre valamilyen erőszakos magyarosítást [sic!], és hasonlókat.

Megjegyzem, hogy az elért magas szám ellenére, még több reszlovakizált lenne, sokan azonban csak azért nem reszlovakizáltak, mivel elterjedt, hogy felesleges reszlovakizálnia annak, akinek több mint 5 hold földje van, az ilyennek állítólag nem segít még az igazi szláv származás sem. Ezzel nem azt állítom, hogy a reszlovakizáltakat nem kell átellenőrizni, hogy valóban szláv származásúak-e. Igen, de csak később. Most szükségünk van erre a számra, ezért mindnek igazolást kell kiadni, hogy jelentkezett reszlovakizálásra, és a határozatról később lesz kiértesítve. De egyelőre nem fogunk velük mozdulni. A világos eseteket lehet fokozatosan, hivatalosan kezelni.

11 Az 1945-ös őszi eseményekről lásd: Angyal Béla: Adatok a szlovákiai magyarok 1945 őszén történt kényszermunkára hurcolásához. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2018/4. 151–179. p.

12 a tényből kifolyólag

A reszlovakizáltakat egyelőre még pszichológiai okokból sem költöztethetjük. Hiszen mindnyájan, akik nem reszlovakizáltak, kinevetnék őket, és ezzel e nevetéssel a köztársaság ellen provokálnák őket.

6/ Ezért, ha a magyar kormányt rá akarjuk kényszeríteni az 1946. II. 27.-i csereegyezmény teljesítésére és valami teret nyitni a belső telepítésre, akkor Csehországba és Morvaországba nem reszlovakizált magyarokat költöztetünk.

Amennyiben később mégiscsak sikerülne megegyezni annak a párizsi konferencián említett 200.000 magyarnak a kitelepítéséről, akkor a legrosszabb esetben kétféle költöztetési költségeink lesznek azzal, hogy esetleg a Csehországba kiköltöztetett magyart „ha sikerül a dolog" újra költöztetni fogjuk, de Magyarországra.

7/ Az egész dolog során számolni kell bizonyos tényezőkkel.

Szlovákiában mondjuk van 550-600.000 magyarunk. Ebből a számból leszámítunk 350.000 reszlovakizáltat. A maradék 200-250.000 számú magyarból javaslom kihúzni, mint szlovák területen lakót, azokat, akik már önként, mint mezőgazdasági, vagy bármilyen munkás elmentek munkára a cseh országrészekbe és többségük az ottani munka és szociális körülményekkel száz százalékosan elégedettek, és sok esetben már most elhatározták, ott horgonyoznak le. Ezeknek az embereknek, ajánlanám azonnal honosságot adni a helységekben, ahol ez idő szerint foglalkoztatottak, tehát, mint dél-szlovákiai lakos egyszerűen eltűnnének. Több ezer emberről van szó. Vannak községek, amelyekből így több száz munkás kiesik. Nagy hatással lenne ez a lakosságcserére Magyarországgal, az 1946. II. 27-i egyezmény alapján.

A mi hivatalainknak ugyanis természetes igyekezete az áttelepítendők jegyzékébe főleg gazdag magyar parasztokat besorolni, hogy a föld így szlovák kézbe kerüljön. A magyarok azonban ez ellen az átlátszó trükk ellen felléptek és kitartanak az mellett, hogy az áttelepítendők jegyzékei a magyar lakosság szociális rétegződése alapján legyenek összeállítva. Az általam vázolt módon a szociális rétegződés a javunkra módosulna.

8/ Egyszerűen, az alapján a látószög alapján kell cselekednünk, hogy a további 200.000 magyar egyoldalú kitelepítése a párizsi konferencia határozata alapján nem sikerül, (ha sikerül, annál jobb) sőt pld. az USA, Dr. Okáli szavai szerint, még a magyarok területi cseréről szóló javaslatát is hajlandó támogatni.

Mint további lépést, amely segít bennünket ahhoz, hogy a fent említett szociális rétegződés a javunkra változzon, ajánlom, hogy a munkaerő toborzás elé, a magyar lakosság köréből a cseh területekre, ne álljon semmilyen akadály, ellenkezőleg, hogy ez legyen támogatva. Hiszen az ügynökök, akik feketén keresik az embereket, azokat így, vagy úgy, az érintett szlovák hivatal engedélye nélkül is, munkába állítják.

Ezeknek az embereknek is, ahogyan már fent említettem, honosságot adnának a munkahelyük szerint. Lakhatási lehetőséget kell azonban ezeknek az embereknek adni, hogy „eltűnjenek" a szlovákiai déli határvidékről a családjaikkal együtt, ami bizonyára a cseh határvidéken nem ütközik különösebb technikai nehézségbe.

9/ Ami a magyarok kényszer költöztetését illeti, a kis földművesekkel kezdeném, akiknek 5-10 kat. hold földjük van, és a földnélküliekkel.

Tekintettel a külföldi reakcióra (ne képzeljük, hogy ignorálhatjuk azt) azonban nagyon szerencsétlennek tartom azt a gondolatot, hogy Csehországba átköltöztessünk

magyarokat, mint cselédeket, akik most rendelkeznek valami földdel. Az érv, hogy a földjük ex lege[13] konfiskálva lesz, nekem nem tűnik túl erősnek.

Úgy gondolom, értelmesebb lenne fokozatosan azokat a kis földműveseket vinni (nem túl nagy mennyiségben egyszerre), és az 5 hold helyett Csehországban adni neki mondjuk 8 holdat a megfelelő rendelettel a földtulajdonról. (Ezt külön megfizethetné a föld bonitásának figyelembevételével, stb.)

Az, hogy nagyobb egységeket sehol nem helyeznének el, ez természetes. Ami a humanitást illeti, ebben az esetben biztosan senki nem kifogásolhatná, és főleg nem kifogásolhatná, mint a nálunk jogosan gyökeret vert, magyarellenességből fakadó cselekedetet. Ennek azonban jelenleg biztosan nincs helye az olyan nagy horderejű, jelentőségű politikai döntések során, mint a mi déli határvidékünk elszlovákosítása. Itt tisztán a hideg, számító mérlegelésnek kell érvényesülnie, amely számításba veszi a mi esetleges kedvezőtlen megítélésünket a nyugati szövetségeseknél, illetve az ő terveiket a magyarokkal, sőt azt az extrém esetet, hogy nyugat-kelet konfliktusra kerül sor, amelyre Magyarországon mindenki számít.

Ezzel, a számunkra „őrült" ötlettel, vigasztalódnak nálunk azok a magyarok, akik nem reszlovakizáltak, és akiknek a jelszavuk, csak kitartani az új háborúig, utána pedig így, vagy úgy újra az „anyaországhoz" kerülnek.

10/ Ily módon a magyarokat rákényszerítenénk a régi egyezmény teljesítésére a lakosságcseréről, az esetleges a mérlegelésére a transzferének (cseréjének) annak a további 200.000-nek a párizsi határozat szerint, és legálisan földet szereznénk a belső kolonizációhoz, hogy a Magyarországról áttelepülő szlovák (nem mindig nagyon öntudatos) elem keveredjen a hazaival és vele megerősödjön.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, milyen fontos, hogy a határvidékre kiválasztott, kifogástalan karakterű és szorgalmas munkásokat küldjenek és ne harácsolókat és lógósokat. Biztosan nem lesz tekintélye a helyi lakosság körében annak a NB állomás parancsnoknak, aki büntető feljelentést tesz, állítólagos politikai bűncselekmény miatt, több éve elhalálozott emberre, stb.

11/ Végezetül megismétlem, hogy kötelességemnek éreztem megtenni ezt a jelentést a megfelelő javaslatokkal együtt az útjaimon tett megfigyeléseim alapján, szerte Dél-Szlovákiában és Magyarországon, és az állandó kapcsolataim alapján a központi szlovák hivatalokkal, amelyek ezen az ügyön dolgoznak.

Ami legalább a részleges megvalósulásukat illeti, illetve egyáltalán ezekbe a dolgokba való beavatkozást, a NVM miniszter úr, illetve az államtitkár politikai beavatkozását elengedhetetlennek tartom, mivel ha sikerül a mostani eredménytelenségekből ügyesen kimanőverezni, ezzel már most megkíméljük nemzetünk fiainak vérét és – végül is mindig a katonák azok, akik a politikusok tévedései miatt véreznek.

Bátorkodom hozzátenni, hogy ne tűnjenek javaslataim puhának, néha nem árt, ha J. A. Komenský régi jelszava vezérel: Omnia sponte fluant, absit violentia rebus. „Minden folyjon a maga rendjén, a dolgok maradjanak mentesek az erőszaktól."

13 a törvény szerint

Kiegészítésül a fent elmondottakhoz jelentem, hogy ez év november 7-én Dr. Čechnek a TH elnökének elnöklete alatt Párkányban (ez év 11. 8-án Somorján) újabb értekezletre került sor, amelyen már konkréten a magyarok Csehországba telepítéséről volt szó.

A telepítés a Párkányi és a Somorjai járásban kezdődik.

A jogi alapot a kétéves tervről szóló törvény és a 88-as köztársasági elnöki dekrétum alkotja.

Az első transzportoknak 1946. 11. 16 és 17-én kell indulniuk Muzsla és Köbölkút községekből a Párkányi járásból, és ez év 11. 19-én a Somorjai járásból Gútor és Szemet községekből. Áttelepítésre kerülnek azok is, akiknek a reszlovakizációja nem lett elfogadva.

Vajon a magyarok elmozdítása, akik jelentkeztek reszlovakizációra, bár ezt nem fogadták el, nem korai-e, azt a közeljövő megmutatja.

Az értekezleten megtudtam, hogy áttelepítendők egyrészt a mindenféle foglalkozású vagyontalan magyarok, másrészt a földművesek 5 holdig. Az utóbbiak rosszabbul járnak, mint a teljesen vagyontalanok, mivel a vagyonuk konfiskáció alá esik a 108 sz. törvény alapján, azonban állítólag már tárgyalnak arról, vajon kapjanak-e az új lakóhelyen valamilyen kompenzációt a Szlovákiában hagyott vagyonért.

Mivel már tárgyalnak erről, bátorkodom ajánlani, hogy a NVM ezt dolgot támogassa, mivel biztosan hozzájárul a köztársaságon belüli viszonyok konszolidálásához és elhallgattatja a külföldi ellenpropagandát, amely – mint azt például a Lidová demokracie 11. 8-i számában olvasom, „reményét fejezi ki, hogy nem kerül sor a lakosság erőszakos áttelepítésére csehszlovák köztársaságon belül sem, és a szlovák nemzetiséghez tartozás kierőszakolt (??) bevallását megsemmisítik”

Magában véve az irányelvek a transzferre humánusak. Az áttelepítettek például 1 hónapra élelmiszerkészletet vihetnek magukkal, minden bútort, stb.

Most már csak arról van szó, hogy az Információs Megbízotti Hivatal és a Minisztérium az egész dolgot jól fogják meg a propagáció oldaláról.

(aláírás) Juraj Pipich vez. kap.

Mindkét irat szlovák nyelvű, gépelt aláírt tisztázat. Vojenský historický archiv Praha, fond Ministerstvo národní obrany 1946, státní tajemník v MNO (Nemzetvédelmi Minisztérium 1946, NVM államtitkára), 19. doboz.

Juraj Pipich vezérkari kapitány személyes adatait még nem sikerült megszerezni, annyi ismert róla, hogy fiatal tisztként részt vett a Szlovák Nemzeti Felkelésben. A levéltári dokumentumok szerint, mint összekötőtiszt fontos szerepet töltött be a deportálások kezdeti szakaszában és később a magyar-csehszlovák lakosságcsere során. Az itt közölt terjedelmes jelentéséből kitűnik, hogy nem csak a politika szintjén, de a hadsereg középszintű vezetői körében is mennyire egyértelmű támogatásban részesült a szláv nemzetállam létrehozásának a gondolata. A szlovák nemzetiségű vezérkari kapitány történelmi feladatként és esélyként tekintett a magyar kisebbség eltávolítására Szlovákiából, amelyet szerinte hideg fejjel mérlegelve kell előkészíteni és végrehajtani.

Beszámolójából kitűnik, hogy a deportálási akció kezdeti időpontját és helyszíneit már hetekkel előbb meghatározták. A deportáltak körének kijelölése körül volt némi vita, de végül a legszegényebbek elszállítása mellett döntöttek.

5.

Somorja, 1946. november 20. (1946. november 23.) **Ján Novák kapitánynak a II/17 zászlóalj parancsnokának két titkos jelentése a VO4 Hadtápparancsnokságának a magyar lakosság Szemet és Gútor községekből Csehországba történt deportálásáról.**

(a lap tetején két pecsét) VO4 Hadtáp 1946

290683

17. gyalogezred
122/Tit.1946 sz. Somorja, 1946. november 20.
Tárgy: Kivonat a magyar lakosság áttelepítésének naplójából

4. területi Hadtápparancsnokság
Kitelepít. Részleg
P o z s o n y

1946. november 8.

15.00 órakor értekezlet a magyarok áttelepítéséről a Területi Telepítési Hivatalban. Jelen voltak a Telepítési Hivatal elnöke, az NB főparancsnokságának egy tagja, VO-4 egy tagja, a JNB egy tagja és a helyőrség parancsnoka.

Napirend: Az áttelepítés végrehajtása a Somorjai járásban. Az áttelepítés első szakaszában, Gútor és Szemet községek.

1946. november 14.

15.00 órakor értekezlet a Telepítési Hivatalban, megtárgyalásra került a rakodás ideje, és az elszállítás egész terve Szemet és Gútor községben. Az elszállítás időpontja meghatározatlan időre elhalasztva.

1946. november 18.

Értekezlet a Telepítési Hivatalban, ahol megtárgyalásra került a magyar lakosság kitelepítése, amely 1946. nov. 19-én fog megtörténni.

1946. november 19.

1948. november 18-án az esti órákban autóoszlop érkezett Komáromból, amely a magyar lakosságot szállítja majd el Szemet községből a somorjai vasútállomásra. A reggeli órákban elkezdődött a civil lakosság berakása, a kezdetben fogadkozások, átkozódások közepette nem akartak rakodni, a helyzet később javult, a délutáni órákban a rakodás simán ment és nem történt semmilyen incidens. A rakodás aznap befejeződött, és a transzport 19.00 órakor elhagyta a somorjai vasútállomást. A VVP[14] telefon-

14 Vasúti Vágányparancsnokság, az eredeti szlovák szövegben ŽTV – Železničné traťové veliteľstvo.

üzenete alapján a transzport parancsnokát a legénységgel együtt visszahívták, azzal, hogy az őrség nem szükséges.

Gútor községben, ahol a rakodást másnap kellett kezdeni, a magyar nemzetiségű lakosság igyekezett elmenekülni, esetleg elbújni a dunai erdőkben.

A délutáni órákban a Dunán túlról a magyar oldalról tüzelés kezdődött a PÜ-re.[15] Ez katonai erősítést kapott, amelyre ugyancsak lőttek. A megerősített őrjárat a levegőbe leadott lövésekkel válaszolt. A magyar őrjárat tovább tüzelt, miközben egy magyar nemzetiségű Šindler nevű polgárt Gútor községből, megöltek. Gútor község magyar nemzetiségű lakói azon a napon igyekeztek elkerülni transzportálást, ezért rejtőzködve elmenekültek a faluból, vagy elrejtőztek a faluban. Az éjjeli munka lefolyása, katonai szempontból sima volt.

Hiányosságok a civil hivatalok részéről a magyar lakosság kitelepítésénél elsősorban adminisztratív hibákból keletkeztek, hogy szlovák nemzetiségűek is kitelepítésre kerültek, vegyes házasságban élők, és kiadtak kevert végzéseket, vagyis egyszerre Magyarországra áttelepítésre és Csehországba kitelepítésre. Belekerültek olyanok is, akik beadták a kérvényt a reszlovakizációra. Sötétedéskor a civil hivatalnokcsoport, a megerősített katonai közreműködés ellenére, fél folytatni a papírmunkát és elhagyja a falut.

Az egyes tárcák civil hivatalai között egyáltalán nem működik az együttműködés, erről személyesen informáltam a Területi Telepítési Bizottság elöljáróját Somorján, leginkább a Telepítési Hivatal, a Munkahivatal, az állat és gabona fölvásárlók, a civil hivatalnokok a munkájukban minden lépésnél erős személyes védelmet kérnek, erős asszisztens egységeket követelnek. Az éjszaka könnyen telt.

1946. november 20.

A rakodás Gútor községben nehézségbe ütközött a rakodószemélyzet hiánya és a nagymértékű szökések miatt. A civil hivatalok együttműködése nincs a megfelelő szinten, egyik a másikra hárítja a munkát. Némely hivatalnok a mulasztásokat a segédegységekre hárítják, ami valótlanság, mivel azok feladata az incidensek megakadályozása. A végrehajtásra beosztott civil hivatalnokok a munkát vontatottan végzik, aminek oka az is, hogy a hivatalnokok erre a feladatra többnyire úgy lettek összeszedve. Ugyanazon a napon a transzportálás nagyon lassú és úgy tűnt a transzport el sem indul. Az a veszély fenyeget, hogy az autóoszlop egy részét elvezénylik Komáromba, amivel a magyar nemzetiségű lakosság elszállítása megnehezül. A transzport azon a napon 19.05 órakor ment el. Az indulás simán ment.

a II/17 zászlóalj parancsnoka
Novák Ján vez. kap.

(a lapon iktatópecsét)

Titkos
Hadtápparancsnokság 4. terület
Érkezett 1946. nov. 23
sz. 290683 / Kitelep. Részl.

15 Pénzügyőrség, az eredeti szlovák szövegben FS – finančná stráž.

(a lap tetején két pecsét) V04 Hadtáp 1946 290697
17. gyalogezred
125/Tit.1946 sz. Somorja, 1946. november 23.
Tárgy: Kivonat a magyar lakosság áttelepítésének naplójából

V0-4 Kitelep. Részleg
P o z s o n y

1946. november 22.

1946. 11. 22.-én 11.00 órára hívták a II/17 zászlóalj parancsnokát a TH-ba értekezletre az előkészületi munkák céljából a magyarok kitelepítésére a további falvakból. A napirenden Somorja van.

Megtárgyalásra kerültek a nehézségek, amelyek a lakosság kitelepítése során keletkeztek az első két faluban, megtárgyalták miképpen kell a keletkezett nehézségeket eltávolítani. Ugyanaz nap este a Duna mentén járőröző egység ismét tűz alá került a magyar oldalról.

A 8/17 zászlóaljtól 30 katona tovább erősíti a NB[16] közreműködő egységét Gútor községben.

A civil lakosságtól kapott hír szerint a magyarokat, akik Magyarországra szöktek, teljesen kifosztották a magyarok és azt beszélik, visszaküldik őket.

a II/17 zászlóalj parancsnoka
Novák Ján vez. gy. kap.

(a lapon iktatópecsét) Titkos
Hadtápparancsnokság 4. terület
Érkezett 1946. nov. 26
sz. 290697 / Kitelep. Részl.

Mindkét irat szlovák nyelvű, gépelt aláírt tisztázat. Vojenský historický archív Bratislava (Katonai Történeti Levéltár Pozsony), fond Veliteľstvo 4. oblasti Bratislava. Roky 1945-1950 (4. Területi Parancsnokság Pozsony, 1945-1950-es évek), 46. doboz.

A deportálási akció első napján 1947. november 19-én történt az egyik legnagyobb visszhangot keltett tragédia a Somorjai járásban Gútor községben, ahol a 48 éves Sindler Ferenc a falut körülzáró katonák elől csónakon menekülve halálos lövést kapott. Az esetről a pozsonyi magyar meghatalmazott hivatalában jegyzőkönyvet vettek föl és bekerült a Magyar Külügyi Társaság kiadványába[17] is. Ezek egyértelműen a csehszlovák katonaságot teszik felelőssé, akik tüzet nyitottak a menekülőkre. Az itt közölt hivatalos csehszlovák katonai beszámoló azt sugallja, hogy magyar határőrség tüzelt, a csehszlovák fegyveresek csak a levegőbe lőttek, és ez alapján a halálos lövés a magyar oldalról érkezett. A helyszíni beszámolók ennek egyértelműen ellent mondanak.

16 NB – Nemzetbiztonság (Národná bezpečnosť), tkp. rendőrség

17 A szlovákiai magyarok deportálása. Budapest, Magyar Külügyi Társaság, 1947.

6.

Párkány, 1947. január 12. **Arpád Benický kapitánynak a párkányi katonai helyőrség parancsnokának bizalmas jelentése a VIII hadtest parancsnokságának a magyar lakosságnak a Párkányi járás falvaiból Csehországba történt deportálásáról és az ehhez nyújtott katonai közreműködésről.**

Helyőrség-parancsnokság Párkány Párkány, 1947. január 12.
23/biz.1947
Tárgy: Fegyveres katonai asszisztencia nyújtása – jelentés

Az elosztás szerint

(a lapon pecsét) VIII. Hadtest Parancsnokság
1947 BIZ.

Jelentem, hogy a párkányi TH munkanaptára szerint három transzport útnak indult:

1947. január 9.-én a Párkányi járásból Farnad községből 80 gazdasági egység volt berakva.

A transzport parancsnoka Macek Ján gyalogsági őrmester és 5 főnyi legénység.

A transzport hiba nélkül berakva és elindítva.

1947. január 10.-én a Párkányi járásból Kéty, Nagyölved községekből 16 gazdasági egység volt berakva.

A transzport parancsnoka Škvarka Ján alhadnagy.

A transzport hiba nélkül berakva és elindítva.

1947. január 11.-én a Párkányi járásból Béla, Libád és Kőhídgyarmat községekből 55 gazdasági egység volt berakva.

A transzport parancsnoka Pavelek Karol hadnagy.

A transzport hiba nélkül berakva és elindítva.

Jelentem, hogy az átcsoportosítandó magyar nemzetiségű lakosság a végzések kikézbesítése előtt elbújik, egyrészt a saját falujában, másrészt a környező falvakban és így előfordul, hogy a tökéletesen előkészített munka eredmény nélkül végződik. Erre csábítja őket a büntetlenség és a példák, amelyeket látnak.

Január 11.-én Történt egy érdekes eset: a családot át kellett volna csoportosítani. A konyhában terített asztalt készített és eltűnt, egy cédulát hagyva az asztalon: Katonák. Tessék, ezt mind egyétek és igyátok. Sajnos most betegség miatt ilyen hidegben nem utazhatunk. Tavasszal, ha meleg lesz, szívesen megyünk.

Jelentem, hogy a rakodásnál kb. 80 katona segít.

Jelentem, hogy a megszerzett tapasztalataim alapján javaslatot tettem a párkányi TH-nak, amelyet elfogadtak. A javaslat szerint suttogó propagandával elterjed, hogy a további transzportok elmaradnak. Csak a rakodás napján lesznek kikézbesítve a végzések és a katonai asszisztencia mellett lesz az orvosi vizsgálat és az azonnali rakodás.

A legközelebbi transzportok 1947. január 16., 17. és 18.-ra vannak jelezve.

Helyőrség parancsnok
Arpád Benický vez. kap.
(olvashatatlan aláírás)

Az irat szlovák nyelvű, gépelt aláírt tisztázat. Vojenský historický archív Bratislava, fond Veliteľstvo VI. zboru (VI. Hadtestparancsnokság), 22. doboz.
A deportálásokat 1947 elején a januári hideg időben is folytatták és továbbra is általános jelenség volt az, amely már az első napokban fölmerült, hogy a magyar lakosság egy része elmenekült a hírre, hogy a falujuk is sorra került a csehországi közmunkára szállítási akcióban. A szökéseket, elbujdosásokat azzal igyekeztek egyes helyeken megakadályozni a csehszlovák szervek, hogy váratlanul csaptak le a magyar községekre és egy napon belül igyekeztek a munkára kirendelő végzéseket kikézbesíteni, az orvosi vizsgálatot és a rakodást is végrehajtani. Nem adva így esélyt a menekülésre, még kevesebb időt hagyva a csomagolásra, a búcsúzásra az itthon maradóktól.

7.

Prága, 1947. március 10. **Otakar Žampach[18] ezredesnek a Nemzetvédelmi Minisztérium Vezérkara 8. Osztálya vezetőjének bizalmas jelentése a Nemzetvédelmi Miniszter Politikai Kabinetje részére az 1947. március 6.-án és 7.-én Pozsonyban folytatott tárgyalásairól a szlovákiai munkaerő toborzásról, a magyar-szlovák lakosságcseréről, a németek kitelepítéséről Szlovákiában és Dél-Szlovákia betelepítéséről szlovák nemzetiségű lakossággal.**

(a lap tetején két pecsét) 1947 Miniszter Pol. Kabinet 10431
Nemzetvédelmi Minisztérium
Vezérkar – 8. Osztály Prága, 1947. március 10.
10.853 Biz. Vezérkar. 8. Osztály.1947
Tárgy: Szolgálati tárgyalások Pozsonyban – jelentés

Nemzetvédelmi Minisztérium
Politikai Kabinet
P r á g a

Otakar Žampach vezérkari ezredes 1947. március 6.-án és 7.-én az illetékes tényezőkkel tárgyalt a következő ügyekben:

1/ Mezőgazdasági munkaerő toborzása Szlovákiában.
2/ Lakosságcsere CSSZK és Magyarország között.
3/ Összekötőtisztek a Területi Telepítési Hivataloknál
4/ A maradék német kitelepítése Szlovákiából.
5/ Dél-Szlovákia betelepítése.

18 Žampach, Otakar (1899–?) cseh vezérkari ezredes életrajzi adatait nem sikerült megismernem. Annyit sikerült megtudnom, hogy már 1938-ban vezérkari alezredesként szolgált az első Csehszlovák Köztársaság hadseregében.

ad 1/:

Tárgyalás elsősorban Dr. OBRUSNÍKKAL, a Munkaerő Toborzó Kormánybizottság szlovákiai meghatalmazottjával, aki egyben a Központi Toborzó Bizottság tagja és érvényesíti a kormánybizottság határozatait a mezőgazdasági munkaerő toborzása ügyében.

Dr. Obrusník kérésére a vezérkar a 10.596 Biz. Vezérkar 8. Osztály.1947 döntésével megbízta Josef SALCMAN alezredest, hogy töltse be a vezérkar összekötőtiszti tisztségét a meghatalmazott mellett és ellenőrizze az akció lefolyását, elsősorban ami a civil és a katonai egységek együttműködését illeti. A küldetése azonban bizonyos meg nem értésbe ütközött úgy a civil, mint a katonai tényezőknél és ezért szükséges lesz Jos. Salcman alezredesnek a jogállását és feladatát pontosabban meghatározni. Arról, hogy a tisztsége jelenleg teljesen szükséges, tanúskodik egyrészt Dr. Obrusník egyértelmű kijelentése, másrészt a körülmény, hogy az egész akció technikai végrehajtásának főleg a katonai egységek a hordozói. Helyes azonban, hogy a felelősség, a katonai szerv teljesítményéért a pozsonyi terület parancsnokságáé, és hangsúlyozni kell ezt a felelősséget. Az is igaz azonban, hogy Dr. Obrusníknak, akit megbíztak a toborzási akció összes egységének koordinálásával, nincs meg a szükséges tekintélye, hogy ezt a feladatot sikeresen elvégezze, tekintettel a katonai egységek helyes kihasználására is. Ez a tekintély most Jos. Salcman alezredes. Az ő kinevezése tárgyilagosan megindokolt azzal is, hogy 1946 év végéig 57 transzport volt elszállítva (12.299 személy), miközben összesen 9193 katonai személy működött együtt. 1947. január végéig összesen 100 transzport volt elszállítva (21.449 személy), miközben összesen 13.407 katonai személy működött közre. 1947 2/28-hoz összesen 221 transzport volt elszállítva (11.737 gazdasági egység, vagyis 44.014 személy) miközben hozzávetőleg 14.000 katonai személy közreműködött.

A katonai egységek gazdaságtalan kihasználását elsősorban az okozta, hogy az irányító szervek nem akarják a katonai vezetés javaslatát elfogadni, hogy a toborzást szakaszosan hajtsák végre, és ragaszkodnak ahhoz, hogy a toborzást az egész széles délszlovákiai területen egyszerre végezzék, mivel az szervezésileg már így volt előkészítve.

Egészében az akcióban a következő katonai egységek közreműködnek:

a./ Katonai asszisztencia – biztosítja 3 nappal előre a NBT[19]-vel az akció biztonságát.

b./ Autóközlekedési csoportok – felrakják a személyeket és az ingóságokat és elszállítják a berakóállomásra.

c./ Katonai kíséret – elkísérik a transzportokat Cseh és Morvaországba.

d./ Összekötőtisztek a 13 Területi Telepítési Hivatalnál – gondoskodnak a kapcsolatról ezek között a hivatalok, valamint a katonai egységek között.

Végezetül Jos. Salcman alezredes küldetését nagyon fontosnak kell nyilvánítani az egész akció zavartalan lefolyása szempontjából, amely, tekintettel a megszakadt nemzetközi tárgyalásokra a CSSZK és Magyarország között a lakosságcseréről,[20] folytatódni fog.

19 Nemzetbiztonsági Testület, az eredeti szövegben SNB – Sbor národní bezpečnosti.

20 A Gyöngyösi János és Vladimír Clementis vezetésével Prágában 1947. március 2. és 7. között folytatott tárgyalások a lakosságcsere megkezdéséről eredménytelenül végződtek. A tárgyalások megszakadása után a csehszlovák hatóságok a deportálások újraindítására készültek.

Összesen a toborzásra 270.000 személy volt kijelölve. Megközelítőleg 45.000 már áttelepítésre került, bizonyos része elmenekült, beteg, vagy a reszlovakizációra van kijelölve. Az eléggé hiányos információk szerint a toborzásra még marad 120.000 személy. Naponta átlagosan 6-7 transzport megy el, ill. 70-90 család egyenként 4-5 személlyel.

Érdekes, hogy a szlovák oldalon megfigyelhetők voltak beavatkozások, amelyek gyakran az akciót egyes helyeken nehezítették. Ezeknek a cselekményeknek a következményei, amelyeknek már szabotázs jellegűk van, megmutatkoznak az egyes civil és katonai egységek közötti vitákban, melyeket többnyire azonnal a helyszínen kell oldani. Erre a feladatra Jos. Salcman alezredes a megfelelő ember a megfelelő helyen.

Javaslok ezért kiadni egy határozatot, amely végelegesen rendezi Salcman alezredes jogköreit a kormánybizottság megbízottja hivatalának keretén belül, emellett a vezérkar hangsúlyozza, hogy minden kérés és panasz esetén a katonai oldalról elsősorban a V04 Pozsony a kompetens.

ad 2/:

Tárgyalás Pozsonyban a Telepítési Hivatalban, ahol a vezérkar képviselője elsősorban rámutatott arra a körülményre, hogyha a nemzetközi tárgyalás nem éri el a célját, szükséges lesz csökkenteni a katonai egységek (autóoszlopok) számát. A Telepítési Hivatal képviselőjének kérésére, hogy a katonai vezetés szerezzen be a tagjai számára civil ruhát a magyar területen végzet szolgálat céljára, amint Magyarország ismét szuverén állam lesz, a vezérkar képviselője kijelentette, hogy a civil ruha beszerzéséről a katonák számára a budapesti áttelepítési bizottságnak kell gondoskodnia, és téríteni az előforduló költségeket, minthogy különleges szolgálatról van szó, amelyet a hadsereg tagjai más állami szerv impulzusára és költségére végeznek. A katonai igazgatásnak nincs forrása ilyen tételre.

ad 3/:

A 10.424 Biz. Vezérkar 8. osztály.1947 sz. döntés értelmében tárgyalásra került sor a pozsonyi Telepítési Hivatallal összekötőtisztek intézményesítéséről a 13 szlovákiai Területi Telepítési Hivatalnál. Ezeknél a hivataloknál már vannak összekötőtisztek, akik azonban a funkciójukat nem tudják ellátni, mivelhogy az alakulatoknál szolgálnak, és úgy túl vannak terhelve a szolgálatok sorával, hogy a kapcsolat ezek a hivatalok és a katonai egységek között láthatóan hátrányba kerül, ami éppen a civil és a katonai egységek közötti fokozott együttműködés idején félreértéseket és egyenetlenségeket idéz elő. Az összekötőtisztek ügyéről előzetesen tárgyalt Dr Čech képviselő a Telepítési Hivatal elnöke a 4. terület parancsnokságával és most maga kéri, hogy a katonai igazgatás jelöljön új összekötőtiszteket, elsősorban idősebbeket és tapasztaltabbakat – lásd 263.134.Biz. Kitel.1947 V04. Az ügy most új döntéssel oldódott meg, ill. a 10.735 Biz. Vezérkar.8. osztály.1947.

ad 4/:

Szlovákiából a maradék német tavaszi kitelepítéséről előzetesen tárgyalás volt a Belügyi Megbízotti Hivatal elöljárójával Dr. Škarbával, aki különböző technikai jellegű információkat kért. Szlovákiában fennmaradt a kitelepítésre még 3-5 normális transzport, egyenként 1200 személlyel és kb. 1000-1200 antifasiszta. Döntő lesz ebben az esetben is az állampolgárság odaítélésének kérdése. A vezérkar képviselője rámutatott a tényre, hogy eddig nincs szerződéses alap a tavaszi időpont meghatározásához és ígérte, hogy időben közli a vonatkozó részleteket.

ad 5/:

Dél-Szlovákia betelepítése ügyében, amely most égető problémává válik, tekintettel a magyarok kitelepítésére a történelmi országrészekbe, tárgyalást volt a Telepítési Hivatalban párhuzamosan a mezőgazdasági munkaerő toborzásával kapcsolatos technikai kérdések és a CSSZK és Magyarország közötti lakosságcsere megbeszélésével. Az illetékes irányító szerv a következőképen képzeli el Dél-Szlovákia betelepítését:

a/ Szlovák nemzetiségű személyekkel, akik Magyarországról érkeznek a Telepítési Hivatal előre meghatározott terve alapján. Ez a terv ún. kapcsolt gazdasági egységekkel számol, ill. CSSZK béli falu Magyarország béli faluval, és a szlovák gazdasági egység pl. a répatermelő vidékről a répatermelő szlovákiai terület előre meghatározott falujába és gazdaságába érkezik. Ezt az akciót a budapesti CSÁB és a pozsonyi Telepítési Hivatal irányítja. Egyelőre nem folyik a végrehajtás, mivel Magyarországról csupán földnélküliek érkeznek.

b/ Szlovák nemzetiségű Romániából, Bulgáriából és Jugoszláviából áttelepülő személyekkel. Csak Romániából érkezik kb. 50.000 szlovák. Egyelőre csupán Romániából folyik a szlovákok áttelepítése, és ezt a Szociális Gondoskodás Megbízotti Hivatala irányítja.

c/ Belső telepítéssel, amely feltételezi, hogy a felszabadult helyekre földművesek érkeznek Szlovákia belső területeiről, elsősorban a szegény hegyvidéki területekről. Ez az akció szintén folyamatban van, azonban nem sok sikerrel, mivel a hegyvidéki területek lakossága vonakodik elhagyni a szülőfaluját. Ezt az akciót közösen irányítja a pozsonyi Telepítési Hivatal a Szociális Gondoskodás Megbízotti Hivatalával és a Fölművelési Megbízotti Hivatallal.

Azonos szövegváltozatban megkapja:

A Nemzetvédelmi Minisztérium Miniszterének Politikai Kabinetje, NVM államtitkára, a Vezérkar főnöke, a Vezérkar első helyettese, a Vezérkar 2. helyettese, a Vezérkar 7. Osztálya, a Vezérkar 8. Osztályának Kitelepítési Csoportja.

(aláírás)
Žampach ezr.

(a lap alján a PKB iktatópecsétje)

Bizalmas
a Nemzetvédelmi Miniszter Politikai Kabinetje
Érkezett: Prága 1947. III. 12.
10431 sz.

Az irat cseh nyelvű, sokszorosított, aláírt példány. Vojenský historický archiv Praha, fond Ministerstvo národní obrany 1947, Politický kabinet ministra NO (Nemzetvédelmi Miniszter Politikai Kabinetje), č. j. 10576.

A csehszlovák hadsereg pótolhatatlan szerepet játszott a magyar kisebbség deportálásában és a magyar-csehszlovák lakosságcsere végrehajtásában is. A Nemzetvédelmi Minisztérium 8. Osztálya volt az a szerv, amely; az itt ismertetett dokumentumból ez világosan kitűnik; ezeknek a feladatoknak az előkészítését végezte és a többi érintett központi államigazgatási szervvel koordinálta az együttműködést. A hontalanság éveinek a történései teljesen nem tárhatók föl a csehszlovák katonaság működésének és a nemzetiségekkel kapcsolatos ügyekben játszott szerepének megismerése nélkül. A katonai levéltári anyag föltárása és földolgozása még a következő évek fontos feladata lesz.

8.

Prága, 1947. november 13. **Bohumil Paleček ezredesnek, a Nemzetvédelmi Minisztérium Vezérkara 7. Osztálya vezetőjének bizalmas jelentése a NVM Vezérkara 2. Osztálya részére a mezőgazdasági munkaerő Szlovákiából Cseh- és Morvaországba történt szállításáról, valamint katonai vasúti szolgálatok ebben játszott szerepéről.**

(a lap tetején két pecsét) 1947 NVM Vezérkar 2. Osztály 41
Nemzetvédelmi Minisztérium
Vezérkar Prága, 1947. november 13.
13 057 Biz. Vezérkar./ 7. Osztály.1947
Tárgy: Mezőgazdasági munkaerő Szlovákiából
Cseh- és Morvaországba történt szállítása –
katonai vasúti szolgálatok részvétele

NVM vezérkar/2. Osztály

A mezőgazdasági munkaerő Szlovákiából Cseh- és Morvaországba történt szállítása tulajdonképpen befejeződött. Összesen 209 vonat volt elszállítva 42.932 személlyel, és ebből Morvaországba 5.169 személy.

I. Általánosan

A mezőgazdasági munkaerő (magyar nemzetiségűek) áttelepítése Szlovákia határ menti járásaiból Cseh- és Morvaországba 1946. november 19.-én kezdődött.

A megegyezés szerint a szállítás különvonatokkal vasúton történt, egyenként 40-60 számú vagonnal, egy szerelvénybe 100 család volt berakva. A személyvagonok hiánya miatt a szerelvényekbe a személyek szállítására fedett kályhákkal felszerelt tehervagonokat (úgynevezett melegedőket) soroltak be.

II. A szállítás szervezése

Az áttelepítetteket az előkészített vonatszerelvényekbe a pozsonyi Telepítési Hivatal rendelkezései szerint rakták be. A berakásra kerülő járások körzetében az illetékes Vasúti Vágányparancsnokság átmeneti állomásparancsnokságot létesített. Minden átmeneti állomásparancsnokságnál egy tisztet kiválasztottak a rakodás irányítására, aki a vasúti hivatalnokok közreműködésével ügyelt minden vasúti kocsi gazdaságos kihasználásra, és jelentette a Vasúti Vágányparancsnokságnak a szükséges adatokat a katonai vasúti útvonalak kijelöléséhez.

Az áttelepülők kirakása az illetékes Járási Munkavédelmi Hivatalokkal megegyezve történt, amelyek az illetékes vasúti célállomásra kiküldték a hivatalnokaikat, akik intézték az áttelepülők elosztását a jövendőbeli otthonukba. Ezek a tisztviselők voltak a felelősek a vasúti kocsik kellő időben történő kirakásáért a célállomáson.

A vasúti szállítás alatt az áttelepülők a Pozsony, Břeclav, Brünn, Čes. Trebová, Kolín, Prága-Malešice vasútállomásokon kialakított állomási étkezdékben voltak élelmezve, oly módon, hogy napi 3x kaptak meleg ételt (reggeli, ebéd, vacsora). Az olyan vasútvonalakon történő szállítás esetén, amelyeken nem alakítottak ki állomási étkezdéket, a szállítmányok élelmezéséről a helyőrség-parancsnokságok gondoskodtak.

III. Szállítási tapasztalatok

A mezőgazdasági munkaerő (magyar nemzetiségűek) elszállítása Szlovákiából 1946 XI/19-én kezdődött meg. 1946. XII. 20.-án megszakadt 1947. 1/4-ig. Ezt a szünetet a szervezés felülvizsgálatára és a rakodás terén előfordult esetleges hibák eltávolítására használták ki. Másodszor a szállítás megszakadt a pozsonyi Vasúti Vágányparancsnokság körzetében 1947 2/21 napon, és a kassai VVP körzetében 1947 2/23 napján, azzal, hogy folytatódni fog 1947 3/3-tól. Az újraindítás dátuma az ismert okok miatt állandóan elhalasztódott, majd a 292-Dr 0/1947 sz. jegyzékkel a Kormánybizottság meghatalmazottja JUDr Obrusník Pozsonyban bejelentette, hogy az akció a magyar munkaerő toborzására nem folytatódik az eddigi mértékben, és ezért a Szociális Gondoskodás Minisztériumának utasítására visszavon minden rendkívüli intézkedést a közúti és vasúti közlekedés terén.

A hiányosságokat, amelyek a szállítás során felmerültek 3 csoportba lehet osztani:

A/ a rakodás terén

B/ az utazás során

C/ a kirakodás terén

Hiányosságok ad A/:

1./ A szerelvények késedelmes berakása, ill. később, mint a megegyezésben megadott idő.

2./ A emberek szökése, akiket ki kell telepíteni.

3. A személyek berakása, akiket nem kellett volna és nem lettek elszállítva és ezek utólagos kicserélése, esetleges kisorolása. Végzést az áttelepítésről olyan személyek is kaptak, akik már meghaltak.

4./ Senki nem gondolt arra, hogy a községek kiértesítsék a rakodást irányító tisztet, hogy a kitelepítés már véget ért.

5./ Az orvosi vizsgálatokat gyakran a szerelvény berakását követően, 18 óra után végezték.

6./ Annak a rendelkezésnek a be nem tartása, hogy a melegedők csupán az emberek részére szolgálnak és nem a szállított ingóságok, vagy esetleg az állatok részére is.

7./ A programot a pozsonyi Telepítési Hivatal csupán néhány nappal korábban adta ki.

Ezek a hiányosságok jelentősen nehezítették a szerelvények vasúti útvonalának kijelölését. Az indító VVP nem tudta időben a vasúti szállítási útvonalat kijelölni abból kifolyólag, hogy nem tudta mikorra lesz megrakva a szerelvény. A szlovákiai vasúti kommunikáció rossz állapota miatt gyakran hosszú ideig tartott, míg a rakodást irányító tiszt kapcsolatba lépett a VVP-vel. Ez okozta, hogy minden közlekedési rendelkezést az utolsó pillanatban adtak ki és gyakran kellett improvizálni. Ezek következménye volt a vonatok jelentős késése, ami ismét jelentős nehézségeket okozott az állomási étkezdékben, amelyek minden erejük megfeszítésével tudtak csak megfelelni a feladatuknak. Ebből a szempontból a legrosszabb helyzet Brünn VVP körzetében volt és valamivel kisebb mértékben Olmütz VVP körzetében.

Azzal, hogy nem tartották be a rendelkezést, hogy a melegedőkben csak személyeket szabad szállítani, ezek körforgásában a vasútigazgatásnak elég nagy nehézséget okoztak és újabb kocsik kályhákkal történő felszereléséhez kellett nyúlni, ezzel a melegedők megszaporodtak.

Hiányosságok ad B.

A hiányosságok ebben az esetben feloszthatók:

1./ közlekedési jellegűekre

2./ műszaki jellegűekre

Mindkét csoportot, különös tekintettel a kritikus időjárási viszonyokra, normális szállítási hibáknak lehet nevezni, mivel azonos mértékben jelentkeztek a civil közlekedésben és a személyszállításban is.

Hiányosságok ad C.

Elosztó állomásokként a Járási Munkavédelmi Hivatalok székhelyei voltak meghatározva, azonban a szállítmány valóságos célpontja egészen más volt, és gyakran más irányban is. Ezt azonban az illetékes VVP gyakran csak kevéssel a kitérő állomás előtt tudta meg és sietve kellett megváltoztatni az eredeti rendelkezést (pl. a megadott cél Beroun, a valóságos Dobriš).

A megadott célállomásokon a szerelvényeket lassan rakták ki, esetleg csak másnapra. A Járási Munkavédelmi Hivatalok tisztviselői gyakran utólagos rendelkezést adtak ki az egyes kocsik átküldésére olyan helyekre, amelyeken az elosztó állomásra tartó út során már áthaladtak.

IV. Befejezés.

Mielőtt azonban a megszerzett tapasztalatok értékelve lettek volna, és megegyeztek volna az összes érintett egység értekezletének összehívásában arról, hogyan kerülhetők el a hasonló hiányosságok, a szállítás végrehajtása megszakadt, állandóan elhalasztódott és már nem lett felújítva. Amennyiben figyelembe vesszük a nehéz időjárási viszonyokat, amelyek közepette a szállítások történtek, arra a végkövetkeztetésre jutunk, hogy a fuvarozás menete megfelelt az adott körülményeknek.

Megkapják: a Vezérkar főnöke, a Vezérkar főnökének helyettese, a Nemzetvédelmi Minisztérium Miniszterének Politikai Kabinetje, NVM Vezérkar 1. Osztálya, NVM Vezérkar 2., 5., 8. Osztálya, NVM VII/2 Osztálya, Szociális Gondoskodás Minisztériuma (Dr. Doubravský saját kezébe) Prága II, Földművelési Minisztérium, Telepítési Hivatal Prága, Kormányelnökség Hivatala, Belügyminisztérium Prága.

Vezérkar/7. Osztály elöljárója
Boh. Paleček vezérkari ezredes

(aláírás) Paleček ezr.

(a lap alján a NVM 2. Osztályának iktatópecsétje) Bizalmas
a Nemzetvédelmi Minisztérium 2. Osztály
Érkezett: 1947. XI. 15.
28051 sz.

Az irat cseh nyelvű gépelt, aláírt tisztázat. Vojenský historický archiv Praha, fond Ministerstvo národní obrany 1947, Hlavní štáb 2. oddělení (Nemzetvédelmi Minisztérium 1947, Vezérkar 2. Osztály), č. j. 28051/Dův. 1947.

A deportált személyek és az ingóságaik elszállításában is, az egyes falvakból a csehországi célállomásokra, a katonaságnak fontos szerepe volt, illetve a katonaság vasúti szállítást irányító szerveinek nélkülözhetetlen volt a ténykedése. A katonai vasúti irányító egységek vezetői rendszeresen jelentéseket küldtek a szállítás menetéről, a hiányosságokról és a Csehországba elszállított magyarok számáról. Az itt közölt dokumentum az összegző adatokat tartalmazza. Ezek a katonai levéltári adatok sincsenek még földolgozva. Történetírásunk előtt álló további feladat, hogy összevesse a katonai szervek jelentéseiben szereplő számadatokat az egyéb civil hivatalok jelentéseiben szereplő kvantitatív adatokkal, amelyek már részben a korábbi munkákból ismerté váltak.

(Folytatjuk)

KÖSZÖNTŐ

LISZKA JÓZSEF

Voigt-művek

Voigt Vilmos legutóbbi és nem csak a legutóbbi könyveiről

Voigt Vilmosnak, nyolcvanadik születésnapja alkalmából
tanítványi, baráti tisztelettel

Az alábbi írás hosszú ideig született. Szűk három esztendeje, egy nagyszabású könyvbemutatótól lelkesülten elkezdtem vele foglalkozni, de aztán az élet, más munkák vagy mit tudom én mi, elsodort tőle. Még az is lehet, hogy megfeledkezem a meglehetősen terjedelmes szövegtöredékről, ha történetesen nem a napokban tölti be Voigt Vilmos nyolcvanadik születésnapját. Köszönteni illik, kell, kötelesség (édes teher), s mi lenne ahhoz a legmegfelelőbb alap, mint művei tükrében mutatni be az Ünnepeltet. Legalábbis egyik arcát.

Valamelyik korábbi kerek születésnapi ünnepségén hangzott el az egyik méltatója szájából, hogy *amit Voigt Vilmos nem tud, az nincs is*. Nos, akik 2017. november 8-án részt vettek a Magyar Néprajzi Társaság Folklór Szakosztálya által, a budapesti Néprajzi Múzeum Kossuth téri épületében megrendezett mega-könyvbemutatón (abban az épületben alighanem az utolsó néprajzi rendezvényen), azok (ha korábban nem tudták volna) meggyőződhettek arról, hogy a fenti állítás nem is annyira földtől elrugaszkodott túlzás.

A program szerint konkrétan hét, az elmúlt néhány évben megjelent kötetről volt szó,[1] noha további, a szerzőnek a bemutatott könyvekhez szorosan kapcsolódó munkái is értelemszerűen minduntalan szóba kerültek. Mivel a rendezvényen elhangzott (és el nem hangzott) könyvbemutatók szövegeinek többsége az *Ethnographia* hasábjain azóta olvashatóak is, az alábbiakban inkább általános benyomásaimról számolok be, s nem egy reguláris könyvismertetőt, könyvek ismertetését tárom az olvasó elé.

1 Voigt Vilmos: *Jeltudomány*. Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2011, 144 p.; Uő: *Etnoszemiotika*. Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2013, 156 p.; Uő: *Aquinói Szent Tamás és a mágia*. Budapest, L'Harmattan, 2014, 104 p.; Uő: *Jelek és vallások*. Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2015, 219 p.; Uő: *Az európai folklór a középkor végéig*. Budapest, Loisir Könyvkiadó, 2015, 322 p.; Uő: *Óizlandi irodalom és kultúra*. Budapest, ELTE BTK, 2016; Uő: *Néprajzi és etnológiai alapfogalmak*. Debrecen, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, 2017.

Ahogy elkezdtem gondolataimat összeszedni a voigti életműről (mert ez a rendezvény óhatatlanul, a mostani kerek születésnap meg pláne felveti ezt a kérdést), eszembe jutott, hogy ha nem is újraolvasni, de legalább kézbe venni illene az összes, házi könyvtárunkban fellelhető Voigt Vilmos-könyvet. Nos, mivel nagyjából (rá kellett közben jönnöm, hogy tényleg csak nagyjából) tematikusan vannak ezek rendezve a polcainkon (hacsak valamilyen formátumbéli abnormitás másra nem kényszerít), praktikusan, a szó szoros értelmében véve is *kézzel foghatóan* megtapasztaltam, hogy szerzőnk mi mindennel foglalkozott élete során. A szemiotikai irodalom, az általános folklorisztika, a mesekutatás, a néprajzi tankönyvek, a kézikönyvek, a szöveggyűjtemények, továbbá a finnugrisztikai, az irodalomelméleti és vallástudományi művek polcairól is le kellett emelnem egy vagy több, különféle nyelveken megjelent kötetet. És hát töredelmesen be kell vallanom, hogy a keresgélés végére már annak is megörültem, ha egy összeállításról, amit valami kifürkészhetetlen ok folytán korábban szintén Voigt Vilmos munkájának gondoltam, a végén kiderült, hogy rosszul emlékeztem, mégsem az övé. S most ezek (tényleg fenyegetően) tornyosulnak itt előttem, mellettem, miközben bizton tudom, hogy ez távolról sem az összes. Teljes könyvészetet most itt sem adok, azt (többé-kevésbé) megtalálhatja az érdeklő a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke által kiadott kétkötetes szerzői bibliográfiában.[2] Csupán azokra a művekre utalok majd, amelyekkel kapcsolatban konkrét mondanivalóm is van.

Voigt Vilmos tanár és kutató egy személyben. Kedvenc mondása (afféle pedagógusi ars poeticája), hogy a tanárnak, ha eredményt akar elérni, úgy kell tanítványára tekintenie, mint a vadásznak a futó vadra: hogy tényleg eltalálja, egy kicsit mindig elé kell céloznia. Nos, ez a kettősség (a kutatói és tanári), ez a szemlélet a legtöbb munkájából visszaköszön. Még a műfajszerűen nem oktatási célzattal megírt opusaiban is benne van ez az irányt mutató, a további kutatási problémákra rávilágító, ösztönző szándék. Másmás szinten persze, soha nem középiskolás fokon, de Voigt Vilmos minden írásából tanulni lehet, ötleteket kapni lehet…

De kezdjük gondolatsorunkat az alapvetéseivel, bevezetéseivel. A legújabb ilyen, az egy, néprajz szakos egyetemi hallgatóknak szánt zseblexikon (*Néprajzi és etnológiai alapfogalmak*),[3] aminek bőven vannak előzményei, korábbi, saját maga által írott, illetve részben írott, részben összeállított, szerkesztett, európai mércével mérve is kimagaslóan jelentős leágazásai, testvérhajtásai.[4] Műfajilag egy, nem is oly rég megjelent, *A*

2 Molnár Szilvia összeáll.: *Voigt Vilmos könyvészete*. Debrecen, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, 2010, 184 p.; Gönczy Monika összeáll.: *Voigt Vilmos könyvészete 2*. Debrecen, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, 2015, 48 p. Utóbbi hoz pótlásokat az előző, 2009-cel záruló kötethez is, illetve szemléjét 2014-gyel zárja. Azóta ismét eltelt hat év…

3 Voigt Vilmos: *Néprajzi és etnológiai alapfogalmak*. Debrecen, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, 2017, 115 p. Vö. Kavecsánszki Máté: Voigt Vilmos: Néprajzi és etnológiai alapfogalmak. *Ethnographia*, 129 (2018), 781–783. p.

4 Voigt Vilmos: *Alapismereti bevezetés a néprajz iránt érdeklődő hallgatóknak*. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, 1989, 44 p.; Voigt Vilmos szerk.: *A*

folklorisztika alapfogalmai című kötetére emlékeztet.[5] Ez utóbbi a szerzőnek a *Világirodalmi lexikon*ban megjelent folklorisztikai témájú szócikkeit gyűjti egybe. Egy róla írott recenziómban említem, hogy milyen jó lett volna, ha Voigt Vilmosnak az egyéb lexikonokban megjelent szócikkeit is kigyűjtené valaki, mondjuk a szerző, és megjelenne.[6] Most tehát ez történt, ugyanis az annak idején (1986) a Kenyeres Ágnes által szerkesztett *Kulturális kisenciklopédiá*ban megjelent néprajzi tárgyú szócikkeit tartalmazza ez a gyűjtemény az *amatőr művészeti mozgalom*tól, a *kultúradinamiká*n át egészen a *Völkerkunde*val bezárólag. Az egyes szócikkekhez viszonylag bőséges (alapvetően idegen nyelvű) szakirodalmi tájékoztató is társul. Sajnos a szerző itt betartotta ígéretét, és az újabb szakirodalommal nem egészítette ki az 1980-es évek közepi helyzetet visszatükröző címszavakat (nota bene, ezt ígérte *A folklorisztika alapfogalmai* bevezetésében is, de ott hál' Istennek nem tudta megállni, és sok esetben újabb, sokszor szinte naprakész szakirodalmat is ad). Mindamellett rendkívül fontos egyben látni ezeket a meghatározásokat, és a nagyjából 1985-tel végződő szakirodalmi kavalkád még így is szédítő!

Amolyan ráadásként a füzet végén találunk egy rövid áttekintést a „hazai kutatások történetéről", valamint egy, az előzővel némi átfedéseket mutató áttekintést „a magyar néprajztudomány mai intézményeiről". Számomra érthetetlen, hogy ez utóbbiak közül viszont (noha némi kitekintés fölsejlik benne a mai Magyarország határain kívüli magyar eredményekre is) miért maradt ki mondjuk a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság, a Csíkszeredában működő KAM (Regionális és Antropológiai Kutatások Központja) vagy a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológiai Intézete (a maga műfajában, magyar viszonylatban az egyik, ha nem *a* legjobb néprajzi oktatási intézmény), a vajdasági Kiss Lajos Néprajzi Társaság, vagy hogy haza is beszéljek, a komáromi Etnológiai Központ? Ezek (és talán még több más is) kétségtelenül szerves részét képezik a mai magyar néprajzi intézményrendszernek, mind kutatási irányultságaik, mind eredményeik, s olykor még financiális hátterük okán is.

Ha már a lexikonszócikkeknél tartunk, s noha Voigt Vilmos munkásságának egészen biztos vannak egyéb ilyen jellegű leágazásai is, mindenképpen meg kell említeni a német nyelvű meseenciklopédiában[7] megjelent szócikkeit. Hogy pontosan mennyit és mit jelentetett itt meg, azt elsőre megbecsülni sem tudom, noha összeszámlálható lenne. Mindenesetre az *Affinität*tel kezdve a *Vladimir Jakovlevic Propp*ról szólón át egé-

magyar folklór. Budapest, Osiris Kiadó, 1998, 651 p.; Voigt Vilmos szerk.: *Magyar folklór szöveggyűjtemény 1.* Budapest, Osiris Kiadó ,2005, 844 p.

5 Voigt Vilmos: *A folklorisztika alapfogalmai.* Szócikkek. H.n., Argumentum Kiadó–Equinter Kiadó, 2014, 519 p.

6 Liszka József: A folklorisztika alapfogalmai. *Acta Ethnologica Danubiana* 16, 199–202. p.

7 A Kurt Ranke által 1975-ben az útjára bocsátott, több mint féltucatnyi főszerkesztővel (Rolf Wilhelm Brednich, Heidrun Alzheimer, Hermann Bausinger, Wolfgang Brückner, Daniel Drascek, Helge Gerndt, Ines Köhler-Zülch, Klaus Roth) a közelmúltban Hans-Jörg Uther gondozásában zárult vállalkozás 14 vaskos kötetben, csaknem 4000 szócikkben a nemzetközi mesekutatás eddigi eredményeinek megkerülhetetlen tárháza. Vö. Voigt Vilmos: A mai komparatív folklorisztika csúcsteljesítménye: Enzyklopädie des Märchens. *Filológiai Közlöny 42* (1996), 300–304. p.

szen a *Volkserzählung*gal bezárólag meglehetősen sokrétű és központi jelentőségű szócikkek kapcsolódnak a nevéhez.[8] És itt, ha csak jelzésszerűen is, noha ez is külön elemző tanulmányt érdemelne, utalni kell Voigt Vilmos mesekutatói tevékenységére.[9] Pontosabban a népi elbeszélés, tágabb értelemben a népköltészet elméleti megközelítéseit adó, ahogy minden esetben, itt is komparatív filológiai tevékenységére. Arra, ahogy például a Kárpát-medencei népek mondaanyagát, mind kutatástörténeti, mind tartalmi és formai szempontból egységben, a maga egyébként nem is annyira átláthatatlan kontextusában tudja láttatni. Ahogyan mindezt európai, eurázsiai, sőt világméretű összefüggésrendszerben is el tudja helyezni. Voigt Vilmos nem tipikus, klasszikus értelemben vett népköltészeti vagy mesekutató (= gyűjtő). A már meglévő anyag értelmezésében, szélesebb, az írásos kultúra felé is utat mutató kapcsolatrendszerébe való helyezésével segít egyrészt elméleti munkáival, másrészt összeállítóként, szerkesztőként.[10] Nevéhez fűződik néhány nem magyar meseválogatás magyar nyelvű kiadása, illetve magyar, tágabb értelemben véve: népköltészeti szövegek magyar, valamint idegen nyelvű megjelentetése.[11]

Munkásságának egy következő masszív blokkja a jeltudományhoz és annak tágabb köréhez kapcsolható. A szegedi Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó Alkalmazott Nyelvészeti Mesterfüzetek című sorozatában jelentek meg az utóbbi években Voigt Vilmos tollából a *Jeltudomány*, az *Etnoszemiotika*, valamint a *Jelek és vallások* című áttekintések.[12] Természetesen ezek az egyetemi mesterképzés számára íródott mun-

8 A Göttingeni Tudományos Akadémia Meseenciklopédia-honlapján a többi között egy szócikklista is található, amiből végső soron azok számára is kiszemezhetőek az egyes szerzők konkrét produktumai, akik hirtelenjében nem tudják kézbe fogni a méregdrága köteteket https://adw-goe.de/forschung/abgeschlossene-forschungsprojekte/akademienprogramm/enzmaer/stichwortliste/ [letöltve: 2020. 02. 08.]

9 Voigt Vilmos: *Meseszó. Tanulmányok mesékről és mesekutatásról.* Budapest, ELTE Néprajzi Intézet, 2007–2009, 420 p.

10 Megint nem lehet említés nélkül hagyni egy korai textológiai munkáját, amely (finoman szólva) csak részben talált, sajnos, követőkre: *A népköltési (folklór) alkotások kritikai kiadásának szabályzata.* Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya Textológiai Munkabizottságának megbízásából készítette Voigt Vilmos. A dialektológiai szöveggondozás szabályzatát készítette Balogh Lajos. Megtárgyalta és elfogadta az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának Textológiai Munkabizottsága. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974, 113 p. [nem tudom megállni, hogy ne hívjam föl a figyelmet a címlapon két formában szereplő Nyelv- és Irodalomtudományi (-nyok) Osztályára. Ez a kettősség aztán a szövegben is kísért…]

11 Csak egy-egy példa: *A kaméleon és az Isten felesége. Kelet-afrikai népmesék.* Voigt Vilmos szerk. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1969, 225 p.; *A táltos kanca és a libapásztorlány. Híres magyar mesemondók meséi.* Voigt Vilmos szerk. Budapest, Móra Ferenc Könyvkiadó, 1989, 137 p.; *Menin puutarhaani. Valikoima unkarilaisia kansanrunoja 1500-luvulta 1900-luvulle*. Voigt Vilmos toim. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1990, 105 p.

12 Vö. Újvári Edit: Voigt Vilmos három jeltudományi könyvéről. *Ethnographia 129* (2018), 803–805. p.

kák sem előzmények nélkül valóak, hiszen szerzőnk úttörő módon, már 1977-ben közreadott egy általános szemiotikai bevezetőt,[13] aminek négy éven belül szlovák fordítása is napvilágot látott,[14] illetve jó három évtized múltán egy alaposan átdolgozott, átstrukturált és bővített, végső soron (az azonos cím ellenére!) egy teljesen új összegzésként és problémafölvetésként értelmezhető változata[15] jelent meg. Aztán, hab a tortán, a legutóbb egy, a szerző jeltudományi tematikájú tanulmányainak válogatott gyűjteménye is az olvasók kezébe kerülhetett, amely a szerzőnek a jeltudományhoz (is) kapcsolódó fél évszázados filológiai munkássága eszenciáját adja.[16] És akkor még a különféle társszerzős művekről, összeállításokról, szerkesztésekről nem is beszéltem (és most nem is fogok).[17] A fentebb felsorolt munkák viszont igazándiból együtt (is) olvashatóak és talán olvasandóak. Olykor fedik, olykor kiegészítik egymást, mindig mutatnak valamilyen irányt, kutatási feladatot, megoldandó problémát, kérdéseket vetnek fel, s ezekre olykor (egy másikban) válaszokat, válaszlehetőségeket is kapunk. Aztán persze ezek a témák is tovább-burjánzanak, vagy éppenséggel amonnan jönnek. Tanulságos a *Jelek és vallások* című összegzést Voigt Vilmos két másik, nem célzatosan jel-, hanem vallástudományi szemszögű, *a vallási élmény történetét* és a *vallás megnyilvánulási formáit* taglaló áttekintésével összevetni, együtt olvasni.[18]

Noha nem láttam, tehát nem is tudom, voltaképpen mi van benne, a bevezetőben emlegetett rendezvényen Biernaczky Szilárd mint kiadó és mint kolléga beszélt is róla, mégsem tudom nem megemlíteni *A szerelem kertjében* című e-könyvet. Azért vagyok ilyen bizonytalan, mert természetesen ismerem a szerzőnek az *Ethnographia*ban annak idején három folytatásban megjelent, *A szerelem kertjében* című, grandiózus összehasonlító apparátussal fölvértezett tanulmányfolyamát,[19] de ahogy az azonos cím Voigt Vilmos esetében semmit nem garantál, itt sem lehetek biztos benne, hogy az egykori tanulmány[20] modernizálásáról, aktualizálásáról van-e szó, vagy egy voltaképpen új

13 Voigt Vilmos: *Bevezetés a szemiotikába.* Budapest, Gondolat, 1977, 216 p.

14 Voigt Vilmos: *Úvod do semiotiky*. Bratislava, Tatran, 1981, 255 p.

15 Voigt Vilmos: *Bevezetés a szemiotikába*. Budapest, Loisir Könyvkiadó, 2009, 324 p.

16 Voigt Vilmos: *A jelek valóságáról – a valóság jeleiről. Válogatott tanulmányok*. Budapest, Gondolat, 2019, 520 p.

17 Mindössze egy korábbi könyvismertetésemre utalok: Voigt Vilmos–Balázs Géza szerk.: A kezdetektől a máig. A modern magyar szemiotika olvasókönyve. *Acta Ethnologica Danubiana 8–9* (2007), 260. p.

18 Voigt Vilmos: *A vallási élmény története. Bevezetés a vallástudományba.* Budapest, Timp Kiadó, 2004, 256 p.; Uő: *A vallás megnyilvánulásai. Bevezetés a vallástudományba.* Budapest, Timp Kiadó, 2007, 343 p. Vö. Liszka József: A vallási élmény története. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 7, 2005/2, 185–186. p.

19 Voigt Vilmos: „A szerelem kertjében". Szempontok lírai népdalszövegeink kialakulásának és alkotásmódjának vizsgálatához. I. rész. *Ethnographia 80* (1969), 235–275. p.; II. rész. *Ethnographia 81* (1970), 28–54. p.; III. rész. *Ethnographia 92* (1981), 513–532. p.

20 Nem tudom megállni az apróbetűs figyelemfelkeltést: amikor a tanulmánytrilógia első darabja megjelent, a szerző 29 (huszonkilenc) éves volt. Amikor írta, nyilván még fiatalabb…

és önálló könyvről. Ahogy most tájékozódni próbálok, látom, hogy ennek az e-könyvnek ez már voltaképpen egy második (?) kiadása (mindenesetre a világhálón két különböző grafikájú könyvborítót is találtam), és az első, két kézen megszámolható példányszámban talán nyomtatva is megjelent, mégpedig *Negyvenöt év a szerelem kertjében* címen,[21] ami számomra azt jelenti, hogy ez utóbbi szöveg mégiscsak több és más, mint az *Ethnographia*-beli tanulmányok újraközlése. Persze ha „csak" az lenne, az is rendkívül fontos volna, ha lenne… és/vagy hozzáférhető volna… lenne…[22]

A szerző *Az európai folklór a középkor végéig* című kötet[23] nekünk szánt személyes dedikációjában a címet kiegészítette: *…és tovább*. Vajon mit értett alatta? Hát, egyrészt nyilván azt, hogy meg kell még írni (és neki kell megírni!) a kora újkori, újkori és modern európai folklór áttekintését, amire (akik ezt a könyvét ismerik) mindenki vár.

No, de mi is a folklór?

Jaroslav Smítal, neves szlovák matematikus, a besztercebányai Bél Mátyás Egyetemen neki ítélt doctor honoris causa cím átvételekor, 2017 tavaszán beszédét a következő mondatokkal kezdte: „Matematikus vagyok. Hogy mi a matematika? Fogalmam sincs…"

Hasonlóan lehetünk a folklórral is. Voigt ad ugyan definíciót[24] (*az osztálytársadalmak alávetett osztályainak teljes társadalmi tudata*), no de mikortól is? És a középkor végéig? Nyilván másodkézből vett folklóradatok lehetnek ezek, hiszen a maguk természetesen közegében, a szóbeliségben ezeket a korai folklóralkotásokat nem ismerhetjük. „Csak" jobbára a folklóron kívüli (?) személyek lejegyzéseiből, feldolgozásaiból, fordításaiból… És itt azonnal eszünkbe is juthatnak egy másik, ugyancsak a bevezetőben említett rendezvényen bemutatott kötet (*Etnoszemiotika*) utolsó fejezetének gondolatai.[25] Hogy voltaképpen minden felfogható fordításnak. Ha a szóbeliségből lejegyzünk, rögzítünk egy szöveget, akkor azt az írásbeliség nyelvére fordítottuk. Ha az írásbeliségből átkerül egy szöveg a szóbeliségbe, lényegében akkor is fordítással van dolgunk. És a különböző nyelvekről még nem is beszéltünk… A közismert gyerekjáték, a súgólánc is ilyen fordítások (talán nem véletlen, hogy a magyarban hangzásilag is oly közel van

21 Voigt Vilmos: *Negyvenöt év a szerelem kertjében*. Budapest, Mundus Novus Kft., 2014.

22 Egyébként hozzáférhető. Itt hívom föl azok figyelmét, akik nem tudnák, hogy az Ethnographia egyes évfolyamai, a legeslegfrissebbeket leszámítva, hozzáférhetőek a világhálón: http://apps.arcanum.hu/app/ethnografia/ [letöltve: 2020. 02. 08.]

23 Voigt Vilmos: *Az európai folklór a középkor végéig*. Budapest, Loisir Könyvkiadó, 2015, 322 p.

24 Természetesen többet is, hisz egész életműve arról (is) szól. A fentebb már idézettek mellett lásd: Voigt Vilmos: *A folklór esztétikájához*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1972, 383 p.; Uő: *A folklór alkotások elemzése*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972, 377 p.; Uő: *Modern magyar folklorisztikai tanulmányok*. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, 1987, 210 p.; Uő: *A folklorizmusról.* Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, 1990, 86 p.; Uő: *Suggestions. Towards a Theory of Folklore*. Budapest, Mundus Hungarian University Press, 1999, 409 p.; Uő: *A folklórtól a folklorizmusig. Történeti folklorisztikai tanulmányok*. Budapest, Universitas Kiadó, 2001, 355 p.

25 Voigt Vilmos: A fordítás az etnoszemiotikában. In Uő: *Etnoszemiotika.* Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2013, 115–123 p.

ehhez a ferdítés) láncolata, amikor az útjára indított mondat célba érve egész más értelmet nyer.

Még mindig a folklór kacskaringóinál maradva szóba kell hozni Voigt Vilmosnak a bevezetőben említett monstre-könyvbemutatón is prezentált egyik példaértékű művét, mégpedig az *Aquinói Szent Tamás és a mágia* címűt.[26] Szerzőnk életművében persze ez sem előzmények nélkül való, hiszen mágiával, hiedelmekkel, a szóbeliség és írásbeliség kapcsolatrendszerével foglalkozik.[27]

És ha már összehasonlító folklorisztika, akkor európai etnológia is. Európai etnológia? Hallgatóimnak fel szoktam tenni a kérdést: lehet-e az európai etnológia szellemében úgy kutatásokat végezni, hogy az ember ki sem teszi a lábát Szlovákiából? A (szerintem) helyes válasz természetesen az igen. Hiszen Szlovákia multietnikus ország, ahol a szlovákok, magyarok, ukránok, ruszinok, németek, zsidók, romák, csehek, lengyelek, horvátok stb. kultúrái, folklórjai a maguk bonyolult, egymásra ható összetettségükben vizsgálhatóak. Nem új találmány ez. Gondoljunk csak a Johann Csaplovics (Ján Čaplovič, Csaplovics János) által híressé vált toposzra: *Magyarország Európa kitsinyben*. Aztán ebből jött, hogy Gömör Magyarország kicsiben, és jöhetne, hogy Rimaszombat Gömör kicsiben, a Vasút utca 1. meg Rimaszombat kicsiben… Egy másik vonal szimbolikus kezdete egy összehasonlító szlovák–magyar folklorisztikának lehetne az a tény, hogy a szlovák (és – nota bene! – magyar) néprajz egyik előfutára, megalapozója, Ján Čaplovič (1780–1847) és a palócok első, tudományos igényű leírója, Szeder Fábián (1784–1859) egymástól 5-6 kilométernyi távolságban, közel egy időben születtek. Az előbbi Felsőpribélen, az utóbbi Csábon. És itt megint visszakanyarodhatnánk Voigt Vilmosnak a reformkori mondáinkról szóló (és az ebben a témakörben mozgó egyéb) írásaira, amelyekből rendre az derül ki, a közép-európai népek folklórja, miközben regionális sajátosságokat is felmutat, mennyire egységes, mennyire rokon.

És most, témakör hozza magával szinte automatikusan a következő témakört, szinte oda sem kell figyelnem, csak írni, szóval most még elmerészkedhetnénk egy olyan területre is, amihez legfeljebb egy halvány (a főszereplő szerint nem is igaz, de a lényeget tekintve mégiscsak az – teszem hozzá) anekdota (legenda?) révén tudunk kapcsolódni. Aminek ismételt elmesélésre e cikk elejétől fogva, hiszen ez több alkalommal is időszerű lehetett volna, erős késztetést éreztem. Nos, belső ellenállásom eddig tartott. A történet pedig a következő: Voigt Vilmos legendás egyetemi kötelező irodalomjegyzékeiben a magyar mellett nemes egyszerűséggel szerepeltek elolvasandó angol, német, francia és orosz nyelvű publikációk is, amivel az egyetemi hallgatók még csak-csak boldogultak, hiszen mindig akadt egy-egy német, angol, orosz stb., szakos csoporttárs, aki

26 Voigt Vilmos: *Aquinói Szent Tamás és a mágia*. Budapest, L'Harmattan, 2014, 104 p. Vö. Szigeti Jenő: Voigt Vilmos: Aquinói Szent Tamás és a mágia. *Ethnographia 129* (2018), 326–327. p.

27 Voigt Vilmos: *Glaube und Inhalt. Drei Studien zur Volksüberlieferung*. Budapest, ELTE, 1976, 120 p.

kisegítette az adott nyelvben kevésbé vagy egyáltalán nem járatosakat. Illetve, hát, kölcsönösen kisegítgették egymást. No, de egy évben, egy listán (állítólag) valamilyen elolvasandó óizlandi szöveg is fölbukkant. A legenda szerint egy bátor emberekből összeverbuvált különítmény ment a tanár úrhoz, s nehezményezték, hogy ezzel baj lesz. Voigt Vilmos (szerintem: tettetett) csodálkozással rájuk nézett, mondván: *hogyan, maguk nem olvasnak óizlandiul?* Persze, anekdota ez, ebben a formájában nyilván nem történt meg, de Voigt Vilmos soknyelvű olvasottságát, a hallgatóival szembeni elvárásainak a szintjét lényegében nagyon is pontosan jellemzi. Igen, végezetül, ha ilyen kvaterkázva is, az *Óizlandi irodalom és kultúra* című könyvét hozom szóba, hogy legyen okom megemlíteni további, északi témájú, különösen a balti finn népek folklórjával foglalkozó tanulmánygyűjteményeit.[28] Ezek is már önmagukban külön világok, miközben diszciplinárisan bennük van a nyelvészet, esztétika, irodalom- és vallástudomány, folklorisztika, szemiotika és még ki tudja, mi minden! Igen, főleg az összehasonlító filológia.

Végignézve, (engedelemmel: ez itt eufemizmus) végigolvasva, végiggondolva Voigt Vilmos munkáit, úgy is fogalmazhatnánk, hogy ezek afféle közelítések a folklórhoz. Mondhatni, külön tudományág.[29] Mint valami titkos ösvények a folklór hatalmas hegyére: egyikük kényelmesebb, rövidebb, ám végpontjáról még nincs annyira tágas, kényelmes kilátás az egész folklórtájra, másikuk viszont kanyargósabb, megerőltetőbb, néha egy-egy gyors sodrású patakon is át kell, hogy gázoljon, egy-egy sziklás meredélyen föl kell, hogy kapaszkodjon az ember, de följutva a csúcsra, eláll a lélegzet: nagyon megérte az erőfeszítéseket! Onnan már nagyon messzire látni.

Igen, akár a folklóron túlra is.

28 Voigt Vilmos: *Irodalom és nép északon. A balti finn népek folklórja mint az európai folklór része.* Budapest, Universitas Kiadó, 1997, 207 p.; Voigt Vilmos: *Europäische Linien. Studien zur Finnougristik, Folkloristik und Semiotik.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2005, 274 p.; Voigt Vilmos: *Finnugrisztika – filológia – folklorisztika. Válogatott tanulmányok.* Maticsák Sándor szerk. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2018, 530 p. Vö. Kodolányi János: Voigt Vilmos: Irodalom és nép északon. *Ethnographia 109* (1998), 787–789. p.; Liszka József: Voigt Vilmos: Europäische Linien. *Acta Ethnologica Danubiana 10–11* (2009), 241–243. p.

29 Nem az én ötletem, úgyhogy ezt a vonalat tovább nem is gombolyítanám. Jó néhány éve hallgatói jelentettek meg egy tisztelgő tanulmánykötetet *Voigtloristica* címen, utalva ezzel a Voigt Vilmos által művelt folklorisztika sajátos vonulataira (Filkó Veronika–Kőhalmy Nóra–Smid Bernadett szerk.: *Voigtloristica. Tanulmányok a 70 éves Voigt Vilmos tiszteletére, ATU 503.* Budapest, ELTE BTK Folklore Tanszék, 2010, 312 p. [Ha valaki nem tudná, amit persze kétlek, az ATU 503 a nemzetközi mesekatalógusban a *Picinyek ajándéka* mesetípust jelöli.]

Acta Ethnologica Danubiana 21

Az Etnológiai Központ Évkönyve

Ročenka Výskumného centra európskej etnológie
Jahrbuch des Forschungszentrums für Europäische Ethnologie

2019

Fórum Kisebbségkutató Intézet
Etnológiai Központ

FÓRUM Társadalomtudományi Szemle, XXII. évfolyam 2020/1, Somorja

Számunk szerzői

Angyal Béla (1958)
helytörténész, néprajzkutató (Gúta, Szlovákia)

Kara Anna (1962)
lexikonszerkesztő (Budapest, Magyarország)

Keserű József (1975)
irodalomteoretikus (Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia)

Lanstyák István (1959)
nyelvész (Comenius Egyetem, Pozsony, Szlovákia)

Liszka József (1956)
etnológus (Selye János Egyetem, Komárom; Fórum Kisebbségkutató Intézet Etnológiai Központja, Komárom, Szlovákia)

Morauszki András (1986)
szociológus, tudományos segédmunkatárs (Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, Budapest, Magyarország)

H. Nagy Péter (1967)
irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő (Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia)

Sztancs Gábor (1990)
doktorjelölt (Eszterházy Károly Egyetem, Magyarország)